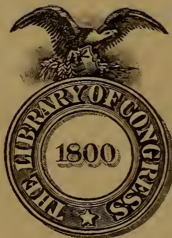

Class PA 2087
Book .V8

MLUVNICE LATINSKÁ

pro

všecky třídy gymnasialní.

79/746

Sestavil

Václav Vojáček.

V PRAZE.

Nakladatel Theodor Mourek.

1873.

PA2087
.V8

53839
.04

Tiskem Jindr. Mercy-ho v Praze.

Předmluva.

V sestavování spisu tohoto řídil jsem se nejvíce latinskou mluvnicí Goszrauovou (Lateinische Sprachlehre von G. W. Goszrau. Quedlinburg, Druck und Verlag von G. Basse 1869. Téhož: Lateinische Elementargrammatik, tamtéž). V rhytmice a metrice následoval jsem Dr. J. H. H. Schmidta (Leitfaden in der Rhythmik und Metrik der classischen Sprachen für Schulen etc. von Dr. J. H. H. Schmidt Leipzig F. C. W. Vogel 1869). Že jsem zření měl k mluvnicem Dr. Fr. Šohaje, V. Svobody a J. Kosiny, netřeba dokládati. Záslužným prácem jejich tato kompilace zastěňovati nemůže; ale aspoň vždy k objasnění některých stránek latinské skladby a rhytmiky poslouží. Původní a vědecky dokonalé mluvnice latinské na základě jazyka českého vzdělané očekávejme od budoucnosti.

V Praze, v den sv. apoštola Jakuba 1872.

Václav Vojáček.

Tvarosloví.

O hláskách.

§ 1. Jazyk latinský má písmen jedenmecítma:
A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X.
a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, x.

Pozn. V písmě nynějším rozeznává se obyčejně *i* (*I*) a *j* (*J*), *u* (*U*) a *v* (*V*). *Y* a *Z* jen v cizích slovech vyskytují se, pročež písmeny latinskými nejsou. Písmen velikých užívá se na začátku vět a veršův a jmen vlastních i samostatných i přídavných, ano na mnoze i příslovce jmen vlastních velkými písmeny začátečnými psána bývají: Latinus rex, sermo Latinus, Latine (neb latine) loqui.

§ 2. Písmena jsou: I. *samohlásky* (vocales), a) *prosté*: *a, e, i, o, u*; b) *dvojhlásky,* diphthongi: au, ae, oe; pořídku vyskytují se ei, eu, ui.

Pozn. Jestliže ae a oe dvě slabiky tvoří, kladou se nad *e* dvě tečky (dvojtečky, puncta diaereseos): aër, poëta.

II. *souhlásky.* Z těch *x* jest složené (cs, ks); *h* jest pouhý přídech, nikoli souhláska.

Prosté souhlásky rozdělují se jednak dlé ústrojí mluvních, kterých k vyslovování jich hlavně potřebujeme, jednak dlé toho, zdali buď jen pomocí samohlásek, aneb samy o sobě slyšitedlné jsou:

			Dlé mluvidel		
			gutturales hrdelnice	*linguales* jazyčnice	*labiales* retnice
Dlé samoslyšitedlnosti	I. *Mutae* němé	a. *mediae,* střední	g	d	b
		b. *tenues,* tenké neb temné	c (k, qu)	t	p
		c. *aspiratae,* dyšné	ch	th	ph, f
	II. *Semivocales* pololhlasné	a. *liquidae,* tekuté	—	l, n, r	—
		b. *spirantes,* vanuté	—	j, s	v

Pozn. *c, g, q, k* slovou též podlební, palatinae; *s, z* dentales, zubnice.

§ 3. **Výslovnost.** Samohlásky a dvojhlásky jako v češtině vyslovují se; takž i souhlásky. *C* před souhláskami i před *a, o, u, au* zní co *k*, před *e, i, ae, oe* jako *c*. *T* zní jako *t*, ale ti před samohláskou vyslovují ci, leč předchází-li před ti souhláska *s* nebo *t*: altius = alcius, ale justius, Attius.

§ 4. **Slabik dělení.** 1. Z dvou samohlásek vedlé sebe stojících každá patří k jiné slabice: me-us.

2. Souhláska mezi dvěma samohláskama patří k slabice následující: a-mo, lau-do, fi-li-us.

3. Dvě souhlásky mezi dvěma samohláskami patří tehdy obě k slabice následující, když jima slova latinská začínati mohou. Takové možné spřežky náslovné jsou: bl, cl, fl, gl, pl, gn, br, cr, dr, fr, gr, tr, sc, sp, sq, st, scr, spl, spr, str.

4. Ze tří souhlásek dvě patří k slabice následující; všecky tři, jen když jsou němá s tekutou a když před nima předchází *c, p* nebo *s*: no-stri, mon-strum, mul-ctrum, praece-ptrix.

5. Dvě souhlásky, jimiž slovo začínati nemůže, ani slabiku nemohou začínati, pročež prvější patří k slabice prvé, druhá k druhé: men-sa, cul-ter, al-nus, al-ter, ar-bor.

6. Pročež dvé stejných souhlásek rozděluje se tak, aby jedna k prvější, druhá k druhé slabice připojena byla: an-nus, mit-to, il-le, oc-ca, of-fa, os-sa, stup-pa.

7. V složeninách slova rozdělují se tak, jako jsou složena: ab-eo, circum-do, inter-est. Jest-liže složená slova úplně v sebe splynula, slabiky jejich jako nesložených rozdělují se: ani-madverto, lon-gaevus, ma-gna-nimus, pae-nultimus, po-tes, ve-neo.

D k zamezení průzvu (hiatus) do slova vložené svým původem patří k slabice první: red-eo, prod-eo, sed-itio.

Jestli z dvou stejných souhlásek jedna složením vypadla, za to má se, že vypadla prvější z nich a pozůstalá patří k slabice následující: su-spicio, di-sertus, tran-scribo, nikoli sus-picio a t. d.

§ 5. **Přízvuk slovný:** 1. Jednoslabičná slova mají přízvuk na této jedné slabice.

2. Dvouslabičná mají přízvuk na slabice první.

3. Tří- a víceslabičná, má-li předposlední slabika samohlásku krátkou, kladou přízvuk na třetí slabiku od konce: hóminēs, ténĕbrae; na předposlední slabiku, když má předposlední slabika samohlásku dlouhou jako humánus, tenebrósus. Jen předposlední slabika působí v přízvuk, nikoliv ale poslední.

Mezivětní znaménka čítací táž jsou, která v češtině.

Nauka o ohybání slov.

§ 6. **O částech řeči.** Jazyk latinský rozvrhuje slova nejprvé na tré: Nomen, verbum, particulae, jmeno, časoslovo, částice. Z těch jmeno tři rozdíly, částice čtvero obsahuje, tak že se počítá částí řeči (partes orationis) osmero.

I. Nomen 1) substantivum, podstatné, 2) nomen adjectivum, přídavné, 3) nomen pronomen, zajmeno, náměstka.

II. 4) Verbum, slovo, časoslovo.

III. Particulae, částice tak nazývané na rozdíl od částí řeči hlavních, 5) adverbium, příslovce, 6) praepositio, předložka, 7) conjunctio, spojka, 8) interjectio, mezislovce neb citoslovce.

§ 7. **Rozvrh jmen podstatných.** Podstatná jsou: concreta srostitá, jimiž se jmenují předměty paterem smyslů postižitedlné neb skutečně jsoucí; abstracta, odtažitá, jimiž se jmenují předměty jen myslí představované (vlastnosti, činnosti, stavy): pulchritudo krása, actio jednání, honestas počestnost.

Concreta jsou: 1) Nomina propria, jmena vlastní: Roma Řím; Cicero. 2) Nomina appellativa, jmena obecná: urbs město, domus dům, homo člověk. 3) Nomina collectiva, hromadná: grex stádo, exercitus vojsko, classis loďstvo. 4) Nomina materialia, látečná: aqua voda, ferrum železo, pulvis prach.

§ 8. **Rod jmen podstatných.** Masculina, rodu mužského, jsou jmena všech mužův a bytostí mužských (pročež i národů), měsícův a větrů, největším dílem i potokův, řek a hor. Feminina, rodu ženského, jsou jmena všech žen a bytostí ženských, stromů, největším dílem i rostlin (planta), měst (urbs), ostrovů (insula) i zemí (terra). Neutra, rodu středního, jsou všecka nesklonná, t. j. pádů žádných tvořiti nemohoucí.

Masculina. Jmena měsíců jsou přídavná, při nichž se mensis (měsíc) přirozumívá.

Jmena potokův a řek jsou mužská, nemají-li koncovku, která by vždycky a určitě jinému rodu přináležela, tedy jmena v er, us sklonění druhého; řeky v *a* sklonění prvého jsou větším dílem masculina; málo jich jest rodu ženského jako: Albula, Allia, Matrona, Duria (Dora) jsou fem.; ale Duria (Duero) jest rodu mužského.

Jmena hor též jsou rodu mužského, pokud toho koncovka dopouští. Rodu ženského jsou Alpes, ium, r. středního Soracte.

Feminina. R. mužského jest oleaster, oliva planá.

Rodu středního jsou plodové rostlin, ovoce, dřevo jejich nebo vůbec to, co z rostliny k užitku lidskému dobýváno a zděláváno bývá anebo proč se rostlina sází. Tudy se někdy užívá tvaru v um, kde by vlastně us býti mělo: buxus, zimostráz, pušpan, buxum, dřevo pušpanové; malus, jabloň, malum, jablko; nardus, f. nard, smilka; nardum, olej nardový.

Jmena měst jsou rodu ženského, pokud mají koncovku, která také ženskému rodu náležeti může; r. mužského a středního jsou, jestliže koncovka jiného rodu nepřipouští. Pročež jsou feminina všecka v *a*, *ae*; *ae*, *arum*; *us*, *i*; *o*, *inis*: Roma, Athenae, Corin-

thus, Carthago. R. mužského jsou jen města v *i*, *orum*: Argi; v *as*, *antis*: Acragas, Taras; v *us*, *untis*: Pessinus, Hydrus, Selinus; v *es*, *etis*: Tunes; v *o*, *onis*: Hippo Regius, Narbo Martius, Croto, Sulmo, Frusino. R. středního jsou jmena v *a*, *orum*: Leuctra, Arbela; v *um*, *i*: Paestum, Agrigentum; v *e*, *is*: Reate, Praeneste, Bibracte, Tergeste; v *ur*, *uris*: Tibur; barbarská jmena v *er*, *ir*, *l*, *t*, *i*, *y*: Tuder, Gadir, Hispal, Nepet, Illiturgi, Aepy v latině nesklonná.

Jmena zemí končí se téměř všecka v *a*, gen. *ae*, *us*, gen. *i*, jsou tedy feminina; jen Hellespontus, Bosporus, Pontus, jež jsou vlastně jmena moří na země přenesená, mužskými zůstávají; jmena v *um* jsou r. středního: Latium, Samnium.

Neutra. Písmena jsou rodu středního: a longum, e breve; leč přimýšlíme-li slovo litera, lze říci: a longa, e brevis, c tertia. Nejdůležitější jmena nesklonná jsou: fas právo; nefas nepravost; instar podoba; necesse třeba, potřebí; nihil nic.

§ 9. Mobilia slovou jmena podstatná, jež vyznamenávají zaměstknání, poměr, postavení něčí a jinou koncovku pro mužský rod, jinou pro ženský mají. Tak amicus — amica, deus — dea, filius — filia, libertus — liberta; dominus, herus — domina, hera; coquus — coqua; avus — avia, nepos — neptis, magister — magistra, puer — puella, socer — socrus, antistes — antistĭta; hospes — hospĭta, rex — regina, victor — victrix, fidĭcen — fidicĭna, citharista — citharistria. *)

§ 10. Communia slovou jmena podstatná, jež vyznamenávají zaměstknání, poměr nebo stav něčí a neměníce tvaru o mužském i o ženské pravena býti mohou: conjux manžel i manželka; custos strážce i strážkyně, comes průvodce i průvodkyně, sacerdos kněz i knění (kněhyně), parens otec i máti atd.

§ 11. Epicoena (pospolná) slovou jmena zvířat jediného mluvnického rodu, jehož se o samci i o samici užívá, jako passer m. vrabec, alauda fem. skřivan, vulpes fem. liška, mus masc. myš, rana fem. žába, turdus masc. drozd.

Latiník jmeny zvláštními rozeznává taurus — vacca, bos jest commune; verres — scrofa; catus — felis, též commune; aries, vervex — ovis; hircus — capra; haedus — capella. **)

Pozn. Tato pravidla o rodech platí vždycky; pravidla podlé koncovek v skloňováních § 14, 16, 20, 28, 30, platí jen pokud neodpírají pravidlům tuto položeným od § 8. počínajícím.

---

*) Deus Bůh, amicus přítel, filius syn, dominus pán, herus hospodář, coquus kuchař, avus děd, nepos vnuk, magister mistr, puer chlapec, socer tchán, antistes představený, hospes host, rex král, victor vítěz, fidicen hudec, citharista citerník.

**) Taurus býk; bos hovado, hovědce; vacca kráva; verres kanec; porcus kanec, prase; catus kocour; aries beran; vervex skopec; hircus kozel; haedus kůzle; equus kůň; mulus mezek; lupus vlk; cervus jelen; asinus osel; agnus jehně; vitulus telec, býček; caper kozel; gallus kohout; leo lev.

Skloňování (declinatio) jmen podstatných a přídavných.

§ 12. Číslo (numerus) jest dvojí: jednotné (singularis) a množné (pluralis).

Pádův (casus) jest šestero. 1. Nominativus k otázce kdo? vysloVuje předmět, o němž se něco praví.

2. Genitivus k otázce čí, o předmětu, jehož něco jest.

3. Dativus k otázce komu; o předmětě, jemuž se něco děje.

4. Accusativus k otázce koho o předmětě, na nějž se činnost táhne a jejž zasahuje.

5. Vocativus jmenuje předmět, na nějž voláme nebo k němuž mluvíme.

6. Ablativus k otázce odkud neb čím? jmenuje předmět, jímž se čin koná.

Nominativ a vokativ slovou pádové přímí (casus recti); genitiv, dativ, akkusativ, ablativ pádové nepřímí (casus obliqui).

§ 13. Přehled všech sklonění.

Substantiva.

Num. singularis.

	I.	II.		III.			IV.		V.
	f.	m.	n.	m.	f.	n.	m. (f.)	n.	f.
N.	ă	us (er, ir)	um	Koncovek kolikero e, o, c, l, n, r, s, t, x			ŭs	u	ēs
G.	ae	ī		is			ūs		ēi
D.	ae	ō		i			ui		ēi
A.	ăm	ŭm		em		jako nom.	ŭm	u	ĕm
V.	ă	ĕ (er, ir)	um	e, o, c, l, n, r, s, t, x			ŭs	u	ēs
Abl.	ā	ō		ĕ (i)			ū		ē

Pluralis.

	I.	II.		III.		IV.		V.
N.	ae	ī	ă	ēs	a (ia)	ūs	uă	ēs
G.	ārum	ōrum		um (ium)		uum		ērum
D.	īs	īs		ĭbus		ĭbus (ŭbus)		ēbus
A.	ās	ōs	ă	ēs	ă (iă)	ūs	ua	ēs
V.	ae	ī	ă	ēs	ă (iă)	ūs	ua	ēs
Abl.	īs	is		ĭbus		ĭbus (ŭbus)		ēbus

Adjectiva.

	Adj. 3 východů dlé sklonění 1. a 2. Sing. m.	f.	n.	adj. 3 vých. dlé sklon. 3. Sing. m.	f.	n.	adj. 2 vých. dlé sklon. 3. Sing. m.	f.	n.	adj. 1. východu dlé 3. sklonění Sing. m.	f.	n.
N.	ŭs (er, ur)	ă	ŭm	ĕr	ĭs	ĕ	ĭs		ĕ	l, r, s, x stejné ve všech rodech		
G.	ī	ae	i		is			is			is	
D.	ō	ae	o		ī			ī			i	
A.	um	am	um	em		e	em		e	em		l, r, s, x
V.	e (er, ur)	ă	um	er	is	e	is		e		l, r, s, x	
Abl.	o	ā	o		i			i			i (e)	
					Pluralis.							
N.	i	ae	a	es		ia	es		ia	es		ia (a)
G.	orum	arum	orum		ium			ium			ium (um)	
D.	is	is	is		ibus			ibus			ibus	
A.	os	as	a	es		ia	es		ia	es		ia (a)
V.	i	ae	a	es		ia	es		ia	es		ia (a)
Abl.	is	is	is		ibus			ibus			ibus	

Adjectiva jednoho, dvou a tří východů sklonění třetího sklánějí se jedním a týmž způsobem kromě v nominativě čísla jednotného.

Skloňování první.

§ 14. Rod. Jmena skloňování prvního v nominativě končí se v *a*, v genitivě v *ae*. Všecka jsou rodu ženského vyjmouce jmena mužů jako auriga vozka, nauta plavec, scriba pisař atd. Rodu mužského jest: Adria moře adriatské.

§ 15. Ohybání.

	Singularis.			
N.	scrib ă	pisař	mens ă	stůl
G.	scrib ae	pisaře	mens ae	stolu
D.	scrib ae	pisaři	mens ae	stolu
A.	scrib ăm	pisaře	mens ăm	stůl
V.	scrib ă	pisaři!	mens ă	stole!
Abl.	scrib ā	pisařem	mens ā	stolem
	Pluralis.			
N.	scrib ae	pisaři	mens ae	stoly
G.	scrib ārum	pisařův	mens ārum	stolův
D.	scrib īs	pisařům	mens īs	stolům
A.	scrib ās	pisaře	mens ās	stoly
V.	scrib ae	pisaři!	mens ae	stoly!
Abl.	scrib īs	pisaři	mens īs	stoly

Pozn. 1. Obyčejně pravilo se paterfamilias, materfamilias, otec čelední, hospodář, máti čelední, hospodyně, místo familiae. — U básníků též se nachází starožitná koncovka genitivu ai: aquai, t. j. aquae.

Pozn. 2. Substantiva dea, filia a feminina číslovek duo (dva) i ambo (oba) tvoří dat. i abl. plur. ābus: deabus, filiabus a duabus, ambabus.

Pozn. 3. Vedlé amphorarum a drachmarum vyskytá se, avšak jen s čísly, též amphorum a drachmum.

Skloňování druhé.

§ 16. Rod. Jmena sklonění druhého končí v nominativě v *er, ir, ur, us, um,* v genitivě v *i.* Jmena v *er, ir, ur, us,* jsou mužská, v *um* střední; tudy jmena jen v čísle množném užívaná (pluralia tantum) v *i* jsou mužská, v *a* jsou střední.

V *us* jsou ženská alvus, colus, domus, humus, vannus, carbasus; střední virus, vulgus, pelagus.*)

Pozn. V ir končí se jen jmeno vir muž a složeniny jeho; v ur toliko přídavné satur syt.

§ 17. Ohybání.

1) Jmena v us

S. N.	cerv us	jelen	P. N.	cerv i	jeleni
G.	cerv ī	jelena		cerv ōrum	jelenův
D.	cerv ō	jelenu		cerv īs	jelenům
A.	cerv um	jelena		cerv ōs	jeleny
V.	cerv ĕ	jelene!		cerv ī	jeleni!
Abl.	cerv ō	jelenem		cerv īs	jeleny

2) Jmena v er

S. N.	puer	chlapec	liber	kniha
G.	puer i	chlapce	libr i	knihy
D.	puer o	chlapci	libr o	knize
A.	puer um	chlapce	libr um	knihu
V.	puer	chlapče	liber	kniho
Abl.	puer o	chlapcem	libr o	knihou
P. N.	puer i	chlapci	libr i	knihy
G.	puer orum	chlapcův	libr orum	knih
D.	puer is	chlapcům	libr is	knihám
A.	puer os	chlapce	libr os	knihy
V.	puer i	chlapci	libr i	knihy
Abl.	puer is	chlapci	libr is	knihami

*) alvus břich, colus přeslice, domus dům, humus půda, země, vannus opálka, carbasus plátno. kment; virus jed, vulgus lid, pelagus moře.

3) Jmena v ir

S. N.	vir	muž	P. N.	viri	muži
G.	vir i	muže		vir orum	mužův
D.	vir o	muži		vir is	mužům
A.	vir um	muže		vir os	muže
V.	vir	muži		vir i	muži
Abl.	vir o	mužem		vir is	muži

4) Jmena v um

S. N.	vin um	víno	vin a	vína
G.	vin i	vína	vin orum	vín
D.	vin o	vínu	vin is	vínům
A.	vin um	víno	vin a	vína
V.	vin um	víno	vin a	vína
Abl.	vin o	vínem	vin is	víny

Tímto skloňováním jdou jmena rodná (gentilia), která všecka v ius končí se, jako Julius, Cornelius, Pompejus, Canulejus atd.

N.	Julius	Pompejus
G.	Julii	Pompeji
D.	Julio	Pompejo
A.	Julium	Pompejum
V.	Juli	Pompëi
Abl.	Julio	Pompejo

Pl. Julii, Juliorum, Juliis, Julios, Julii, Juliis; Pompeji, Pompejorum etc.

Pozn. 1. Toho skloňování následuje deus bůh takto jda:

S. deus dei deo deum deus deo

P. dei, dii, rci di deorum deis, diis, rci dis deos dei, dii, di deis, diis, dis.

Pozn. 2. Jmena v *er* v genitivě vymítají *e*, tedy liber má libri, ager agri; *ĕ* v genitivě podržují jmena, v nichž jest ono částkou kmene, ta jsou adulter, gener, sŏcer, presbyter, puer, vesper; pak složeniny z fĕro a z gĕro, jako signifer i armiger a přídavná asper, lacer, liber, miser, prosper, tener a gibber. Dexter má dextri i dexteri.*)

Pozn. 3. Vlastní jmena v ĭus mají vokativ v *i*; taktéž filius má

*) Ager role, adulter cizoložec, gener zeť, socer tesť, presbyter starší, puer pachole, vesper soumrak, signifer praporečník, armiger zbrojnoš, humerus plece, numerus počet, uterus život, asper drsný, lacer zdřípán, strhán, liber svoboden; odtud liberi svobodní v čeledi a rodině, což mimo hospodáře a hospodyni jen děti jich byli; všickni druzí byli otroci. Miser bídný, prosper zdařilý, tener útlý, gibber hrbat.

fili, meus mi, tedy mi fili synu můj! deus zůstává deus. Druhá jmena obecná a přídavná v ius mají ie: fluvie, pie.

Pozn. 4. V genitivě č. množ. místo orum mívají též um jmena mincí, měr a vah: nummum, modium, talentum, sestertium, denarium; dále vir ve jmenech úřadův: duumvirum, triumvirum, decemvirum, centumvirum; taktéž úřadní jmena praefectus fabrum, praefectus socium, obyčejně čísla podílná (distributiva) jako senum, denum a duo v složeninách jako duumvirum.

Pozn. 5. Colus, domus, laurus etc. z částky jdou skloněním čtvrtým.

Pozn. 6. Ze jmen v ĕrus neodvrhla us jmena humerus, numerus, uterus, properus, praeproperus, praeposterus*); též prosperus vyskytá se mimo prosper.

Jmena přídavná.

§ 18. Kdo se naučil prvému a druhému skloňování, umí tudyž skláněti přídavná tří východů v us, a, um jako bonus, a, um a er, a, um jako pulcher, a, um, jakž ukazují vzorce tyto shodující se úplně s skloňováním jmen podstatných.

1) Přídavná v us, a, um:

S.	N.	bon*us* dobrý	bon*a* dobrá	bon*um* dobré
	G.	bon*i* dobrého	bon*ae* dobré	bon*i* dobrého
	D.	bon*o* dobrému	bon*ae* dobré	bon*o* dobrému
	A.	bon*um* dobrého	bon*am* dobrou	bon*um* dobré
	V.	bon*e* dobrý	bon*a* dobrá	bon*um* dobré
	Abl.	bon*o* dobrým	bon*ā* dobrou	bon*o* dobrým
P.	N.	bon*i* dobří	bon*ae* dobré	bon*a* dobrá
	G.	bon*orum* dobrých	bon*arum* dobrých	bon*orum* dobrých
	D.	bon*is* dobrým	bon*is* dobrým	bon*is* dobrým
	A.	bon*os* dobré	bon*as* dobré	bon*a* dobrá
	V.	bon*i* dobří	bon*ae* dobré	bon*a* dobrá
	Abl.	bon*is* dobrými	bon*is* dobrými	bon*is* dobrými

Tak jdou všecky superlativy a všecka participia v us, a, um.

2) Přídavná v er, a, um:

S.	N.	pulcher krásný	pulchr*a* krásná	pulchr*um* krásné
	G.	pulchr*i*	pulchr*ae*	pulchr*i*
	D.	pulchr*o*	pulchr*ae*	pulchr*o*
	A.	pulchr*um*	pulchr*am*	pulchr*um*
	V.	pulcher	pulchr*a*	pulchr*um*
	Abl.	pulchr*o*	pulchr*a*	pulchr*o*

*) Properus kvapný, praeproperus úkvapliv, praeposterus převrácený, opáčitý.

P. N.	pulchr*i*	pulchr*ae*	pulchr*a*
G.	pulchr*orum*	pulchr*arum*	pulchr*orum*
D.	pulchr*is*	pulchr*is*	pulchr*is*
A.	pulchr*os*	pulchr*as*	pulchr*a*
V.	pulchr*i*	pulchr*ae*	pulchr*a*
Abl.	pulchr*is*	pulchr*is*	pulchr*is*

Anebo prosper, prospera, prosperum, gen. prosperi, prosperae, prosperi, v. § 17, 2.

3) Přídavné v ur, a, um: satur, satura, saturum, gen. saturi, saturae, saturi etc.

4) Jen některá adjectiva zajmenná v genitivě a dativě č. jednotného rozdílně skloňují se. Unus, solus, totus, ullus, uter, alter, neuter, nullus i alius ve všech třech rodech tvoří genitiv v *ius*, dativ v *i*. Tedy unus, a, um, gen. unius, dat. uni, acc. unum, unam, unum, abl. uno, una, uno.

Skloňování třetí.

§ 19. Nominativi jmen skloňování třetího končiti se mohou hláskami *ě, o, c, l, n, r, s (x), t*

Toto skloňování obsahuje jmena, jejichž kmeny zavřeny jsou spoluhláskou (kmeny souhláskové) a jmena, jejichž kmeny samohláskou *i* se končí. Ježto *is* koncovkou genitivu jest a ke kmeni se připojuje, na př. arbor arboris, urbs urbis, jmenům kmenů zavřených v genitivě slabika přibývá. Jmena kmenův souhláskových jsou tedy nerovnoslabičná, imparisyllaba. Ve jmenech kmenů hláskou *i* ukončených již jest hláska *i*, pročež genitivům slabiky nepřebývá, na př. navis, navis; jmena kmenů v *i* jsou tedy rovnoslabičná, parisyllaba. Kterýž rozdíl co do skloňování jest důležit. Sklánějíť se imparisyllaba:

	N.	neurčitý;	parisyllaba:	N.	ĭs, es	Neutr. ĕ
	G.	ĭs		G.	is	
	D.	ī		D.	ī	
	A.	ĕm; střed. jako nom.		A.	im (em)	. . . e
	Abl.	ĕ		Abl.	ī (e)	. . . . . ī
P.	N.	es neb ă		N.	es	. . . . . . .iă
	G.	um		G.	ium	
	D.	ĭbus		D.	ĭbus	
	A.	es . . a		A.	ēs (neb īs)	. .iă
	Abl.	ibus		Abl.	ibus.	

Podobnost byla příčinou, že obě ty třídy v jedno skloňování pojaty jsou (jakož i některá jmena k oběma patří, na př. scobs i scobis); kromě toho i nemnohé ty rozdílné tvary jako *em* a *im*, *a*, *ia*, *um*, *ium* na mnoze změteny jsou i z takového rozličných tvarů se proměšování vznikají nepra-

videlnosti sklonění třetího. Jmena grus gruis, sus suis skloňují se jako kmeny souhláskové. *)

§ 20. Rod. Skloňování třetí obsahuje všecky tři rody.

1) Mužská jsou jmena, která se končí v nominativě v *o, or, os, er, en* genit. *ēnis* a v *es,* kterým v genitivě o slabiku přibývá.

Vyjímky: 1. Rodu ženského jest caro carnis. Ženská jsou jmena v *do, go* a *io,* na př. consuetudo, origo, regio. Ze jmen v *do* mužskými zůstávají: cardo, cudo, ordo, udo, unedo; v *go* jsou mužská: ligo, margo, harpago; v *io* jsou m.: pugio, scipio, titio, septentrio, unio a jmena zvířecí jako curculio, formio, papilio, scorpio, stellio, struthio, vespertilio.

2. V *or* jsou neutra aequor, ador, cor, marmor.

3. V *os* jsou feminina cos, dos; neutra ōs ōris, ŏs ŏssis.

4. V *er* jsou neutra cadaver, iter, uber, ver, verber a jmena rostlin v *er,* jako acer, cicer, papaver, piper, siser, suber, tuber. Mužského i žen. rodu jest linter.

5. Z nerovnoslabičných v *es* jsou feminina compes, merces, merges, seges, teges, quies i requies. (Střed. rodu jest aes aeris kov.) **)

Pozn. Ales gen. alĭtis okřídlenec a quadrupes, gen. ĕdis čtveronoh jsou adjectiva rodu buď mužs. nebo žen., dlé toho, mají-li samce neb samici vyznamenávati. Významem docela obecným ales bývá bráno v rodu mužském, quadrupes v r. ženském.

2) Ženská jsou jmena v *as, is, aus, x* i *s,* před nímž souhláska předchází; dále jmena v *es,* jichž v genitivě o slabiku nepřibývá a jmena v *ūs,* jež v genitivě *u* podržují.

Vyjímky. 1. V *as* jsou mužská: as assis libra (též jmena částek a násobin asu) a jmena, kterých genitiv jest antis: adamas, elephas, gigas. R. středního jsou: vas, vasis nádoba; nesklonná fas, nefas. ***)

2. V *is* jsou mužská všecka v guis, mis, nis; 2) ta, jež v genitivě končí se v ĭnis a v ĕris; 3) anguis, axis, callis, canalis, cassis,

---

*) Grus jeřáb, sus svině, caro maso, consuetudo obyčej, origo původ, regio krajina, cardo stěžeje, cudo hemelín, ordo řád, udo plstka (obuv plstěná), unedo střešně mořská, ligo motyka, margo kraj, harpago hák, pugio dýka, scipio berla, titio hlavně, septentrio sever, unio perla, curculio pilous, formio mol, papilio motýl, scorpio štír, stellio bleskavec (rod ještěr.), struthio pštros, vespertilio netopýr.

**) aequor hladina mořská, ador špalda, cor srdce, marmor mramor, cos brus, dos věno, os, oris ústa, os, ossis kosť, cadaver mrtvola, iter cesta, pouť; uber vemeno, verber šleh, švih, acer javor, cicer cizrna, papaver mák, piper pepř, siser mrkev, suber strom korkový, tuber smrže, linter člun, compes pouta, merces mzda, merges snop, seges síje, teges cihla, quies pokoj, requies odpočinek.

***) adamas diamant, elephas slon, gigas obr.

caulis, collis, ensis, fascis, follis, fustis, glis, lapis, mensis, orbis, piscis, postis, scrobis, sentis, torquis, torris, vectis. *)

Mužská jsou ještě přídavná v *alis* i v *aris*, jež opuštěním substantiva rodu muž. teprvé mužskými stala se, jako: annales (libri) letopisy, molaris (lapis) žernov, molaris (dens) třenovec, stolička, natalis (dies) den rodný, pugillares (codicilli) dešťky zápisné.

3. Jmena v *aus* bez výminky.

4. Ze jmen v *x* jsou vyňata a rodu mužs., v *ex*: grex; v *ix*: calix, ornix, larix; v *ux*: tradux; v *x*, před nímž jest souhláska: calx kamének vrhcábní; ale calx vápno i pata, jest r. ženského.

5. Ze jmen v *s*, před nímž jest souhláska, jsou r. mužského: dens, ffons, mons, pons, adeps (toto vyskytá se i v rodu ženském). Složené s dens: bidens kopáč dvouzubý, tridens třízubec; ale bidens (sc. ovis) dvouletá ovce, jest rodu ženského; též oriens, occidens, confluens, torrens, rudens, jež jsou vlastně příčestí. Tak animaus, přimyslíš-li homo, bude r. mužského; přimyslíme-li bestia, bude r. ženského. Rodu obojího jest seps ještěrka a serpens had.

6. Jednoslabičná v *ūs*, gen. *ūris* jsou r. středního v. § 21, E, g; jen mūs myš jest r. mužského.

3) Rodu středního jsou jmena v *e, c, l, t, měn, cn,* gen. ĭnis kromě pecten m. hřeben, ăr, ŭr, ŭs a toliko v č. množném užívaná v *ă*.

Vyjímky. 1. V *l* jsou mužská sol, sal.

2. V *ar* jest par dvé, pár, rodu středního, par druh, společník, rodu mužského.

3. V *ur* jsou mužská furfur, turtur, vultur.

4. V *us* jest mužské lepus. R. ženského jsou grus, sus. **)

Tvary nominativu a genitivu.

§ 21. Genitiv se tvoří připojením koncovky is ke kmeni v. § 19. Takto se poznává z genitivu čistý kmen. Nominativ tvoří se při jmenech r. mužského a ženského připojením osobného význaku *s* k samému kmeni, při jmenech rodu středního bez význačného *s* pouhým kmenem. Pročež nominativem pouhý kmen anebo kmen genitivu měněn bývá, což kterak se děje, ukazují pravidla tato:

---

*) anguis had, axis osa, callis pěšina, canalis rýha, cassis teneto, caulis lodyha, collis chlum, ensis meč, follis měch, fustis kyj, glis plch, lapis kámen, mensis měsíc, orbis kruh, piscis ryba, postis veřej, scrobis jáma, důl; sentis trn, torquis náhrdlec, torris hlaveň, vectis páka, grex stádo, calix pohár, fornix oblouk, larix modřín, tradux hřízenice, rozvod; dens zub, fons pramen, mons hora, pons most, adeps sádlo, oriens východ, occidens západ, confluens stoka dvou řek, torrens bystřina, ručej, rudens láno.

**) Sol slunce, sal sůl, furfur otruby, turtur hrdlička, vultur káně, lepus lepŏris zajíc, mus mūris myš, grus jeřáb, sus svině.

A) Končí-li nominativ v *s*, před nímž jest hláska podnebná, vzniká *x*.

1) g: rex regis (a), grex grĕgis (b), strix strĭgis, Allobrox Allobrŏgis, conjux conjŭgis, (frux) frūgis — remex remĭgis.

a) Tak ještě lex — *b*) tak aquilex studnář; Lelex.

2) c: pax pācis (a), fax făcis, alex alēcis (b) rosol; nex nĕcis (c), cornix cornīcis (d), pix pĭcis (e), velox velōcis (f), praecox praecŏcis (g), lux lūcis (h), dux dŭcis (i), (faux) faucis, vibex (neb ix) īcis prouha, šlichta, judex judĭcis.

a) Tak všecka mimo fax — *b*) tak vervex — *c*) tak fenisex senosek, a abl. prĕce, plur prĕces — *d*) tak všecka mimo strix a mimo jmena pod *e* položená, zvláště jmena v trix, vyjmouc histrix jezovec, natrix — *e*) tak appendix, calix, coxendix kyčel, filix, fornix, fulix (= fulica), larix, salix, vārix — *f*) tak všecka, kromě těch pod *g* — *g*) tak Cappadox — *h*) tak Pollux — *i*) tak crux, nux, redux, tradux, trux — *k*) tak všecka kromě jmenovaných pod *b* a *c* i kromě docela odchylných senex senis, supellex supellectilis.

3) v: nix nĭvis, ale genitiv bŏvis patří k nominativu bos.

B) Retnice před *s*, jímž se nominativ končí, zůstává nezměněná.

1) b: trabs trăbis, plebs plebis, scobs scŏbis (a), urbs urbis, chalybs chalỳbis, coelebs coelĭbis.

a) Tak ještě scrobs.

2) p: seps sepis, stips stĭpis, stirps stirpis, (ops) ŏpis, manceps mancipis (a), auceps aucupis, triceps tricipitis.

3) m.: hiems hiemis.

a) Takž adeps, forceps, princeps.

C) V nominativě, který se končí v *s*, zubnice na konci kmene mizí.

1) d: vas vădis, pes pĕdis, heres heredis (a), lapis lapĭdis (b), custos custōdis, pecus pecŭdis, palus palūdis (c), praes praedis, laus laudis (d), glans glandis (e), obses obsĭdis (f).

a) Tak ještě merces — *b*) tak bellis sedmikrása, capis ucháč, cassis, cuspis, promulsis, ibis a tigris genitiv mají v is, ale též idis — *c*) tak incus, subscus pich — *d*) tak fraus — *e*) tak juglans, frons listí, lens hnida, libripens, nefrens zubů ještě nemající a concors, discors, excors (složená z cor) — *f*) praeses, deses, reses.

2) t: anas anătis, aetas aetātis (a), aries ariĕtis (b), seges segĕtis (c), quies quiētis (d), lis lītis (e), compos compŏtis (f), cos cōtis (g), salus salūtis (h), nox noctis, ars artis (i), miles milĭtis (k).

a) Tak jdou všecka v as, vyjmouc anas i as, assis — *b*) tak abies, paries — *c*) tak indiges, interpres, teges pokrov, hebes, perpes = perpetuus, praepes, teres — *d*) tak inquies, requies, lebes, tapes, locuples, mansues — *e*) tak Dis, Quiris, Samnis — *f*) tak impos — *g*) tak dos, nepos, sacerdos — *h*) tak juventus, senectus, servitus, virtus — *i*) tak Mars, pars, puls a všecka v ns, mimo

jmena pod 1. *e* — *k*) tak všecka v es mimo pes a mimo jmena pod 1. *a*, *f*, 2. *b*, *c*, *d* i pod *F*. *b*.

Pozn. Jen málo jest jmen končících souhláskami němými, tak aby nižádného *s* nepřijímala. 1) Němá, před níž jest samohláska, zůstává: halec halecis, caput capitis. 2) Němá, před níž jest souhláska, odpadá: cor cordis, lac lactis.

D) K nominativu, končí-li v tekuté *l*, *n*, *r*, hláska *s* se nepřipojuje.

1) *l*: sal salis (a), cervical ālis (b) poduška, pugil pugĭlis, sol sōlis, consul consulis (d), mel mellis (e).

a) Tak jmena punská Hannibal, Hasdrubal etc. — *b*) tak vectigal, animal, tribunal, vesměs všecka jmena v al — *c*) tak vigil, mugil ryba mořská, nyní nepovědomá; Tanaquil má gen. Tanaquīlis — *d*) tak exsul, praesul — *e*) tak fel; avšak jmena hebrejská v el mají gen. elis, jako Daniel Daniēlis, Gabriel Gabriēlis.

2) *n*: 1) *n* zůstává: ren renis (a), nomĕn nomĭnis (b).

a) tak lien slezina, lichen lišejník, splen slezina (a), attagen jeřábek, Siren, Troezen — *b*) všecka druhá v *en*.

2) *n* mizí v nomin. rodu mužského i ženského a nominativ končí v *o*: homo hominis (a), praedo praedonis, Anio Aniēnis.

a) Tak nemo, turbo, Apollo, jmeno v *do*, zvláště všechna v *tudo* a v *go*, mimo jmena pod *b* — *b*) tak cerdo řemeslník, cudo, udo, ūnēdo, harpago, ligo, mango otročník i všecka v *io* a jiná všecka v *o*, kromě jmen pod *a*.

3) Vedlé km. *en* jest nom. *is*: sanguis sanguinis.

3) *r*: par păris (a), calcar calcāris (b), hepar hepătis, far farris, pater patris (c), anser ansĕris (d), ver vēris, aequor aequŏris (e), honor honōris (f), ebur ebŏris (g), vultur vultŭris (h), fur fūris.

a) Tak lar, baccar, jubar, nectar, Caesar, Arar, Hamilcar — *b*) tak lacunar, torcular čeřen, cochlear lžice má též cochleare — *c*) tak všecka v *ter*, mimo later cihla, imber i jmena měsíců v *ber*; všecka přídavná v *er*, mimo celer, degener, pauper, puber, uber, jež mají *ĕris* — *d*) tak všecka mimo ver a mimo jmena pod *c*; iter má itineris, Jupiter Jovis — *e*) tak arbor, marmor a řecká rhetor, Castor, Nestor, Hector; memor, bicorpor etc. — *f*) všecka druhá, zejmena všecka v *tor*: lector; cor má cordis — *g*) tak femur, jecur, robur — *h*) augur, turtur, fulgur, guttur, murmur, sulfur, astur rod jestřábů.

E) Končí-li již kmen v *s*, před nímž jest samohláska, nominativ druhého *s* nepřijímá a závěrečné *s* přechází v genitivě v *r*, kromě ve vas vasis i as assis. Mas măris, aes aeris, Ceres Cerĕris (a), cinis cinĕris (b), glis glīris, arbos arbŏris, honos honōris (c), os ōris, onus oneris (d), corpus corpŏris (e), Ligus Ligŭris (f), crus crūris (g).

a) Tak pubes, ale impubes má impubĕris a impubis — *b*) tak pulvis, vomis (nom. též vomer), cucumis má gen. cucumeris i cucumis — *c*) tak flos, glos švakrová, labos, lepos, mos, ros — *d*) tak acus pleva, foedus, funus, genus, glomus, latus, munus, olus, onus, opus, pondus, rudus, scelus, sidus, ulcus, Venus, vulnus, vellus, viscus — *e*) tak decus, dedecus, facinus, ferus, frigus,

litus, nemus, pectus, pecus, penus, pignus, stercus, tempus, tergus — *f*) má i Ligur; takž i Lemures (jen v č. množném obyčejné) — *g*) tak jus, pus, rus, tus, též mus i tellus — *h*) tak bes bessis, semis semissis a os ossis kost.

F) Končí-li nominativ v *s* s předcházející samohláskou a má-li genitiv týž počet slabik, t. j. končí-li se kmenové v *i*, jsou případnosti toliko dvě, ježto *is* někdy sklesává v *es*:

navis navis (a), nubes nubis (b).

a) tak všecka mimo glis a E b, C 1 b, jichž celkem jest asi 80, a přídavná v *is*, na př. levis leve — *b*) tak všecka mimo E a, C 1 a, f. 2 b, c, d, k i pes, na př. aedes, caedes, cautes, clades, fames, feles, fides, labes, lues, moles, palumbes, proles, pubes, rupes, sedes, saepes, strues, soboles, tabes, vates, vehes fůra, verres, vulpes; z nichž mnohá mají vedlejší tvar v *is*, jakož i mnohá v *is* mají vedlejší tvary v *es*.

G) Jestliže kmeny v *i* končí a nominativ žádného *s* nepřijímá, sklesává *i* v nominativu v *e* a genitiv má *is*:

mare maris, monile monilis, tibiale tibialis obinadlo holenné, i všecka přídavná dvou a tří východů v rodě středním.

§ 22. Vzory.

S. N.	rex král	judex soudce	urbs město
G.	rēgĭs krále	judĭcis soudce	urbis města
D.	regī králi	judici soudci	urbi městu
A.	regĕm krále	judicem soudce	urbem město
V.	rex králi	judex soudce	urbs město
Abl.	regĕ králem	judice soudcem	urbe městem
P. N.	reges králové	judices soudcové	urbes města
G.	regŭm králů	judicum soudcův	urbium měst
D.	regĭbus králům	judicibus soudcům	urbibus městům
A.	reges krále	judices soudce	urbes města
V.	reges králové	judices soudcové	urbes města
Abl.	regĭbŭs králi	judicibus soudci	urbibus městy

S. N.	pes noha	aestas léto	milĕs voják	ars umění
G.	pĕdis	aestātis	milĭtis	artis
D.	pedi	aestati	militi	arti
A.	pedem	aestatem	militem	artem
V.	pes	aestas	miles	ars
Abl.	pede	aestate	milite	arte
P. N.	pedes	aestates	milites	artes
G.	pedum	aestatum	militum	artium
D.	pedibus	aestatibus	militibus	artibus
A.	pedes	aestates	milites	artes
V.	pedes	aestates	milites	artes
Abl.	pedibus	aestatibus	militibus	artibus

S.	N.	arbŏr (arbōs) strom	honŏr (honōs) čest	consul konsul
	G.	arbŏris	honōris	consŭlis
	D.	arbori	honori	consuli
	A.	arborem	honorem	consulem
	V.	arbor	honor	consul
	Abl.	arbore	honore	consule
P.	N.	arbores	honores	consules
	G.	arborum	honorum	consulum
	D.	arboribus	honoribus	consulibus
	A.	arbores	honores	consules
	V.	arbores	honores	consules
	Abl.	arboribus	honoribus	consulibus
S.	N.	păter otec	passĕr vrabec	lintĕr člun
	G.	pătris	passĕris	lintris
	D.	patri	passeri	lintri
	A.	patrem	passerem	lintrem
	V.	pater	passer	linter
	Abl.	patre	passere	lintre
P.	N.	patres	passeres	lintres
	G.	patrum	passerum	lintrium
	D.	patribus	passeribus	lintribus
	A.	patres	passeres	lintres
	V.	patres	passeres	lintres
	Abl.	patribus	passeribus	lintribus
S.	N.	natio národ	homo člověk	
	G.	nati-ō-nis	hom-ĭ-nis	
	D.	nati-ō-ni	hom-ĭ-ni	
	A.	nati-o-nem	hom-ĭ-nem	
	V.	natio	homo	
	Abl.	nati-o-ne	hom-ĭ-ne	
P.	N.	nati-o-nes	hom-i-nes	
	G.	nati-o-num	hom-i-num	
	D.	nati-o-nibus	hom-i-nibus	
	A.	nati-o-nes	hom-i-nes	
	V.	nati-o-nes	hom-i-nes	
	Abl.	nati-o-nibus	hom-i-nibus	
S.	N.	aurĭs ucho	nubēs	
	G.	auris	nubis	
	D.	auri	nubi	
	A.	aurem	nubem	
	V.	auris	nubes	
	Abl.	aure	nube	

P. N.	aures	nubes
G.	aurium	nubium
D.	auribus	nubibus
A.	aures	nubes
V.	aures	nubes
Abl.	auribus	nubibus

S. N.	corpus tělo	măre moře	animăl živočich
G.	corpŏris	maris	animālis
D.	corpori	mari	animali
A.	corpus	mare	animal
V.	corpus	mare	animal
Abl.	corpore	mari	animali
P. N.	corpora	maria	animalia
G.	corporum	marium	animalium
D.	corporibus	maribus	animalibus
A.	corpora	maria	animalia
V.	corpora	maria	animalia
Abl.	corporibus	maribus	animalibus

Pamatuj jmena s genitivy zvláštními: caro carnis, hepar hepatis jatra, jecur jecinoris jatra, iter itineris cesta, suppellex suppelectilis nářadí, Jupiter Jovis, senex senis stařec, bos bovis hovado.

§ 23. Jako jmena podstatná skloňují se i přídavná, i jsou v třetím skloňování

1) přídavná v *er*, *is*, *e*.

	m.	f.	n.
S. N.	acer ostrý	acr*is*	acr*e*
G.	acr*is*	acr*is*	acr*is*
D.	acr*i*	acr*i*	acr*i*
A.	acr*em*	acr*em*	acr*e*
V.	acer	acr*is*	acr*e*
Abl.	acr*i*	acr*i*	acr*i*
P. N.	acr*es*	acr*es*	acr*ia*
G.	acr*ium*	acr*ium*	acr*ium*
D.	acr*ibus*	acr*ibus*	acr*ibus*
A.	acr*es*	acr*es*	acr*ia*
V.	acr*es*	acr*es*	acr*ia*
Abl.	acr*ibus*	acr*ibus*	acr*ibus*

Takých přídavných jest 12: acer, alacer, celeber, celer, saluber, volucer, campester, paluster, silvester, terrester, equester, pedester, z nichž jediné celer podržuje *e*, tedy celeris, celere.

2) Přídavná dvou východů, t. j. v *is* m. f., *e* n.

	m. f.	n.		m. f.	n.
S. N.	levis lehký	leve	P.	leves	levia
G.	levis	levis		levium	levium
D.	levi	levi		levibus	levibus
A.	levem	leve		leves	levia
V.	levis	leve		leves	levia
Abl.	levi	levi		levibus	levibus

Tím vzorem jde veliké množství přídavných.

Dvou východů jsou též srovnávatelé (comparativi) rodu m. a ž. v or, střed. v us.

	m. f.	n.		m. f.	n.
S. N.	major	majus	Pl.	majores	majora
G.	majoris			majorum	
D.	majori			majoribus	
A.	majorem	majus		majores	majora
Abl.	majore			majoribus	

3) Přídavná jednoho východu.

Pozn. Přídavná jednoho východu jsou všecka přídavná kmenů souhláskových, která tedy všecka přijala osobný význak *s*, kromě přídavných v *l* a v *r*, která hlásku *s* odmítají. Jsou tato:

v ens, entĭs jako diligens a všecka příčestí v ns, též Vejens, Laurens,
ax, ācis jako audax, tenax,
ex, ĭcis jako simplex, supplex,
ix, īcis jako felix, pernix,
ox, ōcis jako atrox, ferox, jen praecox má praecŏcis,
ux, ūcis má trux,
as, ātis jako nostras, Arpinas,
es, ĕtis jako hebes, praepes, locuples, ĕtis i ētis,
es, ĭtis jako dives, sospes,
es, ĭdis mají deses a reses,
es, ĕris mají pubes a impubes, avšak v gen. též pubis a impubis,
er, ĕris jako pauper, degener, uber,
ar, ăris jako par, impar, dispar,
or, ŏris jako memor a složená z corpus; or, ōris mají složená z color.

Ojedinělá jsou: caelebs, ĭbis, cicur, ŭris, compos a impos, ŏtis, dis, ditis; oscen, īnis; vetus, vetĕris; vigil, ĭlis.

S. N. V.	felix šťastný	simplex jednoduchý	diligens dbalý	vetus starý
G.	felīcis	simplĭcis	diligentis	vetĕris
D.	felici	simplĭci	diligenti	veteri
A.	felicem	simplĭcem	diligentem	veterem
	n. felix	n. simplex	n. diligens	n. vetus
Abl.	felice a i	simplici a e	diligenti a e	vetere

P. N. Ac. V.	felices	simplices	diligentes	veteres
	n. felicia	n. simplicia	n. diligentia	n. vetera
G.	felicium	simplicium	diligentium	veterum
D. Abl.	felicibus	simplicibus	diligentibus	veteribus

Přídavná třetího skloňování jednoho, dvou, tří východů liší se mezi sebou jen v nominativě čísla jednotného, nikoliv ale skloňováním, viz vzorec § 13.

§ 24. Pravidla o jednotlivých pádech.

Č. jednotné. 1. Akkusativ nestejnoslabičných (imparisyllaba) vychází toliko v em; ze jmen stejnoslabičných (parisyllaba) mají im

1) všecka vlastní jmena v is, jako: Neapolis, a zvláště jmena řek, jako Albis, Tiberis;

2) jmena podstatná amussis, buris, cannabis, ravis, sitis, vis, cucumis (cucumim neb cucumerem).

3) Častěji im než em mají febris, pelvis, puppis, restis, securis, turris.

4) Častěji em než im mají classis, clavis, cutis, messis, navis, strigilis, sementis, aqualis.

Pozn. Dlé Tiberim též jmena barbarská tvoří im, jako: Arar, Liger, acc. Ararim, Ligerim.

Všechna přídavná, i která jsou stejnoslabičná, mají em.

2. Ablativ nestejnoslabičných vychází v *e*, z těch, která jsou stejných slabik, mají *i*:

1) jmena mající v akkusativě im;

2) jmena r. středního v *e*, *al*, *ar* mající v genitivě ālis, āris, jichž tedy nominativ jest vlastně ale, are, pročež sem nepatří far (farris), baccar, jubar, nectar (ăris), hepar (ătis);

3) přídavná tří i dvou východů, pročež i jmena měsíců, jež jsou přídavná k mensis, tedy mense Decembri.

Pozn. Přídavná, jakmile v substantiva přešla, ablativ též v *e* skončují: Aedile, juvene; pročež jmena vlastní vždycky mají *e*: Annale, Juvenale, Laterense.

3. V ablativě mají *i* neb *e*:

1) Podstatná, která v akkusativě im i em míti mohou;

2) přídavná jednoho zakončení, příčestí a srovnávatelé (comparativi), avšak i z těch přídavná, která v substantiva přešla, mají toliko *e*, jako adolescente, infante, oriente, zvláště jmena vlastní Felice, Constante, Clemente, Pertinace. Taktéž příčestí v -ns, jestliže pouhými příčestími zůstávají, podržují toliko *e*, jako regnante Romulo; stanou-li se přídavnými, též *i* přijímati mohou. Srovnávatelé správněji mívají *e* než *i*.

Pozn. 1. Z přídavných jednoho zakončení mají pouze *i*: par, memor, immemor, anceps, princeps, inops, hebes, teres; jen *e* mají: ales, caelebs, compos, impos, deses, dives, hospes, pauper, puber, princeps, sospes, superstes.

Pozn. 2. Některá stejnoslabičná končí abl. hláskou *i* v jistých rčeních, jako aqua

et igni interdicere do klatby dáti, ferro ignique vastare mečem i ohněm hubiti. Přednost mají tvary navi, clavi, pelvi, puppi, securi, též supellectili; jedině pravé jest canali, strigili; naproti tomu febre, reste, classe, messe, cute.

Číslo množné. 1. V nominativě, v akkusativě, vokativě mají *a* ta jmena rodu střed., která mají v ablativě *e*; která však *i* mají neb míti mohou, tvoří *ia*, tedy přídavná všecka. Vyňata jsou jen vetus vetera, hospes hospita, bicorpor bicorpora. Komparativy mají vždycky *a*.

2. V genitivě mají ium:

1) Všecka podstatná, kterých ablativ končiti může v *i*,

2) všecka stejnoslabičná mimo cănis, ăpis, strigĭlis, juvĕnis, strŭes, vates;

3) všecka jmena, jichž genitivní koncovku předcházejí tři souhlásky, jako imbrium, lintrium; též jmena o dvou souhláskách před koncovkou genitivní, ač nejsou-li ty souhlásky němá s tekutou, jako fratrum, patrum, matrum; nikoliv ale tekutá s němou, jako parentium, fontium, ani tekutá s tekutou, jako carnium;

4) všecka jmena národů v ās ātis, is ītis: Arpinatium, Quiritium, ač také Quiritum;

5) mnohá jen v č. množném obyčejná v es v. § 33, 4, 5, a všecka v ia, viz tamtéž.

6) ium mají ještě glis, lis, mas, nix, tedy glirium, litium, marium, nivium; ženská jmena v as, atis mají um i ium, jako civitas civitatis civitatum i civitatium.

Přídavná dvou zakončení (také tří, celer vyjímajíc), jsou-li stejnoslabičná, tvoří genitiv v ium; z přídavných jednoho zakončení mají jen um: bipes, tripes, quadrupes, bicorpor, caelebs, cicur, compos, impos, deses, degener, dives, hebes, inops, memor, immemor, praepes, pugil, supplex, teres, uber, vetus, vigil, nehledíc ani k tomu, zdaliž ablativ končí v *i*, na př. memori.

7) Jmena svátků v alia místo alium genitiv tvoří v aliorum; tak Saturnalia, Bacchanalia, Compitalia mají Saturnaliorum atd. *)

---

*) vis nasilí, amussis pravídko, buris čertadlo, plaz, cannabis konopě, sitis žízeň, tussis kašel, ravis chraptivost, cucumis okurka, febris zimnice, pelvis měděnice, puppis zadek lodní, krma, restis provazec, securis sekyra, turris věže, clavis klíč, cutis kůže, messis žeň, navis lodí, strigilis hřbílko, sementis setba, aqualis kropenice, canalis ceva, roura, far obilí, baccar odolen, hepar jatra, nectar nektar, adolescens mládenec, infans nemluvně, par stejný, memor pamětliv, immemor nepamětliv, anceps obojetný, princeps přední, hebes tupý, teres oblý, ales křídlatý, caelebs bezženný, compos mocen něčeho, impos bezmocen, deses zahálčiv, dives bohat, hospes hostinný, pauper chudý, puber dospělý, sospes zachovalý, superstes na živu pozůstalý, bicorpor dvoutělý, canis pes, apis včela, strues halda, lis pře, mas mužský, vates věštec,

První skloňování řecké.

§ 25. Mnohá jména původu řeckého končí v nominativě v *e* (feminina), v *as* i v *es* (masculina).

S. N.	epitŏmē výtah (z knihy)	Aeneas	comētēs vlasatice
G.	epitom ēs	Aene ae	comet ae
D.	epitom ae	Aene ae	comet ae
A.	epitom ēn	Aene am (an)	comet ēn
V.	epitom ē	Aene ā	comet ă
Abl.	epitom ē	Aene ā	comet ē (ā)

Množné číslo skloňuje se dlé prvního skloňování latinského.

Pozn. Jmena v des, jako Aeacĭdes Eakovič, Alcīdes Alkeovič mají voc. sing. v *ē* (též *ā*) Aeacĭde, Alcīde. Řecká jména národů mívají gen. plur. zhusta v um, na př. Crotoniātum.

Druhé skloňování řecké.

§ 26. 1) Řecká jména v *ος* (masc. neb fem.) a v *ον* (neutr.), gen. v *ου*, mívají koncovky latinské us a um již v nominativě; avšak v nom. i v akkus. koncovky os a on, místo us a um, připouštějí, na př. nom. Delos i Delus, akk. Delon i Delum; Ilion neb Ilium. 2) Řecká jména vlastní v eus takto skloňují se: Orpheus, Orphĕi, Orphĕo, Orphĕum i Orphĕa, Orpheu, Orphĕo; taktéž Perseus, místo čehož jest nom. též Perses dlé skloň. prvního, dat. bývá také Persi.

Třetí skloňování řecké.

§ 27. Řecká jmena skloňují se největším dílem jako latinská, jen v některých pádech užívá se tvarů řeckých.

1) Gen. sing. bývá někdy v ŏs místo v is; tak Pan (bůžek pastýřský) má obyčejně Panos. Heros, Minos a Tros mají gen. v ois. Fem. v *o*, jako Dido, echo, Sappho mají gen. řecký v ūs, ostatní pády rovné nominativu, avšak i oni, onem, one.

2) Řecký acc. sing. v *a* bývá často podržen, zvláště při jmenech vlastních, na př. tyrannĭda, Lacedaemŏna, Marathōna, Salamīna, obyčejně při aër vzduch, aether vyšší vzduch a Pan, tedy āĕra, aethĕra, Pana.

Řecká jmena v is a ys místo im a ym mívají také in a yn. Řecká vlastní jmena v es, gen. is mívají v acc. někdy en místo em, na př. Aeschĭnen, Socraten.

3) Voc. sing. jmen v as gen. antis bývá v *a*, jako Atlas Atla; jmena v es, jako Socrătes, Damŏcles mívají vocativ i v es i v *e*, tedy Socrates i Socrate; jmena v is a v ys odmítají *s*.

4) Řecký acc. plur. v ăs místo v ēs nachází se zvláště ve jmenech vlastních, na př. Cyclōpas, Macĕdonas.

Skloňování čtvrté.

§ 28. 1. Jmena skloňování čtvrtého mají nominativ *us* a *u*, gen. v *ūs*.
2. Jmena v *us* jsou mužská, v *u* střední.
R. ženského jsou: acus, colus, domus, manus, porticus, tribus

---

nix snih, civitas obec, bipes dvounohý, celer rychlý, cicur krotký, degener odrodilý, juvenis mladý, praepes bystroletý, pugil pěstník, pěstitluk, supplex prosebný, uber úrodný, vigil bdělý.

a jmena množného čísla Idūs i Quinquatrūs, a dlé pravidel obecných v § 8. jmena stromů, na př. quercus dub.*)

§ 29. Číslo jednotné.

N.	fructŭs plod	cornū roh
G.	fructūs	cornūs nebo cornu
D.	fructui	cornu
A.	fructum	cornu
V.	fructŭs	cornu
Abl.	fructū	cornū

Číslo množné.

N.	fructūs	cornua
G.	fructuum	cornuum
D.	fructĭbus	cornibus
A.	fructūs	cornua
V.	fructūs	cornua
Abl.	fructĭbus	cornibus

Toto skloňování obsahuje ty kmeny v *u*, v nichž *u* s koncovkami pádovými v jedno splývá, Gen. (uis =) *us*, D. *ui* (též u), A. (uem =) *um*, Abl. (ue =) *u*; plur. (ues =) *ūs*; kde se tak neděje, jmeno jde skloň. třetím, jako: grus jeřáb, gruis, grui, gruem, grue, grues, gruibus.

Pozn. 1. Jsou toliko tři slova, jichž nominativ se končí v *u*: cornu, genu, veru; gelu a pecu vyskytují se jen v ablativě; též tonitru, jež se zdá býti ablativ nominativu tonitrus nikde se nevyskytujícího.

Pozn. 2. V dat. a v abl. plur. mají ubus, nikoliv ibus: acus, lacus, artus — specus, pecu, partus — tribus, veru, portus, též specus i arcus.

Toto skloňování má několik jmen, jež dílem následují skloň. druhého, z nichž jest nejdůležitější domus skloňované dlé verše: Tolle (odejmi) mě mī mū mis, si declinare domus vis, pročež skloňuje se:

domus dům	domus
domus	domuum i domorum
domui zřídka domo	domibus
domum	domus i os
domus	domus
domo	domibus

Pozn. Domi jest příslovce: doma; z domu slove domo, domů domum a domos.

colus, gen. colūs coli, dat. colo, abl. colu i colo. Plur. nom. colus, acc. colus i colos, druhé pády nejsou doloženy;

cornus, gen. corni, dat. corno, abl. corno i cornu. Pl. n. cornus.

ficus, gen. fici, dat. fico, abl. fico i ficu. Pl. nom. fici ficus, gen. ficorum, dat. ficis, acc. ficos a ficus.

---

*) Acus jehla, colus přeslice, domus dům, manus ruka, porticus sloupořadí, tribus tribus, Idus 13. (15.) den měsíce, Quinquatrus svátky Minerviny.

laurus, gen. laurus lauri, dat. lauro, voc. laure, abl. lauro lauru. Plur. nom. lauri, laurus, gen. laurorum, dat. lauris, acc. lauros i us.

pinus, gen. pini pinus, dat. pino, acc. pinum, abl. pinu. Pl. n. pini, pinus, gen. pinorum, acc. pinos pinus, abl. pinis.

quercus, gen. quercus etc. dlé čtvrtého skloň., toliko gen. pl. quercorum. Na dat. i abl. pl. quercis, quercubus není důkladův.

cupressus, gen. cupressus cupressi, dat. cupresso, abl. cupresso cupressu; pl. nom. cupressi, cupressus, gen., dat.? acc. cupressos cupressus. *)

Skloňování páté.

§ 30. Jmena skloň. pátého všecka v nominativě končí se v ēs, v gen. v ei, a jsou rodu ženského.

Pozn. Jen meridies jest rodu mužského i dies, slove-li den; pakli vyznamenává den uložený, určitý (rok), jest rodu ženského, jako: die constituta, certa. Diem dicunt, qua die conveniant; is dies erat etc.

§ 31. Číslo jednotné.

N.	dies den	res věc	fides věrnost
G.	diēi	rĕi	fidĕi
D.	diēi	rĕi	fidei
A.	diem	rem	fidem
V.	dies	rēs	fides
Abl.	die	rē	fide

Číslo množné.

N.	dies	res
G.	dierum	rerum
D.	diebus	rebus
A.	dies	res
V.	dies	res
Abl.	diebus	rebus

Pozn. Jen dies a res vytvořují úplné č. množné; jmen acies, facies, glacies, effigies, progenies, series, spes i species v množném čísle nacházejí se toliko tvary v es, druhá množného č. nemají. — Gen. a dativ ei vyskytá se někdy skrácen v *e*, gen. ei, též v *i*, jako fide místo fidei, pernicii m. perniciei, plebi m. plebei.

2) Delší jmena v es jako luxuries mívají jen nominativ sing., také i acc. sing. dlé skloňování pátého: v druhých pádech jdou dlé prvního. Requies má gen. requietis dat. requieti, acc. requietem i requiem, abl. requie.

---

*) gelu mráz, veru rožeň, lacus jezero, artus člen, specus doupě, pecu dobytek, partus porod, portus přístav, cornus dřín, ficus fík, laurus vavřín, pinus smrk, quercus dub, cupressus cypřiš.

§ 32. Skloňování nepravidelné.

Pozn. Nepravidelnost záleží v tom, že některé pády ani v obyčeji nejsou, aneb že jest k jednotlivým pádům několikero tvarů, jež dlé rozličných skloňování jsou tvořeny, aneb že jednotlivé pády a jednotlivá čísla sice jen v jednom tvaru vyskytují se, avšak rozličných skloňování následují.

Defectiva casibus. 1) Jednotlivá slova v jediném tvaru vyskytují se v ustálených rčeních, jako: despicatui ducere míti něco v pohrdání, ostentui esse na odiv býti, derisui esse na posměch býti, homo frugi člověk pořádný, venum dare dáti na prodej, infitias ire aliquid zapírati něco, suppetias ferre alicui pomocí přispěti někomu, ad incitas redigere aliquem do chobotu vehnati někoho, macte esto na zdar! repetundarum accusare neb de repetundis z peněz vydřených žalovati.

2) Fas právo, nefas nepravost, nihil (vedlé něhož jest i sklonitedlné nihilum, v. § 60), instar obraz, podoba, secus pohlaví, necesse potřebí, jen v stejných pádech svých se vyskytují ani genitivu ani dat. nemajíce, pročež za nesklonná se považují i jsou rodu středního.

3) Některá slova jen v některých pádech se vyskytují; tak lues luem lue nákaza, vis vim vi násilí, ale vires virium síly, má všecky pády, mane ráno jest nom., acc., abl., situs situm situ plíseň, vesper vespere večer, nemo, gen. nullius, dat. nemini i nulli, acc. neminem, abl. nullo nikdo — gen. precis, preci, precem, prece prosba — gen. opis, opem, ope pomoc — gen. vicis, vicem, vice střídání — abl. sponte svobodnou, dobrou volí, pročež mea sp., tua sp., sua sp. dobrovolně.

§ 33. 2. *Pluralia tantum.* A) Jenom v čísle množném běžna jsou jmena ta, která významem svým jen mnohost pronášejí:

a) jmena některých pohoří a souostroví: Alpes, Acroceraunia, Baleares, Cyclades.

b) mnohá jmena měst vzniklých spojením několika sedlišť, jako: Athenae (12), Syracusae (5) aneb nazvaných dlé národu, čí které bylo, jako: Treviri (Trier) praveno bývá místo úplného Augusta Trevirorum, Parisii m. Lutetia Parisiorum, aneb že byla prvotně jmeny obecnými (appellativa), jichž se jen v množném č. užívalo. Aquae Sextiae (Aix) Vody Sextiovy, Lautulae, Fundi, Ostia, Centumcellae. Sem patří též jmena zemí, jejichž částky týž název měly, který celá země, jako: Gallia Narbonensis, Lugdunensis, pročež i Galliae praviti lze.

c) Mnohá jmena svátkův a slavností, ježto se každá z několika obřadův, divadel a kratochvílí skládala, taktéž jmena dnů v kalendáři: Palilia, Paganalia, Bacchanalia, Quinquatrus, Latinae — Circenses, Megalesia — Kalendae, Nonae, Idus — nundinae.

d) Mnoho jmen obecných, při nichž se myslilo na mnohost, jen v množném čísle objevuje se, jako 1) ta, kterých v č. jednotném ani mysliti nelze,

jako: majores předkové, kdež předek jmenem major přeložen býti nemůže; tak proceres, primores, penates, superi, inferi, manes; 2) jmena údův tělesných jako artus, cani, exta, fauces, cervices, která se berou za mnohost ustavičnou. 3) Jmena věcí, jež se pokládají za složené ze částek: fides housle ze strun (nervi) složené, arma zbroj z kusů několika složená, cunae (cubnae) kolébka, fasces, moenia, plagae, scalae, scopae etc.; taktéž castra, fori, loculi schránka s přihradkami, valvae, spolia. 4) Jmena mnoha činností a stavů, při nichž bývá věcí podstatnou opětování a násobení, jako: ambages, gerrae, nugae, minae, dirae, facetiae, repetundae, deliciae, reliquiae, tenebrae.

Pod některý z těchto rozdílů uvedli Římané každé jmeno jen v množném čísle užívané.

(1) Jmena množ. čísla skloň. prvního, rodu ženského:

Angustiae soutěsky
antiae kadeře
argutiae mudrlinky
balneae lázně
bigae dvoupřeží
Calendae 1. den měsíce
clitellae soumárské sedlo
cunae kolébka
decimae desátek
deliciae rozkoš
dirae kletba
divitiae bohatství
excubiae hlídka, stráže
exequiae průvod pohřební
exuviae kořisť, zvleky
facetiae šprýmy, klásky
feriae prázdniny
gerrae tretky
indutiae příměří
induviae oblek
ineptiae hlouposti
inferiae tryzna
inimicitiae nepřátelství
insidiae úklady
lapicidinae lomy
manubiae kořist, bituňk
minae hrozba
minutiae maličkosti
Nonae devátý den před Iduemi
nugae frašky, titěrky
nundinae trh
nuptiae svadba
offuciae lichota (líčidlo)
parietinae zbořeniny
phalerae prsotiny
plagae siť lovecká
praestigiae bliktry
primitiae prvotiny
quadrigae čtvero spřežení
quisquiliae smeti
reliquiae zbytky
salebrae brkolatiny, šlaky
salinae solnice
scalae schody
scapulae lopatky
scopae chvoště
suppetiae pomoc
tenebrae tma
thermae teplice
tonsae vesla
tonsillae mandlové žlázy
tricae pletky
valvae dveřeje
vigiliae ponůcka
vindiciae hlásení se k svobodám.

Dlé skloňování druhého:

(2) a) Mužská:

cancelli zábradlí
cani šediny
clathri mříže
codicilli deštičky (psací)
fasti kalendář
fori průchody v lodí
gemini blíženci
inferi svět dolní

liberi děti
loculi skříně peněžná
posteri potomci
superi bohové svrchní.

(3) b) střední:

acta jednání
adversaria knižka zápisní, notulář
aestiva tábor letní
arma zbroj
armamenta nádobí lodní, snasť
bellaria lahůdky
compita rozcestí, křižovatka
crepundia hrkačka
crotala chřestačka
cupedia pamlsky
cunabula, incunabula } kolébka
donaria dary
exta droby, pryšky
flabra větřičky
foria výmětky
hiberna tábor zimní
intestina vnitřnosti, útroby
justa slavnost pohřební
lamenta bědování, nářky
lautia pocta, dar
multitia skvostné šaty
oblivia nepamět, zapomenutí
pascua pastviny
praecordia bránice, osrdí
repotia mladé veselí
sata osení
scruta haraburdí
serta věnce
stativa tábor stálý
subsellia lavice soudní
tesqua poušť, samota
transtra lavice veslařská, pelesť.

Dlé skloňování třetího.

(4) a) mužská:

annales letopisy * sr. § 24, plur.
antes řady révové
casses tenéta *
caelites bohové, nebešťané
compedes (abl. compede) pouta
fasces svazky prutů před nejvyššími úředníky nosené *
lemures strašidla
manes duše zemřelých *
majores předkové
minores potomci
penates bůžkové rodinní, skřítkové *
primores, proceres } velmoži
pugillares deštičky, tobolka *
renes ledví*
sentes m.*, vepres m. i f.* } trní

(5) Ženská:

Alpes Alpy *
ambages (abl. ambage) okolky
cervices šíje
crates lisy, lísky *
clunes *, nates * } hyždě
fauces (abl. fauce) jícen*
fides housle, též sing. fidis
fores dveřeje
grates, gratiae } dík
nares nozdry, chřípí *
obices (abl. obice) závora
opes moc
preces (v. § 32, 3) prosba
sordes nešvara, špína*
vires síly (v. § 32, 3) *

c) r. středního:

femina stehna
ilia slabiny
magalia, mapalia } baráky
moenia hradby
munia povinnost
palearia lalok
parentalia zádušní neb umrlčí hody
sponsalia sňatek
tormina hryzení
utensilia nářadí, svršky
verbera (abl. verbere) šlehy
viscera střeva

(7) Skloňování čtvrté:

artus články
Idus idue
Quinquatrus svátky Minerviny.

§ 34. B) Ku jmenům jen v čísle množném užívaným počítají se jmena, která též v čísle jednotném se vyskytují, ale v č. množném nabývají významu,

jehož v čísle jednotném nemají, jako impedimentum závada, překážka, impedimenta zavazedla vojenská; auxilium pomoc, auxilia vojska pomocná, posilky, tak copia copiae; finis fines, aedes prostor obezděný a takovým prostorem jest chrám; obydlí mívá několik takových prostor, tedy plur. aedes dům, obydlí; ale aedes sacrae chrám; furfures loupky, lupiny otrubám podobné; hortus prostora zahražená k vysazování, horti jest květnice, sad rozkošný v záhony rozdělený; litera písmě, literae dopis; rostra řečniště šesti lodními nosy ozdobené; cerae psací deštičky voštěné.

Rozdílný jest v množném čísle význam jmen podstatných těchto:

Číslo jednotné:	Číslo množné:
aedes chrám	1. aedes dům
aqua voda	1. aquae vody léčivé
auxilium pomoc	2. auxilia posilky
bonum dobré	2. bona zboží, statky
carcer žalář	2. carceres šraňky
castrum val	2. castra tábor
cera vosk	2. cerae tabulka psací
cibarium mouka krušná	2. cibaria potrava
comitium sněmiště	2. comitia sněm
copia hojnost	2. copiae vojska, voje
cupedia mlsnota	2. cupediae, též a, orum pamlsky
epulum hody, kvas	2. epulae krmě
facultas snadnost	2. facultates zámožnost
finis konec	2. fines hranice, končiny
fortuna štěstí, štěstěna	1. fortunae zboží, dary Štěstěniny
furfur otruby, loupka	1. furfures otruby na hlavě, otrus, loupky
gratia milost	2. gratiae dík
hortus zahrada	1. horti, hortuli zahrádky, květnice
impedimentum závada	2. impedimenta zavazedla
litera písmě	1. literae dopis
ludus jhra	1. ludi jhry veřejné
lustrum doba pěti let, oběť očistní	3. lustra lesní peleše, brlohy šelem.
naris nozdra, chřípina	1. nares nos, chřípě
natalis den rodný	2. natales rod a původ
natalitium dar ke dni rodnému	2. natalitia rodní slavnost, narozeniny
(ops) pomoc	2. opes moc, podstata
opera namahání	1. operae dělníci
pars díl	1. partes úkol zvláště herce divadelního
principium počátek	2. principia čelo táboru
rostrum zobec	1. rostra řečniště
sal sůl	1. sales vtipy, též v čísle jednotném
sors los	1. sortes věštby
tabula deska	1. tabulae deštičky, zápisná knížka
torus polštář	1. tori svaly.

Jmena pod 1. přecházejí v nové významy, jmena pod 2. mají obyčejný význam jen zvláštním vztahem; jmena pod 3. ani k sobě nepatří

§. 35. Anomala.

Číslo množné odchyluje se od č. jedn. v

1. ostrea, ae ustřice	Pl. ostreae, ostrea, orum
margarita, perla	margarita, ale gen. margaritarum
2. balneum lázeň, koupel	balneae lázně, dům lazební
epulum kvas, hody	epulae
3. caelum nebe	caeli
frenum uzda	freni, acc. frenos, však i frena.
rastrum kratce	rastri
porrum luček, ošlejch	porri
4. locus místo	loca místa, krajiny — loci místa ve spisech a knihách
jocus žert	joca, též joci, jocos
5. cicer cizrna	ciceres
siser sevlák sladký	siseres
6. vas vasis osudí	vasa, vasorum.

2) Jinak nepravidelna jsou:

7. bos hovado, bovis, bovi, bovem, bove. Pl. boves, boum, bōbus i būbus boves.
sus svině, prase, suis, sui, suem, sue. Pl sues, suum, suibus i subus, sues.
Tigris řeka mívá gen. Tigris; šelma g. tigridis, ale v č. mn. tigres, tigrium; tak ibis, ibidis v č. mn. ibes, ibium.
8. jugerum jitro, gen. *i*, abl. jugere, mn. č. jugera, jugerum, jugeribus.
9. Jen v č. množn. obyčejné ilia má ilium, ilibus a iliorum, iliis.

Pozn. Subst. heteroclĭta mají sice jeden nominativ, ale v pádech nepřímých tvary rozličných skloňování: domus; vas; senatus, gen. *us* neb *i*; tumultus gen. *us* neb *i*. Subst. abundantia jsou, která již nominativ dvojí mají clipeus i clipeum Která v č. množném i rod i tvar mění, jako balneum slovou heterogenea. Nom Jesus, acc. Jesum, druhé pády Jesu.

O skloňování jmen přídavných.

§. 36. Rozdíly adjektiv. Jména přídavná následují buď prvního a druhého skloňování anebo třetího. Jsou tedy dlé skloňování adjektiva dvojí; jedna jdou dlé skloňování prvého i druhého zároveň, v. §. 18; druhá jdou dlé skloň. třetího, které samo již má tvary všech tří rodů, v. §. 23.

Jsou v latině 1) Přídavná trojího zakončení pro každý z tří rodů zvláštního:

	m.	f.	n.	
a. v	us,	a,	um	v. § 18.
b. v	er,	a,	um	
c. v	ur,	a,	um	
d. v	er,	is,	e	v. §. 23.

2) Přídavná dvou zakončení, která jeden a týž tvar mají pro mužský i ženský rod, druhý tvar zvláštní k rodu střednímu. Sem patří ta, která končí v *is, e* a srovnávatelé v *ior, ius.*

3) Přídavná jednoho zakončení, jejichž nominativ žádného rozdílu co do pohlaví nepronáší.

NB. Rozdílu toho stává jen v nom. sing.; v jiných pádech shodují se tvary v nominativě rozdílné a zase liší se tvary v nominativě stejné. Tak dat. bonis i acc. sing. bonum; avšak masc. i fem. felicem, neutr. felix, pl. felices, felicia.

Pozn. O skloň. jmen přídavných v §. 18, §. 25.

§. 37. Defectiva. Plus má jen pluris a plus rodu střed.; v č. množném má všecky rody: plures, plura, plurium, pluribus. . . Množné č. ceteri, ae, a, jest úplné; jednotného č. není leč příslovce ceterum a přídavného při jmenech hromadných, jako cetera multitudo, nom. sing. ceterus žádného není. Plerique nemá genitivu, místo něho jest plurimorum etc. Ojedinělé tvary jsou tantundem, tantidem. Nesklonné jest nequam ničemný, semis polovičný, polo-, tot tolik, quot kolik a z nich složená: totidem, aliquot, quotcunque, a čísla řádová od 4—100, §. 46. Neobyčejné jsou nominativy sing. primor prvý, semĭnex polomrtev, sons vinen; nom. sing. masc. nemají též ludicra, um kratochvílné, a pleraque, plerumque jež i gen. plur. bývá. Exspes beznadějný nachází se jen v nom. sing., exlex zákona zhoštěn jen v nom. a v akk.; pernox jen v nom. i v ablat.

2) Některá přídavná mají dvojí koncovku, jako: opulens i opulentus zámožný; violens i violentus násilný; exanimus i exanimis bezduch; semianim-us-i -is polobezduch, hilărus-i hilaris vesel.

O srovnávání jmen přídavných.

§. 38. Vlastnost v míře větší nebo menší může předmětu přisuzována býti a to se děje dvěma stupni srovnávacími, tak že jest rozeznávati tvarů tří, jež jsou:

1) Positivus přikládá vlastnosť nějakou předmětu s žádným druhým ho nesrovnávaje. Vysoká skála. Skála jest vysoka.

2) Comparativus předmětu vlastnosť přikládá jen s jedním předmětem ho srovnávaje: Vyšší skála. Skála ta jest vyšší nežli skála naprotější.

3) Superlativus předmětu vlastnosť přikládá porovnávaje ho s dvěma nebo s několika předměty: Skála nejvyšší. Skála ta jest nejvyšší v krajině.

§. 39. Comparativus (srovnávatel) tvoří se přivěšováním ke kmeni adjektivnému slabik *ior* rodu m. i ž. a *ius* stř. r.; superlativ přivěšením slabik issimus, a, um k témuž kmeni, jejž poznáme v genitivě prvního stupně (positivu) odloučíce koncovku pádovou, tedy

altus, alti	km. alt	c. altior	s. altissimus
pulcher, pulchri	km. pulchr	c. pulchrior	s. viz b.
dulcis, dulcis	km. dulc	c. dulcior	s. dulcissimus
felix, felicis	km. felic	c. felicior	s. felicissimus
constans, constantis	km. constant	c. constantior	s. constantissimus
diligens, diligentis	km. diligent	c. diligentior	s. diligentissimus
locuples, locupletis	km. locuplet	c. locupletior	s. locupletissimus
acer, acris	km. acr	c. acrior	s. viz b.

V superlativě odchyluje se:

a) Šest přídavných v ĭlis: făcĭlis, diffĭcĭlis, sĭmĭlis, dissĭmĭlis, grăcĭlis; hŭmĭlis i tvoří *illimus*: facillimus, simillimus, gracillimus;

b) všecka přídavná v *er* i tvoří *errimus* — pulcher pulcherrimus — acer acerrimus — celer celerrimus.

Pozn. Vetus, veteris béře komp. od vetustus, tedy vetustior, superlativ tvoří veterrimus; austērus sup. austerrimus.

§. 40. Některá přídavná berou tvary stupňovací od kmenů příbuzných, tak

1) Složeniny z dĭcus, fĭcus, vŏlus od dīco, făcio, vŏlo jako od dicens, ficens, volens, tedy

maledĭcus	c. maledīcentior	s. maledicentissimus
magnificus	magnificentior	magnificentissimus
benevolus	benevolentior	benevolentissimus

Podobně jdou

egenus	egentior	egentissimus
providus	providentior	bez sup.

Z kmene pozměněného

nequam ničemný	nequior	nequissimus
mag-nus velik	major (z mag-ior)	maximus (mag-simus)
juvenis mlad	junior (staž. z juvenior) bez sup.	
senex, g. senis star	senior (jde vlastně dle pravidla), sup. nemá	

2) Ze kmenů docela rozdílných tvoří se

bonus dobrý	melior	optimus
malus zlý	pejor (pes-jor)	pessimus (sr. pestis)
parvus malý	minor	minimus
multus mnohý	neutr. plus, jen nom. acc. — plurimus, a, um pl. plures, a, gen. plurium, dat. pluribus etc.	

§. 41. Dvojí superlativ mají:

exterus	exterior	(extimus) i extremus
inferus	inferior	infimus i imus
posterus	posterior	postumus i postremus
superus	superior	summus i supremus.

§. 42. Přídavná v eus a ius k vyhnutí hláskám nelibě znějícím vytvořují comparativ příslovci magis i maxime:

idoneus, magis idoneus, maxime idoneus způsobný
pius — pius — pius zbožný

§. 43. Jest mnoho přídavných, která příčinou významu svého stupňována býti ani nemohou a jež stupňovati ani nepřichází. Proti zvyku češtiny nemají v latině komparativu: diversus rozdílný, falsus falešný, inclitus slavný, invītus bezděčný, nŏvus nový, săcer svatý.

a) Positiv vyskytá se jen v příslovci při těchto:

citra — citerior, citimus
intra — interior, intimus
prae — prior, primus
prope — propior, proximus
ultra — ulterior, ultimus.

b) Positivu nemají deterior deterrimus, ocior ocissimus; stupňův potior potissimus jest positiv potis, jež nacházíme ještě v potis sum = possum.

O číslovkách.

§. 44. Rozvrh číslovek. Číslovek jest čtvero:

1) Cardinalia č. základné k otázce kolik? quot? jeden, unus.
2) Ordinalia č. řádové k otázce kolikátý? quotus? prvý primus.
3) Distributiva č. podílné, k otázce po koliku? quoteni? Jednotlivi, po jednom, jeden a jeden singuli.
4) Adverbia č. příslovečné k otázce kolikráte? quoties? jednou jedenkrát, semel.

Pozn. Jsou též číslovky přídavné a podstatné, §. 50.

Přehled

		I. Cardinalia
1.	I.	unus, a, um
2.	II.	duo, ae, o
3.	III.	tres, tria
4.	IV.	quatuor i quattuor
5.	V.	quinque
6.	VI.	sex
7.	VII.	septem
8.	VIII.	octo
9.	IX.	novem
10.	X.	decem
11.	XI.	undecim
12.	XII.	duodecim
13.	XIII.	tredecim
14.	XIV.	quatuordecim
15.	XV.	quindecim
16.	XVI.	sedecim
17.	XVII.	septendecim
18.	XVIII.	duodeviginti
19.	XIX.	undeviginti
20.	XX.	viginti
21.	XXI.	viginti unus neb unus et viginti
22.	XXII.	viginti duo n. duo et viginti
23.	XXIII.	viginti tres n. tres et viginti
28.	XXVIII.	duodetriginta
29.	XXIX.	undetriginta
30.	XXX.	triginta
40.	XL.	quadraginta
50.	L.	quinquaginta
60.	LX.	sexaginta
70.	LXX.	septuaginta
80.	LXXX.	octoginta
90.	XC.	nonaginta
99.	XCIX neb IC.	nonaginta novem n. novem et nonaginta
100.	C.	centum
101.	CI.	centum unus
102.	CII.	centum duo
200.	CC.	ducenti, ae, a
222.	CCXXII.	ducenti viginti duo
300.	CCC.	trecenti, ae, a
400.	CCCC.	quadringenti, ae, a
500.	D. n. IƆ.	quingenti, ae, a
600.	DC.	sexcenti, ae, a
700.	DCC.	septingenti, ae, a
800.	DCCC.	octingenti, ae, a
900.	DCCCC.	nongenti, ae, a
1000.	M. n. CIƆ.	mille
2000.	MM.	duo milia
5000.	IƆƆ.	quinque milia
6000.	IƆƆCIƆ.	sex milia
10,000.	CCIƆƆ.	decem milia
100,000.	CCCIƆƆƆ	centum milia.

č í s l o v e k.

2. Ordinalia	3. Distributiva	4. Adverbia
primus, a, um	singuli, ae, a	semel
secundus	bini	bis
tertius	terni, trini	ter
quartus	quaterni	quater
quintus	quini	quinquies
sextus	seni	sexies
septimus	septeni	septies
octavus	octoni	octies
nonus	noveni	novies
decimus	deni	decies
undecimus	undeni	undecies
duodecimus [tertius	duodeni	duodecies
tertius decimus, zřídka decimus	terni deni	ter decies, tredecies
quartus decimus, zř. d. q.	quaterni deni	quater decies [decies
quintus decimus, zř. d. q.	quini deni	quindecies neb quinquies
sextus decimus, zř. d. s.	seni deni	sedecies n. sexies decies
septimus decimus, zř. d. s.	septeni deni	septies decies
duodevicesimus	duodeviceni	octies decies
undevicesimus	undeviceni	novies decies
vicesimus [cesimus	viceni	vicies [vicies
vicesimus primus n. unus et vi-	viceni singuli	vicies semel n. semel et
vicesimus alter n. alter et v.	viceni bini	vicies bis n. bis et vicies
vicesimus tertius n. tertius et v.	viceni terni	vicies ter n. ter et vicies
duodetricesimus	duodetriceni	octies vicies
undetricesimus	undetriceni	novies vicies
tricesimus	triceni	tricies
quadragesimus	quadrageni	quadragies
quinquagesimus	quinquageni	quinquagies
sexagesimus	sexageni	sexagies
septuagesimus	septuageni	septuagies
octogesimus	octogeni	octogies
nonagesimus	nonageni	nonagies
undecentesimus	undecenteni	undecenties
centesimus	centeni	centies
centesimus primus n. pr. et c.	centeni singuli	centies semel
centesimus secundus n. sec. et c.	centeni bini	centies bis
ducentesimus [dus	duceni	ducenties
ducentesimus vicesimus secun-	duc. vic. bini	
trecentesimus	treceni	trecenties
quadringentesimus	quadringeni	quadringenties
quingentesimus	quingeni	quingenties
sexcentesimus	sexceni	sexcenties
septingentesimus	septingeni	septingenties
octingentesimus	octingeni	octingenties
nongentesimus	nongeni	nongenties
millesimus	singula milia	milies
bis millesimus	bina m.	bis milies
quinquies m.	quina m.	quinquies m.
sexies m.	sena m.	sexies m.
decies m.	dena m.	decies m.
centies m.	centena m.	centies m.

§ 45. Skloňování číslovek. Základní čísla od 1—3 skloňují se:

	1.		2.	3.
N. S.	unus, una, unum	P.	duo, duae, duo	tres, tria
G.	unius		duorum, duarum, duorum	trium
D.	uni		duobus, duabus, duobus	tribus
Acc.	unum, unam, unum		duos i duo, duas, duo	tres, tria
Abl.	uno, una, uno		duobus, duabus, duobus	tribus.

Pozn. 1. V duodecim, duodeviginti i v podobných duo skloňováno nebývá, ovšem ale skloňuje se v duo et viginti, viginti duo i v podobných, t. j. když duo zůstává slovem samostatným.

Pozn. 2. Jako duo jde ambo, ae, o oba; též acc. ambo místo ambos vyskytuje se.

Číslovky řádové skloňují se všecky pravidelně: primus, a, um; taktéž podílné (distributiva) singuli, ae, a; genitiv jejich tvořen bývá v um, tedy senum, denum; ale vždy singulorum.

Čísla základná od 4—199 neskloňují se; sklonna jsou sta ducenti, ae, a etc. Mille co přídavné jest nesklonné v č. jednotném, tedy mille milites. Dva tisíce a více pronáší se podstatným jm. milia (g. milium, dat. abl. milibus), jež v množném toliko čísle užíváno jsouci i s podílnými čísl. i s základními spojovati se může, tedy duo milia neb bina milia v §. 218. Poněvadž jest milia podstatné, skládá se s genitivem: bina milia militum. Tak se nejzprávněj tisícové vyslovují; méně obyčejné jest bis, ter mille etc. Přistupují-li k tomu číslovky ještě menší, dí se na př. anebo Gallorum tria milia trecenti tres, anebo tria milia trecenti tres Galli, ale chybné byloby Galli tria milia trecenti tres.

§ 46. Cardinalia. 1) Jak se spojují jednotky a desítky, vzorec ukazuje, jakož i že 18, 19, 28, 29 atd. odčítavě tvořeno bývá, vyjmouce 98, 99, jež slovou nonaginta octo, nonaginta novem. Od 28, 29 počínajíc častěj než při 18, 19 přičítáním tvořeno a vyslovováno bývá, často u Liv., tedy quinquaginta octo etc.

2) Čísla 21, 31 atd. mohou postavována býti jen takto: unus et viginti homines neb homines viginti unus, nikoliv homines unus et viginti ani viginti unus homines.

3) Při číslech trojciferních sta předcházejí, načež následují desítky, potom jednotky; před desítkami smí tehdy et býti, nikoli před jednotkami, pročež lze říci jen trecenti sexaginta quinque, trecenti et sexaginta quinque. Avšak kde není desítek, jednotka spojkou et bývá připojována: trecenti et quinque.

Pozn. Sex et trecenti milites. Liv. Zřídka i jen s zvláštním úmyslem číslo nejmenší kladeno bývá napřed, načež následuje s et číslo po každé větší.

4) Při tisících atd. číslo největší předchází, k němuž se přiřaďují ostatní čísla bez et anebo et bývá před sty, ale potom se již nikde ne-

klade: mille et octingenti sexaginta sex neb mille octingenti sexaginta sex.

5) Výše nad stotisíci Římané při sumách peněžitých slova centena milia za příslovcem znásobujícím rádi vynechávají sestercií přimyšlujíce. Tak: bona Roscii sunt sexagies (-krát 100,000) = 6.000,000; pročež centies jest 10 milionů, milies 100 milionů. Že jsou centena milia vynechána, musí vysvítati z větného spojení a z vazby.

§ 47. Ordinalia. 1) Jich užívání neliší se od mluvení českého na př. r. 1871 anno millesimo octingentesimo septuagesimo primo, leda že čeština na mnoze i německého jazyka následovati a čísel základních klásti může také kdež o pořadu řeč jest, zejmena: 1) Od té doby kraluje již 23 let, ab illo tempore annum jam tertium et vicesimum regnat. 2) V pět hodin hora quinta. 3) Po každé v pěti letech neb každých pět let hry byly odbývány quinto quoque anno t. j. každého pátého roku rok první i poslední k tomu připočítávajíc, jakož Římané vždy činívají, pročež quinquennali celebritate ludorum o Olympiadech praví se, jež každého čtvrtého roku slaveny bývaly; tak ante diem tertium dva dny předtím.

Pozn. Ob den jest alternis diebus.

2) Jich seřaďování. Při desítkách a jednotkách napřed kladeny bývají jednotky s et anebo desítky bez et. Čísla více cifer obsahující jdou za sebou dlé velikosti bez et, tedy anno sexagesimo sexto i anno sexto et sexagesimo; avšak anno millesimo octingentesimo sexagesimo sexto.

Poznam. Jestliže se zúmyslně postupuje od menšího čísla k většímu, připojuje se každé s et jako při číslech základných.

§ 48. Distributiva. Číslo podílné oznamuje, kolik se něčeho pokaždé na jednou počítá; pročež jest mysliti číslo tolikráte znásobeno, kolik ve slově, k němuž ono se vztahuje, jednotek obsaženo jest.

Sunt venationes binae per dies quinque, tedy v 5 dnech 10 honeb.
— duae — — 5 — 2 honby.

Decrevere pontifices, ut virgines ter novenae (3 sbory, každý po 9 osobách) per urbem euntes carmen canerent. V. § 219.

§ 49. Adverbia. 1) Příslovce v ens tak prodlouženě bylo vyslovováno že *n* nejsouci slyšeno konečně nebývalo psáno. Jen totiens, quotiens déle se udrželo; avšak i quoties, toties pravé jest.

2) Poněvadž, jest-li menší číslo postaveno před větším, číslo větší menším se násobí, nelze říci 23krát ter vicies, toť byloby 60krát; nébrž ter et vicies neb vicies ter. Tvary s duode, unde nejsou v obyčeji.

3) K otázce kolikrát tolik? klade se tantum, tedy alterum tantum dvakrát tolik, septies tantum sedmkrát tolik; quinquies tanto amplius pětkrát více.

4) K otázce po kolikáté? klade se č. řádové v um: primum, iterum (nikdy secundum) tertium, quartum etc.

5) K otázce na kolikátém místě? klade se č. řádové v *o*: primo, secundo zřídka, tertio; tedy praetor tertio jest praetor pořadem třetí zvolený, tertium zvolený po třetí.

O vyčítání předmětů stejnorodých: nejprvé (za) druhé, třetí atd. v. § 312, IV. Pozn.

§ 50. Číslovky ostatní. Mimo těchto čtvero číslovek jsou ještě jiné od nich odvozené aneb z nich složené.

1) K otázce kolikátého pořadu, kolikátý pořadem: Primanus, a, um, secundanus, tertianus, quartanus etc. quartadecimanus, vicesimanus, unetvicesimanus, duoetvicesimanus v Římě, který k tolikátému pluku patří; tedy muž pluku 20. 21. 22. Pročež u nás o žácích tříd. Febris quartana, tertiana, zimnice čtvrtodenní, čtvrtačka, třeťačka, třetidenka.

2) Multiplicativa (násobná) k otázce quotuplex? kolikerý? kolikernásobný? nachází se: simplex, duplex, triplex, quadruplex, quincuplex i quintuplex, septemplex, decemplex, centuplex, multiplex, pak ještě sescuplex a sesquiplex půldruhanásobný. Na kolikero dělený? Kolikadílný? bipartitus, tripartitus, quadripartitus.

3) Proportionalia. K otázce kolikrát něčeho více než jiného, kladou se simplus, a, um, duplus, triplus, quadruplus, octuplus, zvláště rod střední významem jmena podstatného: simplum jednoduché, duplum dvojité (hmotou, jako duplex číslem), triplum trojité, trojnásobné.

4) Rozličných významů jsou číslovky v arius.

a) Odvozené od řadovek primarius, secundarius vyznamenávají řád.

b) Od podílných: binarius, ternarius, centenarius (centnýř) jsou čísla váhová (ponderalia) podvojný, potrojný neb z tolikýchž složený; — pročež quinarius mince pěti asů (sr. pětník); denarius 10 asů; senarius, septenarius, octonarius (versus) verš tolikých stop; vicenarius člověk dvacátník, tricenarius třidsátník, quadragenarius, sexagenarius, centenarius člověk let tolikýchž. Vedlejší tvar v aris vyskytá se jen v singularis jediný druhu svého.

c) Od základného čísla jest miliarium i miliarius (sr. lapis) milní sloup, milník, který každých 1000 kročejí postaven býval.

d) Časová, temporalia jsou ještě bimus, trimus, quadrimus dvou-roký, -roční, -letý, -letní atd. i bimulus, trimulus, quadrimulus dvouletníček atd. a k tomu jm. podstatná bimatus, gen. us dvouletí; Quintilis (červenec), Sextilis (srpen), September, October, November, December; a některá jmena slavností na př. Quinquatrus.

e) Příslovce: bifariam, trifariam, quadrifariam na dvé atd.

f) Složenin jest mnoho, na př. biennis, triennis, quadriennis, quinquennis i quinquennalis každých 5 let, sexennis, septennis, octennis, novennis, decennis, další nejsou v obyčeji; od nich biennium, triennium, quadriennium, quinquennium, decennium desetiletí; bimestris, trimestris, quadrimestris, quinquemestris, semestris šestiměsíční, půlletý; bilibris, trilibris, quadrilibris, čtyrliberní; bipes, tripes, quadrupes, decempes, desetinoh; biremis, triremis, quinqueremis, lodí s 5 řady vesel; bicorpor, tricorpor třítělný — biceps, triceps, quadriceps, centiceps stohlav; bilinguis, trilinguis tříja-

zyčný; bifidus čtveroštěpný, čtverokolný; bisulcus, trisulcus tříbrazdý; tergeminus, centumgeminus (básn.) stonásobný.

Často se vyskytují podstatná: biduum, triduum, quadriduum, doba čtyrdenní; bivium rozcestí, dvoucestí, trivium, quadrivium čtverocestí, křižatka; řídčeji binoctium, trinoctium, quadrinoctium čtveronocí; triangulum, quadrangulum, quinquangulum pětiúhelník; časté jsou složeniny s vir: duumvir, triumvir, quinquevir, decemvir, centumvir, pak decuria, centuria.

Pozn. Zlomky latiník jedním způsobem nepronáší, nébrž 1) všecky zlomky, jichž čítatelem jest 1, takto vyslovuje: $^1/_2$ (pars) dimidia, $^1/_3$ tertia, $^1/_4$ quarta, $^1/_5$ quinta —, i při číslech vyšších s násobením jako tertia septima $^1/_{21}$ (třetina tří jedenadvacetin). 2) Všecky zlomky, jichž čítatel jest o 1 menší než jmenovatel: $^2/_3$ duae partes, $^3/_4$ tres partes, $^4/_5$ quatuor p., $^5/_6$ quinque partes.

3) Zlomky způsoby 1—3 položenými nevyslovitedlné, zejmena jestliže čítatel neoznamuje mnohosti k jmenovateli v některém z svrchu položených poměrů postavené, pronášejí se podobné jako v češtině: $^4/_7$ quatuor septimae, $^7/_9$ septem nonae 4) I bez potřeby dělení se vyskytá; tak místo p. decima lze říci dimidia quinta, i dimidia quintae.

5) Často pronášejí zlomek rozkládajíce jej v zlomky dva mající za čítatele jednotku, i tam kde vedlé našeho počítání jednodušší tvar na snadě měli, jako $^3/_4$ p. dimidia et quarta, $^2/_3$ p. d. et sexta, $^4/_9$ p. tertia et nona, $^{10}/_{21}$ tertia et septima; 6) sesqui $1^1/_2$ bývá jen v složených: sesquipedalia verba půldruhastřevícová slova; tak semi $^1/_2$ i kde se přísně nepočítá, jako semesus na polo sjedlý; semihomo poločlověk.

7) Dvanáctiny mají zvláštní názvy vzaté od mince zvané as, jehož dvanáctina slula uncia, této polovička semuncia $^1/_{24}$; v Příd. I. za rhythmikou.

§ 51. Číslice. Čísla u spisovatelů obyčejně slovy byla vypisována; ale užíváno i číslic, jež viz v přehledu číslovek. Menším číslem, které v levo od většího jest postaveno, odčítání děje se; postaveným v pravo se přičítá. IↃ jest polovice tisíce CIↃ neb M; CI = 600; CCIↃↃ 10.000, pročež IↃↃ 5000; CCCIↃↃↃ 100.000, pročež IↃↃↃ 50.000. Za císařův psali veliká čísla v odstavcích, totiž v pravo sta desítky jednotky, od nich v levo tisíce, pak zase v levo statisíce LXII.LXXXV.CCCC 6,285.400. Tisíce znamenává též čárka nad číslicí na př. X̄ 10.000. Později psali 10.000 podobně jako 1000, M znaménkem C obkličujíce, tedy 10.000 CIIIↃ, 5000 IIↃ; 100.000 CCIIIↃↃ, 500,000 CIↃ.

O zajmeně.

§ 52. Zajmena jsou dílem substantivná, dílem adjektivná, jelikož drží místo buď podstatných jmen buď přídavných. Dle vztahu svého dělí se v

1) Pr. personalia, osobná, jež oznamují poměr toho, jenž mluví k tomu, k němuž se řeč vztahuje: já, ty, ego, tu.
2) Pr. reflexiva, zvratná, oznamující, že ten, o němž se mluví, na sobě samém něco činí: se, sebe, se.
3) Pr. possessiva, přivlastňovací, taktéž vztahem k mluvícímu: můj, tvůj, svůj, náš atd. meus, tuus.
4) Pr. demonstrativa, ukazovací, jako prstem ukazujíc, taktéž vztahem k mluvícímu, pokud předmět prostorou, časem, myslí jemu blíž nebo vzdálen jest: tento, onen, hic, iste, ille.
5) Pr. determinativa, určovací, která toho, jejž mluvící míní, ze spojitosti řeční oznamují: ten, týž, on, sám, is, idem, ipse.

6) Pr. relativa, vztažná, jež oznamují, že se věta vedlejší vztahuje k nějakému jmenu věty hlavní, jenž, který, qui, qualis etc.
7) Pr. interrogativa, tázací, kdo, který atd., quis, qualis, cujus čí; cujas jaký krajan, odkud rodič?
8) Pr. indefinita neurčitě vyměřující, jež vyslovují, že předmětu všestranně určiti nelze: někdo quis a složeniny jeho.
9) Pr. gentilia, rodná, oznamující, kterého kdo národu jest; jen nostras našinec, vestras vašinec a tázací cujas.

Pozn. Podstatná jsou ego, tu, sui, quis, quid se všemi složenými; přídavná jsou všecka druhá; avšak lze jako podstatných užívati hic, iste, ille, ipse, idem, is, mei, meum, mea moji, moje. Ve tvarosloví rozdíl ten není důležit. Od zajmen 5. 6. 7. 8. 9. i příslovce odvozená jsou.

§ 53. 1) Pronomina personalia. Poněvadž jest tré osob, 1) osoba mluvící: já ego, 2) k níž se mluví: ty tu, 3) o níž se mluví, pokud to není jedna z obou prvějších — neboť prvá osoba jakožto mluvící též o sobě neb o tom, k němuž promlouvá, mluviti může: — on, ona, ono; může stávati též tří zajmen osobných. Zajmena osoby prvé i druhé, osoby mluvící a k níž se mluví, jsou skutečná osobná t. j. vyslovují osoby skutečné, bytosti svědomostí nadané (aneb myslené za takové). Není té povahy tak nazvaná osoba třetí, poněvadž také o všelijakých věcech mluviti lze. Proto latina jen k oběma prvním osobám zajmen má, ku třetí žádného zajmena nepotřebuje, a kde toho smysl žádá, klade zajmena určovací.

Sing.

N.	ego já	tu ty
G.	mei mne	tui tebe
D.	mihi mně, mi	tibi tobě, ti
A.	me mě	te tebe, tě
Abl.	me mnou	te tebou

Plur.

N.	nos my	vos vy
G.	nostri nás nostrum (z) nás	vestri vás vestrum (z) vás
D.	nobis nám	vobis vám
A.	nos nás	vos vás
Abl.	nobis námi	vobis vámi

§ 54. 2) Pronomen reflexivum.

G.	sui sebe
D.	sibi sobě, si
A.	se, též sese, se, sebe
Abl.	se sebou.

Pozn. K pádům zajmen osobních a zajm. zvratného (vyjmouce tu, nostrum i vestrum) přivěšuje se met, jako v češtině ť na př. egomet jáť, mihimet, memet, nosmet, nobismet etc. K tu se přivěšuje te, tedy tute, i k tomu ještě met: tutěmet·

Pozn. Pronomina reciproca v §. 222.

§ 55. 3) Pronomina possessiva, jsou přídavná trojího zakončení.

meus, mea, meum můj, má, mé
tuus, tua, tuum, tvůj, tvá, tvé
suus, sua, suum, svůj, svá, své
noster, nostra, nostrum, náš, naše, naše
vester, vestra, vestrum váš, vaše, vaše
cujus, cuja, cujum čí.

Vokativ k meus jest mi.

Pozn. K ablativu čísla jednotného zajmen přivlast., zvláště k suo a k sua, přivěšuje se často pte, k pádům zajmena suus také met, na př. suapte manu svou vlastní rukou, suamet fraude.

§ 56. 4) Pronomina demonstrativa.

Singularis.

N.	hic, haec, hoc ten, ta, to, tento, tatò, toto	ille, illa, illud onen, ona, ono
G.	hujus	illius
D.	huic	illi
A.	hunc, hanc, hoc	illum, illam, illud
Abl.	hoc, hac, hoc	illo, illa, illo

Pluralis.

N.	hi, hae, haec ti, ty, ta, tito, tyto, tato	illi, illae, illa oni, ony, ona
G.	horum, harum, horum	illorum, illarum, illorum
D.	his	illis
A.	hos, has, haec	illos, illas, illa
Abl.	his	illis

Jak ille skloňuje se též iste, ista, istud. — Hic ukazuje na osobu první: ten zde (u nás), iste na osobu druhou: ten tuto (u tebe, u vás) ille na osobu třetí: onen, onde neb tamo.

Pozn. K pádům zajmena hic, haec, hoc, které se skončují písmeny *s* a *m*, přivěšuje se někdy *ce* (zde, to), na př. hujusce, hosce, hasce. Týmž přívěskem při ille a iste vznikají tvary tyto:

istic, istaec, istoc (istuc obyčejně)	illic, illaec, illoc neb illuc
istunc, istanc, istuc	illunc, illanc, illuc
istoc, istac, i stoc	illoc, illac, illoc
Pl. neutr. istaec	illaec.

Jiné tvary se nevyskytují.

Pozn. Přivěšením tázacího ne vzniká tázací hiccine neb hicine, haeccine, hoccine tentoli atd.

§ 57. 5) Pronomen determinativum.

	Sing.	Plur.
N.	ĭs, ĕă, ĭd, ten, ta, to; on, ona ono	ei n. ii, eae, ea ti, ty, ta; oni, ony, ona
G.	ejus, toho, té, toho; jeho, její, jeho	eorum, earum, eorum těch, jich
D.	ei tomu atd.; jemu, jí atd.	eis, iis jim
A.	eum, eam, id toho, tu; jej, jeho atd.	eos, eas, ea je
Abl.	eo, ea, eo tím, tou, jím, jí atd.	eis, iis, jimi

Tímtéž vzorem řídí se složené z is a sesílené zajm. určovací (isdem) īdem, eadem, ĭdem týž a významem patří semo i zajm. ipse, ipsa, ipsum sám, a, o.

	Sing.	
N.	idem, eadem, idem	ipse, ipsa, ipsum
G.	ejusdem	ipsius
D.	eidem	ipsi
A.	eundem, eandem, idem	ipsum, ipsam, ipsum
Abl.	eodem, eadem, eodem	ipso, ipsa, ipso.
	Plur.	
N.	eidem n. iidem, eaedem, eadem,	ipsi, ipsae, ipsa
G.	eorundem, earundem, eorundem	ipsorum
D.	eisdem n. iisdem	ipsis
A.	eosdem, easdem, eadem	ipsos, ipsas, ipsa
Abl.	jako dativ	jako dativ.

§ 58. 6) Pronomen relativum.

	Sing.	Plur.
N.	qui, quae, quod jenž, jež, který, á, é	qui, quae, quae, již, jež, kteří, é, á
G.	cujus, jehož, jejíž, jehož, kte-rého, které, -ého	quorum, quarum, quorum jichž, kterých
D.	cui jemuž, jíž atd.	quibus jimž, kterým
A.	quem, quam, quod jejž, jíž, jež atd.	quos, quas, quae, jež, které, é, á
Abl.	quo, qua, quo jímž, jíž atd.	quibus, jimiž, kterými

V abl. sing. dí se též qui, zvl. s cum (quicum) mluvíc o osobě určitě nejmenované. Místo quibus dřevní tvar quis (queis) nachází se. Částicemi staly se pádové tvary quia poněvadž, quum ježto, qui kterak, qua kudy, quo kamo, quam jak.

Vztažné cujus, cuja, cujum čí, skloňuje se pravidelně, má však jenom nom. i akkus. Relativa indefinita jsou

quicunque, quaecunque, quodcunque kterýkoli (-věk);
quisquis, quidquid kdokoli (-věk) v § 60.

§ 59. 7) Pronomen interrogativum, 1) podstatné: quis kdo? quid co? G. cujus, D. cui, Ac. quem, quid, Abl. quo. Pl. qui, quae, Gen. quorum, D. quibus, Ac. quos, quae, Abl. quibus. 2) Přídavné: qui, quae, quod který, á, é? skloňuje se úplně jako vztažné.

Pozn. Místo quo obyčejný jest dřevní abl. qui kterak? quam jak, kterak? qua kudy? quo kam? sr. unde odkud? ubi kde?

Odtud složená 1. quisnam, quidnam kdož, kdopak, což, copak?
2. quinam, quaenam, quodnam kterýž (pak), (á, é —)?
1. ecquis, ecqua, ecquod zdaliž kdo? zdaliž co?
2. ecqui, ecquae, ecquod zdaliž který, á, é?
Též ecquisnam, ecquidnam?

Mimo to jsou tato zajmena tázací:

1) uter, utra, utrum kdo neb který ze dvou (z obou), bývá i substantivní i adjektivní (Skloň. § 18, 4).

2) qualis, quale, jakový, jaký?

3) quantus, quanta, quantum, jak veliký?

4) quotus, quota, quotum, koliký, kolikátý?

5) quot (nesklonné) kolik?

6) Příslovce: quoties kolikrát? quando kdy?

Tato zajmena od 2. počnouce jsou i vztažná i tázací a v této své povaze odpovídají ukazovacím talis, tantus, tot, tŏtus.

§ 60. Pronomina indefinita. Zajm. neurčité jest quis, quid někdo, něco (substantiv) a qui, quae i qua, quod. Pl. qui, quae, quae i qua (časté) některý (adjectiv). Odtud jsou odvozena příslovce qui nějak, nějak, qua někudy, nějakou měrou, quo někam.

Toto nejobecnější neurčité zajmeno nesklonnými přídavky významů poněkud určitějších nabývá.

1) quidam, quaedam, quiddam i quoddam nějaký (neb jistý) dostatečně nepojmenovaný. G. cujusdam etc.

2) quispiam, quaepiam, quidpiam i quodpiam některý z určitého počtu G. cujuspiam etc.

3) quisquam, quidquam někdo z počtu neurčitého. Jenom v č. jednotném a pouze substantivní.

4) quivis, quaevis, quidvis a quodvis každý kterého neb koho chceš, tedy dlé výběru. Subst. i adj. G. cujusvis etc.

5) quilibet, quaelibet, quidlibet i quodlibet každý kterého libo. G. cujuslibet etc.

6) quisque, quaeque, quidque i quodque každý, G. cujusque etc. uterque, utraque, utrumque každý (ze dvou).

7) unusquisque, unaquaeque, unumquidque i unumquodque jeden každý; skloňují se obě částky, tedy g. unius cujusque etc.

Tvarů s quid jest užívati co substantiv, tvarů s quod co adjektiv. Všecky tyto tvary skloňují se jako qui, přívěsky jsou nesklonné. K tomu přičísti sluší dvě vztažná zajm. neurčitá.

8) quicunque, quaecunque, quodcunque, kterýkoliv, kterékoliv.

9) quisquis, quidquid (neb quicquid) kdokoliv, cokoliv.

Pozn. Sem patří gen. cui cuimodi, abl. quoquo modo.

Významu složenin zajmena quis podobny jsou složeniny zajmena uter, jako uterque, utervis, uterlibet, utercunque; neboť uter jest toliko komparativ k zajm. quis.

9. Jiné zajmeno z quis složené jest:

aliquis i aliqui, aliqua, aliquid i aliquod někdo, ale někdo skutečně, jen že není jisté kdo. Pl. aliqui, aliquae, aliqua. S ali složeno jest aliquot (indecl. plur.) několik, aliquantus neurčité velikosti, však dosti neb znamenité veliký, obyčejně jen aliquantum, aliquanto. Deminutivum aliquantulum maličko, aliquando někdy.

Toto ali jest samostatným slovem v alius, alia, aliud jiný, g. alius, d. alii, a. alium, aliam, aliud, abl. alio, alia, alio. Odtud srovnávačně, tedy jeden ze dvou, alter, altera, alterum, g. alterius, d. alteri etc.

Zajmenu složenému aliquis podobno jest složené alteruter, alteraautra i alterutra, alterumutrum i alterutrum, g. alterius utrius i alterutrius, jeden ze dvou nejisto který. Prvějšího tvaru skloňovacího jenom genitiv jistý jest.

alterni, ae, a jeden ob druhý.

10) Pronomina numeralia. Ullus některý (z unulus) a, um jest přídavné ke quisquam, avšak též co substantivum bývá užíváno. Záporem jeho jest nullus, a, um nižádný, jakož neuter, a, um nižádný z obou, solus sám, samojedin, totus, a, um celý. Skloňování v § 18. Nemo nikdo v § 32, 3. Nihil nic jen v nom., acc., voc.; chybějící pády takto nahražují se: g. nullius rei, d. nulli rei, acc. nulla re. Vedlé čehož běžný jest dřevní tvar ještě v těchto rčeních: ad nihilum recidere; ex nihilo oriri, de nihilo fieri, pro nihilo putare, ducere; nihilominus, nihilo setius (secius). Abl. nihilo mimo to užívá se ještě při komparativech a předložkách i jako ablativu ceny; g. nihili jen co gen. ceny.

11) Pronomina gentilia. Nostrās jediného zakončení, g. nostrātis, pl. nostratium; tak vestras krajan váš, vašinec, a cujas? tázací: odkad rodilý?

§ 61. 12) Adjectiva pronominalia. Přídavná, která nějaké povahy neb jakosti (velikosti, počtu) nevyslovují, nébrž ji toliko naznačují, slovou právě proto pronominalia. V obyčejných zájmenných vztazích vyskytují se co demonstrativa, relativa, interrogativa, indefinita, a poněvadž v této způsobě tvarem i významem sobě odpovídají, slovou correlativa neb souvztažná.

Dem.	*R.*	*Interr.*	*Indef. relat.*	*Indef. gener.*
talis, e, taký, takový	qualis, e, jaký, jakový	qualis, e, jaký, jakový?	qualiscunque jakýkoliv	
tantus, a, um tak veliký	quantus, a, um jak veliký	quantus, a, um, jak veliký	quantuscunque jak velikýkoliv	aliquantus ně-jak veliký quantuslibet jak libo veliký quantusvis
tantulus (dem.) takovičký	quantulus (dem.)		quantulus-cunque	
tantundem to-likéž, právě tolik				
tot tolik	quot kolik	quot	quotcunque	aliquot několik
totidem též to-lik, tolikéž			quotquot cokoli jich	
tŏtus tolikátý	quotus kolikátý	quotus?	quotuscunque kolikátýkoliv	

Taktéž souvztažna jsou i zajmena vlastní:

is	qui	quis	quisquis	aliquis — quis-que
hic		ecquis	quicunque	quilibet
iste		numquis		quivis
ille				quisquis
				quispiam
				quisquam
		uter	alteruter	uterque

Souvztažna jsou též zajmenná příslovce:

ibi	ubi	ubi	ubicunque	alicubi — ubi-que
(hic			ubiubi	ubilibet
illic				ubivis
istic)				uspiam
				usquam
eo	quo	quo	quocunque	aliquo
eodem			quoquo	quovis
huc				quolibet
istuc				
illuc				
inde	unde	unde	undecunque	alicunde
			zříd. undeunde	
hinc				undique
istinc				undelibet
illinc				
eā	qua	qua	quacunque	
hac			quaqua	quavis
istac				qualibet
illac				
tum	quum	quando	quandocunque	aliquando
				quandoque
				unquam

Dem.	*R.*	*Interr.*	*Indef. relat.*	*Indef. gener.*
tam	quam	quam	quamvis	quamlibet
			quamquam	
toties	quoties	quoties	quotiescunque	aliquoties
ita	ut	ut	utcunque	
(sic)				aliquovorsum
horsum	quorsum			quoquoversum

O časoslově.

§ 62. 1. Verbum, slovo, výpověd, výrok, nazývá se v latině časoslovo, poněvadž jen jím myšlénka cele vyslovena býti může.

2. Časoslovem vystihuje se událost, děj, činnost, stav, jsoucnost, činění nebo trpění; a jenom když pravím, že jest něco v určitém stavu neb v určité činnosti, větu t. j. myšlénku pronáším. Pouhé časoslovo pronáší celou myšlénku, neboť vyslovuje 1) nějakou činnost, pronáší 2) podmět nějaký i 3) oznamuje, že se ta činnost k podmětu vztahuje, tedy časoslovo podmět, přísudek (výrok) i sponu v sobě zavírá.

3) Časoslovo dlé významu rozvrhuje se v přechodné (verbum transitivum) a v nepřechodné (v. intransitivum).

Č. přechodným vyslovuje se nějaké přecházení činnosti (transire) t. j. vypovídá se, že nějaká činnost bezprostředně působí v jiný předmět, a tento bývá v akusativě: Piši list. Otec miluje dítky. Vidím obraz.

Časoslovo nepřechodné nikoliv nevyslovuje, že činnost na nějaký předmět přechází (transit), že v něj působí, i obsahuje nejen časoslova, jež pronášejí stav nějaký, nébrž i časoslova, jež vyznamenávají činnost, ale tak, že se při tom neoznamuje předmět, v nějž by činnost bezprostředně působila: spím, běžím, piši.

4) Rozdíl časoslova přechodného a nepřechodného nebývá stálý: piši, čtu, počítám, jsou nepřechodna, pokud jen způsob mého zaměstknání oznamují; ale piši list, čtu knihu, počítám výlohy jsou přechodna.

5) Některá časoslova nepřechodnými stala se tou příčinou, že vynechán jest předmět stálý, tedy snadno domyslitedlný: Již skonal; domův obrátil. Tak bývá v latině obzvláště při časoslovech pohybu, zejmena movere, vertere, deflectere, inclinare, praecipitare, ruere. V. § 234.

§ 63. Při časoslově rozeznává se šestero poměrů: genus rod, modus způsob, actio jakost děje, tempus čas, numerus číslo, persona osoba.

1) Rodův jest tré *a*) genus activum r. činný, *b*) g. passivum r. trpný, *c*) g. deponens neb medium, r. krytočinný neb střední.

2) V každém rodě jest čtvero způsobův *a*) indicativus oznamovací, *b*) conjunctivus spojovací, *c*) subjunctivus podpojovací, *d*) imperativus rozkazovací.

3) Každý indicativus jest děje dvojího a v každém ději jest časů tré:

I. actio infecta děj nedokonaný: *a*) praesens čas přítomný, *b*) imperfectum č. polominulý, *c*) futurum č. budoucí.

II. actio perfecta děj dokonaný *a*) perfectum č. prostě minulý, dovršený, *b*) plusquamperfectum č. předminulý, *c*) futurum exactum č. budoucně minulý.

4) V konjunktivě a subjunktivě jest dvojí děj, není však časův
I. Actio infecta: conjunctivus I — subjunctivus I.
II. Actio perfecta: conjunctivus II — subjunctivus II.
5) V každém způsobu jest dvojí číslo (numerus) *a*) singularis jednotné, *b*) pluralis množné.
6) V každém čísle jest tré osob (personae) *a*) prima prvá, *b*) secunda druhá, *c*) tertia třetí.
Jediný imperativ již svým významem osoby první míti nemůže.
7) Dále každý rod má dva neurčité způsoby (infinitivy) rozeznávané dle jakosti dějové: *a*) Inf. act. infectae, děje nedokonaného, slove též inf. praesentis, *b*) inf. act. perfectae, děje dokonaného, slove též inf. perfecti.
8) Každé časoslovo má dvě příčestí (participia) děje dvojího: *a*) part. act. infectae slove part. praesentis, b) part act. perfectae slove part. perfecti.
9) Každé časoslovo má dva příčestníky (participialia) děje neskonalého *a*) v urus, *b*) v ndus.
10) Děje nedokonaného jest i substantivné gerundium
„ dokonaného „ „ „ supinum.

Pozn. Actio perfecta časoslov latinských rozdílna jest od jednodobosti časoslov českých; neboť jednodobá časoslova česká pronášejí činnost netrvací, okamžitou a tudy času přítomného nemají, na př. střeliti. Takových časoslov latina nezná. Latinská actio perfecta pronáší toliko, že jest děj dokonán neb dovršen nechať jest jednodobý či vícedobý; actio imperfecta projevuje, že děj není dokonán. Jmenem děje zde i stav i trpnost rozumína budiž. Tedy psáti i napsati jest scribere; stvrditi i stvrzovati confirmare; k vykonání toho ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt. Napomíná mne aby list napsal, admonet me nikoliv ut scripserim nébrž ut scribam. Odtud přišlo v mluvnicích latinských, že čas také časoslovným způsobům, příčestím a příčestníkům ač neprávě přikládán byl, a že k času budoucímu konjunktivu pohřešovali.

§ 64. Genera. 1) Časoslovo přechodné způsobem dvojím touž činnost i touž myšlénku pronésti může; lze říci: spisuji list, i: list mnou jest spisován, obojího pak smysl na jedno a též vychází.

1) Činná osoba neb věc jest-li podmětem klade se v nominativě, osoba nebo věc, v kterou časoslovná činnost působí, jest předmětem, a klade se v akusativě: Pater amat filium. 2) Osoba nebo věc, která časoslovnou činnost snáší nebo trpí, jest podmětem i klade se v nominativě: Filius amatur a patre.

Mluvícímu někdy na tom více záležeti může, aby vytknul, že osoba nebo věc něco činí, někdy zase na tom, že nějakou činností bývá potkávána; a dlé toho rod časoslovný volen bývá.

Prvější tvar, v němž se podmět co činný (agens) pronáší, slove činným (activum); druhý z těch tvarů, v němž se líčí podmět jako něčeho trpící (patiens), slove trpným (passivum).

3) Mimo to může stávati ještě jiného tvaru významu zvratného, jenž vyslovuje, že podmět činný sám sobě předmětem činnosti jest. V tomto vztahu obsažen jest jaksi i rod činný, neboť podmět zde jest činný; i rod trpný, neboť podmět zde jest činnosti nějaké předmětem: se, sebe. Takto tvar ten postaven jest uprostřed činného a trpného, pročež slove středním (medium); avšak taková časoslova, poněvadž tvarem trpným se přioděvše tvar trpný se sebe složila (deponere), slovou deponentia, sám tvar slove deponens (krytočinná).

Časoslovo nepřechodné samo v sobě nemůže býti počteno ani za activum ani za passivum, a protož také v. neutrum nazýváno bývá.

Neutropassiva, semideponentia jsou časoslova mající v přítomn. čase tvar činný, v minulém tvar trpný: audeo ausus sum audere smíti, osměliti se — gaudeo (gavideo pročež) gavisus sum gaudere radovati se — soleo, solitus sum, solere mívati obyčej — fido, fisus sum, fidere dověřiti — fio, factus sum, fieri stávati se. Naopak revertor má reverti (zříd. reversus sum), reverti vrátiti se; mereor merui (zříd. meritus sum), mereri zasluhovati; avšak v obyčeji jsou příčestí reversus, meritus. Také participia perfecti (tedy tvaru trpného) s významem činným tvořena bývají, ač vedlé nich stává obyčejného minulého času. Tak juro má juravi i juratus sum, ale obyčejně juratus zpřísahalý, jenž přísahu podnikl; tak vedlé odi, nenávidím, stává dřevního tvaru osus sum; prandeo snídám, pransus sum, coeno večeřím (obědvám) i poto piji mají i coenavi, potavi i coenatus, potus sum.

§ 65. Personae et numerus. Osoba pronáší poměr toho, o čem se rozpráví, k mluvícímu. Užívá se tedy první osoby časoslovné, když ten, o němž se rozpráví, zároveň mluvitelem jest; klade se osoba druhá, když se promlouvá k tomu, o němž řeč jest; osoba třetí, když ten, o němž se mluví, není ani mluvícím ani osloveným. Dále jest šetřiti toho, jeden-li či více jich podmětem jest, dlé čehož se rozeznává číslo jednotné a č. množné.

Dlé osoby rozeznáváme 1) časoslova osobná verba personalia, jež mají podmět, i 2) č. neosobná, verba impersonalia, jež své činnosti k žádnému podmětu nevztahují: pluit prší, ningit sněží.

§ 66. Modi způsobové, jimiž se výrok pronáší, jsou v latině čtvery.

1) Indicativus oznamovací, jenž děj nějaký prostě oznamuje; oznamovati lze jen skutečný děj; indicativus tedy oznamuje, že se něco děje, událo, díti bude, vypravuje tedy něco jakožto věc skutečnou.

Indicativus má místo a průchod všemi šesti časy.

2) Conjunctivus jest tvar, který vyslovuje činnost jenom jako ve spojení (conjungere) s jiným dějem postavenou a tedy na jiném ději zavěšenou, pročež ještě neskutečnou, která činnost však, protože s dějem skutečným spojena jest, na skutečnost se dobývá neb skutečnou býti se domáhá — vše to v době mluvícího.

3) Subjunctivus jest tvar, který vyslovuje činnost jenom jako v mysli připojovanou (subjungere), tedy pouhou myšlénku nebo představu, která se nikoli nedomahá skutečnosti, tedy pronášívá pouhou představu naproti skutečnosti — vše to v době mluvícího.

4) Imperativus jest tvar, kterým pronášíme, že chceme aby nějaká činnost někým byla konána.

§ 67. Tempora. Latina rozeznává dvojí děje (actiones).

Actio perfecta děj dokonaný.	Actio infecta děj nedokonaný.
1) Perfectum vyslovuje děj v přítomnosti dokonaný neb dovršený.	1) Praesens vyslovuje děj v přítomnosti nedokonaný.
2) Plusquamperfectum v. děj v minulosti dokonaný.	2) Imperfectum v. děj v minulosti nedokonaný.
3) Futurum exactum vysl. děj v budoucnosti dokonaný.	3) Futurum v. děj v budoucnosti nedokonaný.

Jest tedy v latině časův šestero.

Jakost děje (actio) vyslovuje poměr činu k jinému činu a zde jsou jen dva případy: anebo jest děj nedokonán, když děj druhý již se koná, anebo jest již tehdy dokonán, pročež dlé toho poměru jest děj dvojí.

Čas (tempus) vyslovuje poměr mluvitelův k ději, t. j. mluvitel vyslovuje, že děj, o němž mluví, té doby, v které mluví, se děje, anebo že se již před tou dobou udál, anebo že se po ní bude díti. Jsou tedy časové tři: přítomnost, minulost, budoucnost, z nichž každý dlé dokonání neb nedokonání děje, jest dvojí, z čehož vychází časů šestero.

Ze { scrib bude scribo, scribebam, scribam
scrips „ scripsi, scripseram, scripsero.

Těchto šest časův jest toliko v indikativě; všichni druzí způsobové jakož i infinitivus a participium jsou jen dvojího děje buď skonalého nebo neskonalého, poněvadž se vždy připojují k indikativu, v němžto čas již obsažen i oznámen jest.

1. *Actio infecta*	2. *Actio perfecta*
1. conj. scribam	2. conj. scripserim
1. inf. scribere	2. inf. scripsisse
1. subj. scriberem	2. subj. scripsissem
1. part. scribens	2. part. scriptus.

§ 68. *Verbum finitum* i *infinitum.* Veškeré tvary časoslovné dělí se na verbum finitum, č. určité, jež obsahuje tvary jmenující určitou osobu, která něco činí anebo na které se něco činí; ty jsou indicativus, conjunctivus, subjunctivus, imperativus; — i na verbum infinitum č. neurčité obsahující ty tvary, které osobu určitou nejmenují, tedy úplného výroku neobsahují. Tvarové tito schylují se tudy ke jmenu jsouce jednak substantivné jednak adjektivné.

1) Tvary substantivné. 1. Infinitivus tvar, jenž nějaký děj pouze jmenuje t. j. neurčuje, kdy, kterak i kým se něco děje: psáti, čísti, počítati; jest nesklonný. Latina má dva infinitivy, inf. děje nedokonaného scribere psáti a děje dokonaného scripsisse napsati.

2. Gerundium tvar, jenž vyslovuje, že se něco díti má.

3. Supinum jest tvar jmena podstatného v *us*, ale běžný jen v akusativě i v ablativě, s vazbou časoslovnou, pročež k časoslovu příleží.

2) Tvary adjektivní. 1. Participium příčestí, které má účastnost dvou částek řečných (partes orationis), časoslova i jmena přídavného. Participia jsou dvě: děje nedokonaného: scribens piše, a děje dokonaného: scriptus napsán.

2. Participialia příčestníky, přídavná od časoslova odvozená a požadující, kde toho třeba, téhož pádu kterého časoslovo, jsou dvě 1. scripturus psáti hodlající, jímž se vyslovuje nastávající činnost, a 2. scribendus psán býti mající, jež vyslovuje nastávající trpnost.

§ 69. **Základné tvary časoslovné.** Na jisto lze časoslovo všemi tvary zprávně proměňovati, když známi jsou čtyři tvarové tito: 1) prvá osoba praesentis indicativi activi, 2) prvá osoba perfecti indicativi activi, 3) supinum, 4) infinitivus praesentis activi.

laudo, laudāvi, laudātum, laudāre
capio, cepi, captum, capěre.

1) Od kmene času přítomného (scrib) pocházejí všecky tvary děje nedokonaného, tedy indicativus praesentis, imperfecti, futuri, conjunctivus I, participium I praesentis, gerundium, gerundivum; konečně též infinitivus I, který ale dlé nějakého již stálého pravidla od 1. osoby praesentis odvoděn býti právě tak nemá, jako genitiv na jisto k nominativu neukazuje i naopak; pročež se tento tvar ještě obzvláště co tvar základní uvodí, jímž ale vlastně není. Od něho odvodí se subjunctivus I.

P. 1. Tento infinitiv jest též, jako genitiv ve skloňování, známkou, po níž poznáváme časování 1. āre, 2. ēre, 3. ěre, 4. īre. Infinitiv též, jako genitiv, objevuje čistý kmen, miles, militis km. milit; tak capio, capěre, km. cap.

P. 2. Infinitiv odchyluje se jen v časoslovech v io, jako capio časování třetího, v časoslovech v eo, jako creo časování prvého a v několika nepravidelných; jinak se srovnává s indikativem času přítomného, ačkoli na tvarech laudo a ludo toho viděti není, kterak infinitiv zníti má.

Z těchto základných tvarů děje nedokonaného pouhým ohybáním koncovek osobných vytvořuje se rod trpný.

2) Od kmene času minulého (scrips) pochází vše co jest děje dokonaného v r. činném: Indicativus perfecti, Plusquamperfecti, Futuri exacti, — dále conjunctivus II a infinitivus II a protož pak i subjunctivus II.

3) Od kmene supinového (script) odvodí se vše, co jest děje dokonaného v rodě trpném či zprávněji mluvíc, příčestí neb přídavné v tus tvoří se právě tak, jako supinum neb substantivum v tus, a děj dokonaný rodu trpného tvoří se pomocným časoslovem sum a příčestím.

§ 70. Conjugationes. Mluvnice rozeznává čtvero časování. Latiník koncovkami časoslovnými pronášel rod, jakost děje, čas, způsob, číslo i osobu. Avšak tato zakončení všech dotčených vztahů pronášející k časoslovným

kmenům připojují se a kmenové ti všelijakými hláskami zavíráni bývají: pročež se časovací koncovky také rozdílně připojují a tímto rozdílným připojováním čtvero časování vzniká.

1. Kmen končiti se může spoluhláskou (kmeny souhláskové) jako leg— scrib— fer— ag— ed—. Připojování k němu časovacích koncovek děje se obyčejně prostředkem samohlásky, jež spona neb vazna slove, jako leg—i—s, leg—u—nt, leg—ĕ—rem, leg—ē—bam. Sponou před *m, s, t* bývá *i*, před *nt* bývá *u*, před *r* bývá *ĕ*, před *b* bývá *ē*.

Pozn. Někdy samohlásky té nebývá, jako v esse, essem, est; u ferre, fers, fert; u velle, vult (časoslova bezsponová).

2. Kmen končiti se může samohláskou (kmeny samohláskové), která bývá také sponou a těchto kmenů jsou třídy tři:

a) ty, jež se skonávají v *a*, jichž známkou jest *ā* laud-a, am-a, st-a;
b) „ „ „ „ „ *ē* „ „ „ *ē* doc-e, mon-e, fl-e;
c) „ „ „ „ „ *ī* „ „ „ *ī* aud-i, pun-i, i.

Takto vzniká čtvero časování; prvé obsahuje kmeny končící v *a*; druhé jest kmenů v *e*; třetí kmenů souhláskových; čtvrté kmenů v *i*. Poznati je lze z toho, že

v 1. časování osoba 2. praes. ind. má *ās*, infinitiv *āre*,
„ 2. „ „ „ „ „ *ēs* „ *ēre*
„ 3. „ „ „ „ „ *ĭs* „ *ĕre*
„ 4. „ „ „ „ „ *īs* „ *īre*

Pozn. 1. Časoslova v *u* se končící, samohlásku tuto nikde se sponou nesměšují, pročež jdou jako kmeny souhláskové dlé časování třetího.

NB. Skutečného rozdílu jest toliko ve tvarech děje nedokonaného; tvary děje dokonaného ohybají se všecky stejně, mají tedy jen jedno časování; a poněvadž i tvary děje nedokonaného týchž osobných přípon ve všech čtyrech časováních mají a jen přičiněním sponové samohlásky rozličná zakončení vznikají, jest prvotně časování jen jedno.

Pozn. 2. Perfectum, praesens, supinum odvodí se každé o sobě od samého kmene, avšak dlé rozličných zákonů.

§ 71. Tvoření času minulého děje dokonaného (temporis perfecti). Děj dokonaný rodu činného má dvoje tvoření I. z čistého kmene, II. ze kmene děje nedokonaného t. j. času přítomného.

1. Perfectum tvoří se z čistého kmene: *a*) sdvojením (reduplicatio) t. j. předsazením před kmen první kmenové souhlásky s hláskou *ĕ*: dĕdi (da), cecĭni (cano), pependi (pendeo); začíná-li kmen dvěma souhláskami, předrážejí se obě, však prvější souhláska v druhé slabice mizí stĕti (sta). Hláska *e* připodobňuje se k následující slabice kromě před *a* i před *ae*: spopondi (spondeo), totondi (tondeo), poposci (posco), cucurri (curro), didici (disco).

Pozn. 1. Složená časoslova (composita) pozbývají svého sdvojení, toliko složeniny časoslov do, sto, disco, posco a některé složeniny časoslova curro sdvojení podržují.

Pozn. 2. I nesložená některá časoslova vytvořují perfectum obojím způsobem, jako pango má pĕpĭgi i panxi neb pēgi; parco, pĕperci i (parsi).

Pozn. 3. Některá časoslova svou reduplikací bez náhrady opustila, tak tŭli, fĭd (findo), scĭdi (scindo).

Ještě mají sdvojení: cado, caedo, cano, curro, disco, do, fallo, mordeo, pango, parco, pario, pedo, pello, pendeo, pendo, posco, pungo, sto, spondeo, tango, tendo, tondeo, tundo, sisto, bibo.

2. Jest-li časoslovo samohláskou počínalo, hláska ĕ s ním splynula a způsobila prodloužení její, na př.

ĕmo — ēmi, ĕdo — ēdi, ago — ēgi.

Tak vzniklo nové tvoření času dokonaného stupňováním hlásky kmenové, kteréž se v latině téměř jen prodloužením projevuje, jako místo pepigi od pango (păg) též pēgi utvořilo se a jen zde skutečně stupňování děje se z *ă* v *ē*, tak v capio, facio, jacio — cepi, feci, jeci, frango (frăg), fregi; pouhé dloužení děje se v căveo cāvi, scăbo scābi, sĕdeo sēdi, vĕnio vēni, fŏveo fōvi, jŭvo jūvi, fūgio fūgi.

Pozn. Tudy rozeznává se v těchto časoslovech praesens od perfekta tím, že praesens kmenovou slabiku krátkou, perfectum dlouhou má. Jsou však i časoslova v čase přítomném dlouhou slabiku kmenovou mající, při nichž rozdílu toho není, jako strīdo strīdi, cūdo cūdi, lambo lambi, psallo psalli; jiná, totiž končící v uo, v přítomném a v perfektu předposlední slabiku mají krátkou, poněvadž se samohláska před samohláskou skracuje a tudy i při nich rozdíl času přítomného a minulého mizí: lŭo lŭi, minŭo, minŭi.

3. Perfectum tvoří se z kmene času přítomného připojením hlásek *ui*. 1) Kde tyto hlásky k samohláskovému kmeni přistupují, vzniká āvi, ēvi, īvi, ōvi, jako laudo laudavi, deleo delevi, audio audivi, cognosco cognovi. 2) Kde tyto hlásky k souhláskovému kmeni přistupují, vzniká *ui* jako ălo ălui, crĕpo crĕpui, dŏceo dŏcui, apĕrio apĕrui.

4. Perfectum tvoří se od kmene času přítomného připojením slabiky *si*: ardeo arsi, scribo scripsi, dico dixi, haereo haesi, rego rexi, vivo vixi.

§ 72. **Tvoření času přítomného.** Kmen času přítomného jest děje nedokonaného, pročež aby trvání projevil, často svého objemu vzmocňováním neb sesilováním porozšířil, tak že tudy vzniklo prodlení v samém vyslovování.

1. Před němé hlásky rádo předstupuje *n*, které před *b* přechází v *m*, na př. cumbo (cŭb), rumpo (rŭp), tango (tăg), vinco (vĭc), frango (frăg), scindo (scĭd), tundo (tŭd).

I od takových přítomných časů někdy perfectum tvořeno bývá, a tak *n* v perfektu zůstalo, jako ve fingo, finxi (fig viz fictum, figulus, figura), jungo, junxi, junctum (jug viz jŭgum, conjŭgis).

2. Po tekutých někdy *n* vkládá se: temno p. temsi, cerno, sperno, sterno mají crevi, sprevi, stravi. Též bez tekutých, tak li-no, si-no, perf. livi, sivi.

3. Někteří časové přítomní tvoří se v sco: pasco, disco jako cresco crevi, suesco suevi. Počínací tvary času přítomného tvořeny jsou z perfekta.

4. Některá šíří se přivzetím hlásky *i* neb *u* ke kmeni, jako capio, facio — tinguo, linquo, langueo, nebo přibírajíce *e* jako všecka druhého časování.

5. Mnozí přítomní časové přestávají na kmeni bez přídavku, jako ĕmo, jŭvo, lĕgo.

6. Sdvojení v přítomném čase s hláskou *i* vyskytá se v bibo, sisto a takto z kmene gĕn (sr. gĕnui, gĕnus) vzniká gigno (gĭgĕno).

§ 73. **Tvoření supina.** Supinum jako participium perfecti tvoří se samostatně z kmene čistého.

1. Supinum končí v tum, kteréž se připojuje k pouhému kmeni, tedy bez proměny tam, kde se končí kmen samohláskou: laudā—, laudā—tum; audī—, audī—tum; dele—, dele—tum.

Pozn. 1. Takto supina zřejmě z pouhého kmene tvoří se v dō kmene dă sup. dătum; rŭo km. rŭ s. rŭtum; lĭno km. lĭ s. lĭtum; eo, queo s. ĭtum, quĭtum; sĕro k. să, s. sătum.

2. K souhláskovým kmenům připojuje se tum často také bez vložení samohlásky před tum; proto však supinum od času přítomného nepochází. Sĕco — sectum, dico dictum, frango (km. frăg) fractum, coquo coctum, traho tractum, nubo nuptum, rumpo (rup) ruptum.

Pozn. 2. Na místě tum bývá i sum jako v mergo — mersum, video visum, fundo (fŭd) fusum.

Pozn. 3. Poněvadž setkáním se hlásky *t* v *tum* s jinými souhláskami kmen zatemňován byl (jako na př. od časoslova fugio byloby vyšlo supinum fugtum, tedy fuctum, aneb od pudet pudtum, tedy pusum, kde souhlásek kmenových *g* a *d* již poznati nelze), řeč někdy hleděla kmen zřetedlný zachovati podržíc hlásku ĭ v těchto tvarech obyčejnou, a to po *b*, *c*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *u*, jako v bibo, jaceo, pudet, fugio, molo, moneo, crepo, careo, pinso, luo. Sr. § 70, 1.

§ 74. Přehled koncovek ohybacích.

1. Koncovky osobné.

Activum	sing. 1. per.	indic. *o* neb *m* conj. i subj. *m*	2. s	3. t	plur. 1. mus	2. tis	3. nt
Passiv.	„ „ „	indic. *r* conj. i subj. *r*	ris	tur	mur	mini	ntur

NB. Indicativus perfecti activi má dílem koncovek jiných, totiž 1. p. s. *i* 2. isti 3. it 1. pl. imus, 2. istis, 3. ērunt.

2. Koncovky časovací. Děj nedokonaný.

		1.	2.	3.	4.	Act.	Pass.
Praes. indic.	1. p. s.	—o	—eo	—o	—io		r
	2.	ā	ē	ĭ	ī	s	ris 3. ĕris
	3.	„	„	„	„	t	tur
	1. p. pl.	„	„	„	„	mus	mur
	2.	„	„	„	„	tis	mini
	3.	„	„	u	iu	nt	ntur
conj.		e	eā	ā	ia	m	r
						s	ris
						atd.	

				A.	P.
Imperf. indic.	1. ā		ba	m	r
	2. ē		„	s	ris
	3. —	ē	„	atd.	
	4. i	ē	„		
subj.	1. ā		re	m	r
	2. ē		„	s	ris
	3. ĕ			t	tur
	4. ī			atd.	

		A.			P.	
Futur.	1. ā	b	o		o	r
	2. ē	„	i	s	ĕ	ris
		„		t	i	tur
		„		mus	„	mur
		„		tis	„	mini
			u	nt	u	ntur
	3. a, 4. ia	m 1. per.				r
	3. e, 4. ie	s 2. per.				ris
		t				tur
		mus				mur
		tis				mini
		nt				ntur

	A.		P.
Inf. 1.	ā	re	āri
2.	ē		ēri
3.	ĕ		i
4.	ī		īri

	A.	P.
Imp. 1.	ā	re
2.	ē	
3.	ĕ	
4.	ī	

Partic. 1.	ā	ns
2.	ē	
3.	ĕ	
4.	ie	

Ger. 1.	ā	ndum
2.	ē	
3.	ĕ	
4.	ie	

Ve tvarech děje dokonaného všecka časování stejně se zakončují: Act. perf. končí v *i*, plusq. v eram, fut. v ero conj. II v erim, subj. II v issem, inf. II v isse.

Trpného perf. skládají se všecky tvary z druhého příčestí se sum v perfektu, s eram v plusq., s ero ve futuru, s sim v konj. II., s essem v subj. II, s esse v inf. II.

§ 75. Sum, fui, esse býti.

1. Actio infecta, děj nedokonaný: sum, esse.

1. Indicativus.

Tempora.

	Praesens.	Imperfectum.	Futurum.
S.	sum jsem	eram byl, a, o jsem	ero budu
	es jsi	eras byl, a, o jsi	eris budeš
	est jest	erat byl, a, o jest	erit bude
Pl.	sumus jsme	eramus byli, y, a jsme	erimus budeme
	estis jste	eratis byli, y, a jste	eritis budete
	sunt jsou	erant byli, y, a jsme	erunt budou

	2. Conjunctiv I (conj. praes.)	3. Subjunctiv I (conj. imp.)
S.	sim bych byl, a, o (že neb ať jsem)	essem (že ať) bych byl, a, o
	sis by byl, a, o	esses by byl, a, o
	sit by byl, a, o	esset by byl, a, o
Pl.	simus bychom byli, y, a	essemus bychom byli, y, a
	sitis byste byli, y, a	essetis byste byli, y, a
	sint by byli, y, a	essent by byli, y, a

4. Imperativus.

S.	es buď (budiž)	S.	esto budiž, máš býti,
			esto budiž, má býti
Pl.	este buďte	Pl.	estote buďtež, máte býti
			sunto buďtež, nechť jsou, mají být.

Infinitivus: esse býti.

2. Actio perfecta. Děj dokonaný: fui.

1. Indicativus.

Tempora.

Perfectum.	Plusquamperfectum.
fui byl, a, o jsem	fueram byl, a, o jsem byl, a, o
fuisti byl, a, o jsi	fueras byl, a, o jsi byl, a, o
fuit byl, a, o jsi	fuerat byl, a, o jest byl, a, o
fuimus byli, y, a jsme	fueramus byli, y, a jsme byli, y, a
fuistis byli, y, a jste	fueratis byli, y, a jste byli, y, a
fuerunt byli, y, a jsou	fuerant byli, y, a jsou byli, y, a

Futurum exactum.

fuero	(potom	až)	budu
fueris	„	„	budeš
fuerit	„	„	bude
fuerimus	„	„	budeme
fueritis	„	„	budete
fuerint	„	„	budou

2. Conjunctivus II (conj. perf.)	3. Subjunctivus II (conj. plusq.)
fuerim bych byl, a, o (ať, nechť jsem [byl)	fuissem byl, a, o bych byl, a, o
fueris by byl, a, o	fuisses byl, a, o by byl, a, o
fuerit by byl, a, o	fuisset byl, a, o by byl, a, o
fuerimus bychom byli, y, a	fuissemus byli, y, a bychom byli, y, a
fueritis byste byli, y, a	fuissetis byli, y, a byste byli, y, a
fuerint by byli, y, a	fuissent byli, y, a by byli, a, o

Infin.: fuisse že byl, a, o, i, y, a.

Adjectivum verbale: futurus, a, um býti mající.

Pozn. 1. Jako sum časují se absum, abfui, abesse jsem vzdálen, nepřítomen,
adsum, adfui, adesse jsem přítomen,
desum[1], defui, deesse chyběti,
praesum, praefui, praeesse býti představeným,
prosum, profui, prodesse býti prospěšným,
supersum, superfui, superesse zbývati.

Poněvadž pro původně prod znělo, *d* zůstalo uvnitř slova před samohláskami, tedy prodes, prodest, prodestis, proderam, prodero, prodesse atd., ale souhláskám *s* a *f* ustoupilo, tedy prosum, profui.

Pozn. 2. Pamatuj Inf. fut. fŏre; subjunct. I. fŏrem, fŏres, fŏret, forent vedlé essem.

Pozn. 3. Zastaralé tvary konjunktivu I jsou siem, sies, siet; konj. II fuam, fuas, fuat, fuant; času budoucího: escit = erit (tvaru počínacího).

§ 76. Vzor časoslova s ohybacími koncovkami jeho a s významy jich.

Activum. 1) Actio infecta.

Indicativus.

	Praesens. 1. 2. 3. 4.	Imperfectum. 1. 2. 3. 4.
S.	laud——o chválím	laud-a-ba-m chválil jsem
	laud-a—s	laud-a-ba-s
	laud-a—t	laud-a-ba-t
Pl.	laud-a—mus	laud-a-ba-mus
	laud-a—tis	laud-a-ba-tis
	laud-a—nt	laud-a-ba-nt

	Futurum. 1. 2. 3. 4.	Conj. I (conj. praes.) 1. 2. 3. 4.
S.	laud-a-b—o chváliti budu	laud-e—m chválil bych
	laud-a-bĭ-s	laud-e—s
	laud-a-bĭ-t	laud-e—t
Pl.	laud-a-bĭ-mus	laud-e—mus
	laud-a-bĭ-tis	laud-e—tis
	laud-a-bu-nt	laud-e—nt

Subjunctivus I (conj. imperf.)		**Imperativus.**	
	1. 2. 3. 4.		1. 2. 4.
S.	laud-a-re-m chválil bych	S.	laud-a chval
	laud-a-re-s	Pl.	laud-a-te chvalte
	laud-a-re-t	S.	laud-a-to chvaliž neb chváliti máš
Pl.	laud-a-re-mus		laud-a-to chvaliž (on) n. chváliti má
	laud-a-re-tis	Pl.	laud-a-to͘te chvaltež n. chváliti máte
	laud-a-re-nt.		laud-a-nto chvaltež n. chváliti máte, necht chválí neb chváliti mají.

Infinitiv: laud-a-re.

1. Kmen. 2. Časování. 3. Čas. 4. Osoba.

Participium (*Praesentis*): laud-a-ns, gen. laudantis, chvále, -eci. — *Gerundium*: N. laud-a-ndum chválení, g. laudandi, dat. laudando, ac. laudandum, abl. laudando.

2. Actio perfecta.

Indicativ.

Perfectum.		**Plusquamperfectum.**
	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.
S.	laud-a-v-i pochválil, a, o jsem	laud-a-v-era-m byl jsem pochválil
	laud-a-v-i-sti	laud-a-v-era-s
	laud-a-v-i-t	laud-a-v-era-t
Pl.	laud-a-v-i-mus	laud-a-v-era-mus
	laud-a-v-i-stis	laud-a-v-era-tis
	laud-a-v-e-runt	laud-a-v-era-nt

Futurum II **exactum.**		**Conjunctiv** II (conj. perf.)
	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.
S.	laud-a-v-er--o potom až po-	laud-a-v-eri-m pochválil bych
	laud-a-v-eri-s [chválím	laud-a-v-eri-s
	laud-a-v-eri-t	laud-a-v-eri-t
Pl.	laud-a-v-eri-mus	laud-a-v-eri-mus
	laud-a-v-eri-tis	laud-a-v-eri-tis
	laud-a-v-eri-nt	laud-a-v-eri-nt

Subjunctivus II. (conj. plusq.)		**Infinitivus.**
S.	laud-a-v-isse-m byl bych po-	laud-a-v-isse že pochválil; po-
	laud-a-v-isse-s [chválil	chváliti
	laud-a-v-isse-t	**Supinum.**
Pl.	laud-a-v-isse-mus	laud-a-tum pochvalit
	laud-a-v-isse-tis	laud-a-tu pochválením
	laud-a-v-isse-nt	

Adjectivum verbale activi: laud-a-turus, a, um chváliti hodlaje.

1. Kmen. 2. Časování. 3. Actio perfecta. 4. Tempus. 5. Osoba.

§ 77. *Activum.* 1. Actio infecta.

Indicativus.

	Časování první.	Časování druhé.
Praesens.	laud*o* chválím	mon*eo* napomínám
	laud*as* chválíš	mon*es* napomínáš
	laud*at* chválí	mon*et* napomíná
	laud*amus* chválíme	mon*ēmus* napomínáme
	laud*atis* chválíte	mon*ētis* napomínáte
	laud*ant* chválí	mon*ent* napomínají
Imperfect.	laud*ā*bam chválil (a o) jsem	mon*e*bam napomínal jsem
	laud*a*bas „ „ jste	mon*e*bas „ jsi
	laud*a*bat „ „ (jest)	mon*e*bat „ (jest)
	laud*a*bamus chválili (y, a) jsme	mon*e*bamus napomínali jsme
	laud*a*batis „ „ jste	mon*e*batis „ jste
	laud*a*bant „ „ (jsou)	mon*e*bant „ (jsou)
Futurum.	laud*a*bo budu chváliti	mon*ē*bo budu napomínati
	laud*a*bis budeš —	mon*e*bis budeš —
	laud*a*bit bude —	mon*e*bit bude —
	laud*a*bimus budeme chváliti	mon*e*bimus budeme napomín.
	laud*a*bitis budete —	mon*e*bitis budete —
	laud*a*bunt budou —	mon*ē*bunt budou —
Conjunct. I	laud*ēm* bych chválil	mon*eam* bych napomínal
(C. praes.)	laud*es* by —	mon*eas* by —
	laud*et* by —	mon*eat* by
	laud*emus* bychom chválili	mon*eamus* bychom napomínali
	laud*etis* byste —	mon*eatis* byste —
	laud*ent* by —	mon*eant* by —
Subjunct. I	laud*a*rem bych chválil	mon*ē*rem bych napomínal
(conj. im-	laud*a*res by —	mon*e*res by —
perf.)	laud*a*ret by —	mon*e*ret by —
	laud*a*remus bychom chválili	mon*e*remus bychom napomínali
	laud*a*retis byste —	mon*e*retis byste —
	laud*a*rent by —	mon*e*rent by —
Imperativ.	laud*a* chval	mon*ē* napomínej
	laud*a*te chvalte	mon*e*te napomínejte
	laud*a*to chváliti máš	mon*e*to napomínati máš
	laud*a*to — má	mon*e*to — má
	laud*a*tote — máte	mon*e*tote — máte
	laud*a*nto — mají	mon*e*nto — mají
Infinitiv.	laud*ā*re chváliti	mon*ē*re napomínati
Particip.	laud*a*ns, g. tis chvále, -eci	mon*e*ns, g. entis napomínaje, -íci
Gerundiv.	laud*a*ndum, i, o, um, o chválení	mon*e*ndum, i, o, um, o napomínání

§ 77. *Activum.* 1. Actio infecta.

Indicativus.

Časování třetí.	Časování čtvrté.
ĕmo kupuji	audio slyším
emĭs kupuješ	audis slyšíš
emit kupuje	audit slyší
emĭmus kupujeme	audimus slyšíme
emitis kupujete	auditis slyšíte
emunt kupují	audiunt slyší
emēbam kupoval jsem	audiēbam slyšel jsem
emebas „ jsi	audiebas „ jsi
emebat „ (jest)	audiebat „ jest
emebamus kupovali jsme	audiebamus slyšeli jsme
emebatis „ jste	audiebatis „ jste
emebant „ (jsou)	audiebant „ jsou
emam budu kupovati (koupím)	audiam budu slyšeti
emēs budeš —	audies budeš —
emet bude —	audiet bude —
emēmus budeme kupovati	audiemus budeme slyšeti
emetis budete —	audietis budete —
ement budou —	audient budou —
emam bych kupoval (koupil)	audiam bych slyšel
emas by — —	audias by —
emat by — —	audiat by —
emamus bychom kupovali	audiamus bychom slyšeli
ematis byste —	audiatis byste —
emant by —	audiant by —
emĕrem bych kupoval (koupil)	audīrem bych slyšel
emeres by — —	audires by —
emeret by — —	audiret by —
emeremus bychom kupovali	audiremus bychom slyšeli
emeretis byste —	audiretis byste —
emerent by —	audirent by —
emĕ kupuj n. kup	audi slyš
emite kupujte n. kupte	audite slyšte
emito koupiti n. kupovati máš	audīto slyšeti máš
emito — má	audīto — má
emitote — máte	audītote slyšeti máte
emunto — mají	audiunto — mají
emĕre koupiti, kupovati	audīre slyšeti
emens g. entis kupuje, -íci	audiens g. entis slyše, -eci
emendum, i, o, um, o kupování, koupení	audiendum, i, o, um, o, slyšení

§ 78. *Passivum.* I Actio infecta.

Indicativus.

	Časování první.	Časování druhé.
Praesens.	laudor chválen jsem (chv. se)	mone*o*r napomínán jsem (n. se)
	laud*a*ris — jsi	mon*e*ris — jsi
	laud*a*tur — jest	mon*e*tur — jest
	laud*a*mur chváleni jsme	mon*e*mur napomínáni jsme
	laud*a*mini — jste	mon*e*mini — jste
	laud*a*ntur — jsou	mon*e*ntur — jsou
Imperfect.	laud*ā*băr chválen byl jsem	mon*ē*bar napomínán byl jsem
	laud*a*baris — — jsi	mon*e*baris — — jsi
	laud*a*batur — — jest	mon*e*batur — — jest
	laud*a*bamur chváleni b. jsme	mon*e*bamur —i byli jsme
	laud*a*bamini — — jste	mon*e*bamini — — jste
	laud*a*bantur — — jsou	mon*e*bantur — — jsou
Futurum.	laud*ā*bor chválen budu	mon*ē*bor napomínán budu
	laud*a*beris — budeš	mon*e*bĕris — budeš
	laud*a*bitur — bude	mon*e*bitur — bude
	laud*a*bimur chváleni budeme	mon*e*bimur —i budeme
	laud*a*bimini — budete	mon*e*bimini — budete
	laud*a*buntur — budou	mon*e*buntur — budou
Conjunct.	laud*e*r bych byl chválen,	mone*a*r bych byl napomínán
(C. praes.)	laud*ē*ris by — —	mone*ā*ris by — —
	laud*e*tur by — —	mone*a*tur by — —
	laud*e*mur bychom byli chváleni	mone*a*mur bychom byli —i
	laud*e*mini byste — —	mone*a*mini byste — —
	laud*e*ntur by — —	mone*a*ntur by — —
Subjunct.	laud*ā*rer bych byl chválen atd.	mon*ē*rer bych byl napomínán [atd.
	laud*a*rēris —	mon*e*reris —
	laud*a*rētur —	mon*e*retur —
	laud*a*remur —	mon*e*remur —
	laud*a*remĭni —	mon*e*remini —
	laud*a*rentur —	mon*e*rentur —
Imperativ.	laud*a*re buď chválen	mon*ē*re buď napomínán
	laud*a*tor máš chválen býti	mon*e*tor máš napomínán býti
	laud*a*tor (on), má chválen býti	mon*e*tor má napomínán býti
	laud*a*mini buďte chváleni	mon*e*mini buďtež napomínání
	laud*a*ntor mají chváleni býti	mon*e*ntor mají napomínáni býti
Infinitiv.	laud*a*ri chválenu býti, chváliti se	mon*e*ri býti napomínánu
Gerundiv.	laud*a*ndus, a, um mající chválen býti neb chváliti se	mon*e*ndus mající napomínán býti

§ 78. *Passivum.* 1. Actio infecta.

Indicativus.

Časování třetí.	Časování čtvrté.
emor kupován jsem (kupuji se)	audior slyšen n. slýchán jsem (slyším [se)
emĕris — jsi	audīris — — — jsi
emĭtur — jest	audītur — — — jest
emĭmur kupováni jsme	audīmur slyšeni n. slýcháni jsme
emimini — jste	audimini — — — jste
emuntur — jsou	audiuntur — — — jsou
emēbăr kupován byl jsem	audiēbar slýchán byl jsem
emebaris — — jsi	audiebaris — — jsi
emebatur — — jest	audiebatur — — jest
emebamur kupováni byli jsme	audiebamur slýcháni byli jsme
emebamini — — jste	audiebamini — — jste
emebantur — — jsou	audiebantur — — jsou
emar koupen budu	audiar slyšen budu
emēris — budeš	audiēris — budeš
emētur — bude	audietur — bude
emēmur koupeni budeme	audiēmur slyšeni budeme
emēmini — budete	audiemini — budete
emēntur — budou	audientur — budou
emar bych byl koupen	audiar bych byl slyšen
emāris by — —	audiāris by — —
emātur by — —	audiatur by — —
emamur bychom byli koupeni	audiamur bychom byli slyšeni
emamini byste — —	audiamini byste — —
emantur by — —	audiantur by — —
emĕrer bych byl kupován atd.	audīrer bych byl slyšen atd.
emereris —	audireris —
emeretur —	audiretur —
emeremur —	audiremur —
emeremini —	audiremini —
emerentur —	audirentur —
emĕre buď koupen	audīre buď slyšen (slýchán),
emĭtor máš koupen býti	audītor máš slyšen (slýchán) býti
emĭtor budiž koupen (on) atd.	audītor budiž slyšen (on) atd.
emimĭni buďtež koupeni (vy) atd.	audimĭni buďte slyšeni (vy) atd.
emuntor buďtež koupeni (oni) atd.	audiuntor buďte slyšeni (oni) atd.
emi býti kupovánu	audiri býti slyšenu, slyšeti se
emendus, a, um mající koupen býti	audiendus, a, um mající slyšen býti

§ 79. *Activum.* 2. Actio perfecta.

Perfectum dlé § 69, 2. tvoří se způsoby rozličnými, jež jsou:

1. praes.	do	— perf.	dedi	1. praes.	jŭvo	— perf.	jūvi
2. „	mordeo	— „	momordi	2. „	căveo	— „	cāvi
3. „	cano	— „	cecini	3. „	lĕgo	— „	lēgi
4. „	—	— „	—	4. „	vĕnio	— „	vēni
1. praes.	laudo	— perf.	laudāvi	1. praes.	seco	— perf.	secui
2. „	deleo	— „	delevi	2. „	moneo	— „	monui
3. „	peto	— „	petīvi	3. „	texo	— „	texui
4. „	audio	— „	audīvi	4. „	aperio	— „	aperui

1. praes.	—	— perf.	—
2. „	maneo	— „	mansi
3. „	scribo	— „	scripsi
4. „	saepio	— „	saepsi

Všecka perfekta končí se v *i* a tudy všecky tvary děje dokonaného všech časoslov shodují se. Časují se všecka jako fui.

Indicativus.

Perfectum.

laudavi pochválil (a, o) jsem
laudavisti pochválil (a, o) jsi
laudavit pochválil (a, o) jest
laudavimus pochválili (y, a) jsme
laudavistis pochválili jste
laudaverunt pochválili jsou

Plusquamperfectum.

laudaveram byl jsem pochválil
laudaveras byl jsi pochválil
laudaverat byl jest pochválil
laudaveramus byli jsme pochválili
laudaveratis byli jste pochválili
laudaverant byli jsou pochválili

Futurum exactum.

laudavero (potom až) pochválím
laudaveris — pochválíš
laudaverit — pochválí
laudaverimus — pochválíme
laudaveritis — pochválíte
laudaverint — pochválí

Conjunctivus II (c. perf.)

laudaverim pochválil (a, o) bych
laudaveris pochválil by
laudaverit pochválil by
laudaverimus pochválili bychom
laudaveritis pochválili byste
laudaverint pochválili by

Subjunct. II (c. plusq.)

laudavissem byl bych pochválil
laudavisses byl by pochválil
laudavisset byl by pochválil
laudavissemus byli bychom pochválili
laudavissetis byli byste pochválili
laudavissent byli by pochválili

Infinitiv.

laudavisse pochváliti; že pochválil

Supinum.

laudatum pochvalit
laudatu pochválením (k pochválení)

Passivum. 2. Actio perfecta.

Perfectum passivi jest dlé § 69, 3. časoslovo sum s příčestím času minulého. Jeho tvary jsou:

1. Praes.	domo	— perf.	domĭtus	1. praes.	jŭvo	— perf.	jūtus
2. „	moneo	— „	monitus	2. „	mŏveo	— „	mōtus
3. „	alo	— „	alitus	3. „	sperno	— „	spretus
4. „	(queo	— „	quĭtus)	4. „	—	— „	—

1. praes.	laudo	— perf.	laudatus	1. praes.	seco	— perf.	sectus
2. „	deleo	— „	deletus	2. „	doceo	— „	doctus
3. „	peto	— „	petītus	3. „	lego	— „	lectus
4. „	audio	— „	audītus	4. „	aperio	— „	apertus

1. praes.	—	— perf.	—
2. „	tergeo	— „	tersus
3. „	caedo	— „	caesus
4. „	sentio	— „	sensus

Pročež i všecky tvary děje dokonaného skloňují se jako

Indicativus.

Perfectum.

laudatus (a, um) sum pochválen jsem
laudatus es pochválen jsi
laudatus est pochválen jest
laudati sumus pochváleni jsme
laudati estis pochváleni jste
laudati sunt pochváleni jsou

Plusquamperfectum.

laudatus eram byl jsem pochválen
laudatus eras byl jsi pochválen
laudatus erat byl jest pochválen
laudati eramus byli jsme p.
laudati eratis byli jste pochváleni
laudati erant byli jsou pochváleni

Futurum exactum.

laudatus fuero (potom až) p. budu
laudatus fueris pochválen budeš
laudatus fuerit pochválen bude
laudati fuerimus p. budeme
laudati fueritis p. budete
laudati fuerint p. budou

Conjunctivus II (c. perf.)

laudatus sim byl bych pochválen
laudatus sis byl by pochválen
laudatus sit byl by pochválen
laudati simus byli bychom p.
laudati sitis byli byste pochváleni
laudati sint byli by pochváleni

Subjunct. II (c. plusq.)

laudatus essem byl bych byl p.
laudatus esses — by — p.
laudatus esset — — — p.
laudati essemus byli bychom byli p.
laudati essetis byli byste byli p.
laudati essent — by — p.

Infinitivus.

laudatum (am, um) esse pochválenu býti

§ 80. Media (Deponentia).

Indicativus.

	1.	2.	3.	4.
Praes.	hortor ponoukám jako laudor	vereor obávám se jako moneor	loquor mluvím jako emor	largior uštědřuji jako audior
Imperf.	hortabar	verebar	loquebar	largiebar
Fut.	hortabor	verebor	loquar	largiar
		Conjunctivus.		
Conj.	horter	verear	loquar	largiar
Subj.	hortarer	vererer	loquerer	largirer
		Imperativus.		
2.	hortare	verere	loquere	largire
2.	hortator	veretor	loquitor	largitor
3.	hortator	veretor	loquitor	largitor
2.	hortamini	veremini	loquimini	largimini
3.	hortantor	verentor	loquuntor	largiuntor
		Infinitivus.		
Act. inf.	hortari	vereri	loqui	largiri
Act. perf.	hortatum esse	veritum esse	locutum esse	largitum esse
		Participium.		
	hortans	verens	loquens	largiens
	hortatus	veritus	locutus	largitus
		Gerundium.		
	hortandum	verendum	loquendum	largiendum
		Supinum.		
	hortatum	veritum	locutum	largitum
	hortatu	veritu	locutu	largitu
		Adjectiva verbalia.		
	hortaturus	veriturus	locuturus	largiturus
	hortandus	verendus	loquendus	largiendus
		etc. etc.		

Deponens se právě tak časuje jako passivum.

Pozn. 1. Passivum vzniklo později než medium neb deponens, jež jest vlastně reflexivum (zvratné). Odtud pochází že movetur česky přeloženo býti může: hýbe se neb pohybován (a, o) jest. Ležíť v povaze a významu časoslova krytočinného (v § 61), že podmět jeho osobný bývá, an bývá předmětem činnosti své, jsa i činným i pociťujícím zároveň. Pročež totéž časoslovo bývá při věcech trpné, při osobách činné: Erat in Hortensio memoria tanta, ut quae secum *commentatus* esset, ea sine scripto eisdem verbis redderet, quibus cogitavisset. Hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua et *commentata* et scripta et nullo referente omnia adversariorum dicta meminisset (v. § 237).

Pozn. 2. Deponens jelikož tvary trpné bez významu trpného má, může dobře užívati těch tvarů časování činného neb trpného, které k sobě v časování trpném nebo činném nižádných nemají, jimiž tedy žádný zmatek významů vzniknouti nemůže. Pročež deponens má též gerundium, supinum i všecka participia a participialia, tedy hortandum, hortatum, hortans ponoukaje, hortatus ponuknuv, hortaturus ponoukati hodlaje, hortandus ponoukán býti maje.

§ 81. Proměšování se tvarů časovacích.

Některá časoslova v *io* následují časování třetího, ale tak, že *i* před *ā, ē, o, u* podržují, před *ĭ, ĕ* vymítají a proto prvější tvary jako dlé čtvrtého časování vytvořují, druhé pak jako dlé třetího. Jsou to capio, cupio, facio, fodio, fugio, jacio, pario, quatio, rapio, sapio — gradior, morior, patior a složená z zastaralých lacio a specio. Tvary jejich jsou:

capio	capiebam	capiam	capior	capiebar	capiar
capĭs	capiebas	capies	capĕris	capiebaris	capieris
capĭt	capiebat	capiet	capĭtur	etc.	etc.
capĭmus	capiebamus	capiemus	capĭmur		
capĭtis	capiebatis	capietis	capimini		
capiunt	capiebant	capient	capiuntur		

capiam	caperem	cape	capere	capiar	caperer	capere capi
capias	caperes	capĭto		capiaris	capereris	capitor
capiat	caperet	capĭto		etc.	etc.	capitor
capiamus	caperemus	capĭte	capiens			capimini
capiatis	caperetis	capĭtote				
capiant	caperent	capiunto				capiuntor

Tak má orior, orĕris, oritur a tak lze tvořiti orĭmur, orĭmini; v subjunktivě jest orīretur pravé, avšak orĕretur se na mnoze vyskytá.

§ 82. Tvary vedlejší. 1) Vedlé tvaru ērunt času minulého běžný jest druhý tvar v ēre, tedy laudavēre, monuēre.

2) Vedlé druhé osoby rodu trpného v ris jest ještě druhá v re téměř častější (zvláště u Cicerona): laudēre, laudabāre, laudarere, laudabere; doceare etc. Tvaru laudare bývá se varováno pro stejné znění infinitivu činného; tvar ten ale mívá místo při krytočinných, infinitivu činného nemajících, jako jest na př. arbitrare anebo když se forma odjinud nepochybnou stává, jako doles et angere.

3) Vedlé obyčejného trpn. infinitivu v *i* zachoval se u básníků starobylý tvar v ier na př. laudārĭĕr, mīttĭer.

4) Gerundium i gerundivum časování 3. a 4., časoslovo v uo vyjmouce na místě tvaru endum lidem vzdělanějším oblíbeného, mívá ještě i starobylý tvar undum na př. jure dicundo, finibus regundis, repetundarum; a sice jen v určitých formulech slohu jednacího.

§ 83. Tvary nepravidelné. 1) Dico, duco, facio, fero v imperativě odmítají *e*, tvoříce dic, duc, fac, fer.

2. Složená z dico, duco, facio v imperativě mají *e*, jako: confice, calface, edice, educe; složená z fero vždycky odmítají *e*, jako: adfer, refer.

3) Místo sci, scite vždy se praví: scito, scitote.

4) Adjectivum v urus netvoří se týmž způsobem jako supinum v časoslovech

1) orĭor, ortum — orĭturus; nascor, natum — nascĭturus; pario, partum — parĭturus; morior (mortuus) — morĭturus; fruor, fructum — fruiturus; ruo, rutum — ruiturus.

2) seco, sectum — secaturus; sono, sonitum — sonaturus; juvo, jutum — juvaturus, avšak i adjuturus; lavo, lautum — lavaturus; praesto, praestitum — praestāturus.

§ 84. Tvary výsúvkou vzniklé.

1) Tvary času minulého končicí v slabiku *vi*, před níž dlouhá samohláska předchází, vysouvajíce slabiku *vi*, samohlásky jí rozlučované před *r* a před *s* stahují rády v slabiku jednu, v níž samohláska před *v* ostává.

avi: laudasti, laudarim, laudasse, laudaro, laudarunt; avšak ostávají laudavi, laudavit, laudavimus, laudavere, jednak že tohoto pravidla nepodnikají, jednak žeby vysúvkou vznikly tvary obojetné.

evi: delesti, delerunt etc. jako v avi, zvláště často při fleo, suesco, cresco a při složených i jejich i časoslov leo, oleo, pleo.

ivi: audisti, audisse, jen před *s*, za nímž jde souhláska.

ovi: jen v novi a v složených jak jeho tak časoslova moveo: nosti, norim, nosse atd. admorunt, commossem etc.

uvi: jen v adjuro = adjuvero u Ennia Cic. CM. 1.

2) Perfekta v *ivi* mají vedlejší tvary vysouvajíce *v*, ale samohlásek nestahujíce: audii, audiit, audierunt, audierim, audieram, audiero, někdy též audiisse.

§ 85. Tvary zastaralé.

Konjunktiv zastaralého tvaru jest duim = dem, duint = dent; taktéž perduim = perdam; perduint = perdant; edim, comedim = edam, comedam, od ĕdere jísti.

U Virgilia nacházejí se: lenibat = leniebat; podobně: vestibat, polibant, redimibat, nutribat.

Tvar zastaralý, jen v několika tvarech časoslovu sum podobný byl conj. pr. sim, fut. exact. so bez vazny a bez přehlásky, které podléhají tvary času přítomného, tak že bývá pochybné, jsou-li děje dokonaného či nedokonaného. Často se vyskytá při perfektech v si, jako dixis, jussis, excessis, parsis, etc.; tak faxim, faxis, faxint, faxo, jako: dii faxint. Často ausim. V prvním a druhém časování tvary ty připojují se s dvojitým *s*: levasso, imperassit; habessit od habeo; prohibessit od prohibeo. Ano i passivum vyskytá se: turbassitur; faxitur.

§ 86. *Verba impersonalia.*

Neosobná jsou časoslova, jež pronášejí činnost nějakou nebo stav aniž se k určitému podmětu vztahují, což se i při časoslovech osobných zběhnouti může, která se tudy stávají neosobnými, na př. plăceo líbím se, plăcet líbí se.

Jest několikero časoslov, kterých často co neosobných bývá užíváno.

1. Časoslova pronášející stav mysli a povahu mravní; jsou časování druhého.

a) decet, decuit, decēre sluší; dedecet, dedecuit nesluší, oportet, oportuit, -ēre jest třeba; poenitet, poenituit, -ēre (neb paenitet atd.) jest líto, pykám.

Největším dílem jsou též neutropassiva: libet (lubet), libuit a libitum est jest libo; tak collibet; licet, licuit i licitum est lze, imperat. liceto; miseret (miseruit) obyčejně misertum neb miseritum est, ere slitovává se někomu; piget, piguit i pigitum est, ēre mrzí; pudet, puduit i puditum est, ere stydko jest, styděti se; taedet, taeduit, místo čehož obyčejně pertaesum est, ere hnusí se, ošklivi se.

Pozn. Tato časoslova mají infinitiv a gerundium, ale nemají supina ani imperativu, liceto vyjmouce. Též jim z většího dílu scházejí participialia, z nichž se vyskytují toliko decens, libens, licens, poenitens — liciturus, poeniturus, puditurus — pigendus, poenitendus, pudendus.

b) Ježto časoslova ta akkusativu žádají, lze v češtině rozdílně časovati, na př. pudet me stydím se, pudet te stydíš se, pudet eum stydí se; pudet nos, vos, eos; pudebat me styděl jsem se; pudeat me styděl bych se; pudeat te styď se; pudeat eum ať se stydí; piget me mrzím se i mrzí mne; miseret me mám útrpnost; poenitet me mám lítost atd.

2. Některých osobných časoslov osoba třetí vyskytává se neosobně, t. j. podmětem jest infinitiv nebo celá věta: delectat, juvat těší mne (na př. ambulare), vacat jest prázdná chvíle, tedy vacat alicui někdo má kdy; stat jest pevné, jisté; constat známo jest, praestat lépe jest; restat, superest zbývá (by, ut); apparet, exstat jeví se, patet, liquet zjevné, zřejmé jest; latet skryto jest; fallit, fugit, praeterit jest někoho tajno; subit, succurrit na mysl přichází; solet, assolet bývá obyčejně; placet (placuit i placitum est) líbí se; displicet nelíbí se, nocet škodí, obest vadí, překáží, prodest jest k užitku, conducit slouží, svědčí, expedit prospívá; interest, refert záleží na něčem, sufficit dostačuje; est jest (možno), může se (jako est videre), accidit přihází se, contingit zdařívá se, udává se; convenit přístojí; evenit, usu venit zbíhá se, potkává; fit stává se, děje se; accedit k tomu přichází to, že; attinet, pertinet týče se; suppetit jest pohotově.

3. Mnohé přírodní úkazy berou se tak, že k nim přimyšlen nebývá určitý podmět, který by je působil: fulgurat blyská se, fulminat jest hromobití, tonat hřímá, grandinat jest krupobití, pluit dští, prší, lapidat dští kamením, ningit sněží, gelat mrzne, rorat rosí, mží; lucescit svitá, noctescit dělá se noc, advesperascit zvečeřívá se.

4. Všech časoslov třetí osoba čísla jednotného a infinitivus, obé v rodě trpném, neosobně kladen býti může: laudatur chválí se, laudatum est pochválilo se.

§ 87. Participia. Latina má dvoje příčestí, kteréhož spolu jako čeština přechodníku užívá: partcp. activi laudans chvále nebo chválící (děje nedokonaného), partcp. passivi laudatus pochválen (pochváliv se) děje dokonaného.

Význam trpný příčestí minulého není původní, nébrž odvozený; původním jest význam skonalosti neb dovršenosti. Pročež 1) krytočinná mají toto pří-

čestí významem činným: hortatus ponuknuv (ponukl, a, o), 2) taktéž některá nepřechodná, jako coenatus obědvalý neb večeřelý; tak adultus, juratus, conjuratus, potus, pransus, suetus.

Pozn. 1. Některá přecházejí v činná přídavná, jako cautus ostražitý, circumspectus opatrný, consideratus rozvážlivý, consultus věhlasný, profusus marnotratný, falsus klamný, fluxus pominutedlný, quietus pokojný, tacitus mlčelivý.

Pozn. 2. Smí se užívati jen příčestí skutečně běžných, aniž dovoleno podlé nich tvořiti sobě příčestí jiných podobných, jako na př. běžné-li jest praeteritus přešlý, minulý, nikoliv nejsou v obyčeji adventus přišlý, fugitus uteklý, casus padlý, interitus zašlý, exarsus zažžený. Aniž z regnatus atd. lze souditi, žebychom směli říci regnare, triumphare aliquem. Též participium v *ns* co do rodu časoslovného, ač ne tak hrubě, vrtká se, jako siliqua quassans. Virg. G. 1, 74; volventia plaustra. V. G. 1, 163; saxa rotantia. V. Ae. 10, 362; circumvehens, Nep. Tim. 2; invehens. Cic. Phil. 2, 29.

Pozn. 3. Některá příčestí přecházejí významem úplně v přídavná a též dopouští-li toho význam, stupňována býti mohou, jako: egens, egentior, egentissimus; optatus, optatior, optatissimus.

§ 88. Mimo tato dvě příčestí jsou ještě dva příčestníky (participialia) neb časoslovná přídavná (adjectiva verbalia).

1) V *urus,* též participium futuri activi nazývané a jako participium perfecti tvořené, vyznamenává někoho, jenž jest na tom neb hodlá něco činiti: laudaturus hodlaje nebo chtěje chváliti; hortaturus hodlaje nebo chtěje ponoukati. Žádá pádu časoslova svého a jest významu činného.

2) V *ndus,* též participium futuri passivi nazývané, vyznamenává toho, jenž trpěti něco určen jest neb má: laudandus chválen býti mající, hortandus ponoukán býti mající.

Pozn. Netvoří se od časoslov nežádajících akkusativu, nýbrž jiného pádu; avšak nacházejí se fruendus, fungendus, utendus, vescendus, carendus, medendus placendus; neosobných jen poenitendus, pigendus, pudendus.

§ 89. Conjugatio periphrastica, časování obhovorné t. j. opisné, jest spojování časoslova sum s příčestími a s příčestníky, v kterémž spojení sum všemi tvary svými se časuje, příčestí jen jako přídavné připojuje se. Zřídka příčestí děje nedokonaného tak spojováno bývá, na př. jako v staré češtině: laudans sum, jsem chvále; tak

patiens sum jsem trpě, trpěliv, patiens eram byl jsem trpě, trpěliv
es jsi trpěliv fui „ „ „ „
est jest trpěliv fueram (před tím) „
sim bych byl, neb ať jsem t., fuerim ať bych byl t., essem byl bych t., fuissem byl bych byl t.
patientem esse trpělivu býti, fuisse pobyti trpělivým, že trpěliv byl.
obediens sum poslušen jšem.

2) laudatus sum chválený jsem. Mezi tímto tvarem a mezi perfektem časoslova laudor, laudatus sum jest ten rozdíl, že opisné časování pronáší dokonaný děj jako stav bez přítrže trvalý, ježto pouhé perfectum jen vyslovuje, že se děj skonal, na př.

Praesens: doctus sum jsem učený neb učenec (avšak d. sum perfectum: jsem učen, naučili mne neb učeno mne) a tak ve všech tvarech se sum složených.

Těchto dvou tvarů časování opisného bývá pořídku, mnohem častější bývá časování opisné s příčestníky, tedy

1. laudaturus sum hodlám nebo chci chváliti — eram hodlal neb chtěl jsem chv. — ero budu chtíti chv.
es hodláš, chceš chv. atd. — eras hodlals, chtěls chv. — eris atd.
laudaturus fui hodlal nebo chtěl jsem chv. — fueram byl jsem h. neb chtěl chv. — fuero
laudaturus sim — fuerim — essem — fuissem
laudaturum esse — fuisse.

2. laudandus sum chválen býti mám neb zasluhuji, chváliti mne mají, jsem chvalebný, chvalitebný, chváliti mne třeba, jest mne chváliti
es chválen býti máš atd.
est chválen býti má atd.
i tak zase všemi tvary; pak
laudandus mihi sum musím neb jest mi se chváliti
es musím neb jest mi tě chváliti
est musím neb jest mi ho chváliti
a tak všemi časy i způsoby.

Dále též tak i laudandus tibi sum ty mne musíš chváliti neb tobě jest mne chváliti
es ty se musíš chv. neb t. j. chv. sebe
est ty ho musíš chváliti, tobě jest jej chváliti
laudandi tibi sumus tobě jest nás chváliti
a tak všemi časy a způsoby.
laudandus ei sum musí mne chváliti
laudandus nobis es, est jest nám chváliti tebe, jej
laudandus vobis sum jest vám chv. mne, musíte neb máte mne chváliti atd.

I střední rod toho přídavného tak se připojuje; pročež
laudandum mihi est chváliti mi jest, chváliti musím
tibi est chváliti tobě jest, chváliti musíš
ei est chváliti jemu jest, chváliti musí.

Tak laudandum erat, erit, fuit, fuerat, fuerit, sit, fuerit, esset, fuisset: mihi, tibi, ei, nobis etc.

Pozn. Vedlé činného infinitivu perfecti laudaturum fuisse jest ještě v latině téhož infinitivu obrat v rodě trpném futurum fuisse ut: Nisi eo tempore nuntii de Caesaris victoria essent adlati, existimabant plerique futurum fuisse, ut oppidum amitteretur.

§ 90. Verba anomala (nestejnoměrná, nestejnorodá). Skutečné nepravidelnými nejsou časoslova žádná, avšak slovou jimi ta, která se jednotlivými tvary od obyčejného tvoření uchylují, ačkoli tvarové takoví mluvnicky pravi a dlé určitých pravidel tvořeni jsou.

1. Nejodchylnější jest sum, jsem. Odchylné jest i složené z něho possum, potui, posse *moci*. Kmen pot přídavného potis, pote *mocen* předstupuje před sum, *t* připodobňuje se hlásce *s*; v infinitivě a k němu náležitém konjunktivě koncovka se a sem připojila se k pot bez vazny. Perfectum, *jako při všech anomalech,* jest pravidelné.

Actio infecta.

Ind. praes.: possum, pŏtes, pŏtest, possŭmus, pŏtestis, possunt
„ imperf. potĕram, poteras, poterat, poteramus, poteratis, poterant
„ fut. potĕro, poteris, poterit, poterimus, poteritis, poterunt
Conj. I (praes.) possim, possis, possit, possimus, possitis, possint
Subj. I (imperf.) possem, posses, posset, possemus, possetis, possent.
Infinitiv: posse. Participium, gerundium, supinum schází.

Actio perfecta.

Ind. perf. pŏtui. Plusq. potueram. Fut. II. potuero
Conj. II. potuerim. Subj. II. potuissem
Infinitiv. II. potuisse.

2. ĕdo, ēdi, ēsum, ĕdĕre *jísti.* Ve tvarech pocházejících od přítomného času rodu činného edo před *s* i před *t* vynechává vazny *ĕ* a *ĭ* a tudy vedlé tvarů pravidelných vznikají tvary připodobněním skrácené touž měrou užívané, tedy

Ind. praes. Edo,	edis,	edit	edimus,	editis,	edunt
	ēs [eds]	ēst [edt]		ēstis [edtis]	

Imperf. edebam. Fut. edam, Conj. edam nemají tvarů vedlejších.
Inf. edĕre neb ēsse a dlé toho

Subj. ederem,	ederes,	ederet,	ederemus,	ederetis,	ederent
(edsem) *ēssem*,	*ēsses*,	*ēsset*,	*ēssemus*,	*ēssetis*,	*ēssent.*

Imper. ede,	edito,	edito,	edite,	editote,	edunto
ēs,	*ēsto,*	*ēsto,*	*ēste,*	*ēstote.*	

V rodě trpném jest toliko editur — ēstur, ederetur — ēssetur.

3. *Fĕro, tŭli, lātum, ferre nésti.* — Tvary dokon. děje tuli a supina latum časují se dlé pravidla; tvary přítomného času, jako v edo, vynechávají vaznu ĕ a ĭ před *s*, před *t* a před *r*; tedy
Praes. fero, *fers, fert,* ferimus, *fertis,* ferunt.
Impf. ferebam, ferebas etc.
Fut. feram, ferēs, feret, feremus, feretis, ferent.
Conj. feram, feras etc.
Subj. *ferrem, ferres, ferret, ferremus, ferretis, ferrent.*
Inf. *ferre.* Imper. *fer, ferto, ferto, ferte, fertote, ferunto.*
Part. ferens. Ger. ferendum etc.

Passivum.

Praes. feror, *ferris, fertur*, ferĭmur, ferimini, feruntur
Impf. ferebar etc. — Fut. ferar, ferēris etc.
Conj. ferar, feraris etc.
Subj. *ferrer, ferreris, ferretur, ferremur, ferremini, ferrentur.*
Inf. ferri. — Imp. *ferre, fertor, fertor, ferimini, feruntor.*

Taktéž časují se všecka z fero složená, z nichž pamatuj

1) affĕro, attŭli, adlatum, afferre přinášeti.
2) aufĕro, abstŭli, ablatum, auferre odnášeti (au místo ab)
3) diffĕro, distŭli, dīlatum, differre roznášeti, odkládati (ve významu „lůzniti se“ nemá ani perf. ani sup.)
4) effĕro, extuli, elatum, efferre vynášeti.
5) offĕro, obtuli, oblatum, offerre poskytovati, podávati, nabízeti.
6) refĕro, rettuli etc. zpět nésti.
7) suffĕro — sufferre snášeti (sustŭli, sublatum patří k tollo zdvihám; perf. k suffĕrro jest sustinui. Attollo i extollo nemají ani perf. ani supina).

4. vŏlo, volui, velle chtíti
mălo, malui, malle raděj chtíti
nōlo, nolui, nolle nechtěti

Indicativi.

Praes.	volo	nolo	malo
	vis	non vis	mavis
	vult	non vult	mavult
	volŭmus	nolŭmus	malŭmus
	vultis	non vultis	mavultis
	volunt	nolunt	malunt
Impf.	volebam etc.	nolebam etc.	malēbam etc.
Fut.	volam	(nolam)	(malam)
	voles	noles etc.	males etc.
Conj.	velim	nolim	malim
	velis	nolis	malis
	velit	nolit	malit
	velīmus	nolīmus	malīmus
	velītis	nolītis	malītis
	velint	nolint	malint
Subj.	vellem	nollem	mallem
	velles	nolles	malles
	vellet	nollet	mallet
	vellemus	nollemus	mallemus
	velletis	nolletis	malletis
	vellent	nollent	mallent

Inf. velle	nolle	malle
Imp. schází	noli, nolīto, nolīto	schází
	nolite, nolitōte, nolunto	
Part. volens	nolens	schází

Perf. volui, nolui, malui časuje se pravidelně.

5. Fīo, fĭeri *stávati se* kladeno bývá mezi anomala, jest ale vlastně časoslovo kusé (defectivum), jsouc toliko děje nedokonaného; tvary děje dokonaného nahražuje sobě rodem trpným časoslova facio, tedy factus sum atd., jakož naopak fio užíváno bývá místo neobyčejného facior. Tak se doplňuje fio.

Indicativi.

Praes. fīo, fīs, fit, fīmus, fītis, fiunt. — Imp. fīebam, fiebas etc. — Fut. fīam, fīes, fiet etc.

Conj. I. fīam, fias etc. — Subj. I. *fĭerem, fĭeres, fieret, fieremus, fieretis, fierent.* — Inf. *fĭeri.* — Imper. fi, fīto, fito, (fite, fitote). — Part. schází. — Ger. schází.

Perfect. factus sum etc.

Pozn. Pamatuj ještě confieri, confit, confiat, confieret; defieri, defit, defiunt, defiat, defiet; infit počíná mluviti, počíná.

6. *Eo, ivi, ĭtum, īre.* Nepravidelnost zakládá se jen v tom, že přízvučné *i* před *a, o, u* přechází v *e*. Starobylé tvary jsou impf. v ibam, fut. v ibo.

Praes. *eo,* īs, ĭt, īmus, ītis, *eunt.* — Impf. ībam, ibas, ibat, ibamus, ibatis, ibant. — Fut. ībo, ibis, ibit, ibimus, ibitis, ibunt.

Conj. I. eam, eās, eat, eāmus, eatis, eant. — Subj. I. īrem, ires, iret etc.

Imp. ī, īto, ito — īte, itote, eunto. — Inf. I. ire. — Part. iens, gen. euntis. — Ger. eundum, eundi, etc.

Sup. ĭtum, ĭtu. — Part. ĭturus, a, um.

Počnouc od perfectum všecky tvary jsou pravidelné.

Pozn. 1. Neosobné jest passivum: itur, ibatur, itum est jde se, chodilo se, šlo se atd. Pročež také iri že se jde, itum esse že se šlo.

Pozn. 2. Složená z *eo* časují se taktéž; která jsou významu přechodného mají tudy úplné passivum. Jen v perfektu oblibují tvarů bez *v*, v. § 84. Jsouť abeo, adeo, anteeo, circumeo, coeo, exeo, ineo, intereo, obeo, pereo, praeeo, praetereo, prodeo, redeo, subeo, transeo, veneo. — Avšak ambio obcházím jde zcela pravidelně časováním čtvrtým.

7. queo, quīvi, quĭtum, quīre mohu
nequeo, nequīvi, nequĭtum, nequīre nemohu

časuje se jak *eo*; kmen jest *qui* jako v *eo i.* Mnohé tvary však ani se nevyskytují a tak obě časoslova za kusá pokládají se.

Obyčejné tvary jsou:

Ind. praes.	queo, quīs, quĭt	nequeo, nequis, nequit
	quīmus, quītis, queunt	nequīmus, nequitis, nequeunt

Impf.	quībam, —as, —at	nequibam, —bat
	quibamus, —atis, —ant	— nequibant
Fut.	quibo, — quibunt	nequibunt
Perf.	quivi, (quisti), quivit	nequivi, nequisti, nequivit (iit)
	— quiverunt	— nequiverunt (ierunt, (iere)
	— — —	— nequierat
		— nequierant
Fut. ex.	quīvero	— nequierit
Conj. I.	queam, queas, queat	nequeam, —as, —at
	queamus, —tis, —ant	nequeamus, —atis, —ant
Subj. I.	quīrem, —et	nequirem, —et
	— quirent	nequiremus, —ent
Conj. II.	— quīverit	nequiverit, nequierit
		— nequierint
Subj. II.	— quisset	— nequisset
		— nequissent
Inf.	quire, quivisse, quisse	nequire, nequivisse, nequisse
Part.	(quiens, queuntis)	(nequiens, euntis)

Pozn. Nacházejí se též tvary trpné, které bývají při infinitivech trpných jako u Sall. J. 31 quidquid sine sanguine civium ulcisci nequitur — mstěno býti nemůže.

§ 91. Verba defectiva, časoslova kusá. Kusými nazývají se 1. časoslova, jimž tvary děje nedokonaného docela scházejí, tak že se jen ve tvarech děje dokonaného vyskytují. Jsou tato: coepi, memini, novi, odi.

Ind. Perf.	coepi začínám,	memini pamatuji se,	novi znám (vím),	odi nenávidím
Plusq.	coeperam začínal jsem,	memineram	noveram, noram	oderam
Fut. ex.	coepero začnu, začínati budu,	meminero	novero	odero
Conj. II.	coeperim	meminerim	noverim, norim etc.	oderim
Subj. II.	coepissem	meminissem	novissem, nossem etc.	odissem
Inf. II.	coepisse	meminisse	novisse, nosse	odisse
Mimo to				
	coeptus sum			osus sum
	coepturus, a, um			osurus, a, um
		memento		
		mementote		

2. Kusá jsou časoslova, jichž v ději nedokonaném jen některé tvary vyskytují se. Jsouť

1) ajo dím, pravím, tvrdím (protivného významu jest nego). — Tvary jeho vyskytují se tyto:

Praes. ajo, ais, ait — ajunt. — Conj. ājas, ājat — ājant. — Imperf. ajebam, —as, at, amus, atis, ant.

2) inquam řku, dím. — Praes. inquam, inquis, inquit, inquimus, inquitis, inquiunt. — Imperf. — inquibat. — Fut. — inquies, inquiet. — Perf. — inquisti, inquit. Slovo to bývá jen vstavkem řeči přímé.

3) *fari*, mluviti, díti, jest pořídku jakož i složená jeho affari osloviti, effari, profari vyříci, prosloviti, praefari předsloviti. Časoslova fari vyskytují se tvary: fatur, fabor, fabitur; imp. fare; inf. fari; gerund. fandi, fando; supin. fatu; part. perf. fatus; ind. p. fatus sum; plsq. fatus eram.

4) Pamatuj jednotlivé tvary tyto: ave (have) zdař Bůh, buď zdráv! avete; — salve zdráv buď, salvete; inf. salvēre; vale buď zdráv neb s Bohem, valēte; inf. valēre; cedo dej sem, sem s tím, vytas se s tím, pověz; cedo librum sem s knihou; quaeso prosím, quaesumus prosíme.

§ 92. Časování první.

1) Časoslova se sdvojením.

Do, dĕdi, dătum, dăre dáti. Není vlastně prvního časování, neboť má krátké *a*, tedy dămus, dăbam atd. Tak se časují s dvouslabičnými slovy složená circumdo, —dĕdi, dătum, dăre obdati, obklíčiti, pessumdare zahubiti, satisdare dosti činiti, venumdare na prodej vystaviti. Složená ale s jednoslabičnými stenčujíce ăre v ĕre třetího časování následují a též v perfektu i v supinu přehlásku podnikají, tak vendo, vendidi, vendĭtum, vendĕre = venumdo, abdo schovávám, condo zakládám, credo věřím, dedo vzdávám, edo vydávám, perdo kazím, hubím (i dvojitě složená deperdo a disperdo), prodo zrazuji, reddo vracím, trado odevzdávám — Mando má āvi, ātum, āre poručiti.

Sto, stĕti, stătum, stăre. S jednoslabičnými složená mívají stĭti: adsto, adstiti, adstatum, adstare při tom státi; též consto skládati se; složená s dvouslabičnými podržují stĕti: circumsto stojím vůkol, circumstĕti. Supinum, kde ho stává, bývá statum. Disto jest bez perf. i bez sup.

2. Perfecta dloužením tvořena.

jŭvo, jūvi, jūtum, jŭvare pomáhám; tak adjuvo pomáhám
lăvo, lāvi, lautum, lotum i lavatum, lavare mýti.

3. Perfectum vi *a*) bez vazny, tedy ui.

α) Supinum v ĭtum po *b*, *p*, *t*, *m*, *n*.

crĕpo, crepui, crepitum, crepare chřápi neb -ám.
cŭbo, cubui, cubitum, cubare ležím.
dŏmo, domui, domitum, domare krotím.

sŏno, sonui, sonitum, sonare zním.
tŏno, tonui, tonitum, tonare hřmím.
vĕto, vetui, vetitum, vetare zapovídám.

β) Supinum v tum po c.

sĕco, secui, sectum, secare seči, sekám.
frĭco, fricui, frictum obyč. fricatum, fricare tru.
nĕco, necui obyč. necavi, nectum obyč. necatum, necare zabíjím.
plĭco, plicui obyč. plicavi, plicatum obyč. plicitum, plicare samo o sobě (simplex) neb nesložené v obyčeji není, nébrž applico přičiňuji, complico řásním, skládám; explico rozkládám, rozvinuji; implico svinuji; replico odvinuji, ochlipuji. — Pozn. Časoslova duplico sdvojuji, multiplico násobím, supplico pokorně prosím mají avi, atum.

Bez supina jest

mĭco, micui, micare míhati se, mykati se.

b) s vaznou, tedy āvi, ātum.

jsou všecka ostatní, jichž přemnožství jest; časují se všecka jako laudo, laudavi, laudatum, laudare.

§ 93. Časování druhé.

1) Časoslova se sdvojením:

pendeo, pĕpendi, pensum, pendere viseti.
mordeo, mŏmordi, morsum, mordere kousati.
spondeo, spŏpondi, sponsum, spondere slíbiti.
tondeo, totondi, tonsum, tondere stříhati.

2) Perfectum dloužením tvořené.

a) Verba u veo, supinum tum.

căveo, cāvi, cautum, cavere stříci se.
făveo, favi, fautum, favere přáti, příznivým býti.
fŏveo, fōvi, fōtum, fovere pěstiti,
mŏveo, mōvi, mōtum, movere hybati.
voveo, vōvi, vōtum, vovere slíbiti.

b) Verba v deo, mající supinum v sum.

sĕdeo, sedi, sessum, sedere seděti.
vĭdeo, vīdi, visum, videre viděti.
strīdeo, stridi, — stridere též strido, stridi, stridĕre vrzati, pištěti.
O sobě stojí prandeo, prandi i pransus sum, pransum, prandere snídati.

c) Bez supina.

păveo, pāvi, pavere děsiti se.
conniveo, connivi, connivere oči zamhuřovati.
ferveo, fervi (nebo ferbui), fervere vříti.
liqueo, liqui, liquere tekutým býti.
langueo, langui, languere mdlým býti.

3) Perfecta na vi *a*) bez vazny, tedy v ui, z nichž ale většina supinem různí se, majíce *α*) ĭtum, *b*) tum, *c*) sum, *d*) jsouce bez supina.

α) ui, ĭtum.

căleo, calui, calitum, calere teplým býti.
căreo, carui, caritum, carere bez něčeho býti.
dŏleo, dolui, dolitum, dolere bolestiti.
hăbeo, habui, habitum, habere míti.
jăceo, jacui, jăcĭtum, jacere ležeti.
lĭceo, licui, itum, licere na prodej býti.
mĕreo, merui, itum, merere zasluhovati.
mŏneo, monui, itum, monere napomínati.
nŏceo, nocui, itum, nocere škoditi.
ŏleo, olui, itum, olere pachnouti.
plăceo, ui, ĭtum, placere líbiti se.
valeo, valui, valitum býti zdravým.
Kmennou slabiku nemají krátkou terreo, ui, itum, terrere strašiti.
pareo, ui, itum, parere poslušnu býti.

Složená časoslova jsou:

debeo, debui, debitum, debere dlužnu býti.
praebeo, praebui, praebitum, praebere podávati

β) ui, tum.

dŏceo, dŏcui, doctum, docere učiti.
misceo, miscui, mixtum, miscere mísiti.
sorbeo, sorbui, sorptum, sorbere srkati.
tĕneo, tenui, tentum, tenere držeti.
torreo, torrui, tostum, torrere pražiti.

γ) ui, sum.

censeo, censui, censum, censere ceniti.

δ) ui bez supina.

aceo, ui, acere kyselým býti. areo jsem suchý. arceo zdržuji, bráním, ale coerceo, ui, coercitum, coercere držeti pohromadě, v pořádku, na uzdě. exerceo, ui, itum, ere cvičiti. calleo zkušenost míti. candeo bělostkvoucím býti. caneo šedivým býti. clareo jsem jasný. egeo jsem nuzný, tak indigeo potřebuji, mám nouzi něčeho. flacceo jsem svadlým. floreo kvetu. foeteo smrdím. frendeo skřípám. frondeo mám listí, zelenám se. horreo hrozím se. lateo jsem skryt. madeo mokvám. maereo truchlím. marceo jsem ochablý. nigreo jsem černý, černám. niteo lesknu se. palleo jsem bledý. pateo jsem otevřen, rozevřen. pingueo jsem tučný. pubeo jsem mládeneček. puteo jsem zapouchlý, zažlouklý. putreo hniji. rigeo jsem stuhlý. rubeo jsem červený. seneo jsem stár. sileo jsem tich. sordeo, jsem špinav. splendeo stkvím se. studeo jsem snažný. stupeo trnu, žasnu. tabeo

chřadnu. taceo mlčím. tepeo teplý jsem. timeo bojím se s akk. torpeo jsem ochrnulý, sdřevěnělý, brním. tumeo dmu se, bubřím. vigeo jsem jarý. vireo jsem zelený.

b) s vaznou, pročež v ēvi, ētum.

deleo, delevi, deletum, delere vymazati, vyhladiti.
fleo, flevi, fletum, flere plakati.
neo, nevi, netum, nere šíti.
oleo, olevi i olui, oletum, olere růsti. aboleo, levi, lĭtum zrušiti.
pleo, plevi, pletum, plere plniti. Jen s předložkami na př. compleo.
sueo, suevi, suetum, suere zvyklým býti.

4) Perfectum v si. *a*) Supinum v tum, *α*) si předcházející souhlásku vytiskuje.

indulgeo, indulsi, indultum, indulgere shovívati.
torqueo, torsi, tortum, torquere kroutiti.

β) si s předcházející souhláskou se spojuje.

augeo, auxi, auctum, augere veličiti, množiti.
lugeo, luxi, (luctum), lugere truchleti.

b) supinum v sum, *α*) předcházející souhlásku, někdy *d*, někdy *g*, někdy *c*, vytiskujíc.

ardeo, arsi, arsum, ardere hořeti.
rideo, risi, risum, ridere smáti se.
suadeo, suasi, suasum, suadere raditi. Tak diss. odrazovati, pers. přemlouvati.
haereo, haesi, haesum, haerere viseti, vězeti.
mulceo, mulsi, mulsum, mulcere hladiti.
mulgeo, mulsi, mulsum, mulgere dojiti.
tergeo, tersi, tersum, tergere utírati.

β) si s předcházející souhláskou se spojuje.

jŭbeo, jussi, jussum, jubere rozkazovati.
măneo, mansi, mansum, manere zůstávati, trvati.

c) bez supina *α*) si předcházející souhlásku vytiskuje.

algeo, alsi, algere mrznouti, zábsti.
fulgeo, fulsi, fulgere blýskati se.
turgeo, tursi, turgere duřmatěti, bobněti.
urgeo i urgueo, ursi, urgere tisknouti, těsniti, naléhati.

β) si se připojuje.

frigeo, frixi, frigere zimným, studeným býti.
luceo, luxi, lucere svítiti.

5) Neutropassiva jsou:

audeo, ausus sum, audere osměliti se, smíti.
gaudeo, gavisus sum, gaudere veseliti se.
soleo, solitus sum, solere míti obyčej —ávati, —ívati.

6) Verba bez perfekta i bez supina.

aegreo jsem nemocen. albeo jsem bílý. aveo dychtím. calveo jsem lysý. caneo jsem šedivý. ceveo shybám se. claudeo kulhám. clueo slynu. denseo shušťuji. flaveo jsem žlutý. foeteo jsem smrdutý. glabreo jsem plzký. hebeo jsem tupý. humeo jsem vlhký. lacteo jsem mléčnatý. liveo jsem zsinalý. maceo jsem hubený. maereo jsem smuten. muceo jsem křezovatý. polleo jsem silný. renideo jsem lesklý. ranceo jsem prožluklý. scateo prýštím. squaleo jsem špinou šerpivý. vegeo jsem čilý. vieo pletu. O bezosobných decet, oportet, poenitet, libet, licet, miseret, piget, pudet, taedet v § 86.

§ 94. Časování třetí.

1) Časoslova se sdvojením, *a*) supinum tum.

căno, cĕcĭni, cantum, cănĕre zpívati.
pario, pĕpĕri, partum, parere roditi.

V čase přítomném vsouvají *n*.

tango, tĕtĭgi, tactum, tangere (do) týkati. Složená žádného zdvojení nemají na př. attingo, attigi, attactum.
pungo, pŭpŭgi, punctum, pungere bůsti, píchati. Composita mají punxi.

Praesens tvaru počínacího.

disco, dĭdĭci, discĭtum, discere učiti se.
posco, pŏposci, poscere požadovati.

Se sdvojením v čase přítomném.

bĭbo, bĭbi, bibitum, bibere píti.

Času přítomného nemá pĕpĭgi, pactum; za tvar č. přítomného užívá se paciscor, pacisci.

b) Supinum sum.

cădo, cĕcĭdi, casum, cadere padati.
caedo, cecīdi, caesum, caedere bíti.
pendo, pependi, pensum, pendere vážiti.
pello, pepŭli, pulsum, pellere puditi, hnáti.
fallo, fefelli, falsum, fallere klamati.
parco, peperci (parsum), parcere šetřiti, neubližovati.
tendo, tetendi, tensum neb tentum, tendere píti, pnouti, (na-, vz-, atd.) pínati.
curro, cucurri, cursum, currere běžeti.

V č. přítomném vsouvají *n*.

tundo, tutŭdi, tunsum i tūsum, tundere tlouci.

Se vsutým *n* v č. přítomném a s sdvojením bez náhrady opuštěným.

findo, fĭdi, fissum, findere kláti, štípati.
scindo, scĭdi, scissum, scindere trhati, dřípati.
Tak percello (od zvetšelého cello) má percŭli, perculsum, percellere obraziti, poraziti, zaraziti, ohromiti.

Se sdvojením v č. přítomném.
sisto, stĭti, stătum, sistere staviti.

2) Perfectum utvořené prodloužením hlásky kmenné, *a*) supinum tum.
ăgo, egi, actum, agere hnáti.
cogo (z coago), coëgi, coactum, cogere nutiti.
lĕgo, legi, lectum, legere sbírati, čísti.
ĕmo, emi, emptum (emtum), emere kupovati.
clĕpo, clepi (i clepsi), cleptum, clepere krásti.

V čase přítomném vsouvají hlásku *i*.
căpio, cepi, captum, capere chopiti.
făcio, feci, factum, facere činiti.
jăcio, jeci, jactum, jacere házeti.

Bez č. přítomného jest coepi, coepisse počíti v. § 91.

V přít. čase vsouvají *n*.
frango, fregi, fractum, frangere lomiti.
pango, pegi, pactum, pangere vrážeti, vtýkati.
vinco, vici, victum, vincere vítěziti.
linquo, liqui, lictum, linquere opouštěti.
rumpo, rupi, ruptum, rumpere (roz-, s-) trhati.

b) Supinum *sum*.
ĕdo, ēdi, ēsum, edere jísti.

Hlásku *i* vsouvá v čase přítomném a sdvojuje hlásku *s*.
fŏdio, fōdi, fossum, fodere rýti.

Hlásku *n* vsouvá v čase přítomném.
fundo, fūdi, fusum, fundere líti.

c) bez supina.
scăbo, scābi, scabere drbati.

Hlásku *i* vsouvá v čaše přítomném:
fŭgio, fūgi, fŭgere utíkati; nalezá však se fugĭturus.

3) Perfectum tvořené připojeným *ui, vi*.

1) Bez vazny, *a*) supinum *tum* *α*) *tum*.
ălo, ălui, altum, alere živiti.
cŏlo, colui, cultum, colere vzdělávati.
consulo, consului, consultum, consulere o radu tázati se.
occŭlo, occului, occultum, occulere ukrývati.
sĕro, serui, sertum, serere řaditi.
texo, texui, textum, texere tkáti.
depso, depsui, depstum (i depsitum) depsere hnísti.

V čase přítomném vsouvá hlásku *i*:
răpio, rapui, raptum, ere chvátiti, bráti.

β) ĭtum.
frĕmo, frĕmui, fremitum, fremere hlučeti, ječeti.
gĕmo, gemui, gemitum, gemere lkáti.

mŏlo, molui, molitum, molere mleti.
strĕpo, strepui, strepitum, strepere hřmotiti.
trĕmo, tremui, tremitum, tremere třásti se.
vŏmo, vomui, vomitum, vomere dáviti.
pinso, pinsui, pinsitum (též pinsum, pistum), pinsere péchovati, šrotovati, mleti.

Hlásku *n* vsouvá v čase přítomném.

cumbo, cŭbui, cŭbitum, cumbere klásti se. Prostého se neužívá, ale accumbere přiléhati k stolu, recumbere lehnouti na znak, succumbere podléhati, occumbere polehnouti smrtí.

S přivěšeným *n*.

pŏno (místo pŏsino), pŏsui, positum, ponere klásti.

Se sdvojením v č. přítomném.

gigno (t. j. gigeno), gĕnui, genitum, gignere ploditi.

c) bez supina.

compesco, compescui, compescere svírati.
dispesco, dispescui, dispescere roztříditi, rozvoditi.
sterto, stertui, stertere chrápati.
volo, volui, velle chtěti.

V přítom. čase vsouvá *i*:

săpio, sapui, sapere chutnati, míti chuti.

2) s vaznou, *a*) supinum *tum*.

Tvaru počínacího v čase přítomném jsou:

cresco, crēvi, crētum, crescere růsti.
nosco, nōvi, nōtum, noscere poznávati.
quiesco, quiēvi, quiētum, quiescere odpočívati.
suesco, suēvi, suētum, suescere uvykati.
adolesco, adolēvi, adultum, adolescere vyrůstati (do-).

Odchylné tvoření supina.

pasco, pāvi, pastum, pascere pásti.
scisco, scīvi, scĭtum, sciscere uzavříti, svoliti.

Perfectum īvi, supinum ītum.

capesso, capessivi, capessitum, capessere uchopovati (se).
facesso, facessivi, facessitum, facessere způsobovati.
lacesso, lacessivi, lacessitum, lacessere škádliti.
arcesso, arcessivi, arcessitum, arcessere dostaviti někoho, jíti pro někoho.
peto, petivi, petitum, petere hnáti se někam neb po něčem.

V č. přítomném *r* místo *s*.

quaero, quaesivi, quaesitum, quaerere hledati.

V č. přítomném vsunuto *i*.

cŭpio, cupivi, cupitum, cupere žádati, dychtěti.

V přítomném čase k otevřenému kmeni přidalo se *n*.
līno, levi, lĭtum, linere omazati, potříti.
sĭno, sīvi, sĭtum, sinere nechávati.
Bez supina.
incesso, incessivi, incessere dorážeti, dotírati.
V čase přítomném vsouvá se *n*, při čem se děje hlásek přestavení (metathesis).
cerno, crēvi, cretum, cernere tříbiti, rozmísiti.
sperno, sprevi, spretum, spernere pohrdati.
sterno, strāvi, stratum, sternere stříti, prostírati.
V přítom. čase jest samohláska, která se v perf. vysouvá.
sĕro, sēvi, sătum, serere síti Sr. bibo.
tĕro, trīvi, tritum, terere tříti. Trivi vzniklo z terivi (sr. peto, petivi).
V přítom. čase uo, pročež perfectum jest ui (z ūvi, jakož dokazuje supinum ūtum).
ăcuo, acui, acūtum, acuere ostřiti.
arguo, argui, argutum, arguere viniti, překonávati.
delĭbuo, delibui, delibutum, delibuere mastí potříti nebo napustiti.
exuo, exui, exutum, exuere svléci.
induo, indui, indutum, induere obléci.
imbuo, imbui, imbutum, imbuere něčím napustiti.
luo, lui, lutum, luere mýti.
luo, lui, luitum, luere pokutou splatiti, odbývati.
mĭnuo, minui, minutum, minuere menšiti.
stătuo, statui, statutum, statuere ustaviti.
suo, sui, sutum, suere šíti.
trĭbuo, tribui, tributum, tribuere uděliti.
solvo, solvi, solutum, solvere rozvázati.
volvo, volvi, volutum, volvere valiti.
S krátkým *u* v supinu.
ruo, rui, rŭtum, ruere řítiti se.
Bez supina.
nuo, nui, nuere kývati.
spuo, spui, spuere plivati.
bătuo, batui, batuere bíti.
congruo, congrui, congruere shodovati se, sbíhati se.
ingruo, ingrui, ingruere vtrhnouti.
mĕtuo, metui, metuere strachovati se.
pluo, plui, pluere dštíti.
sternuo, sternui, sternuere kýchati.

4) Perfectum tvořené přípojkem *si*. — 1) Supinum *tum*.
como, comsi i compsi, comtum i comptum, comere hladiti, upraviti (vlasy).
demo, demsi i dempsi, demtum i demptum, demere sníti, sjímati.

promo, promsi i prompsi, promtum i promptum, promere vydobyti, vyndati.
sumo, sumsi i sumpsi, sumtum i sumptum, sumere bráti.
carpo, carpsi, carptum, carpere česati, trhati.
repo, repsi, reptum, repere plaziti se.
scalpo, scalpsi, scalptum, scalpere škrábati.
sculpo, sculpsi, sculptum, sculpere dlabati, tesati.
serpo, serpsi, serptum, serpere plaziti se.
dico, dixi, dictum, dicere říci.
duco, duxi, ductum, ducere vésti.

V přítomném čase io.

(lacio) allicio, allexi, allectum, allicere vábiti, při-.
pellicio, — — — svábiti.
elicio, elicui, elictum, — vyvábiti.

(specio) adspicio, adspexi, adspectum, adspicere pohleděti, popatřiti.
conspicio, — — — spatřiti.
despicio, — — — s vysoka shlížeti, pohrdati.
inspicio, — — — nahlížeti, vhlédati, dohlížeti.
perspicio, — — — prohlédati, zrakem pronikati.
suspicio, — — — vzhlédati vzhůru.

V přítom. čase *n* ke kmeni přisouvá se.

temno, tempsi, temptum, temnere pohrdati.

Souhlásky v perfectu stemňují se.

nūbo, nupsi, nuptum, nubere zahalovati se.
scrībo, scripsi, scriptum, scribere psáti.
flīgo, flixi, flictum, fligere tepati, práti.
frīgo, frixi, frictum, frigere pražiti.
rĕgo, rexi, rectum, regere říditi.
pergo (z perrego), perrexi, perrectum, pergere pokračovati.
surgo (z subrego), surrexi, surrectum, surgere vstávati.
sūgo, suxi, suctum, sugere ssáti.
tĕgo, texi, tectum, tegere krýti.
cŏquo, coxi, coctum, coquere vařiti.
traho, traxi, tractum, trahere vléci
veho, vexi, vectum, vehere vézti.
vīvo, vixi, victum, vivere živu býti.
fluo, fluxi, fluctum, fluere téci, plynouti.
struo, struxi, structum, struere vrstvovati, po vrstvách skládati, budovati.

dilĭgo, dilexi, dilectum, diligere milovati.
intelligo, intellexi, intellectum, intelligere rozuméti.
negligo, neglexi, neglectum, negligere zanedbávati.

Hláska *n* vsouvá se v přítomném čase a v minulém, nikoli v supinu.

fingo, finxi, fictum, fingere tvořiti, bájiti.
mingo, minxi, mictum, mingere močiti.
pingo, pinxi, pictum, pingere kresliti.
stringo, strinxi, strictum, stringere drasnouti, trhnouti.

Také v supinum mají *n*:

cingo, cinxi, cinctum, cingere obklíčiti, okroužiti.
jungo, junxi, junctum, jungere spojiti.
lingo, linxi, linctum, lingere lízati.
plango, planxi, planctum, plangere naříkati, bědovati.
emungo, emunxi, emunctum, emungere vysmrkati.

V guo:

(stinguo, stinxi, stinctum, stinguere.) Tak jde dist. rozeznávati, exst. hasiti, resting. uhášeti.
tinguo, tinxi, tinctum, tinguere barviti, namáčeti.
unguo, unxi, unctum, unguere mazati (mastí).

2) Supinum sum.

figo, fixi, fixum, figere vtýkati, zarážeti.

Bez supina:

ango, anxi, angere sužovati.
ningo, ninxi, ningere sněžiti.

Hláska přítom. času *r* přechází v perf. v *s*.

gĕro, gessi, gestum, gerere nésti.
ūro, ussi, ustum, urere páliti.

Jedna z souhlásek v perfektu mizí. Supinum v sum.

claudo, clausi, clausum, claudere zavírati.
laedo, laesi, laesum, laedere ubližovati.
ludo, lusi, lusum, ludere hráti.
plaudo, plausi, plausum, plaudere tleskati.
rado, rasi, rasum, radere škrábati.
rodo, rosi, rosum, rodere hrýzti.
trudo, trusi, trusum, trudere troutiti, strkati.
divĭdo, divīsi, divisum, dividere děliti.
mergo, mersi, mersum, mergere nořiti.
spargo, sparsi, sparsum, spargere trousiti, kropiti.
tergo, tersi, tersum, tergere utírati.
mitto, misi, missum, mittere pouštěti, posílati.

3) *T* přítomného času mizí a hlásky *c s* piší se *x*.

flecto, flexi, flexum, flectere ohýbati.
plecto, plexi, plexum, plectere plésti.

Některá mají perf. si i ui.

necto, nexi častěj nexui, nexum, nectere víti, plésti.
pecto, pexi i pexui, pexum, pectere česati.
plecto, plexi, řídčej plexui, plexum, plectere kárati (bitím.)

Bez supina.

vergo, versi, vergere chýliti se.

S připodobňuje se souhlásce předcházející.

cedo, cessi, cessum, cedere ustoupati.
prěmo, pressi, pressum, premere tisknouti.

K *s* připojuje se ještě ui.

meto, messui, messum, metere žíti, požínati. Sr. necto.

Neutropassivum jest

fido, fisus sum, fidere dověřiti.

Kmen času přítomného a minulého týž jest. Supinum sum.

cūdo, cudi, cusum, cudere kouti.
(cando) odtud accendo, accendi, accensum, accendere zažžíhati.
incendo, incendi, incensum, incendere zapalovati.
(fendo) odtud defendo, defendi, defensum, defendere brániti.
offendo, offendi, offensum, offendere urážeti.
mando, mandi, mansum, mandere žvýkati.
prehendo, prehendi, prehensum, prehendere chápati.
scando, scandi, scansum, scandere vystoupati, obyčejně ascendo vzhůru vystoupati neb vylézati, descendo dolů sstoupati, slézati, conscendo vstoupati na, escendo vystoupati.
sallo, salli, salsum, sallere soliti.
vello, velli, vulsum, vellere šklubati.
verro, verri, versum, verrere mésti.
verto, verti, versum, vertere obraceti.

D a *n* před *s* v supinu vysouvají:

pando, pandi, pansum i passum, pandere rozprostírati.
frendo, frendi, fresum i fressum, frendere skřípati zuby.

Kmen času přítom. i minulého jest týž; supinum tum.

īco, īci, ictum, icere uhoditi.

Kmen času i přítom. i minulého týž; supinum schází

lambo, lambi, lambere lízati,
sīdo, sīdi, sidere sázeti.
strīdo, strīdi, stridere syčeti.
psallo, psalli, psallere housti.
vīso, vīsi, visere ohlédati.
dēgo, dēgi, degere baviti, žíti.

Verba s supinem bez perfekta. 1. tum:

glubo, gluptum, glubere loupati.

2) sum.

quătio, quassum, quatere klátiti.

Avšak concŭtio, concussi, concussum, concutere střásati, otřásati.
percutio, percussi, percussum, percutere prokláti, proraziti.

Verba bez perfecta i bez supina.

fătisco, fatiscere trhati se, rozstoupati se. glisco růsti. hisco rozvírati ústa. vado jíti. clango troubiti. mejo scáti. antecello, excello, praecello vynikati. conquĭnisco stouleti se, k čemuž za perfectum pokládají conquexi. rūdo, rudere řváti, za perfectum kladou rudi. fĕro, ferre nésti. fŭro, furere zuřiti. attollo přizdvihati, extollo vyzdvihati.

Poznam. V čase přítomném přibírá se *i* v capio atd. § 81. V přít. čase přisouvá se *n* k hlásce kmenové v frango, vinco, linquo, rumpo, findo, scindo, pungo, tango, tundo, fundo, cumbo, pono, lino, sino. *N* času přítomného též v perfektu zůstává ve: fingo, ango, mingo. Též v supinu zůstává *n* v: cingo, jungo, lingo, mungo, plango, stinguo, tinguo, unguo. V přítom. čase *n* přisouvá se k slabice kmenové v cerno, sperno, sterno, temno.

§ 95. Časování čtvrté.

Většina časoslov má perfectum vi, supinum ītum, jako audio, audivi, auditum, audire.

V supinu odchyluje se

sepelio, sepelivi, sepultum, sepelire pohřbíti.

Vedlé cio, cīvi, cītum, cire jest cieo, cīvi, cĭtum, ciere vzbuzovati.

V supinu i v čase přít. odchylují se

eo, ivi, ĭtum, ire jíti.

queo, quīvi, quĭtum, quire moci.

V perfektu odchylují se

sărio, sarui i sarivi, saritum, sarire pleti.

salio, salui i salivi, saltum, salire skákati.

Některá časoslova dlé audio časovaná nemají supina.

caecutio, caecutivi, caecutire slep jsem. dementio šetím se. ferocio divočím se. ferio tepu, též bez perf. frigutio neb fringutio šveholím. gestio jásám. gannio štěkám, blekoci. glocio kdáči. grunnio hrochci. hinnio řechci. hirrio vrčím. ineptio počínám sobě nezpůsobně, prurio svrbím. singultio štkám. superbio pýchám.

Málo která mají koncovku vi bez vazny, supinum tum.

ăperio, aperui, apertum, aperire otvírati.

ŏperio, operui, opertum, operire pokrývati, přiklopovati.

Perfectum si, sup. tum.

sancio, sanxi, sanctum i sancitum, sancire činiti něco posvátným.

saepio, saepsi, saeptum, saepire plotem hraditi.

vincio, vinxi, vinctum, vincire vázati, poutati.
ămĭcio, amicui i amixi, amictum, amicire odívati.
Hláska *c* vysouvá se:
farcio, farsi, farsum, farcire cpáti.
fulcio, fulsi, fulsum, fulcire podporovati.
sarcio, sarsi, sarsum, sarcire plátati.
Hlásku *t* vysouvá:
sentio, sensi, sensum, sentire cítiti.
r přechází v *s*:
haurio, hausi, haustum, haurire čerpati.
(raucio), rausi, rausum, (raucire) chraptěti.
Dloužením tvoří své perfectum
vĕnio, vēni, ventum, venire přicházeti.
Prvotné sdvojení ještě se pronáší v
compĕrio, compĕri, compertum, comperire dovídati se.
reperio, reperi i repperi, repertum, reperire nalézati.

§ 96. Krytočinná prvého časování.

Časování prvního jest mnoho časoslov, která se časují jako
hortor, hortatus sum, hortari.

§ 97. Časování druhé.

lĭceor, licĭtus sum, liceri podávati (kupujíc); odt. polliceor, pollicitus sum, polliceri připovídati.
mĕreor, meritus sum (i merui), mereri zasluhovati
mĭsereor, miseritus sum (i misertus sum), misereri smilovávati se.
tueor, tuitus sum, tueri patřiti, opatrovati.
vĕreor, veritus sum, vereri báti se, ostýchati se.

---

făteor, fassus sum, fateri vyznávati.
reor, rătus sum, reri počítati, míniti.
Bez perfekta:
medeor, mederi léčiti. Perfectum béře se medicatus sum od medicor, medicari.

§ 98. Časování třetí.

1) Participium v tus.
fruor, fructus sum, frui požívati.
fungor, functus sum, fungi zpravovati.
vehor, vectus sum, vehi vézti se, jeti.
lŏquor, locutus sum, loqui mluviti.
sĕquor, secutus sum, sequi nasledovati.
quĕror, questus sum, queri žalovati.
mŏrior, mortuus sum, mori mříti.

Ostatní krytočinná jsou počínací.

ăpiscor, aptus sum, apisci dosíci; obyčejnější jest adipiscor.

expergiscor, experrectus sum, expergisci procitovati.

irascor, irasci hněvati se; iratus jest přídavné od ira (iratus sum jest hněvný jsem); za perfectum hodí se succensui.

(meniscor) comminiscor, commentus sum, comminisci vymýšleti. reminiscor, reminisci, bez perf. rozpomínati se.

nanciscor, nanctus i nactus sum, nancisci dostávati, dopadati.

nascor, natus sum, nasci roditi se.

oblīviscor, oblitus sum, oblivisci zapomínati.

păciscor, pactus sum, pacisci ujednávati se, smlouvu činiti.

pascor, pastus sum, pasci pásti se.

proficiscor, profectus sum, proficisci vydávati se na cestu, cestovati.

ulciscor, ultus sum, ulcisci mstíti se.

2) Participium v sus.

lābor, lapsus sum, labi smekati se, klesati.

nītor, nisus neb nixus sum, niti opírati se, vzpírati se.

ūtor, usus sum, uti užívati.

amplector, amplexus sum, amplecti objímati.

V čase přítomném vsouvají *i*:

grădior, gressus sum, gradi kráčeti.

pătior, passus sum, pati trpěti.

Bez perfekta.

calvor, calvi šiditi. liquor, liqui rozplývati se. ringor, ringi ceniti zuby. defetiscor, defetisci chabnouti, ustávati; defessus jest přídavné jako fessus. vescor, vesci živiti se.

§ 99. Časování čtvrté.

blandior, blandītus sum, blandiri lichotiti.

largior, largitus sum, largiri štědře dávati.

mentior, mentitus sum, mentiri lháti.

mōlior, molitus sum, moliri (něco těžkého) před se bráti,

partior, partitus sum, partiri děliti.

pŏtior, potitus sum, potiri zmocňovati se.

Participium bez *i* mají:

expĕrior, expertus sum, experiri zkoušeti.

opperior, oppertus sum, opperiri očekávati.

ŏrior, ortus sum, oriri vznikati, vzcházeti.

Příčestí s hláskou *s* mají:

ordior, orsus sum začínati.

mētior, mensus sum měřiti.

O částicech.

§ 100. *Adverbia.* Příslovce, ačkoli z každého přídavného tvořeno býti může, avšak ne z každého skutečně tvořeno bývá.

Nenacházejí se adverbia přídavných tristis, trux, magnus, vetus (avšak vetuste), fidus (ale fideliter), amens, gnarus, dirus, discors.

A. 1. *a*) Z adjektiv druhé deklinace tvoří se příslovce v ē, právě jako se tvoří genitiv v *i.* laetus, gen. laeti, adv. laete; miser, miseri, misere; pulcher, pulchri, pulchre. Jen bonus má běně.

b) Mnohá místo *e* mají *o* jako arcano, cito, continuo, crebro, falso, fortuito, gratuito, liquido, manifesto, mutuo, necessario, perpetuo, precario, sedulo, sero, subito, tuto. — primo, secundo, tertio etc. postremo, ultimo, multo mnohem, o mnoho; aliquanto o něco, o dosti mnoho, eo, quo, hoc, eodem, alio, adeo, — vulgo z podst. vulgus obyčejně, vůbec.

c) *e* i *o* nachází se při certe jistě, alespoň, certo zajisté; raro pořídku, zřídka, málokdy, rare řídce, daleko od sebe; vere pravdivě, vero v pravdě, však; contrarie podivně, contrario naopak (u dobrých spis. ex contrario); cogitate rozmyslně, cogitato z úmyslu; composite spořádaně, composito z umluvení se (zprávně ex composito); commode zprávně, náležitě, jako commode scripta oratio, commodo s pohodlím, dlé pohodlí, commodum v čas příhodný.

Rozdíl zakládá se na tom, že příslovce v *o* nejčastěj vyslovují okolnost vedlejší, která se tudy veškeré věty dotýče, příslovce v *e* přísudek samý blíže určují.

2. Z přídavných skloňování třetího utvořuje se příslovce v ĭter právě tak jako genitiv v *is*: acer, gen. acris, adv. acriter; levis, levis, leviter; felix, felicis, feliciter; ale facilis má facilē. Končí-li genitivus v tis, příslovce tvoří se v ter: sollers, sollertis, sollerter.

Tak audax, audacis mívá raději audacter než audaciter. Difficilis má difficulter, místo čehož nejčastěj non facile.

3. Tyto koncovky se zaměňují: hilaris (i hilarus) má hilare i hilariter; humanus humane i humaniter; durus dure i duriter, firmus firme i firmiter, largus large i largiter, gnavus jen gnaviter; přídavná v lentus mívají ráda ter, tak violentus, temulentus, fraudulentus mají jen ter, violenter atd.; opulentus má rádo opulenter, luculentus a turbulentus mají te i ter.

4. Při některých přídavných za příslovce užíváno bývá akkusativu rodu středního: multum, tantum, quantum, paullum, nimium, ceterum, solum, plus, minimum, plurimum, summum, potissimum, extremum, postremum, primum, secundum, ultimum, plerumque, commodum.

Basníci napořád adjektiv rodu středního příslovečně užívají, v čemž jich následují spisovatelé pozdější.

B. Druhým stupněm neb komparativem všech příslovcí jsou akkusativy rodu středního: melior, neutr. melius, comp. adv. melius; levior, n. levius, adv. levius; minor, n. minus, adv. minus; pulchrior, n. pulchrius, adv. pulchrius.

C. Dlé *A.* 1. tvoří se všechny příslovečné superlativy v e: optimus, gen. optimi, adv. optime. Výjimky: potissimum, vedlé něhož bývá mnohem řídčeji potissime; supremum i supremo na posled, summe svrchovaně, summum nejvýše. V *o*: tutissimo a meritissimo, jako v positivě tuto a merito; mimo to vedlé ultimum, postremum též ultimo, postremo.

D. Přídavná, jež se stupňují s magis, maxime, s týmiž slovci tvoří stupně svých příslovcí: magis egregie, maxime egregie.

E. Stupňovaná příslovce, k nimž není přídavného, jsou toliko: diu, diutius, diutissime; saepe, saepius, saepissime; satis, satius; secus, sētius; temperi, temperius; nuper, nuperrime; tedy s tvary dílem zase nepravidelnými.

F. Defectiva. Bez positivu jsou: deterius, deterrime; magis, maxime; minus, minime; ocius, ocissime; potius, potissimum; prius, primum. Bez komparativu jsou: merito, meritissimo; nove, novissime; nuper, nuperrime. Bez superlativu jsou: satis, satius; secus, setius; temperi, temperius.

§ 101. Jakož jsou akkusativy i ablativy ta příslovce, jež pocházejí zřejmě z adjektiv, taktéž adverbia od přídavných nepocházející jsou *a*) akkusativy:

1. skloňování č. jednotného: coram, bifariam, quadrifariam, perperam, tam, quam, jam, nam.

Čísla množ. alias, foras.

2. skloň. č. jedn. Příslovce pořadu: primum, secundum etc., iterum; potom actutum, tum, quum, num, parum, paullum; příslovce v orsum i versum: quorsum, aliorsum, prorsum, retrorsum, rursum, introrsum, deorsum, sursum, dextrorsum, sinistrorsum. Místo čehož také versus v prorsus, quorsus, rursus.

3. skloň. č. jedn. rodu střed.: saepĕ, impune, proclive, abunde, necesse, prope, paene (ferē, fermē, facilē mají *e* dlouhé), potom recens, tenus.

v im: partim, olim, vicissim, in v inde, hin-c, illin-c, interim.

v em: vicem, saltem cf. autem, item.

Pozn. Jsou též příslovce v tim z kmenů supinových, jako: carptim, conjunctim, contemptim, punctim, raptim, singultim, strictim, tractim, confertim (farcio), furtim, tributim; obě tato mohou též ode jmena odvozena býti, zajisté ode jmena pocházejí ubertim, viritim. Zvláště mnoho jich v atim: certatim, nominatim, statim, jichž mnohá jsou původu pochybného, mnohá patrně jmenům příbuzna: curiatim, oppidatim, guttatim, vicatim, gregatim, ostiatim, paulatim, privatim. V sim: caesim, cursim, passim, sensim.

Složená jsou confestim, praesertim, pedetentim kráčavě, pomalu (pes, tendo).

b) Ablativy:

1. skloň. č. jedn.: frustra, recta, dextra, laeva, sinistra — circa, contra, extra, infra, intra, supra, ultra — una, ea, ha-c, qua, alia (sc. via).

Č. množ. alternis, paucis vznikla patrně výpustkou; gratis z gratiis darmo, ne za peníze; ingratiis bezděky; foris.

2. skloň. příslovce v *o* § 100.

3. skloň. rite, sponte, jure, forte, mane, vespere (*i*), temperi, vše od přídavných, repente; qui, jako qui fit? alioqui. Z qui vzniká que.

4. skloň.: diu, noctu, interdiu.

5. skloň., složená z die.

c) 1. Příslovce místní v *i*: domi, humi, ruri, Corinthi, Carthagini, (Roma-i) Romae, ibi, ubi, hi-c, illi-c, si-c, a tak též příslovce časová heri, temperi, vesperi, die crastini, cf. quoti-die, pri-die, postri-die.

2. Příslovce v ĭtus, od podstatných: caelitus, funditus, medullitus, penitus, radicitus, stirpitus z kořene, a málo některých zřídka se vyskytujících; od přídavných: divinitus božským vnuknutím, humanitus, antiquitus.

3. v tus: intus, subtus uvnitř, pospod.

4. v icus od časoslov: mordicus.

5. v us od časoslov: secus (sequor?), compos. extrinsecus, intrinsecus.

d) Mnoho příslovcí vzniká skládáním: 1) Z ablativů: quotannis, hodie, quotidie, pridie, postridie, magnopere, quantopere, tantopere, summopere, quomodo, quare, alioqui, ceteroqui. 2) Z předložek s příslušným ablativem: imprimis, denuo, illico, extemplo, eatenus, hactenus, quatenus, protinus. 3) Z předložek s příslušným akkusativem: obiter, obviam, invicem, admodum, quemadmodum, adamussim, propediem, incassum, adversum. 4) Z akkusativných předložek s ablativem: adhuc, adeo, antea, postea, posthac, interea. 5) Předložky složené s akkusativem: perquam (zde quam není akk. předložkou žádaný). 6) Předložky bez pádu: cominus, eminus (manus). 7) Přívěskem per: nuper, parumper, paulisper, semper. 8) Ze dvou částic: insuper. 9) Z celých vět: ilicet, scilicet, videlicet, quamvis, nimirum, nudius tertius, forsitan, duntaxat, utpote, praeterquam, nequidquam.

§ 102. Praepositiones. Předložka spojuje dvě slova a jich vzájemný poměr určuje.

1) Předložky akkusativu žádající jsou: ad, ante, apud, adversus, cis, citra, circum, circa, circiter, contra, erga, extra, infra, intra, inter, juxta, ob, penes, per, pone, post, praeter, prope, propter, secundum, supra, trans, ultra, versus.

2) Předložky ablativu žádající jsou a (ab, abs), absque, coram, cum, de, e (ex), prae, pro, sine, tenus.

3) Předložky i akkusativu i ablativu žádající jsou in, sub, subter, super.

Pozn. *a* kladeno bývá přede všemi souhláskami, *ab* před samohláskami i souhláskami, kromě před *q* a *t*, *abs* (avšak obyčejně *a*) před *q* a *t*; — *e* bývá před souhláskami, *ex* před samohláskami i před souhláskami.

§ 103. Předložky v složeninách s významem příslovečným.

a bývá před *m*, *v*: amoveo, avoco — amens. *ab* před *d*, *l*, *n*, *r*, *s* i před samohláskami: abdo, abluo, abnuo, abrodo, abripio (arripio = adripio), absisto, abalieno, abeo, abigo, aboleo, abutor; avšak a[bs]-spernari v. sub; *abs* před *c*, *t*: abscondo, absterreo; *as* před *p*: asporto; *au* před *f*: aufero, však afore i abfore, afui i abfui.

Ad bývá před *d*, *j*, *m*, *v* i před samohláskami: addubito, adjicio, admitto, advoco, adamo, adigo, adhibeo, adoro, aduro; *d* spodobuje se s *c*, *f*, *g*, *l*, *n*, *p*, *r*, *t*, *s*: accuro, affero, aggero, alluo, annuo, applico, arrogo, assideo, attero; *d* před *q* přechází v *c*: acquiro; *d* před *gn* mizí: agnosco, agnatus, též často před *sc*, *sp*, *st*: tedy ascendo i adscendo, adspicio i aspicio, adstringo i astringo.

ante zůstává nezměněno jako antepono, antecapio; jen že i stará jeho forma pozůstala: anticipare, antistes i antisto vedlé antesto.

circum i *contra* nemění se; avšak nacházíme circueo, circuitus.

cum v složených slovech nevyskytá se, nébrž com. Com nachází se v comedo, comitium, comitor a před retnicemi *b*, *p*, *m*: comburo, comparo, comitor, též se vysouvá, na př. cominus (vedlé něhož comminus). *M* se připodobňuje před *l*, *n*, *r*: colligo, conniveo, corrumpo; *m* před *c*, *d*, *f*, *g*, *j*, *q*, *s*, *t*, *v* přechází v *n*: concipio, concors, condemno, configo, congero, conjungo, conquiro, consulo, contineo, convenio, kteréž *n* mizí před *gn*: cognosco; *m* (neb jeho obměna *n*) mizí před samohláskami: coalesco, coemo, cohaereo, coire, comperio; též bývá *o* stahováno se samohláskou po něm jdoucí: cōgo, cōntio z conventio.

dē zůstává před souhláskami jako *dĕ* před samohláskami: dĕalbo; pohlcuje po sobě *i* v dego, demo.

e bývá před *b*, *d*, *g*, *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, vyjmouc exlex: ebibo, educo, egero, ejicio, eluo, emergo, enitor, erigo, evoco. *Ex* bývá před *c*, *p*, *q*, *s* (kdež *s* mnohdy vypouštívá se: existo místo exsisto), před *t* i před samohláskami: excido, exprimo, exquiro, exsurgo, extraho, extuli, avšak epoto, escendo; *x* spodobňuje se v následujícím *f*: effero.

in zůstává před samohláskami: inacesco, ineo, inolesco, initium, inuro; *n* se spodobňuje před *l*, *m*, *r*: illabor, immergo, irrito; před *b*, *p* přechází v *m*: imbuo, impono; před *gn* vypadá: ignosco.

inter spodobňuje *r* jen v intelligo.

ob zůstává před *t*, *v*: obtendo, obverto; *b* připodobňuje se hláskám *c*, *f*, *g*, *p*: occurro, offendo, ogganio, opprimo; *b* vypadá před *m*: omitto; *b* z *obs* vypadá v ostendo, os-cen; obs zůstalo v obsolesco.

per připodobňuje hlásku *r* v pellicio, pellucidus.

post ztrácí *st* v pomoerium i v pomeridianus.

prae i *praeter* zůstávají nezměněny.

pro před samohláskami podržuje starý tvar prod: prodeo etc., avšak proavus, prohibeo.

sub zůstává před samohláskami a před *d, j, l, v,* obyčejně před *m, n, s, t*: subdo, subjungo, sublevo, submitto (obyčejně summoveo), subnecto, subsideo, subtraho, subverto. *Sub* spodobňuje hlásku *b* před *c, f, g, p, r*: succurro, suffragium, suggero, suppono, surripio — surrigo, z něhož surgo; *b* vypadá ze *subs* před *c, p, t,* v suscipio, suscito, suspendo, sustendo, sustuli, drží se však před *s*: subsideo. *b* i *s* vypadají před *s* v su-spicio, su-spicor, suspiro, cf. a-spernari; *sub* zůstává v složeních méně těsných (významen „poněkud"): subrideo, subrusticus, subtristis etc.

super zůstává nezměněno: superfluo.

trans přechází v *tra* v traduco, trado, trajicio, trano; však lze též říci transduco. Před *s* vypadá *s,* tedy tran-scribo, na druhou stranu přepisuji.

2. Praepositiones inseparabiles. Vedlé svrchupoložených předložek jsou také předložky, které se nevyskytují samostatné, nébrž jen s jinými slovy složené, pročež inseparabiles, nerozlučné, nazývají se, jež jsou:

amb (ob, okolo) zůstává před samohláskami: ambigo, ambages, ambire; před *p* pouští hlásku *b*: amputo, amplector; *m* před hrdelnicemi temnými přechází v *n* (sr. cum): anceps, anquiro; taktéž před *f, h* i *t*: anfractus, anhelo, antestor. — amicio místo amjicio.

dĭs (roz) zůstává před *c, q, p, t, s,* za nimiž jde samohláska: discerno disquiro, dispono a vždycky dijudico. *S* spodobuje se před *f*: differo, diffīdo; mezi dvěma samohláskami přechází v *r*: dir-imo, dir-ibeo; přede všemi druhými souhláskami ustupuje, tak před *d, g, l, m, r, s,* za nimiž jde souhláska, načež se prodlužuje *i*: dīdo, dīgero, dīlabor, dīmitto, dīnumero, dīripio, dīscindo, dīvello.

rĕ, prvotně red vzpět. Red zůstává v reddo i před samohláskami: redamo, redeo, redigo, redimo, redoleo, redundo. Hláska *d* před souhláskami anebo vypadá anebo se spodobuje, i tudy píše se religio, reliquiae, obyčejně repperi, reppuli, rettudi, rettuli, avšak i reperi atd.

se (původně sed stranou, odděleně). Sed zůstává před samohláskami sed-itio. Jinak sē: sējungo, separo, sevoco; spodobeno v socors.

ve (převráceně; vyslovuje vadnou přílišnost nebo nedostatečnost) jen v přídavných: vecors, vegrandis, vepallidus, vesanus.

Příslovci jsou:

ne (česky ne: nĕ-queo, nĕ-fas, nego, nescio; před samohláskami nemo, nullus, neuter, nihil; před samohláskami též nĕc, nĕg: nec-opinatus, neg-otium; vzadu za slovy: quin, sin.

in (ne, bez): informis, insons, ingratus, impurus, imbellis, illiberalis; injuria; infitior; incommodo; infandus nevýslovný pro náramnost (dolor infandus); nefandus nevyslovný pro nepočestnost (facinus nefandum).

§ 104. Conjunctiones. Spojky jsou slovce, která dvě věty mezi sebou spojují. Slouží spolu k oznamování poměrů mezivětních, úkonem tím

poněkud předložkám se podobajíce; neboť právě jako předložky též spojky některé zároveň příslovci bývají, čili vlastněji řkouce, příslovce spojkami stala se.

Pozn. Mnohé spojky spojují též jednotlivá slova, na př. *i*, *a*, *nebo* a t. d.; avšak puer amat patrem et matrem lze pokládati za dvé stažených vět: puer amat patrem et puer amat matrem; třeba jich vážiti v tom jako pater et mater amant puerum neb jako ego et tu amamus puerum Poněvadž spojek jednotlivá slova slučujících málo jest a také o těch, že vlastně vět spojují, dokázati lze, praví se, že spojka slučuje, určujíc poměr dvou vět, tak jako předložka poměr dvou slov.

Významem jsou A. souřadné t. j. spojují dvě věty poměrem stejné, B. podřadné t. j. svou větu podřizují pod větu druhou. K A. patří 1) copulativae, slučovací, 2) disjunctivae, rozlučovací, 3) comparativae, srovnávací (však jen z částky), 4) adversativae, odporovací, 5) conclusivae, zavírací, 6) causales, příčinné. K B. náležejí 1) consecutivae, sousledné, 2) finales, účelné, 3) causales, příčinné, 4) temporales, časové, 5) conditionales, podmínečné, 6) concessivae, připouštěcí i 7) interrogativae, tázací, pokud tázací příslovce spojkami bývají.

1) Copulativae spojují dvě věty vahou sobě rovné: et, i, a; atque, ac a k tomu; que a tudy; nec, neque ani(ž); nec non i též; etiam také, též, ano; quoque k tomu, také.

2) Disjunctivae rozlučují členy větné jakožto obapolně proti sobě postavené: aut, vel, sive, ve nebo, anebo; aut — aut, vel — vel anebo — anebo; sive — sive leč — leč. Tak rozlučně se postavují proti sobě i jiné částice, jež samy sebou nerozlučují, jakož: et — et, i — i, jednak — jednak; et — neque, neque — et, neque — neque, quum — tum neb tum — tum jak — tak; modo — modo hned — hned; partim — partim dílem — dílem; non modo (non solum) — sed etiam netoliko, nejenom — nébrž i; non modo non — sed etiam, non modo — sed, non modo — sed nequidem.

3) Comparativae porovnávají dvě věty nebo dva pojmy: atque než; quam než; složené: ac si jako kdyby; quamsi, quasi, tamquam tak jako; ut, uti jako; sicuti tak jako; veluti jako když; aeque, pariter ac rovněž jako; perinde, proinde quasi rovněž jako kdyby.

4) Adversativae pronášejí odpor neb protiklad: autem pak; sed ale; at (ast) než; verum nébrž; vero však, všaktě; atqui avšak; tamen předce, a složené attamen, atvero, enimvero, verumenimvero, verumtamen; též quin, quin etiam kterak neb proč ne, může vztahu odporovacího nabyti.

5) Conclusivae zavírají úsudek: ergo tím během, tak tedy; igitur tedy; itaque a tak; ideo proto; idcirco tak dalece, potud; a vztažné quocirca, quapropter, quare, quamobrem pročež.

6) Causales oznamují příčinu: nam totiž; enim neb; namque, etenim neboť, a vztažné quum, quando, quandoquidem, quoniam, quod, quia ježto, jakož, poněvadž, ano.

7) Consecutivae pronášejí následek: ut tak že; quominus, quin že ne.

8) Finales vyslovují účel: ut aby; ne aby ne; ne forte aby snad ne; neve, neu i aby ne.

9) Temporales určují poměr časový, v němž dva děje k sobě postaveny jsou: quum, quum primum, simul, simul atque, ut, ubi, ut primum, ubi primum jak mile, hned jak; dum, donec dokud; quoad až; quam diu tak dlouho co neb dokud, dokavád; quoties kolikrát; antequam, priusquam prvé (dříve, předtím) než; postquam potom když.

10) Conditionales pronášejí podmínku: si -li, jest-li, ač-li, kdyby; sin jest-li však, pak-li; nisi jediné leč, lečby; dále: si forte kdyby snad; si modo kdyby jen; si quidem ač-li; si tamen kdyby předce; sin autem, sin vero kdyby však; nisi forte lečby snad; zároveň pronášejí přání: dum, modo, dummodo jen když; dumne, modo ne, dummodo ne jen když ne, quidni proč by ne.

11) Concessivae připouštějí něčeho skutečnost nebo pravdu, jejímu však následku odpírajíce: etsi, etiamsi, tamesti i kdyby, by, byť; quamquam ač ač; quamvis, quamlibet, quantumvis ačkoli, jakkoli(věk); ut dejme tomu že; quidem sice; licet byť; ne dejme tomu že ne.

12) Interrogativae počínají větu tázací: ne, num, an, numne, anne, utrum -li, zda, zdaž, zda-li(ž), či; quin proč ne.

§ 105. Interjectiones mezislovce neb citoslovce, jež člověk citem puzený bezděky vynáší, pročež v řečech rozličných podobně znívají.

Tyto výkřiky jsou průjevy:

1) radosti: io, evoe, euax.

2) bolesti: heu, eheu, proh i pro, vae, ah, hei, ohe, au.

3) nevole: phui, hui, ehem, oh, pro, vah.

4) podivu: ehem, hem, aha, atat, vah.

5) posměchu: phi.

6) čačkání: eia, euge.

7) volání: o, eho, ehodum; heus klade se rádo přede jmeny: heus tu Antoni, expergiscere.

8) kážíce mlčeti: st.

9) povzbuzujíce: eia.

I tyto zvuky bývají s určitým pádem: vae victis, hei mihi, pro fidem etc.

Též slovci, ano i celými větami pocit pronášen bývá. Jsou to:

1) slovce *a*) adverbia: profecto zajisté, v skutku; nae neb ne věru, ba, ano, toť; u Cicerona jen před zájm. osobným čísla jednotného nae tu Eruci; belle výborně.

b) nomina: pax pokoj! silentium ticho! nefas úžasno, hrůza! indignum nehodno, hanba! infandum ohyzdno! miserum běda!

c) časoslova: age, agite, agedum, agitedum, nu, nuže! apage kliď se! cedo sem s tím! quaeso, amabo prosím, medle!

2) Věty: sis (si vis), sultis (si vultis); agesis nuže libo-li; sodes (si audes) slyšíš-li, líbí-li se, prosím; slovcem mehercule věrovali se mužští, mecastor ženské = ita me Hercule juves, ita me Castor juves; tak ujišťovací výroky mediusfidius! edepol, pol = me deus fidius (bůh víry) juvet, ita me Pollux

juvet, tedy: bůh svědek, přisámbůh! což se praví latině též per Jovem! pro deum fidem, pro deum hominumque fidem, pro sancte Juppiter. Podobné jest zvolání o dii immortales!

Nauka o tvoření slov.

§ 106. Slova tvoří se z jednodušších částek, z hlásek, slabik, slov. Ohybání slov skloňováním, stupni srovnávacími a časováním za tvoření slov nepokládá se. Prvek a podstata neb základ, z něhož se děje slov tvoření, nazývá se kořen (radix) t. j. útvar hláskový, jenž v sobě obsahuje nějaký pojem. Kořen zřídka bývá také slovem t. j. tvarem v mluvě skutečně užívaným. *Kmenem* nazývá se slovo bez koncovky ohybací: equit jest kmenem slov eques, equitis a equitare. *Kmenné slovo* jest, od něhož jiné odvozuje se: fuga, fugare, fugio, fugitivus, fugax; tudyž odvozené slovo může býti zase kmenem slovu jinému: audio, auditor, auditio, auditorium. Ze slov tvoří se nová slova odvozením a skládáním. Odvozením slove tvoření připojením přípony neb přítvorku ke kmenům a kořenům, kterýž přítvorek slovem samobytným není, avšak určitého významu předse má a tudy působí, že se význam kmene pozměňuje. Primitiva (prvotná) nazývají se slova, pokud se od nich odvozují jiná slova; derivata jmenují se, která jsou od jiných odvozena. Co do složenosti jsou simplicia prostá, jednoduchá na př. do, a composita složená: condo; též decomposita dvojnásob složená: abscondo.

§ 107. Jmena odvozují se aneb od časoslov, verbalia, aneb od jiných jmen, denominativa, aneb od příslovcí, adverbialia. Substantiva pak rozvrhují se dlé významu na jmena 1) osobná, 2) místní, 3) věcná, 4) odtažitá (abstracta), 5) zdrobnělá (deminutiva).

1) Jmena osob mají tyto koncovky:

1) *s*, jež osobu znamená jako v dux vůdce, rex řiditel, král; vox hlas, lux světlo.

2) *a, ae* znamená *a)* muže, jehož zvláštností jest nějaké zaměstknání nebo čin: agricōla rolník, advēna příchozí; *b)* ženskou, neboť všechna jmena ženských vycházejí v *a*.

3) *ō, ōnis* znamená muže, který se mnoho zanáší tím co kmenné slovo napovídá: bibo pijan, epulo hodovník, comedo žráč; též v *io, iōnis* jako restio provazník, pellio kožešník od restis, pellis.

4) *us, i* znamená muže dlé zaměstknání jeho: coquus kuchař, lanius řezník.

5) *or, oris*, jako 4), od časoslova tvoří se jako supinum,* tedy auctor původce, jistec, conditor založitel, imperator vrchní velitel, orator řečník, pastor pastýř; v *sor*: cursor, fossor, censor, tonsor, messor. Z těchto jmen, kde toho význam dopouští, také feminina tvoří se; ze jmen v *tor* — *trix*: altor altrix, adjutor adjutrix, victor victrix, tonsor tonstrix, expulsor expultrix; k nutrix jest masc. nutritor od nutrire. Všecka jsou tvořena jako verbalia, ač jsou z nich některá, k nimž se časoslovo nenachází, jako aleator kostkář, viator cestovník, senator, gla-

diator — janitor dveřník, vinitor vinař, olitor (olus, eris) zelinář, funditor (funda neb fundere) prakovník.

6) *ĕs, itis* jako pedes pěší, eques jezdec, comes průvodčí.

7) *ārius* znamená muže, který se nějakou věcí zaměstknává (sr. české -ář) argentarius, mensarius penězoměnec, aviarius ptáčník, ostiarius dvéřní, vrátný, statuarius sochař.

8) *as, ātis* znamená původ a příslušnost: primas, optimates, Penates; tak nostras, Arpinas.

§ 108. 3. Gentilia. Jmena rodná neb rodinná u Římanů všecka skonávají se v ius, tak že všechna jmena Římanská stejnou koncovku mají. Appius, Cilnius, Fabius, Julius, Pompejus. Jsouť i podstatná i přídavná, na př. gens Julia, via Appia. Jmena mnohonásobně odvozují se od substantiv, jako: Apicius (apex), Aquilius (aquila), Cassius (cassis), Fabius (faba), Mucius (mucus), Salustius (salus); od přídavných: Claudius (claudus), Minutius, Opimius, Varius, Vegetius.

ianus, anus, inus (sr. č. -ovský, -inský) jest příslušný, přídržící se P. Cornelius Scipio Aemilianus, Emiliovský, jest Kornelius, který původně jest rodu Aemiliova a v rod Scipionův adopcí přišel; podobně C. Julius Caesar Octavianus. Mimo to jest Caesarianus, Pompejanus, Ciceronianus, Marianus, Sullanus stranník, ctitel atd. Caesarův atd. — inus jako Messalinus, Plancinus netvoří se od jmen rodných, nébrž od příjmen, často též od míst Caudinus, Capitolinus. Tyto tvary bývají též přídavnými, jako: orationes Verrinae, bellum Jugurthinum, classis Pompejana.

Pozn. Mimo rodná jmena jest ještě příjmen (cognomina) jako Caesar, Maecenas, Scipio, Varus, která se v ius nekončí.

§ 109. 4) Jmena národův: Jmena obyvatelů měst i zemí; jsou zároveň i substantiva i adjectiva.

1) *anus* odvozená ode jmen v *a, um,* pl. *ae, i*: Romanus, (Roma), Thebanus (Thebae), Tusculanus (Tusculum), Puteolanus (Puteoli); *itanus* při městech řeckých: Neapolitanus (Neapolis), Panormitanus (Panormus).

2) *inus* ode jmen v *ia* i v *ium*; *ia*: Amerinus, *ium*: Latinus, Lanuvinus, Brundusinus, Rheginus. Ode jmen v *um* měst řeckých jako: Agrigentinus, Tarentinus; v *e*: Praenestinus, Reatinus.

3) *ensis* ode jmen, jichž nom. sing. jest v *a*, v *o*; také od jmen čísla mn. v *ae*, v *a* neb v *i*; *a*: Uticensis, Hispaniensis; *ae*: Patrensis, Cannensis; *i*: Locrensis; *a* (plur.): Megarensis; *o*: Sulmonensis, Narbonensis; *iensis* ode jmen v *ae*: Atheniensis; v *o*: Carthagiensis.

4) *as* ode jmen v *a, ae, um, o* míst latinských, nikoli řeckých: *a*: Ardeas; *ae*: Fidenas, Capenas; *um*: Arpinas, Antias, Larinas; *o*: Frusinas.

5) Ojedinělá vyskytují se: *ens, entis*: Vejens (Veji); Picens (Picenum); *es, tis*: Caeres (Caere); *s, tis*: Tiburs (Tibur).

6) Mnoho jmen z Řecka a skrze Řeky Římanům známých podržuje tvar řecký: 1) *ius* od *us, ium, on*: *us*: Corinthius, Rhodius; *ium* Byzantius; *on*: Lacedaemonius. Ode jmen v *a, e* bývá aeus: Smyrnaeus, Cyrenaeus. Vedlé toho *ivus*: Argivus (Argi); *ous*: Lesbous (Lesbos). 2) *enus* ode jmen v Asii Menši: Abydenus, Cyzicenus. 3) *ates* a *iates, ites, etes*: Tegeates, Spartiates, Abderites,

Epirotes. 4) Tvaru jen přídavného *ĭcus* a *iacus*: Gallicus, Creticus, Italicus, Judaicus, Aegyptiacus, Peloponnesiacus. Ojedinělé jest Asiaticus.

Pozn. Jiná jmena národů původu nikoli latinského: *a*: Persa, Scytha; *an*: Acarnan, is; *ar*: Car, is; *as*: Arcas, adis; *es*: Cres, ētis; *ir*: Trevir, i; *is*: Samnis, ītis; *o*: Macedo, ŏnis; *on*: Lacon, ōnis; *ur* a *us*: Ligur a Ligus, ŭris; *ys*: Libys, yis; *s*: Arabs, Aethiops, is; *x*: Allobrox, gis; Cappadox, cis; Thrax, cis; Japyx, gis.

§ 110. Jmena zemí odvozená ode jmen národův končí se téměř všecka v *ia*: Germania, Gallia, Italia. Zvláštní jsou: Creta (Cretes), Africa, Corsica, Attica, Judaea, Sardinia (Sardi).

§ 111. Pojmenování věcí, jmena obecná. — Verbalia.

1. *a*) *ius* znamená toho, jež činný jest: fluvius tekoucí, pluvius dštící, salius skákající.

b) *ia* znamená tu, která činna jest: furia vztekající se, Egeria vynášející.

c) *ium* znamená 1) to, jež učiněno jest: spolium ukořistěné, ingenium vrozené.

2) činnost: gaudium radost, studium snažnost.

3) místo, kde se něco koná: judicium soudnice, comitium sněmiště.

Odvozování: od 1. časování: desiderium, judicium, imperium, latrocinium; od 2. čas.: gaudium, prandium, studium, taedium — praesidium; od 3. čas.: consilium, incendium, odium, officium, obsequium, refugium. Od časoslovných podstatných odvozená: conjugium (conjux od conjungo), convivium, collegium, artificium, bene- i maleficium, homicidium. Pouhá denominativa, jež stav a poměr osob pronášejí, jsou: consortium, dominium, exilium, ministerium, principium, sacerdotium. Vedlejší tvar ĭtium, jak by od supina odvozený: capillitium vlasy hlavu pokrývající; calvitium, sodalitium, servitium.

2. *us*, eris i oris, to, co činností způsobeno jest, účinek toho: genus rod, frigus zima, decus ozdoba.

3. *en*, inis, to, čím se činnost provozuje: pecten hřeben, unguen mast; častější jest *men*, jež předmět co činný neb co trpný označuje; činně: flumen to, jež teče, nomen co věc neb osobu poznamenává, t. j. jmeno, discrimen rozdíl; trpně: segmen úřezek, fragmen, culmen (cello) co vzhůru ční, acumen, agmen, examen, farcimen, semen. *ĭmen* ve specimen to, z čeho se druh spatřuje a poznává, ukázka, průba; tegimen neb tegmen. Z toho dále vzniká význam prostředku, nástroje, určitěji pronešený přítvorkem *-mentum*: 1. časov.: armamenta, orum pl., fundamentum, ornamentum, testamentum; 2. časov.: documentum, fomentum (foveo), monumentum; 3. čas.: alimentum, emolumentum, detrimentum, tegumentum; čas. 4.: experimentum, molimentum.

4. *ies*, iei, znamenává 1) úkaz nebo vlastnost na předmětě lpějící: macies hubenost, series řada, species druh, acies ostrost, břitkost; 2) něco učiněného: facies tvářnost; effigies podoba, progenies potomstvo, congeries hromada nanešená, glacies led, acies ostří, šik.

5. *io*, ionis *a*) k pouhému kmeni připojeno znamená trvalou způsobu jako ies: religio, suspicio, obsidio, oblivio, opinio, colluvio, contagio. Pouhými srostěnými stala se jmena: legio, pugio, regio. Denominativa:

communio, consortio, perduellio. Od čísel: binio, ternio, quaternio etc. *b*) Hláskami *s* a *t* jako k supinovému kmeni připojenými pronáší se děj procházející všemi jednotlivými činnostmi: actiȍ, laudatio, ostentatio.

6. *us*, ūs od kmene supinového, tedy *tus* nebo *sus* oznamuje děj spíše dlé výsledku neb výpadku jeho. Odtud vystihuje nějaké způsoby a poměrnosti, v nichž osoby nebo věci k sobě postaveny jsou: nexus, famulatus, usus, fructus; odtud také všech pět smyslů v us: sensus, visus, auditus, odoratus, gustatus; quaestio hledání, vyšetřování; quaestus zisk, výdělek; quaestura úřad soudce vyšetřovacího; auditio slyšení; auditus sluch.

7. *ūra*, ae od kmene supinového, tedy *tura*, *sura*: způsob, výsledek nějakého činu, úřad: pictura, sepultura, mensura, statura, jactura, textura, — natura (vedlé natio), mercatura — censura, praetura, quaestura.

8. *or*, oris znamená čin svého časoslova, trvání v činnosti: amor, clamor — timor, terror — fremor, furor.

9. *ēla*, ae znamená to, v čem se čin časoslovný citedlně jeví. Připojuje se ke kmeni času přítomného: candela, loquela, medela, querela.

10. *ido*, ĭnis znamená způsobu, v níž jest někdo postaven: formido, libido, cupido.

11. *āgo*, *īgo*, *ūgo*, ĭnis příbuzná jsou přítvorkům ax (v. § 115), ix; im-ago (sr. im-itor), vor-ago, origo, rubigo, aerugo, lanugo

12. *num* významu trpného: regnum, co králem jest řízeno, království. Podobného významu jsou přídavná v -nus: dig-nus, mag-nus, ple-nus, sanus, va(c)nus.

13. *ēna*, ae podobné přítvorku ela: habena, cantilena, arena.

14. *īna*, ae podobné přítvorku ena: rapina, fodina, disciplina Složeniny: officina (opificina), lapicidina, aurifodina. Denominativa: medicina, piscina, gallina, regina. *trina*: doctrina, moletrina mlýn, sutrina; textrina tkárna. *trinum*: pistrinum (pinso, pistum), textrinum.

15. *arium*: inventarium seznam. Denominativa znamenají místo, kde něco bývá: aerarium pokladna, columbarium holubník, herbarium, pomarium, forum boarium dobytčí trh.

16. *torium*: tentorium, territorium, sudatorium párna, potírna, potnice.

17. *monia* pronáší způsobu nebo stav: alimonia výživa, querimonia -- od supina: parsimonia. Podobně: castimonia, sanctimonia — caerimonia.

18. *ulus*, *ula*, *ulum* — *bulum*, *bra*, *brum* — *culum crum*, prostředek, místo, náčiní, nádobí, nářadí: cap-ulus rukojeť, jílec; spec-ula hlídka, strážnice vinc-ulum; jac-ulum, fa-bula, pa-bulum, sta-bulum, vena-bulum oštěp lovecký; voca-bulum; infund-ibulum nalévadlo; turibulum, acetabulum ocetní nádoba; *bra*: dolabra, latebra, terebra nebozez, illecebra; — *brum*: cribrum (cerno, crimen) prosévadlo, řešeto, říčice; flabrum vání, větříček; denom. candelabrum. — *culum*: gubernaculum, coenaculum, oraculum, spectaculum, vehiculum, periculum, cubiculum; bez vazny ferculum, operculum. — *crum*: ambu*l*acrum místo k procházení se; lavacrum koupel, simu*l*acrum, invo*l*ucrum, sepu*l*crum. — Na tor a trix ponáší se *trum* i *strum*: aratrum, mulctrum, spectrum, claustrum, rastrum, rostrum. lustrum, monstrum.

§ 112. Denominativa. Jich jediných koncovky:

1) Jmena v arius i arium, ulum, bulum, culum v § 107 a 111.

2) *ētum* místo, kde roste množství rostlin: arboretum = arbustum, dumetum, myrtetum, olivetum, vinetum.

3) *īle* bydliště zvířat, stáje: bovile, equile; caprile kozinec, haedile kozlinec; ovile; suile prasinec. Verbalia jsou: cubile, sedile.

4) *āle* nádoba: tibiale punčocha (tibia píšťalová kosť, holeň). Hláska *e* mizí: animal (anima). Na místě toho bývá are, předchází-li *l*: cochleare (cochlea) lžíce, odsutím hlásky *e*: calcar (calx), cochlear.

5) *monium*: matrimonium, patrimonium, testimonium.

6) *tus*, tutis: juventus, senectus, servitus, virtus.

7) *atus*, atūs: equitatus, peditatus, magistratus, principatus, pontificatus, tribunatus, consulatus, triumviratus.

§ 113. Podstatná jmena od přídavných odvoděná (abstracta odtažitá) končí se 1) v ia od přídavných trojího zakončení: angustia, gratia, invidia, miseria, superbia; od přídavných jednoho zakončení: audacia, ferocia, constantia, concordia, prudentia; přítvorek ia při jmenech osobných, která jsou původně adjectiva, pronáší stav, v němž osoba jest: adolescentia, infantia, victoria, custodia, militia. Některá substantiva od přídavných trojího zakončení odvozená mají přítvorek itia i pronášejí náchylnost a povahu: justitia, avaritia, maestitia, munditia, reticentia, pudicitia, laetitia, amicitia, pigritia. Od přídavných 2. zakončení: tristitia. Vedlejším tvarem jest ities: mundities, segnities, mollities.

2) v *tas*, tātis připojuje se k samému kmeni přídavných v *l*, *r*; s vaznou *i* při všelikých přídavných, ietas při těch, která se končí v ius, stas při adjectivech v stus: libertas, ubertas, facultas schopnost, facilitas snadnost; difficultas, simultas — veritas, cupiditas, sanctitas, crebritas, celeritas, atrocitas — pietas, varietas — honestas, venustas, vetustas. Odchylně: voluntas, potestas, egestas, majestas, tempestas a od substantiv odvozená civitas, hereditas, auctoritas, aedilitas, aetas i aevitas.

3. v *tudo*, dĭnis zvláště od adjectiv prostornosti: magnitudo, amplitudo, altit., longit., latit., crassit., multitudo; ale též jiná jednotlivá jako: aegritudo, pulchritudo, fortitudo, sollicitudo, similitudo, turpitudo.

4. v *ēdo* od přídavných v is a v us: dulcedo, pinguedo, gravedo tíhota hlavy, rýma; gravitas vážnost; albedo bělost; salsedo slanost; jmena podst. v *ido* jsou časoslovná, v. § 110, 10.

§ 114. Deminutiva, zdrobnělá.

1) Všecka zdrobnělá jsou téhož rodu, jehož jmena kmenná.

2) Přítvorek lus, a, um nejraději vaznou *ŭ* se připojuje, z čeho vznikává *ulus*, *ula*, *ulum*, ode jmen skloňování 1., 2. a 3.: lunula (luna) ozdoba ženská; puerulus, servulus, oppidulum, adolescentulus, regulus, aetatula, vocula, cornicula (cornix); od spes jest specula. Předchází-li samohláska, jmena skloňování 1. a 2. zdrobňují se v *olus*, *ola*, *olum*, jako:

filiolus, lineola, ingeniolum; v ellus, ella, ellum ta jmena, před jejichž význakem jest hláska tekutá, která se tudy spodobuje s hláskou *l* bez vazny připojovanou. 1) *l*: ocellus, catellus od oc*u*lus, ca*u*lus; fabella, tabella od fabula, tabula. — 2) *n*: asellus, pagella (asinus, pagina), corolla (corona). — 3) *r*: agellus, libellus od ager, liber; capella, libella, puella (od něhož zase puellula), od capra, libra, puera; flagellum, labellum, castellum, sacellum od flagrum, labrum, castrum, sacrum. Málo jich má illus, též některá 3. skloňování, jako catillus (i catellus) od canis (též od catinus miska) — bacillum, sigillum (baculus, signum) — lapillus (lapis), codicillus (codex).

Jmena 3. skloňování, kmene v *l*, *r*, *s*, s hláskami *c* a *l* zdrobňují se v culus, cula, culum: fraterculus, paterculus — matercula, muliercula — corculum — tuberculum — flosculus, lepusculus — arbuscula — osculum, opusculum, corpusculum.

3. Jiný a řídší přítvorek jest i o významu potupného: homuncio človíčisko, senecio kmetisko — leus: aculeus, equuleus, hinnuleus. — aster: surdaster, parasitaster (parasitus) — oleaster, pinaster (pinus).

Pozn. 3. Od homo jsou zdrobnělá: homuncio, homunculus, homullus, homullulus.

4) Dvojnásobně zdrobnělá jsou: homullulus, puellulus, puellula atd.

§ 115. 2. Adjectiva. 1. Verbalia. *a*) z kmene času přítomného.

1) *ax*, ācis znamenají převládající a tudy často přílišnou k něčemu náchylnost a tvořívají se z časoslov, která již sama činnost úhonnou pronášejí: audax, bibax, capax, dicax, edax, fallax, furax, loquax, mendax, rapax.

2) *ulus* znam. náklonnost v přítomné případnosti, spíše co převládající slabost, pročež jest zakončení zdrobnělé, ano přídavná v ax převládající sílu pronášejí: bibulus (charta bibula papír prožíravý neb sákací), jenž pije svou dobou, bibax dychtí a vyhledává, kde by se nalokal; credulus lehkověrný; querulus stýskavý.

3) *īcus* znam. náklonnost: amicus, apricus (aperio), pudicus.

4) *ĭlis*, trpného význ., znamená schopnost: facilis snadný, docilis učelivý, fragilis (ú)lomný, křehký, habilis způsobný, švarný: calcei habiles — fertilis jest útvaru a významu od předešlých rozdílného, ano jest ager fertilis pole výnosné, úrodné. *ūlis* v edūlis jedlý. — Denominativa jsou: humilis, parilis, dapsilis nákladný. Příslovečné jest: similis.

5) *ĭdus* znam. stav nebo způsobu, odvozuje se zvláště od časoslov podmětných 2. časování jako: acidus, candidus, validus. Též rapidus chvatný, cupidus, fluidus, vividus od 3. čas., turbidus smutný z 1. čas.; denominativa: gelidus, herbidus etc.

6) *uus*, *vus*, *īvus* od časoslov 1. přechodných; 2. od nepřechodných a to významu nejčastěj trpného, také však činného: congruus, nocuus, assiduus, superfluus — cadivus padký; tak nocivus; irriguus zvlažený, zvodněný, conspicuus zřejmý; individuus nerozdílný; ingenuus, praecipuus.

b) od kmene supinového:

1) *īcius* též *ītius* psáváno: adventicius, commenticius, conducti-

cius, insiticius, suppositicius etc.; īcus, īcius vždy jsou časoslovná; ĭcus však a ĭcius jsou denominativní

2) *ĭlis* znamená způsobnost nebo schopnost významu trpného jako výše č. 4: flexilis ohebný, volatilis letný, letací; *tilis* denominativné: aquatilis vodní (animal a.), fluviatilis, pluviatilis, umbratilis znamenají tedy spůsobnost k tomu, čeho vystihuje slovo prvotné.

3) *īvus* znamená stav z příčestí trpného vzešlý: captivus, insitivus. Denominativa znam. to, jež jm podstatnému jest přiměřeno: aestivus, festivus, furtivus, tempestivus.

4) *bilis* znamená schopnost i činně i trpně: amabilis, flebilis, nobilis. S vaznou ĭ kde toho třeba: credibilis, flexibilis, plausibilis, sensibilis.

5) *bundus* znam. stav do času trvající avšak veškerého člověka zaměstknávající: mirabundus divě se náramně; z 2. čas. pudibundus, z 3. čas. moribundus, ze 4. lascivibundus etc.

6) *cundus* znam. náchylnost: iracundus hněvivý, jucundus, facundus, fecundus, rubĭcundus, verēcundus, secundus následující t. j. druhý.

7) *atus, itus, utus* podobají se příčestím, jsou však z většího dílu denominativa t. j. není žádných běžných časoslov, od nichž bychom je vésti mohli; znam. -atý, -itý, něčím opatřený: alatus, barbatus, togatus — auratus — foederatus — auritus, crinitus, cornutus, nasutus.

8) *tus* bývá za hláskou *s*: augustus jasný, spanilý, justus (jubeo, jus). Zřejmá denominativa, jež znamenají: něčím opatřený a s něčím spojený: funestus, honestus, modestus, molestus, onustus, robustus, scelestus, venustus, vetustus.

§ 116. Denominativa.

1) *us.* Pouhým *us* končí se některá v *ius*, jak in-glori-us a přídavná v *ōrus* jako: decorus (decor, decōris) slušný, odōrus vonný.

2) *ius* pronáší přináležení k něčemu: regius (n. p. regia domus), patrius (n. p. patria potestas, patrius sermo), oratorius, plebejus; proto všecka jmena rodinná končí se v ius.

3) *īlis* k podstatě osoby neb věci příhodný a přiměřený: civilis, hostilis, puerilis, juvenilis, anilis, virilis, senilis, herilis, gentilis, Sextilis, aedilis — *ēlis*: fidelis, crudelis, patruelis. — *ūlis*: curulis, tribulis. — *ālis*: annalis, fatalis, mortalis, naturalis, regalis. Na místě toho bývá *aris*, když předchází samojediné *l*, aniž kmen hláskou *r* se končí, tedy: popularis, militaris, singularis, vulgaris, auxiliaris, peculiaris . . ., avšak *l*iberalis, *l*ateralis, *l*ittoralis, sepu*l*cralis. Jen letalis jest výjimkou a Latialis vedle Latiaris. — Dalším výtvorem toho jest *arius* nikoli *alius*, tak gregalis vedlé sebe má gregarius; auxiliarius, ordinarius, vicarius, agrarius, aqualis, aquarius Substantiva sr. § 107, 7, jiná z příslovcí tvořená § 117.

4) *ĭcus* k něčemu náležitý: aulicus, civicus (corona civica), bellicus (laus, disciplina), classicus. — Africus, Belgicus, Socraticus. — *tĭcus*: aquaticus, domesticus, rusticus, silvaticus (laurus, falces). — *ĭcius* týž tvar porozšířený, též ĭtius psávaný, značí 1) přináležení k něčemu, tudy

7*

2) látku: 1) tribunicius, aedilicius, patricius, gentilicius; 2) caementicius, latericius.

5) *idus,* 6) *ivus,* 7) *undus* v. § 115.

8) *eus* zn. látku: aureus, ferreus, ligneus, vitreus. — *āceus* porozšířené *eus,* významu téhož: cretaceus křídový, cereus, chartaceus, hederaceus, herbaceus (color, oleum), membranaceus (charta), a z 2. skloň. papyraceus.

9) *ĭnus* zn. látku, zvl. dřev a drahých kamenů: adamantinus, crystallinus; a tak vedlé sebe faginus i fageus, cedreus i cedrinus, cupresseus i cupressinus. Hláska *i* vypadá: quernus, salignus; tyto opět rozšiřují se přítvorkem *eus*; jest tedy *inus* i *eus* spojeno: querneus, saligneus, iligneus, eburneus; podobně coccinus i coccineus šarlatový.

10) *ernus, ornus, urnus*: paternus, maternus, fraternus, vernus, hibernus, hesternus, sempiternus, aeternus, hornus, diurnus, nocturnus; od přídavného: taciturnus.

11) *ānus* znam. něčeho někam přináležení: humanus, urbanus, montanus; od přídavných: rusticanus, primanus náležící do 1. třídy, do 1. legie — Z toho přítvorek *āneus* od příslovcí: extraneus, spontaneus, subitaneus Od složených: mediterraneus, circumforaneus, collectaneus sbírkou shledaný.

12) Podobné jest *īnus,* téhož významu: divinus, femininus, genuinus, libertinus, Latinus, marinus, masculinus, vicinus. Často ode jmen zvířecích: agninus, anserinus, anatinus, caninus, equinus, ferinus, taurinus, cervinus, vervecinus, vitulinus; zvláště ve spojení s caro.

13) *ber* znamená něčeho přivodění nebo přinášení a působení: salu-ber jenž přivodí nebo působí zdraví, cre-ber jenž působí zrůst; septem-ber jenž sedmici na sobě má, — *bris*: lugubris, funebris jenž smutek přivodí.

14) Přídavná místná tvoří se v *ensis*: castrensis, forensis, pratensis; pročež také Atheniensis, Massiliensis, Cretensis. — *ster*: paluster, terrester. — *stis*: agrestis, caelestis. — *timus*: finitimus, maritimus.

15) Přídavná plnosti končí se v *osus,* jež se připojuje k samému kmeni, jako: damn-, ingeni-, imperi-, glori-, saltu-osus. Též znamenají náklonnost; tak jest: gloriosus honosný, marnochlubný, netoliko: proslavený. — Přídavná v *ulentus* značí 1) plnost, 2) náchylnost k něčemu: opulentus, fraudulentus, vinolentus vinodusý, violentus násilný, sanguinolentus krvolačný.

16) Deminutiva: misellus, pulchellus, tenellus — bellus — ullus, frigidulus, parvulus, albulus, audaculus — meliusculus, duriusculus, grandiusculus, majusculus, minusculus.

§ 117. Adjectiva adverbalia končí se v *arius*: adversarius, contrarius, temerarius; srovnej: precarius, voluntarius, vicarius; *ĭmus*: ultimus, citimus, extimus, *ŭmus*: postumus platí za superlativy; *īmus*: bimus, trimus; *tĭnus*: crastinus, pristinus, diutinus, hornotinus; *īnus*: clandestinus, intestinus, peregrinus, matutinus, vespertinus jsou odvozena od clam, intus, peregre, mane, vesperi však nikoli bezpostředně, repentinus od repente;

ernus, ternus: hodiernus, hesternus, sempiternus; *gnus*: benignus, malignus; *īcus*: posticus, anticus (antiquus); *ĭlis*: similis od simul.

§ 118. *Verba*. 1. Denominativa.

Časoslova v are jsou všecka factitiva (příčinná). Jestliže kmenné slovo věc vyznamenává, časoslovo v are znamená věc tu způsobovati: acervo, curo, laudo, lacrimo, spero, jest = acervum, curam, laudem, lacrimas, spem facio. „Naději se" jest: působím v sobě naději; laudo činím chválu vztahem na někoho: aliquem. Toto způsobování významem sklesává až k pouhému něčeho udílení v corono, dono, decoro, nuntio, nomino. Odvozená ode jmen osobných znamenají provozovati dílo osoby, od níž původ mají: judico, equito, milito, remigo. — Krytočinná od jmen látečných odvozená vyslovují něčeho sobě opatřování neb způsobování jako aquor vodu opatřuji; frumentor, lignor, obsonor, pabulor; podobně glorior činím sobě slávu, honosím se. Krytočinná ode jmen osobných vyznamenávají činiti se tím, co jmeno osobné oznamuje: ancillor, famulor, arbitror, agricolor, aurigor, furor, rusticor, scurror; graecor hraji sobě na Řeka, řekuji, dominor.

Význam přítvorku āre vyniká ještě mocněj v časoslovech, která od přídavných odvozena jsou: albare, levare, turpare, liberare; frequento, celebro, firmo, gravo, lacero, levo etc.

2. Časoslova v ēre čas. druhého znamenají býti v tom stavu, jejž slovo kmenné pronáší: albeo, clareo, floreo, flaveo, luceo, rubeo. Téhož významu jsou i časoslova, k nimž jmena kmenného nestává: caleo, doleo, jaceo, liceo, oleo — sedeo, haereo, rideo; i skutečná přechodná bývají původně nepřechodnými jako fleo.

3. Časoslova v īre, časov. čtvrtého, jsou téhož významu jako verba v āre; jest jich ale mnohem méně: finio činím konec vztahem na něco aliquid; munio (moenio), punio, sopio, vestio, custodio jsem strážce, ostřéhám aliquem. Podobně ferocio, saevio, servio, superbio, insanio etc., jež v mluvení nepřechodnými stávají se. Odtud i deponentia jako sortiri sobě los vytahovati; blandiri lichotiti se; largiri štědřiti se.

§ 119. 2. Verbalia. 1) Intensiva, jichž významem jest kmenové činnosti zmocnění, stužení, sesílení, zvýšení a v ní setrvávání, tvoří se v are prostředkem hlásky *t*, tedy jako od supina: captare, gestare, tractare, saltare, habitare, exercitare, lectitare, ale nikoliv od supina, sr. sequor, secutum — sectari, certare (sup. cretum.) — I zde střídává se *t* a *s*, tedy: cursare, pulsare, quassare, versare, vexare (vectum). Též krytočinná tvoří se: sectari, scitari, tutari, versari, amplexari.

2) Významem velmi blízka jsou frequentativa a iterativa, jež znamenají mnohonásobné opakování činnosti kmenové. Končí se v itare, jež se připojuje 1) ke kmeni času přítomného: clamito od clamo, imperito,

volito — latito od lateo, territo — agito od ago, cogito, quaerito, — licitor, minitor, pollicitor, sciscitor. 2) Ke kmeni supinovému: dictito od dico, haesito, missito, lectito, scriptito, visito; anebo jsou iterativa odvozená od intensivních: cursitare, dictitare od curso, dicto.

3. Inchoativa, jež znamenají počínání činnosti, všecka skonávají se v sco, jež se připojuje k otevřeným kmenům samým; k zavřeným však přistupuje hláskou *i*. labare — labasco počíti klesati; calere — calesco počínám tepleti, rozteplívám se; madeo — madesco moknu, mokvám; pallesco, rubesco. — Obyčejně předložka k časoslovu přidává se: florere kvésti, effloresco vzkvétám; gemere — ingemisco; dormire — obdormisco, sapere — resipisco, memini — reminiscor etc.

Pozn. Též od přídavných a podstatných tvoří se časoslova počínací v esco, zřídka v asco: maturus — maturesco zraji, niger — nigresco černám, mitis — mitesco, dives — ditesco, rarus — raresco. I zde předložka k časoslovu přibývá: mutus — obmutesco, creber — percrebesco, vilis — evilesco, gravis — ingravesco. Od puer — puerasco; ignis — ignesco, pluma — plumesco, senex, senis — senesco. Odtud složená repuerasco, consenesco.

Pro svůj počínací význam málokterá mají perfectum a sice odvozená od časoslov mívají perfectum svých časoslov kmenných; která ale kmenného časoslova nemají, tvoří perfectum v ui. Supina při nich význam nepřipouští.

4. Desiderativa pronášejí žádost a chuť k činnosti a končí se v ūrio s hláskou sesilovací *t*, která beře touž proměnu jako *t* v supinum: emo, emptum — empturio; edo, esum — esurio; peto, petitum — petiturio; coenaturio.

§ 120. Složeniny jsou 1) tvárné, 2) skutečné.

1) Tvárné, nevlastní vznikly jen písmem nepřetržitým, mezery mezi dvěma jmeny nenechávajícím, pročež každé z dvou těch jmen o sobě skloňováno bývá: jusjurandum, g. jurisjurandi; respublica, g. reipublicae; rosmarinus rozmarýn, g. roris marini, rore marino i marino rore; alteruter, alterius utrius neb alterutrius v. § 60, 9. — neb paterfamilias, patris familias; plebiscitum, dat. plebiscito; senatusconsultum, senatusconsulto. Tak ludimagister, aquaeductus, agricultura. Takž i časoslova satisfacere, pessumdare, circumsedere, antecapere naproti časoslovům perficere, perdere, assidere, anticipare.

2) Vlastní složeniny jsou, které nejen za jedno se piší ale i v jedno nerozlučné slovo srůstají.

Přitom jest šetřiti 1) K jakému slov druhu složenina patří, 2) ze slov jakého druhu se skládá, v čemž jest rozeznávati slovo základní, v němž obsažen jest význam, a slovo určovací, kterým základní slovo zevrubněj vyměřeno bývá.

Nejběžnější složeniny.

1) Podstatná ze dvou podstatných: manumissio, vītĭsātor, caprificus.
z 1 přídavn. a z 1 podst.: rectangulum, cavaedium dvoreček uvnitř domu římského.
z 1 číslovky a z 1 podst.: biduum, triennium, decemvir.
z 1 předložky a z 1 podst.: condiscipulus, interregnum, superficies.

z 1 podstat. a z 1 časoslova: agricola, artifex, tubicen, augur, causidicus.
z 1 čísl. a z 1 časosl.: princeps, primordium.

2) přídavná ze dvou podstatných: aeripes, ignicolor.
z 1 přídav. a z 1 podst.: aequanimus, alienigenus, misericors.
z 1 číslovky a z 1 podst.: bidens, quadrupes, centifolius.
z 1 částice a z 1 podst.: ingens, expers, securus.
z 1 částice a z 1 přídav.: difficilis, immemor, permagnus.
z 1 podst. a z 1 časoslova: armiger, naufragus, particeps.
z 1 přídav a z 1 časosl.: falsidicus, omnipotens, vaniloquus.
z 1 příslovce a z 1 časosl.: benevolus, beneficus.

3) časoslova z 1 předložky a z 1 podst.: expedire, irrętire, pernoctare.
z 1 předložky a z 1 přídav.: erudire, explanare.
z 1 podst a z 1 časosl.: aedifico, litigo, vociferor.
z 1 přídav. a z 1 časosl.: aequiparo, amplifico, gratificor.
z 1 částice a z 1 časoslova: benedico, nolo, malo.

O skládání předložek s časoslovy v. § 103.

Přídavek. Zvukosloví.

1) Proměny samohlásek.

§ 1. Samohlásky proměňují se působením samohlásek sousedních, z čeho vznikává jednak rozličných samohlásek spodobení buď úplné neb neúplné, jednak stejných samohlásek rozlišení.

Spodobování. 1) Hlásce předcházející připodobuje se hláska následující; hlásky *a, o, u* hlásku *ĭ* před nimi samými stojící proměňují v *ĕ*, ale jen v slabice, která má přízvuk.

i před *a*: quéam, éam		éam		méa		déa	
„ *o* queo, eo	ire	eo	is id	meo	mi mihi	deo	divus di
„ *u*: queunt, eunt	is it	eum		meum		deum	

2) Samohláska následující připodobňuje sobě samohlásku předcházející, což se děje, když mezi dvěma těmi samohláskami souhláska postavena jest.

Hláska *i* spodobuje hlásku *o*: incola — inquilinus.
„ „ „ *u*: famulus — familia, simul — similis (naproti čemuž simulare), difficultas — difficilis, Cures — Quirites, Siculus — Sicilia.

Hláska *e* spodobuje hlásku *a* n. *i*: l*a*cio, illĭcio — illĕcĕbrae.
hlásku *o*: b*o*nus — b*e*n*e*.

Hláska *o* spodobuje hlásku *e*: s*e*cordia — s*o*cordia.
hlásku *u* s*u*boles — s*o*boles.

Hláska *u* spodobuje hlásku *e*: t*e*go — t*ŭ*gurium.

§ 2. Rozlišování pochází z té příčiny, že latina nenávidí toho, aby se dvě úplně stejné samohlásky setkávaly a sstupovaly, nébrž samohlásky takové o krok se rozstupují, právě jako spodobováním se o krok sbližůjí. Nesnášejí se vedlé sebe *ii*, pročež jedno v *e* přejíti musí a sice prvější *i* v slabice přízvučné: *eis, ei, deis, dei,* ano *īs* a *ī* neproměnné

koncovky skloňovacích pádův jsou a již také *i* ustoupilo v *eo*, v *deus* a t. d. § 1; druhé pak *i* přechází v *e*, když prvější *i* ke kmeni náleží a druhé *i* pouhou vaznou jest. Srovnej

cast-i-tas, ver-i-tas s vari-e-tas, soci-e-tas
miles, mil-i-tis „ abies, abi-e-tis
margo, marg-i-nis „ Anio, Ani-e-nis
lev-i-gare „ vari-e-gare
clamo, clam-i-tare „ hio, hi-e-tare.

Tak přítvorek īnus ihned mění se v ēnus, když předchází *i*: alienus, Labienus, Salvidienus.

§ 3. Splývání. Stahování.

Dvě samohlásky v témž slově se stýkající, které buď slova k slovu přisunutím anebo kmene ohybáním setkaly se, jsouce vyslovovány mnohdy splývají v jednu hlásku, a to nejčastěji 1) v prvější, tak že samohláska druhé úplně mizí jen prodlení slabiky po sobě zůstavujíc. To se též někdy děje, kde samohlásky jen polohláskami vanutými *h*, *j*, *v* od sebe odděleny jsou, jako:

a z ae v [mavelle, maelle], malle; laudaveram [laudaeram] laudaram etc.
ai „ laudavisti [laudaisti] laudāsti, [laudais] laudās;
ao „ magevolo, mavolo [maolo] mālo.
e z ee v [vĕhĕlum], velum, velox, [nĕhĕmo], nemo, prehendo, prendo, deleveram [deleeram] deleram.
ei „ [deigo], dego;
i z ie v siem, sim; [iebam], ibam.
ii „ tibiicen, tibīcen; gratiis, gratis; nihil, nil; mihi, mi; divitior, ditior; dii, di.
iu „ bĭjŭgae, bigae; quadrigae.
o z oa v [coago, coigo], cogo;
oe „ [proemo], prōmo; [conventio] contio; proversum, prorsum; aliorsum, quorsum — morunt místo moverunt;
oi „ [fovitum], fōtum, mōtum — movisti, mōsti, nōsti; [bōvibus] bōbus.
oo „ [coopia], copia, [prŏŏles], proles; provorsum;
u z ou v [cojuncti], cuncti;
ue „ jŭvĕnior; jūnior; [fructues], fructus; [subversum], sursum;
ui „ uvidus, udus;
uo „ subvorsum, sursum;

Pozn. Zde též hláska *v* k *u* podobná usnadňuje stahování, což se jeví tím zvláště, že *v* mezi hláskami *o* a *e* neb mezi hláskami *o* a *i* postavené samo hynouci z hlásky *o* způsobuje *u*. Tak novemdinae, novendinae, novndinae, nundinae; nuncupo (z nomen capio); prŏvidens, prūdens. Též mezi *a* a *e* jako favestus, faustus (sr. honestus).

Zde tedy děje se splynutí v hlásku novou.

Tak *ae* z ae-i v aetas z aevitas,
ae-o „ praeco z praevoco,
oe „ o-i „ Cloelius z Clovilius,
au „ a-v-i „ nauta z navita.

2) Druhá z hlásek stýkajících se vytiskuje prvou, tak v [ne-ullus] nullus, nunquam, neutiquam, nūtiquam, [fructuibus] fructibus; venumeo, veneo.

Pozn. Všecky tyto úkazy směřují k odstranění hiatu.

§ 4. O proměňování samohlásek souhláskami.

Toto proměňování díti se může způsobem trojím:

1) Souhláska mění samohlásku, kterou má postavenu před sebou.
2) Souhláska před sebou zplozuje samohlásku
3) Souhláska vytiskuje před sebou samohlásku.

Působení souhlásek jeví se zvláště v krátkých samohláskách, v bezpřízvučných, v slabikách odvozovacích a spojovacích, nehrubě v slabikách kmenných a dlouhých.

U působeno bývá hláskou *l*, *e* hláskou *r*, *i* hláskami *n* a *t*.

§ 5. 1. Před *l* v přítvorcích v lentus, leus, lejus, lus vaznou bývá *u*, jako: truculentus, opulentus, aculeus, caeruleus, hinnuleus, stimulus, spicula, legulejus. Jen místo adulescens, ježto pochází od oleo rostu, též adolescens psáno. Tak pello má pepŭli. Avšak *u*, před kterým jest *i*, *e* nebo *v*, přechází v *o*. Odtuď filiola, gladiolus, negotiolum, sciolus, unciola, viola, vinolentus, sanguinolentus; — *e*: alveolus, Carseoli, lineola; — *v*: frivolus, Scaevola.

2. Předcházející krátká samohláska před *l* mění se v *u*, jestliže za *l* ještě jiná souhláska přichází aneb jest-li slovo hláskou *l* končí.

1. *a*) cultus (cŏlo), adultus (oleo).
b) pulsus (pello); sepulcrum, sepultus (sepelio); odtud vello v perf. velli nebo vulsi, mella, mulsum.
c) facultas (facilis), simultas.
2. simul, consul.
3. *L* po hláskách *b*, *p*, *f*, *c*, *g* alespoň polovici hlásky *u* před sebou vsouvá. Odtud psáno vinclum nebo, u klasikův obyčejněji, vinculum. Vzdělaní psali figulus, avšak figlinus hrnčířský; populus, ale duplus; angulus ale templum, stabulum, tabula, crustulum.

§ 6. *R* mezi sebe a mezi němou souhlásku před jím samým postavenou vsouvá hlásku *e*, nemá-li za sebou samohlásku, k nížby se přivinulo; pročež místo *br*, *pr*, *fr*, *cr*, *gr*, *tr* slyší se a píše se *ber*, *per* atd.: liber libri, aper apri, vafer vafri, acer acris, ager agri, mater matris.

§ 7. Hláska *i* před *n* vyskytá se často v přítvorcích: balíneum, máchina, pátina, trútina, homo tvoří hominis.

Hláska *i* má též příbuznost s němými zubnicemi *t*, *d*, tak legĭto, genitor, často v supinech jako cubitum, sonitum, habitum, genitum; před přítvorky tia, tas, tudo, tus jako amicĭtia, carĭtas, magnĭtudo, fundĭtus Tak přítvorek adjektivný idus od časoslov v *eo*: calleo, callidus.

§ 8 Kterak se mění samohlásky působením přízvuku.

1) Slabika, která přízvuku pozbyla, může pozbyti i délky, jako *a*) mōles — mŏléstus, pax pācis — păcíscor, lūceo — lŭcérna, nōtus — nŏtare, mamma — mămilla, offa — ŏfella; *b*) fīdus — perfĭdus, juro — péjero avšak perjúrus. Tak prō zkráceno býti může ve složených slovech, jako prŏcella, prŏfundus.

2) S pozbytím přízvuku mnohdy spojeno bývá seslabení samohlásky: pérdere, dédere od dăre, eminus od mănus a svrchuzmíněné pejero od juro.

§ 9. Mizení slabiky bezpřízvučné vedlé přízvuku ostrého děje se v složených slovech, ježto samohláska na konci kmene před přízvukem samohlásky příponné vypadá: fam[a] — osus, glaci[e] — alis, fin[i] — alis, querc[u] — etum, ale též před souhláskami, jako man[u] — suetus, prog[e]natus, doct[o]rina, c[a]lamor, nomenc[a]lator (od nomen calare).

Po slabice přízvučné, jako vict[o] — rix, suóp[o]te, pal[u]ma.

Tak mizí po přízvuku *e* v esese, ferese, velese i vzniká esse a spodobením ferre, velle; tak infra, supra vedlé inferus, superus; zprávné jest déxtera i dextra.

Tak mizí hláska *i* před *d* a před *t*; z calidus tvoří se caldarium zhřívadlo, válde z válĭde, údus z úv´dus, gaudeo (místo gavideo sr. gavisus); cautus (cávitus), mótus (móvitus), altus (álitus), quaés'tor, naú'ta, próp'ter, audác'ter, fér'te. Často před příponami začínajícími hláskou *m;* agmen, tegmen, tegmentum vedlé tegimen i tegimentum; před *n*: signum, tignum (sr. sigillum ze sig*i*nulum, tigillum), balneum vedlé balineum.

Před *s* zvláště v koncovce, tak fers, es (= edis), tak scobs i scobis, bes i bessis, Quiris z Quirītis.

Mocí přízvuku též laudaveram srazilo se v laudaram; takť amaris, noris, praetor (z prae ire), cogo, debeo (z dehabeo).

§ 10. *Kterak slábne samohláska v koncovce.* Hláska *e* ráda se vluzuje v koncovkách, jsouc nejpohodlnější mluvidlu ustávajícímu. Pročež hláska *i* v koncovce často v *e* přechází: tak im měnívá se v em, is v es; z agminis stává se agmen; laudaberis po ztrátě hlásky *s* mění se v laudabere a t. d.; tak viderere, loquerere. *O* (*u*) přechází v *e* v serve, ille, necesse, *u* v *e* v slově fecere místo fecerunt.

§ 11. *Odsouvání koncovky.* Poněvadž koncovka přízvuku nemívá, ano se přízvuk vždy od koncovky k násloví táhne, slabnutí mohlo vésti k úplnému zmizení hlásky *e*. Tak v dic, duc místo dice, duce, v neu místo neve, nec místo neque, ve quin, sin, viden, audin, v hic, sic, v animal, calcar, v laudor.

Koncovka *us* odsouvá se po *r* v ager, vesper, tak v satur, vir; v ármiger, sígnifer, Alexánder.

§ 12. *Proměňování samohlásek zbíhá se též při tvoření nových tvarů. a*) Při odvozování. Tak *a* přechází v *o* v pars portio, scabo scobs; sr. dar, donum; *a* v *i*: pango (pag) pignus; *e* v *o*: tego toga, pendo pondus, sero sors, precor procus, sterno storia, terra extorris, fero fors, cello collis, memini (men sr mens), moneo, metior modus, neco noceo.

b) V složeninách. a) Samohlásky krátké. Přibytím nové slabiky z předu samohláska slabiky kmenné slábne a sice:

1) *ă* před *b*, *p*, *m*, *v* přechází v *ŭ*: cápio — óccupo předchvacuji, aúcupor; taberna, contubérnium; před *l* i *r*, za nimiž jde souhláska, jako: salsus insulsus, saltare insultare, calcare inculcare; *ă* po *r* přechází v *ĕ*: aggedior, regredior od gradior, a před *r*, jako: puerpera (pario), pauper (paro). Místem i před *c* a před *t* jako: imbecillus od baculus, perpetior, defetiscor od patior, fatiscor; a v poslední slabice před *n*: oscen, tibicen od cano.

2) *ă* přechází v *ĭ* v slabice otevřené nebo před každou prostou souhláskou, v *e* v slabice zavřené nebo před několika souhláskami.

a) capio accipio, rapio eripio, jacio abjicio, lacio allicio, facilis difficilis, statuo constituo, cano concino, nam enim, amicus inimicus.

Pozn. 1. Vsunutá nosovka za úplnou souhlásku neplatí, pročež impingo, infringo, contingo od pango, frango, tango, nikoliv impengo a t. d.

b) abjectus od jacio; acceptus, ereptus, inermis od arma, imberbis od barba.

Pozn. 2. *a* zůstává v několika slovech, jako v concavus, comparo, remaneo a t. d.

3) *ĕ* v slabice otevřené přechází v *i*: assideo od sedeo, colligo od lego, redimo od emo, retineo, teneo; též pertinax; *ĕ* zůstává před *r*: affero, aggero, obtero, confero, též infrĕmo, expĕto, contĕgo, perlego, ingĕmo, quatĕnus Obyčejné jest eneco, též nyní psávají neglegō, intellego místo negligo, intelligo.

ĭ nemůže ještě kratším učiněno býti.

ŭ zůstává: incubo, concupìsco, contumax, erubesco.

Pozn. 3. Pročež platí pravidlo:
e v otevřené slabice přechází v *i*, neb *i* v zavřené slabice přechází v *e*
u „ „ „ *o*, „ *o* „ „ „ *u*
nomen nominis, judex judicis, auceps, ales (z alitis), conficio confectus, ebur eboris, colo cultus

b) Samohlásky dlouhé: *a* přechází v *ē*: anhelo; *ē* v *ī*: delinire (lenis), subtilis (tela); *ō* v *ī* jen v cognītus (z nōtus); *ū* v *ē* jen v pejēro; *ai* v *ī*: exquiro (quaero); illido (laedo), existimo (aestimo), concido (caedo), iniquus (aequus).

au v *ō*: explodo (plaudo), uffōco (faux), *au* v *u*: accuso (causa); jako *u* v *oe* neb v *e*, na př. murus (dř. moirōs) v pomoerium i v pomerium přechází, tak též *au* v *oe* neb v *e* v oboedio neb obedio od audio.

§ 13. Samohláska bývá prodloužena náhradou za vysutou spoluhlásku: pōsno (sr. pōsui), pōno, mensāms mensās, od prēmo přichází prēlum (premlum); divīdo (dividsi) divīsi.

2. O proměnách souhlásek.

§ 14. Proměny tyto dějí se k uvarování tvrdé a nelibé výslovnosti. Té latina vyhýbá, 1) souhlásku znění odporného před souhláskou následující proměňujíc v pohodlnější

Němé před němými a vanutými: 1) střední souhlásky *b*, *g*, též *q* před *s* a před *t* přecházejí v temné: scribo scripsi scriptum, coquo coxi coctum, exstinguo exstinxi exstinctus, tego texi tectum. Avšak se vždy píše: urbs, scrobs, scobs trabs, caelebs, Arabs, aby se tvar nominativní od tvarů druhých pádů nelíšil Taktéž: ani předložek neměněno, aby odvození zřejmé zůstávalo, jako obtineo, subtilis.

2) Střední souhláska *d* před *t* přechází v *s*: claudo claus-trum, edit es-t; *d* před *t* také s tímto *t* přechází v *s*: claudo (claudtum) clausum; *d* před *c* i před *q* bylo aspoň vyslovováno, jako *c*, na př. idcirco, quidquid vyslovuj iccirco, quicquid.

Němé před tekutými. 1) *b* a *p* před *n* přecházejí v *m*. Proto scamnum pochází od nějakého scabum, jehož se udrželo zdrobnělé jm. scabellum; též somnus od sopor, Samnites od Sabini.

2) Temná přechází v střední: nec, seco, salix, decus — negligo, segmentum, salignus, dignus; populus publicus; quatuor quadraginta.

3) Střední před tekutými spodobiti se s tekutými může: sedes (sedula, sedla) sella.

Tekuté před temnými: *a*) *m* před hrdelnicemi a před jazyčnými, tedy před *c*, *g*, *q*, *d*, *t* přecházi v *n*: anceps, princeps, nunc, tunc (tum- ce) — congero, conquiro, clandestinus, eundem — contraho, septentrio.

b) *n* před *b* a před *p* přechází v *m*: imbibo, imberbis, imprimis.

c) *r* před *t* vrací se v *s*: robur robustus, honor honestus, favor (favestus) faustus.

d) Po *l* a po *r* místo *t* bývá *s*, místo koncovek tor, tus bývají sor, sus: expulsor, cursor, expulsus, cursus.

Tekuté před tekutými: *n*, *r* před *l* přechází v *l*: homo(n) (homonulus) homullus, unus (unulus) ullus, corona corolla, catena catella, signum (siginum, siginulum) sigillum, catus catillus, asinus asellus, bonus bellus; puer puella, ager agellus, sacrum sacellum, tener tenellus, stiria, stella.

Z vanutých hlásek hlásky *h* i *v* před *s* i před *t* tvrdnou v *c*: *h* v traho traxi

tractum, vehi vexi vectum; *v* v slově vivo vixi victum, poněvadž v jeho kmeně prvotně bylo *g*.

§ 15. Nelibé znění stejných hlásek odstraňuje se *rozlišováním*. *L* v témž slově se opětujíc nelibě znělo, pročež druhé *l* rádo nahražováno hláskou *r* Proto přítvorky ale, alis, bulum, culum mění se v are, aris, brum, crum, když před nimi ve kmeni předchází *l*; zůstává ale v přítvorku, když po prvějším *l* hláska *r* nelibý ten zvuk zase ruší § 116.

§ 16. Nelibému znění vyhybá mluva vsunutím souhlásky mezi souhlásky. Takto kde hlásce *m* před *s* nebo před *t* býti se udá, vsunuto bývá *p*: sumo — sum-p-si, sum-p-tum, demo dempsi, demptum, hiems hiemps.

§ 17. Nezvučnosti mluva vyhybá vymítnutím souhlásky. 1) Vymítány bývají *g*, *c*, *q* *a*) po *l* a po *r* před *s* a před *t*: mulgeo mulsi, spargo sparsi, fulcio fulsi fultum, mulceo mulsi, farcio farsi fartum, torqueo torsi tortum.

Pozn. Po *n* děje se tak ve quinque quintus Prvotné *q* zůstává ještě ve jmeně vlastním Quinctius. Místem se hláska ta drží jako finxi, tinctus.

b) před tekutými v odvozených tvarech; pročež fulmen (fulgeo) — quernus (quercus), pālus (păgo), culina (coquo), exāmen (ago), luna, lumen (luceo), dēni (dēcem), quini (quinque).

2) *D* a *t* vysouvají se *a*) před *s*: claudo clausi, flecto flexi, montis mons, lapidis lapis, militis miles.

b) před tekutými, alespoň v odvozování: caedo, z něho caelum, caelatum, caementum; ze scando scāla; z mando māla, radix rāmus, pătēre pălam, mercedis, mercenarius, fid (findo) finis.

V složeninách vymítáno bývá *s* před *l*, *m*, *n* a před *d*: corpuslentus — corpulentus, pōs-no — pōno, viden', satin', z videsne, satisne; z is-dem, disduco, tresdecim jest īdem, dīduco, trēdecim.

v ustupuje před *t* a před *m* v samohlásku přecházejíc: mōveo (moutum), mōtum, mōmentum, juvo jutum.

n ustupuje hlásce *h*: cohaereo, cohortor; hlásce *j*: cojuncti, cuncti; říkáno též cojunx, coicere místo conjunx, cojicere; *n* ustupuje před *gn*: ignavus, ignoro místo ingnavus.

§ 18. *Vysouvání* souhlásky *a*) v násloví. Před *n* sesouvá se *g* v nosco, nascor, navus, narus; sr. cognosco, cognatus, ignavus, ignarus.

b) V koncovce hlásky *l*, *n*, *r* odsouvají hlásku *s*; tedy místo sols, leons, ansers bude sol, leo, anser, též v nominativě 3. skloň v koncovce *on* hláska *n* odsouvá se i zůstává *o*: leo.

§ 19. *S* mezi dvěma samohláskami často přechází v *r*; tak laudaris z laudasis, honos honoris, scelus sceleris, aes aeris. Srovnej gestum a gero, ustum a uro, festus a feriae, Falisci Falerii. Tak z esam, eso jest eram, ero, z disemo jest dirimo.

§ 20. *Pravidlo obecné.* Nižádná slabika dvěma stejnými souhláskami nekončí, pročež as, far, fel, mel, os nikoliv ass, farr a t. d., ačkoli genitivi jsou assis, farris a t. d., cursus, nikoli currsus od curro; falsus, nikoli fallsus od fallo.

Skladba.

§ 121. O větě a částkách jejích. Skladba ze slov větu skládati a větu s větou spojovati učí.

Věta jest myšlénka proslovená neb vyrčený úsudek; pročež musí obsahovati 1) něco, o čem se myslí a vypovídá, co myšlénce a větě jako podmítnuto a podestřeno jest, podmět — subjectum; 2) to, jež se o podmětu myslí neb soudí a slovy pronáší, přísudek neb výrok — praedicatum (t. j. vyrčené): Jdu. Jsme smrtedlni. Strom — kvete. Lev — jest dravec. Chlapec — umí čísti.

Vedlé těchto bytných částek, bez nichž věty není, jest nám rozeznávati ještě jiných částek, jež mohou jednotlivé nebo i pospolu ve větě bývati; ty jsou:

1) Objectum, předmět na čemž podmět svou činnost provozuje, co činnosti jeho jako předmítnuto jest: Chlapec kupuje — knihu.

2 Terminativum vyslovuje, komu neb čemu se něco děje: Chlapec kupuje knihu — sobě.

3) Adjectum, přívržek, oznamuje prostředek, čas, prostoru, bližší okolnosti, v nichž se něco děje: Chlapec dnes koupí knihu za zlatku od bratrance s dovolením otcovým.

Tyto tři právě jmenované vztahy obyčejně společným názvem vztahův předmětných neb předmětu jmenovány bývají, tak že od přísudku na věc pohlížejíce toliko podmět a předmět a tudy dvě částky skladby rozeznáváme.

§ 122. Mimo spojování a skladání několika slov ve větu, k utvoření a proslovení myšlénky, také spojována bývají slova jenom k utvoření pojmu. Při tom znak nový k pojmu přibývající s pojemovým slovem v nové nějaké slovo nesplývá, nébrž jen k němu přistavován bývá, aby zřejmé bylo, že k němu přináležeti má, na př. muž — muž bohatý — muž velmi bohatý atd.

Rozeznáváme slova pojmová, t. j. která pojem nějaký obsahují, na př. strom, čtverohran, a slova dobná neb formální, jež toliko vztah dvou pojmův vystihují, na př. a, vedlé.

Toliko slova pojmová mohou znaky nově přibývajícími ještě zevrubněji býti určována. To jsou jmena podstatná, přídavná, časoslova, příslovce. Jmeno podstatné určuje se připojením *a*) přídavného, jež v té příčině přívlastkem slove; *b*) jiného podstatného, jež slove přístavek, *c*) příslovce, čehož v latině pořídku bývá, v. § 309. Jmeno přídavné, časoslovo a příslovce jen příslovcem určeno býti může.

§ 123. Skladba podmětu a přísudku obsahuje pravidla o shodě jejich a slove nauka o shodě syntaxis convenientiae, k ní též pravidla přívlastku a přístavku náležejí, jakož i připojování zájmena vztažného (a zájmena vůbec) k některému pojmu nejbližší věty. Pravidla o vztazích předmětných obsahuje nauka o závislosti, syntaxis rectionis.

Syntaxis convenientiae.

Podmět a přísudek (výrok).

§ 124. Podmětem bývá: 1) jmeno (nomen) v nominativě: Arbor viret. Alexander fuit rex, a sice obyčejně podstatné; přídavné jen tehdy, když zpodstatnělo, t. j. když se ho jako podstatného užívá: Boni bona probant, dobří dobré věci chválí. Ficta omnia (všecka tvářnost) celeriter tamquam flosculi decidunt; aneb zájmeno, pokud jest na místě jm. podstatného: hic — niger est.

2) Podmětem býti může způsob neurčitý jakožto nominativ rodu středního: Socium fallere turpissimum est. Abesse patriā miserum est. Laudari, coli, diligi gloriosum est, metui vero et in odio esse detestabile; ano každé slovo, každý slovný tvar i každá slabika, beře-li se samo o sobě a nikoli co člen větný, platí za neutrum: *repente* — *tri*syllab*um* est. *Amat* — est tertia persona singularis. *Se* — est long*um*. Podmět může již v pouhém přísudku neb výroku obsažen býti: lego legis legit etc. Třetí osoba legit, legunt ukazuje k podmětu již jmenovanému; osobného zájmena třetí osoby není, v. § 53.

Pozn. 1. Podmětem může býti veškerá věta, ovšem jakožto neutrum: Quod in febrim incidisti — magnum mihi dolorem attulit, místo čehož i te in febrim incidisse praveno býti může

2) Můžeme děj vysloviti k nižádnému podmětu ho nevztahujíce, když podmětu neznáme neb nejmenujeme: pluit, tonat, miseret; auditum est, potest dubitari, desitum est turbari.

3) Můžeť místem k časoslovům bezosobným podmět připojen býti; tehdy však bezosobnými býti přestávají, na př Jupiter tonat, pluit; coelo vesperascente

§ 125. 1. Přísudkem bývá jedině verbum finitum: Arbor — viret. Caesar — occisus est. Possum dicere. Videor esse.

2. V přísudku neb výroku postaveno býti může i jmeno přídavné nebo podstatné, avšak nikoli co výrok, neboť jemu schází tvar neb doba výrokova, pročež se k němu připojiti musí časoslovo, jež vyznamenává býti neb státi se něčím a slove sponou (copula). Nejprostější a nejobyčejnější jest sum, pročež také obzvláště sponou nazývá se; avšak též fio, evado, existo a t. d., v. § 132.

Pozn V této příčině jest sum slovem dobným neb formalným; avšak může býti též slovem pojmovým, majíc úplný význam jsoucnosti nebo bytu, kdež také v jiné vazby vstupuje: esse in urbe, in timore; aliquid est in vitio = vitiosum; in dubio, in aperto; esse in rem = vhod; esse pro hoste za nepřítele; esse multi laboris. Může co úplné slovo pojmové přivzíti k sobě příslovce, které ale nikdy nemůže přísudkem býti: *sic* vita hominum est Rectissime sunt apud te omnia. Ibi commodissime eris. Sero est pozdě jest; serum est pozdní doba jest, připozdívá se.

§ 126. O shodě podmětu s přísudkem. S podmětem shoduje se přísudek neb výrok osobou, rodem, číslem i pádem — pokud toho tvarové dopouštějí. Výrokové časoslovo s podmětem svým shoduje se osobou i číslem,

výrokové adjectivum rodem, číslem i pádem; výrokové substantivum pádem a jest-li přechylné (mobile t. j. osobné jmeno), též rodem a číslem. Divitiae sunt incertae. Justitia omnium est domina et regina virtutum. Athenae sunt omnium doctrinarum inventrices. Usus magister est optimus.

Pozn. 1 I zájmeno ukazovací a určovací shoduje se s podmětem nebo s předmětem, k němuž ukazuje, jakož bývá i v češtině: Hic est ille vir, tenť jest neb to jest onen muž; haec erat res ta neb to) byla věc. Haec morum vitia sunt, non senectutis ty jsou neb to jsou vady . . . Taktéž když zájmeno ukazuje na veškerou větu, jako: Si omnia facienda sunt, quae amici velint, non amicitiae *tales*, sed conjurationes putandae sunt takového něco nemá za přátelství, nébrž za spiknutí pokládáno býti. Idem velle atque idem nolle, *ea* demum firma amicitia est. Jest-li však řeč o pojmu a podstatě něčeho, klade se zájmeno rodu středního: Quod ego (Hannibal) fui ad Trasimēnum, id tu (Scipio) hodie es.

Pozn. 2. Přídavné jmeno rodu středního jakožto výrok neb přísudek k podmětu rodu mužského nebo ženského sponou připojené mívá do sebe povahu jmena podstatného: Omnium rerum mors est extremum (posledek, konec). Turpitudo pejus est (horší věc, něco horšího) quam dolor.

Pozn. 3. Jest-li v přísudku superlativ s genitivem partitivním, rod jeho pravidelně rodem podmětu řídí se: Elephas est omnium bestiarum maximus. Avšak shoduje se přísudkový superlativ co do rodu též s genitivem partitivním, stojí-li podmět na konci věty: Maxima omnium bestiarum est elephantus.

Pozn. 4. Místo osoby první čísla jednotného Říman o sobě samém mluvě ze skromnosti často užívá čísla množného, za jednoho ze mnoha se pokládaje. Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus.

2) Čeština ve větách trpných, jakož i při časoslovech *býti, ostati, zůstati* podmět vynášívá genitivem a přísudek klade v osobě třetí; latina však obecných pravidel o shodě podmětu a přísudku následuje: Nikoho není, nemo est; více jich spatřeno, plures conspecti sunt; dáno mi odměnu, praemio donatus sum. V češtině bývá té odchylky zvláště v záporných větách, při neurčitých podmětech a při základních číslech od pěti počnouce.

3) Jmenům hromadným připojuje se přísudek čísla jednotného v té samé větě, v níž postavena jsou; ale zůstává-li týž podmět v dalších větách, přechází přísudek v číslo množné téhož rodu, jehož jsou jednotlivé věci hromadným jmenem obsažené, což vazbou dlé smyslu (constructio ad sensum *κατὰ σύνεσιν*) nazývá se: Idem *humano generi* evenit, quod in terra colloca*ti sunt*. Jumentis maxime *Gallia* delectat*ur*, eaque impenso *parant* (totiž Galli) pretio.

4) Jmenuje-li se nějaká osoba názvem nevlastním, přeneseným, jako: furia, monstrum, scelus, fulmen, caput, přísudek zpravuje se osobou a nikoli názvem obrazným: Duo *fulmina* imperii subito in Hispania Cn. et P. Scipiones *exstincti sunt*, při čemž se zastírá nestejnost rodu vstavením jmena Scipiones mezi fulmina a exstincti, čehož

pozdější spisovatelé nešetří, na př. *Capita* conjurationis virgis *caesi* et securi *percussi* (sunt). Liv. I to jest vazba dlé smyslu.

5) Kde se substantivum přísudkové s podmětovým co do čísla a rodu srovnati nedá, rod a číslo spony, ač není-li osoba podmětem, řídí se substantivem nejblíže přístojícím, ať již podmětem nebo přísudkem: Non omnis *error* stultiti*a* est dicen*da*; jednak bylo by pravé: non omnis *error* dicend*us* est stultitia. *Paupertas* mihi *onus visum* est miser*um* et grav*e*. Tak zvláště když infinitiv podmětem jest: Contentum *esse* rebus suis maxim*ae sunt* certissimaeque *divitiae*. Naproti tomu: Nasica qui est Corculum appellatus.

§ 127. *Má-li několik podmětů jeden přísudek*, tehdy 1) jsou-li ti podmětové téhož rodu, přísudek klade se v čísle množném rodu téhož: Castor et Pollux ex equis pugnare visi sunt. Grammatice quondam et musice junctae fuerunt.

2) Kde se různí rod i číslo i osoba, latiník jen k jednomu podmětu přísudek kladl, doplnění jich k druhým podmětům posluchači neb čtenáři pozůstaviv. Přísudek nejpohodlněji kladen bývá hned k prvnímu podmětu: Ego abii et tu et alii omnes; staví se však správně i k poslednímu. Pravidlo toto ale platí jen, kde se přísudek hodí ke každému podmětu samotnému, nikoli kde se přísudek hodí jenom na všecky podměty zároveň.

Numerus. Přísudek připojuje se na př. k podmětu prvnímu: *Cono* plurimum Cypri *vixit*, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigeo. *Dixit* hoc apud vos *Zosippus* et Ismenias, *homines* nobilissimi. *Intercedit M. Antonius*, Q. Cassius, *tribuni* plebis; tedy každý o sobě, nikoli společně. K p. poslednímu: Legiones dicta*tor*, magister equitum suos equites dux*it*. Nunc mihi nihil libri, nihil liter*ae*, nihil doctrina prod*est*.

Genus. K p. prvnímu: Thrasybulus contemptus est primo atque ejus solitudo. Missae eo cohortes et C. Annius praefectus. Convicta est Messalina et Silius. K podmětu poslednímu: Nec privatos *focos*, nec publicas *leges* videtur nec libertatis *jura cara* habere, quem *discordiae*, quem *caedes* civium, quem *bellum* civile delectat. Brachia modo atque humeri liberi ab aqua erant.

Persona. Totéž sbíhá se při rozličnosti osob jako: Si apud te *nos*, si *gener* tuus *valet*. Quum quaesturam *nos*, consulatum Cotta, aedilitatem peter*et* Hortensius. Zvláště často při et — et, nec — nec, aut — aut, sive — sive. *Et ego et Cicero* meus *flagitabit*. Et *tu* et omnes *homines sciunt*. *Et proavus* L. Murenae *et avus* praetor *fuit*; avšak: *Et Q Maximus et M. Cato* iis temporibus *fuerunt* oba dva touž měrou. Cretum leges, quas sive Jupiter sive Minos sanxit, nebo když jeden, tedy nikoliv druhý. Taktéž v češtině.

§ 128. Kde se však přísudek vztahuje ke všem předmětům, jest rozeznávati zase dvojí případnost:

1) Dva podmětové pokládají se za jednost a tehdy přísudek bývá v čísle jednotném: Senatus populusque Romanus intelligit, jsouce

pospolu vrchností; naproti tomu cunctus senatus populusque obviam egressi, kdež se úhrn jednotlivých osob znamená. Religio et fides (přísná svědomitost) anteponatur amicitiae. Tempus necessitasque (nuzná doba) postulat.

2) Podměty jsou mnohostí, která zahrnuta býti má přísudkem jedním. V tom případě podmět nejdůležitější podržuje vrch a působí v přísudek t. j. tehdy mívá přednost *a*) osoba první před druhou, druhá před třetí; *b*) osoba před věcí a z osob zase *c*) muž před ženskou. — Přísudek bývá v čísle množném.

a) Si tu et *Tullia*, lux nostra, *valetis*, *ego* et suavissimus *Cicero* valemus. *Erratis*, Rulle, vehementer, et *tu* et *collegae tui*.

b) *Rex* regiaque classis una profecti *sunt*.

Pozn. Může však s osobou jako s věcí naloženo býti, kdež pak toto pravidlo místa již nemá: Romani regem regnumque Macedoniae *sua* futura sciunt. Patres decrevere, legatos sortesque oraculi Pythici exspectand*as* (zde jsou hlavní věcí sortes).

c) *Pater* mihi et *mater* mort*ui sunt*. *Juventas Terminus*que se moveri non *passi* sunt. Decem *ingenui*, decem *virgines*, *patrimi* omnes matrimique ad id sacrificium adhibiti sunt.

3) Není-li ničeho, jež by dle pravidla přednost mělo, jsou-li podměty jen věci, tedy bezživotné nebo bezosobné, bývá v přísudku jen rod střední čísla množného i když jsou jednotliví podmětové rodu docela stejného: Secundae res, *honores*, *imperia*, *victoriae* fortuita sunt. *Nox* atque *praeda* hostes *remorata* sunt. Stultiti*am* et temerita*tem* et injustitiam et intemperantiam dicimus esse fugien*da*.

4) Má-li podmět jmeno podstatné s předložkou cum k sobě připojené, jmeno to není sice podmětem co do tvaru větního, ovšem ale co do smyslu. Pravidlem tedy bude, že má tvaru větního šetřeno býti: *Tu* ipse cum *Sexto* scire velim quid cogit*es*. Quos ubi Afran*ius* procul visos cum Petrejo *conspexit*, nova re perterritus est. Avšak i množné číslo připouští se: *Lentulus cum ceteris* . . . . constitue*rant*.

5) Když se porovnávají dva podměty rozličného čísla neb rodu, přísudek nejbližším z nich zpravuje se: *Quis* illum consulem nisi *latrones putant*? Bellum ita suscipiatur, ut *nihil* nisi *pax* quaesita esse videatur. Magis *pedes* quam *arma* Numidas *tutata* sunt. Ei *cariora* semper omnia quam decus atque pudicitia fuit.

Pozn. Příslovce partim mívá přísudek v čísle množném, kde se podmět ze spojení větného snadno přimysliti dá: Nos consulares . . . quum partim e nobis ita timidi sint, ut . . ., partim ita a republica aversi.

Pozn. O českých příslovcích latině jmeny přídavnými vynášených viz § 209.

O přívlastcích a přístavcích.

§ 129. 1) Jest-li přídavné jmeno k podstatnému samému beze spony přistaveno, slove přívlastek (attributum); kterýž i v latině s jmenem svým v rodu, v čísle i v pádu srovnává se.

2) Vztahuje-li se přídavné k několiku podstatných jmen, řídí se nejbližším, prvním nebo posledním, a k druhým se v přiměřeném tvaru přimyšluje: Caesaris *omni* et *gratia* et *opibus* sic fruor ut meis, kdež omni i meis k oběma podstatným patří. *Suavis et saepe utilis* jocus et facetiae. Domos, villas, signa, tabulas *vestras* pluris quam rempublicam fecistis.

Pozn. 1. Přívlastek se neřídí tvarem, nébrž významen jmena podstatného, zvláště při milia, které připojeným genitivem teprvé smyslu nabývá: Ad septem milia hominum in naves impositos Neapolim transmisit. Taktéž v přísudku: Decem et sex milia peditum more Macedonum armati fuere.

Pozn. 2. Za starožitnou vazbu jmíno bylo, infinitiv časování opisného (-rum esse) jakožto neutrum singularis ke jmenu kteréhokoli rodu přikládati: Hanc tibi rem praesidio sperant futurum.

§ 130. Přístavkem (appositio) slove jmeno podstatné připojené k jinému podstatnému, k jehož objasnění slouží: Alexander, rex Macedonum. Přístavek jest vlastně pobočná věta samostatnosti pozbavená.

1) Přístavek bývá v témž pádu, v kterém jm. podstatné jím vysvětlované, a pokud možná, v témž rodě a čísle, v čemž ale jen substantiva mobilia (v § 9) vyhovívati mohou: Omitto Graeciam atque illas omnium doctrinarum *inventrices* Athenas. Nejčastěj však substantiva přechylného najíti nelze, tak že na stejném pádu přestati bývá: Quid dicam de *thesauro* omnium rerum, *memoria*? *Titus, deliciae* generis humani. *Corioli oppidum.*

2) Přístavkem nevždycky se vysvětluje podstata a bytost věci, nébrž často jen dočasný stav: *Africanus censor* (jsa censorem neb když byl c.) tribu movebat eum centurionem, qui in Pauli pugna non affuerat. Cicero *quaestor* Siciliam administravit, *aedilis* accusavit Verrem, *praetor* suasit legem Maniliam, *consul* Catilinam ex urbe expulit. Za takový přístavek užíváno bývá zvláště podstatných jmen znamenajících věk, stav neb úřad, jako: puer, adolescens, senex, dictator a t. d. *Victores* domum redierunt, jsouce vítězi, zvítězivše.

Pozn. Při apposici předložka obyčejně opakována nebývá: Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho et Hannibale.

3) Přístavek k několiku podstatných náležitý bývá v čísle množném: Marcus et Quintus Cicerones. Podobně: *Dicaearchum* cum Aristoxeno, doctos sane homines.

Pozn. Připojí-li se k přístavku slova dico, hoc est, id est, pád jeho tím měněn nebývá: Quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit! — Venies, mihi crede, exspectatus, neque solum nobis, id est tuis, sed prorsus omnibus. Při dico však smí nominativ změněn býti v akkusativ: Summi oratores, Antonium dico et Crassum.

4) Jest též přístavek dělivý neb partitivní, kdež nejprvé celek jmenován a potom zájmeny alius — alius, alter — alter v částky rozkládán bývá, jako: Qua caecitate homines . . . funditus *alii* everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt; anebo když zájmeny uterque, quisque obecná výpověď ještě na každou osobu zvláště se potahuje. Zde přísudek bývá v čísle množném, jestli společný jednotlivým věcem těmito zájmeny rozeznávaným; avšak činí-li neb trpí-li každá část týž sice děj

jednak ale přece jiným způsobem, bývá přísudek v čísle jednotném: Vos separatim sibi quisque consilium capitis. Pictores atque poetae suum quisque opus a vulgo considerari vult.

Pozn. Přístavkové někdy bývají bez zájmena, k němuž se vztahují. Themistocles veni ad te, já Th. — Hannibal peto pacem. Hoc tibi juventus romana indicimus bellum, my jinošstvo Římské.

Pozn. 2. Chválící neb hanějící přívlastkové proměňují se v latině v přístavek s přiměřeným substantivem obecným (homo, vir, urbs a t. d.), anebo ille mezi přídavné a mezi jmeno vlastní vkládáno bývá: učený Varro, Varro homo doctissimus, neb doctus ille Varro.

Pozn. 3. O přívlastcích latinských, jež v češtině rozdílně pronášíme v. § 209.

§ 131. O shodě zájmen vztažných se svými jmeny podstatnými. Zájmeno vztažné podléhá vazbě věty své, pročež dle této dostává svůj pád a své číslo; avšak zároveň vztahuje se k substantivu věty jiné, od kteréž tudy rod svůj beře. Pročež:

1) Vztažné zájmeno co do rodu shoduje se s tím slovem, k němuž se vztahuje; co do pádu řídí se vazbou věty své. Taktéž pronomen determinativum, interrogativum, demonstrativum, pokud se nápodobně vztahují: *a*) Laudabo sapientem illum *Biantem*, *qui* numeratur in septem. Hippias gloriatus est *annulum*, *quem* haberet, *pallium*, quo amictus, *soccos*, *quibus* indutus esset, se sua manu confecisse. Plerique perverse, ne dicam impudenter, *amicum* habere *talem* volunt, *quales* ipsi esse non possunt.

Pozn. Vztažné zájmeno, vztahuje-li se k obrazným názvům jako bestia, monstrum (sr. § 126, 4), bývá v rodě názvu vlastního: Ubi illic est scelus qui me perdidit?

b) Vztažné zájmeno, vztahuje-li se ku jmenu hromadnému, bývá v čísle množném: Caesar *equitatum* omnem, quem ex provincia coactum habebat, praemittit, *qui* videant . . . Maxime autem *haec aetas* (sr. juvenum) a libidinibus arcenda est exercendaque in labore patientiaque et animi et corporis, ut *eorum* in bellicis et in civilibus officiis vigeat industria.

Vazba dle smyslu obzvláště zračita bývá tam, kde vztažné zájmeno patří ku jmenu, které ani zjevně není položeno, nébrž jen ze spojení větního se vyrozumívá: *Vestra*, *qui* cum summa integritate *vixistis*, hoc maxime interest. Vejens bellum ortum est, quibus (sr. Vejentibus) Sabini arma junxerant; anebo kde jest jmeno sice položeno, ale v pobočné větě v jiném čísle mysleno: L. Cantilius *scriba* pontificis, *quos* (scribas) nunc minores pontifices appellant.

c) Vztážné zájmeno, vztahuje-li se k veškeré větě, bývá v čísle jednotném r. střed., ježto každá věta za nesklonné neutrum považována bývá: Tanta vis probitatis est, ut eam vel in iis, quos nunquam vidimus, vel *quod* majus est, in hoste etiam diligamus. Sumptui ne parcas ulla in re, *quod* ad valetudinem opus sit.

2) Vztažné zájmeno vztahuje-li se k několika substantivům věci znamenajícím, bývá v čísle množném rodu středního; při osobách též v čísle množném, a jsou-li při tom mužští, v rodě mužském; jsou-li jen ženské, tedy v rodě ženském:

Suavis est et vehementer saepe *utilis jocus* et *facetiae*, *quae* naturae sunt *propria*. Též při stejném rodu: Fortunam nemo ab *inconstantia* et *temeritate* sejunget, *quae digna* certe non sunt deo. Tak i pron. determinativum: Solis, lunae siderumque adspectus ipse satis indicat, non esse *ea* fortuit*a*. Jsou-li mezi těmi slovy jmena osob, mají přednost: *Summa* et *doctoris* auctoritas est et *urbis*, *quorum alter* te scientia augere potest, *altera* exemplis. Naproti tomu Delectabatur crebro *funali* et *tibicine*, *quae* sibi nullo exemplo sumpserat, jakoby při pištci důležitější byla tibia než člověk.

Pozn. Místem však vztažné zájmeno jen k jednomu z několika substantiv potahováno bývá: Mihi nunquam veniret in mentem furorem et *insaniam* optare vobis, in *quam* incidistis.

3) Jinak bývá, když se ve vztažné větě vyskytuje jmeno nové, k němuž se i vztažné zájmeno potahuje. Nové to jmeno bývá pak bližším a mocnějším a tehdy i co do rodu vztažné zájmeno jmenem své věty zpravuje se aneb jím přitahováno bývá (attrahitur), což slove přítahem (attractio): *Animal* hoc providum, sagax, multiplex, acutum, plenum rationis et consilii, *quem* vocamus hominem, praeclara quadam conditione generat*um* est a supremo deo. Ea omnia in *pratis* Flaminiis concilio plebis acta, *quem* nunc *Circum* Flaminium appellant. Anxur fuit, *quae* nunc *Terracinae* sunt, urbs prona in paludes. Illo *mari*, quod Atlanticum, *quod* magnum, *quem* Oceanum appellatis.

Ve všech těchto příkladech věta vztažná obsahuje poznamenání vedlejší, které do hlavní věty nezasahá, pročež vazba tato zvláště tam se nachází, kde vztažná věta jest jako přístavkem neb jako vedlejším poznamenáním k věci hlavní přidaným. Pročež přítah nevyhnutedlný bývá ve větách jako: Legati ab Alexandro quinquaginta Xenocrati *talenta* attulerunt, *quae erat pecunia* temporibus illis maxima.

Kde však věc teprvé přidanou k ní větou vztažnou znatedlna a rozeznatedlna bývá učiněna, tam zůstává pravidelný vztah zájmena vztažného, jež se řídí rodem substantiva před ním předcházejícího, jako: *Flumen, quod* appellatur Tamesis. *Genus* hominum, *quod* Helotes vocatur.

4) Když věta vztažná napřed postavena jest,

1) přitahuje k sobě mnohdy jmeno z věty hlavní, kteréž jmeno pak zájmenem určovacím zastupováno bývá, zvláště kdy ho v jiném pádě zapotřebí jest, a jen zřídka pak i zájmeno určovací také opouštěno bývá. Brevis erit narratio, si *cujus rei* satis erit summam dixisse, *ejus* partes non dicentur. *Quibus* bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut vires natura dedit aut celeritatem (sc. iis).

2) Jakož substantivum, tak i adjectivum vztažným zájmenem, a to ještě sličněji, přitahováno býti může: Themistocles de servis suis, *quem* habuit *fidelissimum*, ad Xerxem misit.

Pozn. Jako zde zájm. určovací vynecháno jest, tak též děje se ve slohu méně dbalém, když není žádného jmena, jímžby se opuštění determinativa usnadňovalo: Nunc redeo *ad* (ea) *quae* mihi mandas. Raptim *quibus* quisque *poterat elatis* exibant.

Jakož v dotčených případcích vztažné zájmeno rodem přitahováno bývá,

taktéž pádem k větě hlavní přitaženo býti může: Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus quum *eorum, quorum* oportuit, tum *illorum* etiam, *quorum* nunquam putaram.

Pozn. Vztažné věty české po časoslovech býti a míti infinitivem nebo přestupníkem skracované vždy větou úplnou latině rozváděny bývají: Nemám co psáti, non habeo quod scribam. Nebyl kdo dědin osévaje, non erat qui agros consereret,

NB. Odpověď v latině připadá k otázce veškerým tvarem větním, ježto k našemu ano a k našemu ne v latině žádných slovcí příhodných není. Více o tom viz v § 277.

Syntaxis rectionis.

Syntaxis nominum, nauka o pádech. I. přímých.

O nominativě.

V nominativu bývá podmět v. § 124 a tudy i přísudkové jmeno v. § 126.

§ 132. Dvojí nominativ mají časoslova doplňku potřebující, která se v češtině též instrumentalem doplňují, a jsou tato:

1. fio a evado, stávám se; efficior, jsem činěn, způsobován; exsisto, vznikám, povstávám, stávám se; maneo trvám, zůstávám; videor, zdám se, vidím se; appareo, jevím se; nascor, rodím se; morior, umírám. Nemo fit casu bonus. Servius Tullius juvenis evasit vere indŏlis regiae. Nemo nascitur dives, multi moriuntur pauperes. Tu mihi beatus videris.

2. Časoslova *a*) jmenovati se, nazývati se, jmenovánu, nazvánu býti, slouti: appellari, dici, nominari, nuncupari, salutari, usurpari, vocari, perhiberi, inscribi (míti nápis neb titul); *b*) za něco neb něčím býti zřízenu, ustanovenu, jmenovánu, vyvolenu, prohlášenu: creari, elígi, designari, declarari, renuntiari, též suffici, (na místo něčí dodosazenu býti); *c*) za něco býti pokládánu, považovánu, jmínu, počítánu, souzenu, ceněnu, za něco odbývati, haberi, existimari, judicari, numerari, putari, censeri, duci; *d*) za něco býti shledánu, nalezenu, poznánu, postíženu, inveniri, reperiri, deprehendi, cognosci; *e*) za něco dávánu neb bránu býti, dari, addi, sumi a t. d.

Tempus actionis opportunum appellatur occasio. Xenophontis liber quidam inscribitur Oeconomicus. Cicero consul creatus est. Pompeius imperator salutatus est. Catilina a senatu hostis judicatus est. Sapiens civis numeror. Tu in hoc negotio improbissimus reperiebaris. Monitor officii aliquis sumitur, datur, additur etc.

Pozn. Touž měrou může k edi, exoriri, prodire, ferri a k podobným druhý nominativ přidán býti.

1. Příd. Dotčená časoslova podržují dvojí nominativ, když změnivše se v infinitivy připojena jsou k časoslovům znamenajícím: moci, povinnu býti (míti), směti, possum, debeo, audeo etc.; počíti, pokračovati, přestati, incipio, pergo, desino etc.; zvykati, učiti se,

uměti, assuesco, disco, scio etc.; chtíti, žádati, ustanoviti, volo, cupio, statuo etc. Possum liber esse neb fieri; scio liber esse.

O vokativě.

§ 133. Vokativ bývá jen v přímluvě s citoslovcem *o* nebo bez něho, jako v češtině. Visne, ó Damocle, fortunam experiri meam?

II. O pádech nepřímých. Syntaxis rectionis.

Určování místa prostředkem pádův.

§ 134. K určení místa slouží obyčejně předložka s pádem svým, na př. esse in urbe v městě, in monte na hoře, ire in urbem do města, in montem na horu, proficisci in Italiam do I., per Italiam Italií, skrze Italii. Taktéž: habitare in Sabinis v Sabinech, v zemi Sabinské; in Aequos proficisci; ex Sequănis exercitum educere.

Pozn. 1. Ablativ bez in (k otázce kde?) bývá *a*) obyčejně stojí-li totus při substantivě: totā urbe, totā provincia, toto orbe terrarum, tota Asia (po celé Asii; in tota Asia, v celé Asii); totéž platí o omnis; *b*) nejvíce při locus, via a iter, často při pars, strana, stojí-li při nich přídavné nebo zájmeno: hoc loco, na tom místě, v této příčině nebo příležitosti, aequo, idoneo loco pugnare; meliore loco (neb statu) esse, v lepší míře, v lepším způsobu neb položení; hac via, eodem itinere, touž cestou. Hercynia silva rectā Danubii regione pertinet ad fines Dacorum, přímým směrem řeky Dunaje táhne se k —. Hostes se portā foras proripiunt (branou). Loco, in loco, suo loco, jest na svém neb na pravém místě, svým místem; loco s genitivem jest: na místě, místo něčeho; *c*) při terrā na suché zemi, mari na moři, terra marique, et mari et terra; dextra po pravici, v (na) pravo, sinistrā po levé straně, v levo.

2. Při advenire, adventare přicházeti, convenire, commeare scházeti se, docházeti, concurrere sběhnouti se, cogere, congregare sháněti, shromážděti, abdere skrýti, založiti, deverti zavítati, zajeti, uhostiti se, egrĕdi vystoupiti, exire vyjíti, nuntiare zvěstovati, vyříditi nečiní se v latině otázka slovem kde? nébrž slovem kam? právě jako při všech časoslovech pohybu, pročež se zde také klade quo na místě ubi, huc na místě hic atd. In senatum convenimus. Quo (Delum) omnes undique cum mercibus commeabant. Romam erat nuntiatum — fugisse Antonium. Odtud adventus in urbem. Při conscendere na lodí vstoupiti místo kde? jest se tázati odkud? pročež tamo, inde, ab eo loco, kde, unde.

3. Při ponere, locare, collocare, statuere, constituere klásti, postaviti, položiti, umístiti, consistere stanouti, postaviti se, considĕre sednouti, posaditi se, accumbere, recumbere položiti se, numerare počítati (peníze), sázeti, ježto jsou časoslova klidu, jako při všech toho druhu časoslovech místo *kam?* jest se tázati *kde?* pročež i ubi, ibi, hic a t. d. místo quo, eo, huc a t. d. Totéž bývá při defigere, imprimere, inscribere, insculpere. Pono, repono spem in virtute. Loco milites in munimentis. Colloco exercitum in hibernis. Statuo captivos in medio. Constituo praesidia in oppidis. Consīdo in sella. Accumbo in eodem tecto. Consisto in foro cum aliquo. Inscribo, incido, insculpo nomen in statua. Imprimo sigillum in cera. Defigo sicam in corpore a t. d.

§ 135. Při vlastních jmenech měst, městeček a vesnic předložky in, ab a i ex opouštěny bývají a jmena 1. a 2. skloňování čísla jednotného

na otázku kde? kladou se v genitivu*); avšak in ipsa Alexandrīa, totā Romā. Toto určení místa zůstává též při substantivech časoslovných.

Pozn. 1. Před jmeny měst klade se a b, když se rozumí vzdálenost od okolí místa nějakého neb prostora, odkud až kam se něco děje: Caesar a Gergovia discessit. Usque a Dianio ad Sinōpam navigaverunt.

2. Ad při městech rovná se českým předložkám *k*, v okolí, anebo *u*, v okolí = apud, aneb k určení, odkud až kam se něco táhne, usque Romam, až do Říma, usque ad Romam, až k Římu, až v okolí římské, až před Řím.

3. Na otázky *kam? odkud? kde?* jmena urbs, oppidum, locus etc. jsouce přístavky kladou se před vlastním jmenem města a sice s náležitou předložkou, kdež se pak jmeno vlastní pádem shoduje s přístavkem: in urbem Romam; in urbe Athēnis, ex urbe Neapŏli. Mají-li dotčení přístavkové při sobě adjectivum aneb genitiv, kladou se za jmenem vlastním a tu se řídí i vlastní jmeno i přístavek prvotním pravidlem svým; při tom předložka před přístavkem někdy opouštěna bývá: Romae (in) capite veteris orbis terrarum. Neapŏli, in celeberrimo oppido; Tusculi, salubri et propinguo loco. Damaratus Corinthius se contulit Tarquinios, in urbem Etruriae florentissimam.

4. Jestliže se připojuje k místu ještě bližší určení, kde ono místo jest, otázka odkud? a kam? i k tomuto určení vztahuje se, na př. cestovati do Tarentu v Italii dolní, Tarentum in Italiam inferiorem proficisci.

5. Připisujíc místo, kde list napsán jest, může se latiník tázati slovcem kde? i slovcem odkud? Vale. Data Nonis Decembribus, Naronā.

§ 136. Týmiž pravidly, kterými vlastní jmena měst, řídí se též jmena ostrovův a jmena domus i rus (venkov), tedy domi doma, domum, o mnohých domos domů, domo, z domu, z domova; ruri na venkově, rus na venkov, rure z venkova; Lesbi esse, Lesbum navigare, Lesbo venire. Větší ostrovy, jako Britannia, Euboea, Sardinia, Sicilia, nejčastěj i Creta i Cyprus, následují obecného pravidla § 134.

Pozn. 1. K domi, domum a domo ještě i pronomina possessiva a přídavné alienus připojena býti mohou; ale přistoupí-li k nim jiné přídavné aneb genitiv přivlastňovací, raději předložek užíváno bývá: domi meae, tuae, suae, nostrae, alienae; in domo Caesaris, in illa domo.

2. Pamatovati sluší ještě: humi, na zemi, na zem, po zemi (humi stratus, na zemi povalený); humo neb ab humo ze (od) země, humo tollo) a domi bellique, belli domique, domi militiaeque, doma i v poli, v míru i válce, dále pendeo animi, jsem na rozpacích.

Určování času prostředkem pádův.

§ 137. Na otázku *kdy? kterého času? za kterého času? kterým časem?* slova která čas oznamují, kladou se v ablativě bez předložky: vere z jara,

---

*) Pro odpověď na otázku kde? latina mívala local v *i*, kterýž v 1. a 2. deklinací co do tvaru s gen. sing. v jedno splynul, na př. Romae (starolat. Romai), Corinthi, humī, belli domique, domi militiaeque. V 3. sklonění zachoval se ve jmenech Carthagĭni, Lacedaemŏni, Tibŭri, ruri.

luce za dne, omnibus horis každé hodiny, occasu solis v západ slunce.

Coelo sereno; supremo vitae die; quinto quoque anno; adventu, discessu hostium; comitiis, ludis, gladiatoribus v čas komitií, her, her gladiatorských; Cerealibus, o slavnosti Cereřině (nom. Cerealia); bello, pace v čas války, v čas míru (ale in bello cecidit, padl ve válce); bello [abl. instr.] superatus est); bello Mithridatico. Též obyčejně: in pueritia, in juventute, in senectute, in omni vita, in omni aetate; ale připojí-li se adjectivum, klade se též pouhý ablativ: primā pueritiā, summa senectute. Ve dne jest interdiu, v noci noctu, ve dne v noci die ac nocte, die noctuque, nocte et interdiu.

2. Tempus = čas, bývá v pouhém ablativu: hoc tempore toho času; tempus = okolnosti, (zlé) časy neb doby, položení (zlé) obyčejně bývá s in: in hoc tempore v tom položeni neb postavení, v těch okolnostech. Tempore, in tempore neb suo tempore v (pravý) čas, v pravou dobu, svým časem.

§ 138. Na otázku: *za který čas, za kterou dobu? V jak dlouhém čase?* bývá pouhý ablativ neb intra; brevi (k němuž rozuměj vynechané tempore) v krátkém čase, v krátce, na krátce. Agamemno vix decem annis unam cepit urbem. Intra decem annos. Biduo et duabus noctibus Hadrumetum pervenit (za 2 dny a za 2 noci do H.)

Pozn. 1. Na otázku *„kolikráte v čase určitém“* bývá obyčejně in s ablativem: bis in die, dvakráte za den neb každodenně; ter in mense; ter in anno.

2. K tomuto ablativu časovému přistupuje často zájmeno hic (jistého času od nynějška počítajíc) a ille (jistého času od tehdejšího času počítajíc) na př. Psal jsi mi (za) těchto dvou měsíců, v posledních dvou měsících, ještě před 2 měsíci: his duobus mensibus.

§ 139. Na otázku *jak dlouho? za (po) který čas?* bývá akkusativ, zřídka ablativ; lze též přidati per. Avšak čísla řadová kladou se tuto vždy v akkusativu. Regno annos quadraginta; regno annum quadragesimum. Per novem annos.

2. Kolik let, dnův a t. d. komu jest pronáší se příčestím natus (zrozen) a akkusativem časovým: puer novem annos natus, devítiletý; (též puer novem annorum). Jde mi rok dvacátý vicesimum aetatis annum ago). Starši nebo mladší než devět let: natus plus, amplius, minus (quam) novem annos, řídčeji natus plus, minus novem annis; maior, minor (quam) novem annos natus neb maior, minor novem annis (obyč. bez natus); major, minor novem annorum.

§ 140. Na otázku *oč dříve* nebo *později? dlouho-li dříve* (ante) anebo *později* (post)? určení časové před ante a před post bývá v ablativu; k ante a k post též akkusativ připojiti se může, jenž určuje, před kterým časem neb po kterém čase něco se událo; při tom lze užiti čísel aneb základních anebo řadových. Tedy, tři leta před tím aneb po tom: tribus annis ante (post) i tertio anno ante (post) neb tribus ante (post) annis i tertio ante (post) anno; aneb lze ante a post jakožto předložky s akkusativem napřed postaviti, jest-li že se k ante a k post nižádný akkusativ nepřidružuje: ante (post) tres annos i ante (post) annum tertium.

Pozn. 1. Tři léta po úmrtí otcově může slouti:

tribus annis post (tribus post annis)
tertio anno post (tertio post anno)
post tres annos (tres post annos)
post tertium annum (tertium post annum)
} quam pater decesserat.

Taktéž pridie, postridie quam pater decesserat (den před úmrtím, den po úmrtí.)

Pozn. 2. Místo quam klade se někdy quum (cum) neb zájm. vztažné v abl. Tedy: tribus annis neb tertio anno quam neb quum neb quibus pater decesserat. — Málo dní potom, když (co): paucis (in paucis) diebus, quibus.

Pozn. 3. Adv. post při abl. (zejmena s číslem řadovým) někdy opouštěno bývá: tertio anno quam pater decesserat.

Pozn. 4. Sem patří neurčitá vytčení času: dlouho, dávno, drahně před tím (potom) neb mnohem dříve (později) multo ante (post), v krátce, nedávno, málo před tím (po tom) paulo (brevi) ante (post); něco, dosti dlouho předtím (potom) aliquanto ante (post), jak dlouho neb dávno předtím (potom) quanto ante (post), tak dávno před tím (potom) tanto ante (post); též vyskytá se post paulo, ante paulo a t. d.

§ 141. Otázka: dávno-li před časem nynějším? pronáší se slovcem abhinc, které se vždy napřed klade, s akkusativem. Před třemi léty: abhinc tres annos, též jen his tribus annis; řídčeji: abhinc tribus annis (velmi zřídka ante hos tres annos). Na místě toho také: tres sunt anni, quum —.

Pozn. Otázka: na dlouho-li, pronáší se předložkou in s akkusativem (v. § 205), otázka: od dávna-li předložkou ab (v. § 199) i ex (v. § 201), otázka: kterého asi času, okolo kterého času? předlož. sub s akkus. (v. § 206) circa i circiter (v. § 155).

O akkusativě.

§ 142. Akkusativem pronáší se předmět všelikého činění. Klade se na otázku koho? neb co? s časoslovy přechodnými, nechať jsou tvaru aktivného či deponentia, na př. pater amat filium; pater hortatur filium.

Časoslova přechodná v češtině, zvláště jsou-li záporná, taktéž i přemnoha zvratná, spojují se často s genitivem; v latině však transitiva vždycky s akkusativem kladou se; genitiv mají jen ta, která v nauce o genitivu výslovně jmenována jsou: Bojím se tebe, timeo te; dosáhl jsem prázdni otium nactus sum. Peněz na ty věci neutrácíme, pecuniam in has res non effundimus. Držím se obyčeje toho, hanc consuetudinem teneo.

Jest-li časoslovo tvaru činného, může věta v trpný rod převedena býti, při čem předmět podmětem, tedy z akkusativu nominativ bude, podmět věty činné v ablativ (s ab, jest-li podmětem bytnost životná) a časoslovo v tvar (rod) trpný přechází: Filius a patre amatur. Sole dies noxque conficitur.

§ 143. Latinská transitiva od českých časoslov dle obyčejného překládání rozdílná a tedy vždy s akkusativem skládaná jsou tato:

1) Časoslova pohybu: *Jacio*, *jacto* lapides, házím kamením. *Moveo* manus, pedes, hýbám rukama, nohama. *Quatio, quasso* caput, vrtím hlavou. *Vibro* hastam, máchám kopím.

2) Aequo, adaequo, aequiparo, rovnám se; deficio, scházím, chybím; adulor, lichotím; adjuvo, pomáhám; laedo, ubližuji; impedio, překážím; disco, učím se; specto, dívám se; vito, vyhybám se, varuji se.

Pozn. České a latinské vazby větší neb menší rozdílnost záležívá na slovech, jakých užíváme do češtiny překládajíce; na př. fugio hostem utíkám nepřítele, srovnává se s latinou, nikoli ale: před nepřítelem. Rovněž: sequor ducem následuji vůdce, jdu za vůdcem; sector lites horlivě provozuji rozepře.

aequo cursu equitem, rovnám se jezdci během (dostihuji ho).
adaequo me tibi operibus et dignitate, vrovnávám se tobě děly a důstojností.
aequiparo te corporis viribus, vyrovnávám se ti silou tělesnou.
deficiunt me vires, scházejí mi síly, schází mi sil (nestačují mi, ucházejí mi, opouštějí mne).
juvat me, pomáhá mi, prospívá mi.
adjuvo (juvo) amicum, pomáhám příteli.
impedio me ipse, sám sobě překážím.
fugio turpitudinem, utíkám, ubíhám před leností (lenosti, gen.)
defugio munus, proelium, ubíhám úřadu, bitvy.
effugere mortem non possum, utéci smrti nemohu.
subterfugio militiam, ucházím před službou vojenskou, vyhýbám jí.
sequor matrem, jdu, následuji za matkou.
assequor, consequor laudem, dostihuji, docházím, dosahuji chvály.
persequor, insequor hostem, stíhám, honím, pronásleduji nepřítele.
subsequor signa, jdu hned za korouhvemi
prosequor patrem, provázím (s úctou).
sector philosophum, následuji neb přidržím se filosofa.
adulor principem (řídčej principi), pochlebuji knížeti, lísám se k němu.
laedere te nolo, ublížiti tobě nechce.
disco literas latinas, učím se latině.
edisco versus, učím se veršům nazpaměť.
specto ludos, dívám se hrám neb na hry.
vito suspiciones, vyhýbám se podezření.

Pozn. 1. Přechodná v latině jsou též časoslova celo skrývám před někým a lateo skrytý jsem před někým: Si omnes deos hominesque celare possimus.

Pozn. 2. aequo urbem solo, město s zemí srovnávám; aequo aliquem cum principe (neb s dativ. principi) rovnám někoho s knížetem.

Pozn. 3. obsěquor jsem povolný má dativ: obsequor parentibus (jako obtempero a obedio).

Pozn. 4. Na místě akkusativu v jiném významu bývá rčení s předložkou: fugio a patria; effugio e carcere, a ludis, de proelio (jako v češtině); deficio ab aliquo, strhuji se neb spouštím se někoho, odpadám, odtrhuji se od někoho; deficio ad aliquem, postupuji po někom, odtrhuji se neb odpadám k někomu (animus me deficit, mysl mne opouští; animo [abl.] deficio, myslí klesám).

Pozn. 5. Pamatuj mimo to: aemulor aliquem horlivě následuji; alicui k někomu řevním, řevňuji, jsem závistiv; circumspicio (circumspecto) auxilium ohlížím se po pomoci; commentor orationem připravuji se na řeč; curo corpus činím pohodlí tělu svému; declino laqueos vyhybám se osidlům; desidero pacem toužím po míru; gratůlor duci victoriam (de victoria) přeji vůdci štěstí k vítězství; imitor oratorem dělám po řečníku, následuji neb nápodobím řečníka; intueor terram hledím na zemi (in summos homines vzhlížím s úctou); minor, minitor hosti per-

niciem hrozím nepříteli záhubou; avšak: minari ferro ignique, gladio, lapide; paro bellum chystám se k válce; scando malos vylezám na stěžně; conscendo navem vstupuji na lodi; sortior provinciam losuji o provincii; suadeo pacem radím k pokoji; tracto quaestionem obírám se s otázkou; tracto neb habeo hospitem liberaliter mám se k hosti spanile, štědře, neb nakládám s ním přístojně, chovám ho štědře; ulciscor proditorem mstím nad zrádcem, mstím se na zrádci (ulciscor patrem, injuriam, mstím otce, křivdu); hoc volo, nolo, malo tomu chci, nechci, raději chci.

§ 144. Mnohá nepřechodná časoslova, která čití neb hnutí pronášejí (verba animi), též význam přechodný na se berou a s akkusativem skládají se jako: doleo casum amici, bolestím nad příhodou přítelovou; lugeo (fleo, lacrimo, moereo, horreo, queror, gemo, lamentor) mortem patris, truchlím, pláči, slzím a t. d. nad smrtí otcovou (maereo též de re); fastidio vinum, hnusím sobě víno; erubesco errorem, zardívám se nad omylem; despēro salutem, zoufám o spáse (též de salute, řídčeji saluti); extimesco adventum hostium, strachuji se příchodu nepřátel (též de adventu); horreo minas, hrozím se pohrůžek; miror neb admiror ingenium tuum, divím se vtipu tvému; miseror fortunam, lituji neštěstí; rideo neb irrideo hominem ineptum, směji se, vysmívám se nejapnému; ludo inconstantiam neb hominem inconstantem též ludifico aliquem, strojím sobě hříčku z někoho; ludo bonum civem, hraji sobě na vlastence; sitio sanguinem, honores, prahnu po; loquor classes, vždy mluvím o loďstvech; taceo dicenda zamlčuji, o čem jest praviti; indignor vicem tuam, těžce nesu tvou případnost; oleo, redoleo unguentum, voním neb páchnu mastí; taktéž sapěre, resipere vinum, chutnati vínem; anhelare scelus dychati nepravostí; stadium currere, běhati hony, závodištěm. Sem patří časoslova zhrdání: contemno, sperno, aspernor, despicio aliquem.

Pozn. 1. K některým nepřechodným časoslovům přidává se někdy ješte akkusativ podstatného jmena téhož kmene aneb alespoň téhož významu, kterému ale v dobré mluvě připojen bývá přívlastek (předmět vnitřní, akkusativ obsahu), místo něhož by v dobré prostomluvě příslovce stálo: vitam tutam vivo = tuto vivo, ludum insolentem ludo, hoc bellum bello, claram pugnam (proelium) pugno, eundem cursum curro, juro verissimum jusjurandum; mirum somnium somnio, longam viam eo. Servitutem servio, jsem otrok stavem svým, ale servitutem turpissimam servio, otročím mrzce na př. rozkošem.

2. Akkusativ středního rodu zájmen (id, idem, hoc, illud, aliud, alterum utrumque, quod, quid, aliquid, quidquam, nihil) připojuje se často co předmět k časoslovům, při kterých by jinak jiný pád býti musel: id laetor, z toho se těším (nikoliv eam rem, nébrž ea re, de ea re); hoc non dubito o tom (de hac re); illud tibi assentior (in illa re); unum omnes student (uni rei). Podobně se připojuje střední rod zájmen co vzdálenější určení k časoslovům přechodným, která mimo to již akkusativ mají: hoc te moneo; ea haec monemur, ty věci se nám k paměti přivádějí, id operam do (v tom, k tomu); id te cogo (k tomu); te id consulo (o to).

3. Příslovečným akkusativem jsou *a*) střední rod zájmen a jmen přídavných: multum (velice), plus, plurimum, nimium te diligo; aliquantum tibi succenseo, nihil moveor, nic mnou nehýbe; vir multum bonus; binae, summum (nejvýše) trinae literae; vir cetera (jinak, ostatně) egregius. *b*) Rčení: magnam (maximam) partem, z veliké částky, na mnoze, větším, největším dílem, z největší částky. Quid id temporis, hoc noctis venis? (co přicházíš v tu dobu denní, noční?) homo id aetatis, člověk toho věku; aliquid id genus, id genus alia, něco toho druhu, jiné toho druhu; vicem (pro, příčinou, vlastně střídajíc se s někým, na místě, místo) meam, tuam, suam, patris, kde se pronáší nějaké pohnutí mysli, jako: Maestus (auxius) non meam vicem sed fratrum; virile, muliebre secus: Liberorum capitum virile secus (sexus = virilis generis) decem milia capta sunt (10.000 svobodných obyvatelů pohlaví mužského).

§ 145. Mnoho časoslov nepřechodných, která pohyb vyznamenávají, složí-li se s předložkami, stává se přechodnými a mají akkusativ, jako: alloquor, impugno (dorážeti na něco neb na někoho), oppugno (dobývati, dorážeti), expugno (dobyti bojem), obsideo, circumsedeo, circumsto, allatro (štěkám, laji na, oštěkávám).

Zvláště toho způsobují předložky circum, per, praeter, trans, jako circumeo obcházím, percurro probíhám, praetervehor objíždím, transeo přecházím.

Circumeo urbem, percurro agrum, praetervehor insulam, transeo flumen.

Pozn.: Tradūco, circumdūco, trajicio, transporto mimo akkusativ předmětu připouštějí ještě akkusativu místného kudy se vodění atd. děje: trajicio, transporto copias flumen (i trans flumen). Avšak předložka se opětuje (trans flumen), přidává-li se kam kdo byli převedeni: Caesar ab Ariovisto postulavit, ne quam hominum multitudinem trans Rhenum in Galliam traduceret. Inde exercitus Pado trajectus Cremonam.

Praví se též pouze flumen trajicio, přecházím řeku, a vždycky tak transmittere na př. flumen, mare. V trpném rodě akkusativ předmětu měnívá se v nominativ, ale akkusativ místa nezměněn zůstává. U Liv. 2, 51, 6 čte se: Tiberi trajecto po přejití přes Tiber neb přešedše Tiber; duo sinus fuerunt quos transmitti oporteret. Cic. Att. 16, 6, 1 Dvojí akkusativ bývá též ve rčeních: adigo te arbĭtrum, poháním tě k úmluvci, adigo te jusjurandum neb jurejurando neb ad jusjurandum, beru tě pod přísahu.

2. Též s jinými předložkami složená časoslova pohybu mívají akkusativ, ale obyčejně jsou-li ve smysle přeneseném. Podržují však vlastní svůj význam nepřechodný, jestliže se předložka jejich před substantivem opakuje:

adeo vicinum, navštěvuji souseda; adeo ad vicinum, jdu k sousedovi, adeo labores, pericula, dávám se do prací, do nebezpečenství, podnikám je.

aggredior, adorior hostem, udeřuji na nepřítele; aggredior rem, dávám se do něčeho, počínám; agg. magnum quid; agg. ad dicendum.

ascendo murum, in murum, slézám zeď, vylezám na; conscendo navem, in navem, vstupuji na lodí.

convenio plurimos, shledávám se s přemnohými, navštěvuji přemn.; convenit aliquid alicui (ad, in aliquid), hodí se něco k něčemu; convenit mihi tecum de aliqua re neb res convenit mihi tecum, inter nos, shodujeme se o něčem.

coeo societatem, vcházím ve spolčení, činím spolek s někým; coeo tecum, scházím se s tebou.

ineo urbem, vcházím v m.; i. societatem, spolčuji se; i. consilium, beru úmysl; i. magistratum, uvazuji se v úřad; i. proelium, počínám; i. gratiam ab aliquo (apud aliquem) docházím přízně u někoho.
ingredior urbem (in urbem) vstupuji do města; i. iter, dávám se na cestu.
insīdo, obsīdo locum, osazuji.
excedo, egredior e castris, vycházím; excedo modum (u Cicerona transeo m.) vystupuji z míry; egredior fines z mezí; antegredior signa, předcházím před.
praevenio i antevenio hostem, předcházím, přicházím napřed; obeo regionem, navštěvuji; o. negotia, jdu po záležitostech, odbývám, vyřizuji; obeo, occumbo mortem, scházím smrtí, umírám; subeo tectum, podcházím, vcházím pod; subeo poenam, podstupuji; s. invidiam, na se uvaluji; subeo ad urbem, blížím se.
anteeo (též praecedo) fratrem, předčím (téměř jen v rodě činném).

Z ostatních časoslov, která předčení znamenají, spojuje se s dativem obyčejně antecedo; vždycky ale antecello, excello, praesto: antecedo fratri; též excello, praesto inter (omnes suos).

§ 146. Při časoslovech neosobných

1. piget, pudet, poenitet, taedet, pertaesum est, miseret osoba mrzutostí, studem, želem, lítostí pojatá klade se v akkusativu, věc pak, kterou některý z těchto citů vzbuzen jest, pronáší se genitivem (avšak hoc, id, illud, quid? quod, nihil), aneb infinitivem aneb i větou s quod (že, protože). Při me non poenitet může též tázací věta býti.

piget me inconstantiae tuae, mrzí mne tvá nestálost.
pudeat te negligentiae tuae, styď se za svou nedbalost.
poenitet me consilii mei, lituji, želím, jest mi žel úmyslu mého.
taedet me (me pertaesum est) suscepti negotii, ošklivi se mi, ostudí se, hnusí se, protiví se mi, omrzá mne neb mrzí mne, ošklivím sobě, hnusím sobě atd. předsevzatou záležitost.
miseret me populi, jest mi národa líto.

Avšak hoc me piget, id me pudet. Pudeat vos hoc dicere. Me poenitet quod animum tuum offendi. Te, quantum proficias, non poenitebit, nebudou tě mrzeti pokrokové tvoji, neb: spokojen budeš s pokroky svými. Gerundia časoslov pudet, poenitet žádného pádu k sobě nepřijímají: Magna uis est poenitendi. Pudet někdy bývá s genitivem toho, jehož se někdo stydí: Pudet deorum hominumque, hanba před bohy a lidmi. — Též osobné misereor s genitivem skládá se v. § 179.

2. Při decet, sluší, slušno jest, přísluší, přístojí, dedecet, nesluší atd., není slušno, osoba, jíž něco sluší, vždycky jest v akkusativu; věc, která sluší, pronáší se infinitivem anebo nominativem středního rodu jmena přídavného neb zájmena: Oratorem irasci minime decet; oratorem irasci dedecet; hoc decet; haec decent; parvum parva decent.

Přídavek. Podobně: fugit me, fallit me, praeterit me, mijí mne něco t. j. vědomost něčeho, jest mi neznámo, nevědomo; latet aliquem aliquid skryto jest něco před někým, juvat me, delectat me, těší mne; (nisi me fallit, nemýlím-li se; nisi res, spes, opinio me fallit; nisi me omnia fallunt, nisi fallor). Non te fugit quam multi grati reperiantur, dobře víš atd. Te hilari animo esse valde me juvat.

§ 147. Tato jsou časoslova, která mají mimo akkusativ předmětový ještě i akkusativ jmenného přísudku, kteréž akkusativy v trpném rodě v nominativy se proměňují:

a) někoho neb něco něčím jmenovati, nazývati, rozuměti: aliquem dico (appello, nomino) peregrinum, te felicem appello (dico), blahoslavím tě. — Libros inscribo rhetoricos, knihám dávám titul neb nápis řečnických. Quem intelligimus (interpretamur, dicimus, appellamus) beatum? Koho rozumíme býti šťastným?

b) někoho něčím učiniti, aliquem peritum belli facio; (efficio, reddo); aliquem locupletem expaupere facio; facio te certiorem (rei alicujus neb de re) činím tebe zpravena, zpravuji tě něčeho neb o něčem; — někoho něčím zvoliti: Ancum Marcium regem populus creavit; eligo te ducem; — někoho za něco prohlašuji, vyhlašuji: declaro, renuntio aliquem consulem; též designo, volím na rok nejprvé budoucí.

Pozn. 1. K českému voliti pamatuj latinské názvy tyto: dictatorem dico, flaminem prodo, senatorem lego, virginem (Vestalem) capit pontifex maximus, coopto augurem.

P. 2. Reddere, činiti, s dvojím akkusativem jen s adjektivy, avšak s těmi velmi často, i toliko v rodě činném vyskytá se, tedy: belli peritus fio neb efficior.

c) za něco pokládati míti, vážiti, držeti, souditi, poznávati, uznávati, sobě představovati, mysliti sobě, (duco, puto, existimo, arbitror, iudico; ale habeo téměř jen v passivu); cognosco, (u Liv.) agnosco, fingo: Malum amici duco meum malum Vitium fugiendum esse puto; te patriae hostem iudico, vos gratissimos erga me cognovi; callidum mihi adversarium fingo.

Pozn. Ducere jen ve tvarech činných a habere jen v trpných užíváno bývá, jestliže znamenati má: pokládám za něco, s dvojím v latině akkusativem, (nikdy se neří: ductus sum, putatus sum).

Časoslova habeo duco, puto skládají se též s předložkou pro, dopouštějíce mimo to vazeb těchto:

aliquem pro hoste
aliquos loco (in loco) hostium
„ (in) numero hostium
„ inter hostes } habeo, (duco, puto).

Podobně: pro nihilo puto, duco, za nic nekladu; in bonis, in beneficii parte aliquid habeo, mám něco za dobré, za dobrodiní atd.

d) někým se ukazovati neb prokazovati: Praesta te constantem; praebeo me exorabilem, exhibeo me auctorem salutis.

Poznam. Se praestare, poněvadž předčiti vyznamenává, jen s pochvalnými přísudky spojováno býti může.

e) míti, dáti, žádati, vzíti, přivzíti něco jakožto něco neb za něco na př. za vůdce: te egregium ducem neb comitem habeo, výborného vůdce, průvodce tebe (v tobě) mám; takž i: comitem te do, addo, sumo, adsumo, adjungo, adscisco, capio, peto, posco; aliquam uxorem duco, žením se.

Pozn. 1. Účel, k němuž něco bereme, přibíráme neb obíráme, vynáší se též dativem nebo předložkou ad: Locum castris capio; loca pacata ad hibernacula lego.

Pozn. 2. Časoslova curo, opatřuji, do, trado, dávám, odevzdávám, loco, pronajímám, suscipio, na se beru, mando, poroučím a t. d. mimo akkusativ předmětu ještě akkusativ gerundia mívají. V. o gerund.

§ 148. Dvojí akkusativ předmětový, akkusativ i osoby i věci, bývá při časoslovech:

1. doceo učím, edoceo vyučuji, dedoceo odučuji, celo skrývám, tajím,

2. oro, rogo prosím, flagito snažně prosím, posco (reposco) postulo žádám.

3. rogo, interrogo, quaero ptám se, táži se, moneo admoneo napomínám, hortor ponoukám.

doceo, edoceo, te artem pingendi, učím tě malířství (dedoceo, odučuji).
celo te sermonem fratris, tajím tobě řeč bratrovu.
posco te nummos, žádám na tobě peněz, reposco, zpět žádám.
flagito aliquem frumentum, dožaduji se na někom obilí.

Tato vazba s dvojím akkusativem obzvláště tehdy místo mívá, když se věc vynáší středním rodem zájmena neb jmena přídavného.

Tak bývá při časoslovech pod 3. položených a ve rčení: rogare, interrogare aliquem sententiam (trpně: rogatus, interrogatus sententiam). Jinak slove tázati se někoho o něco: interrogare neb percontari aliquem de aliqua re, neb quaerere, percontari, sciscitari ex, ab, de aliquo aliquid. Rogo (populum) magistratum, navrhuji lidu osazení úřadu.

Pozn. 1. Mimo to pamatuj: doceo aliquem latine, učím něk. latině; doceo te fidibus (abl.), housti; d. te equo, armis, jezditi na koni, zbraněmi vlásti; doceo fabulam, učím herce kusu divadelnímu; de mea re ipse vos docebo, sám vás o své věci poučím, zpravím. Místo doceor rem dí se disco rem neb instituor re; doctus (adj.) literis Graecis, umělý v řečtině, řečtiny; graecas literas a te didici; graecis literis a te sum institutus. Též ars docetur; ale nikoliv: ars docetur me.

celo aliquem de aliqua re, nechávám ho v nevědomosti něčeho: de hoc libro, de consilio meo. Celor de re (nikoli rem), avšak celor id, hoc, illud, quod etc. celare alicui aliquid. Id diutius Alcibiadi celari non potuit. Nep. 5.

Pozn. 2. Posco a flagito bývají též s předložkou ab; vždy tuto předložku mívají exigo, contendo, postulo a peto: ab aliquo aliquid. Pravidelně dí se: frumentum ab Haeduis flagitatur, poscitur; zřídka, ač bez dvojího smyslu: Haedui frumentum flagitantur, poscuntur.

Pozn. 3. Precor deos, prosím bohy, modlím se k bohům; precor aliquid a diis, prosím něčeho na bozích, bohy za něco. Precor alicui aliquid, žádám nebo přeji někomu něčeho. Takž: quid me vis? co mi chceš? te id cogo, k tomu tě nutím; te id non consulo, o to se s tebou neradím.

§ 149. Akkusativ prostory bývá k otázkám: jak daleký? jak dlouhý? jak široký? jak vysoký? jak hluboký?

tridui viam procedo, tři dni cesty ku předu postupuji.
gladii quaterna cubita longi, mečové zdélí 4 loket, 4 lokte dlouzí.
agger pedes trecentos latus, pedes octoginta altus, zšíří tří set stop, zvýší osmdesáti.

Pozn. 1. K otázce: jak hluboký? lze odpověděti toliko přídavným altus, neboť profundus nepřipouští žádných určovacích měr, též ani crassus, hrubý, tlustý; ani magnus, veliký, místo nichž užívá se jmen podstatných, jako: clavi ferrei digiti pollicis crassitudine, ztloušti coulu.

Pozn. 2. K abesse a k distare, míra, jak co od čeho vzdáleno jest, přikládá se v akkusativě, řídčeji v ablativě: Zama quinque dierum iter ab Carthagine abest. Legiones magnum spatium aberant. Locus aequo fere spatio ab castris Ariovisti et Caesaris aberat. Equites Ariovisti pari intervallo constierunt.

Pozn. 3. Jestliže místo, kde se něco děje, určujeme vytčením vzdálenosti jeho od místa jiného, klademe ablativ aneb i akkusativ: Ariovistus castra promovit et milibus passuum sex a Caesaris castris sub monte consedit. Caesar milia passum tria ab Helvetiorum castris castra ponit. Jestli se nejmenuje místo, odkud se vzdálenost počítá, před míru vzdálenosti předkládáno bývá ab = vzdálí tolika neb tolika krokův a t. d. A milibus passuum quindecim, vzdálí 15000 krokův.

§ 150. Při zvolání neb zkřiknutí, jehož příčinou jest bolest nebo podivení, osoba nebo věc, která jest předmětem toho pocitu, klade se v akkusativu: me miserum, heu me miserum, ach mne ubohého! ach já bídník! jak bídný jsem! O fallacem hominum spem fragilemque fortunam et inanes nostras contentiones!

Pozn. Jmenujeme-li někoho volajíce naň, užíváme vokativu: Ó fortunate adolescens! K hei a k vae! přikládá se dativ: hei mihi! vae victis! Při en a ecce, hle, ajhle, heu, bývá obyčejně nominativ, řídčej akkus.: ecce tuae literae. Pro bývá s nominativem: pro di immortales, vyjmouce pro deum fidem.

Volnější akkusativ.

§ 151. Akkusativu básníci užívají způsobem volnějším, Řeků v tom následujíce.

a) Časoslova odívání se, svlékání se u básníků v trpných tvarech podržují akkusativ věci (jako verba media v řečtině), ježto se užívá rodu trpného jako v řečtině rodu středního: induo vestem, oblékám oděv, básnicky: induor vestem, oblékám se v oděv; indutus vestem (místo veste).

Pozn. Tak skládají se induo a exuo, oblékám, svlékám; cingo, accingo, opasuji, připasuji a podobná. Exuitur cornua, svléká rohy. Priamus inutile ferrum cingitur. (Dido) Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo, oděvši se pláštěm. (Pueri) laevo suspensi loculos tabulamque lacerto, na levém rameni sobě zavěsivše. Též pouze trpně: inducta cornibus aurum victima, jíž byly rohy zlatem potaženy. Per pedes trajectus lora tumentes, jemuž skrze opuchlé nohy řemeny byly provlečeny.

b) U básníkův vyskytá se zhusta způsobem řeckým akkusativ části blíže určené, vzhledem k níž nějaký příznak podmětu se přikládá: miles fractus membra labore, na údech prací zmožděn (cujus membra fracta sunt).

Při adjektivech akkus. tento rovná se ablativu (§ 189) v prostomluvě obyčejnému: os humerosque deo similis, ústy a plecema, ore humerisque.

Akkusativ s výpustkou (ellipsis) bývá ve rčeních: Quid plura? quid multa? (sc. dicam). Ne plura, ne multa (sc. dicam); quo mihi hanc rem? k čemu mi to býti má? — Dii meliora (sc. dent)! — Bene te (tibi)! na zdar tobě!

Předložky s akkusativem.

§ 152. Akkusativ při těchto předložkách vystihuje nesení se a směřování činnosti někam a tudy blízkost při něčem aneb cíl jak daleko něco postoupilo než se v pohybu zastavilo.

ad pronáší 1) prostorně, blížení se někam (rozdílné od in, ve, do), ad se jussit venire, scribere ad aliquem. Pročež i blízkosť: esse ad portam, ad forum na tržišti, ad Romam u Říma; ad exercitum manere, u vojska zůstávati; Magnesia ad Sipylum, pugna ad Trasimenum, bellum ad Mutinam gerebatur. 2) o čase, do: ad summam senectutem; usque ad vesperum ambulare, ad lucem k úsvitu; ad tempus do času; ale též: k určitému času, v čas určený; tak ad diem solvere. Exspectamus te ad horam octavam. 3) Přenešeně k vyslovení *a*) toho, k čemu se něco přiměřuje a rovná neb dle čeho se něco jako dle pravídka řídí: ad verbum ediscere do slova; ad voluntatem alicujus loqui, vixit ad alienum arbitrium, non ad suum. Decimus fuit vir bonus et non illiteratus, sed nihil ad Persium, proti Persiovi, porovnán s P. *b*) účelu: alere canes ad venandum. Quae sunt animadversa a medicis herbarum genera ad (proti) morsus bestiarum. *c*) vztahu: urbs situ est praeclaro ad adspectum. *d*) příčiny: ad famam (k pověsti) obsidionis delectus haberi coeptus erat. *e*) přídatku: paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidit. *f*) při číslech: okolo, do, k: ad octingentos, ad unum omnes.

apud, u, při: apud oppidum, apud Mantineam, apud aliquem esse, u někoho býti, v domě jeho bydleti; apud aliquem multum valere; apud Platonem legimus neb in Platonis libris; někdy jako české „ve" neb „na" s lokalem: apud neb ad villam, na statku; „před" s lokalem, o místech, kde se děje řeč neb jednání: apud milites concionari, apus judices causam suam dicere, před soudci hájiti se; verba facere apud populum, apud senatum. Apud se esse při sobě býti; statuere apud animum suum u sebe ustanoviti.

penes, při, o držení a moci, v rukou: penes regem omnis potestas est.

juxta (od jungo), vedlé, vedlé samého: juxta murum castra posuit vedlé (samé) zdi.

prope, blízko něčeho neb něčemu, 1) prostorně: prope urbem. Jako prope často i propius a proxime, někdy též propior a proximus s akkusativem spojují se; propius (adv.) urbem; proxime Pompejum sedebam; propius a meis aedibus sedebas. Proximus ab aliquo, nejbližší (od) někoho, po někom. 2) o čase: Prope Calendas Sextiles puto me Laodiceae fore.

propter, 1) blízko něčeho: propter oppidum (jako prope oppidum); skrze něco, příčinou něčeho: propter frigora; virtus est propter se expetenda; propter fideles servos vivit, přičiněním věrných otroků.

§ 153. *ob*, 1) k něčemu obrácen, před, ve rčení: ob oculos versari, před očima se míhati; 2) pronáší účel pokud jest příčinou a pohnutkou něčeho, pro: ob eam rem, ob eam causam, quamobrem, quam ob causam, ob egregiam virtutem donatus; ob aliquod emolumentum.

ante (v před), o místě a čase: ante oppidum; ante lucem přede dnem; ante diem, před časem. Též o přednosti: ante alios, ante omnes; ante omnia (za to lépe in primis). Ante nevyslovuje blízkost, aniž při časoslovech pohybu vystihuje cíle, tedy: vstoupil před krále, accessit ad regem, nikoli ante regem.

post (v zad) 1) o místě, za: post portam, 2) o čase, za s lokal., po, aliquot post menses; post hominum memoriam od paměti lidské.

pone, za, jen o místě, a to zřídka, užíváno bývá.

secundum, 1) o směru: dle, podlé: secundum mare iter facere; 2) o čase *a*) hned po: secundum proelium castra hostium capta sunt. *b*) mezi něčím v čas něčeho: Ei secundum quietem visa est Juno. 3) o pořádu: podlé, vedlé, po, hned po: secundum consules auctoritate plurimum praetores valebant. 4) o srovnalosti: dle, vedlé, podlé: secundum naturam vivere; s. aliquem decernere, podlé přízně, ve prospěch něčí rozhodnouti.

§ 154. *adversus* (řídčeji adversum), 1) o místě, proti, naproti: a. montem. 2) proti, k, o smýšlení a jednání přátelském i nepřátelském, zvláště často při pietas, reverentia, pius (impius), gratus (ingratus) etc. Taktéž exadversum. Nep. Them. 3. Thras. 2.

Pozn. versus, směrem k něčemu, jest příslovce: navigare in Italiam versus, ad oceanum versus.

erga, k, o smýšlení a jednání přátelském: pietas erga parentes. U Nepota též o nepřátelském: odium erga Romanos. Han. I.

contra, proti, naproti, na odpor: c. Brundisium; c. morsus serpentium (v. ad, 3, b); c. naturam; c. leges; c. opinionem. Hoc non modo non pro me sed contra me est potius.

§ 155. *circa* a *circum*, o místě: kolem, okolo, kolkolem: circa urbem; legatio circum insulas missa, vůkol po ostrovích; circa též o čase: circa meridiem.

circiter, asi o, okolo: circiter meridiem; obyčejně bývá příslovcem: media circiter nocte; circiter sexcenti.

cis a *citra*, z této strany před něčím: cis Alpes, citra Alpes, v Předalpí.

trans, za, přes: trans Alpes, v Záalpí; traducere exercitum trans Rhenum in Galliam.

ultra, 1) o místě, s druhé strany za něčím neb za něco: ultra Rhenum; 2) o míře, přes: ultra modum progrĕdi non oportet.

§ 156. *praeter*, mimo: 1) prostorně: praeter oculos pocŭla ferebant; 2) přenešeně: praeter consuetudinem; praeter modum, přes, nad ní; praeter ceteros florere, mimo, nad jiné; omnes praeter unum, mimo, kromě, vyjmouc jednoho.

per, 1) o místě: *a*) skrze nějaké místo, nějakým místem, někudy, přes: sanguis per venas diffunditur, per Pragam proficiscor, Prahou; *b*) o rozšířenosti po místě nějakém: equites per oram maritĭmam erant dispositi, po břehu mořském; per manus, po rukou, z ruky do ruky; 2) o čase, nějakou dobou: per noctem cernuntur sidera, nocí; per somnum, ve snách; 3) o osobách, skrze neb prostředkem někoho, někým, po někom: per me, skrze mne, po mně, mnou, neb = sám, sám o své ujmě, samostatně; per se ipse, sám sebou, sám o sobě; 4) o způsobu, skrze, prostředkem, cestou; per literas, písemně, listovně, psaním, skrze listy, po listech; per occasionem, příležitě, dobou nahodilou; per vim, násilně; per otium, po prázdni; per vices, střídavě; per speciem, tvárně; per causam, pod záminkou; per triumphum ducere aliquem, průvodem vítězoslavným, triumfem; 5) pro, příčinou, při licet a posse: per aetatem, pro věk; per me licet, pro mne lze, nebráním tomu; 6) přisahou někoho se dokládajíc, pro, skrze; per deos immortales; juro per Jovem, Joviši, skrze J., při Joviši.

§ 157. *inter*, mezi: prostorně: inter lapides; 2) o čase: inter horam tertiam et quartam; inter cenam, inter ludum; 3) přenešeně: amamus inter nos, mezi sebou, vzájemně; sancta est societas civium inter ipsos; inter omnes excellere.

§ 158. *intra*, uvnitř: intra parietes; i. oceanum, v mezech oceanu; též na

otázku kam? se recipere intra fines, vnitř do hranic ustoupiti; o čase: intra decem annos, v desíti letech.

extra, vně něčeho: extra portas; esse extra periculum, býti bez nebezpečenství, prázdnu býti jeho; extra jocum, bez žertu; e. modum, přes míru.

infra, pod, dole pod; supra, nad, nahoře nad . . ., o místě, o čase, o míře, o pořadu a přednosti: infra lunam nihil est nisi mortale et caducum, supra lunam sunt aeterna omnia. — Homerus non infra Lycurgum fuit, nebyl po L., později než L.; paulo supra hanc memoriam, krátce před naší dobou. — Uri sunt magnitudine paulo infra elephantos. Infra me omnia humana duco, pokládám za chatrnější než jsem já.

O dativě.

§ 159. Dativem odpovídáme k otázce komu? čemu? jmenujíce dativem to, jemuž se něco děje neb jemuž něco jest. Dativ tedy vystihuje, kam co sluší a určeno jest a slove též předmětem vzdálenějším. Odtud pochází dativus commodi a incommodi, komu? komu k vůli? komu ke cti? komu na prospěch? komu na škodu? Subsidium bellissimum est senectuti otium. Non solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis maximeque rei publicae. Homo non sibi soli natus est, sed patriae, sed suis. Sex. Roscius praedia coluit aliis, non sibi.

Pozn. 1. Proto mezislovce hei a vae žádají dativu: vae victis! hei mihi.

Pozn. 2. Časoslovo přechodné třeba sobě mysliti v jedno splynulé s akkusativním předmětem svým, k čemuž potom doplněk dativní přistupuje, jako v svrchupsaném příkladě: R. agros coluit = rolničil, komu? aliis non sibi. Nemá-li přechodné časoslovo předmětu, jest buď nepřechodně vzato, jako v: non scholae sed vitae discimus anebo jest předmětem věta pobočná (s ut, ne a t. d.). Pompejo et senatui pacis *auctor fui*. Zde jest auctor sum jedním časoslovným ponětím, k němuž veškerému patří dativ. V těchto případnostech někdy na místě dativu též genitiv kladen býti může, kterýž ale patří jen k svému substantivu, na př. finem facere alicui rei, zde alicui rei patří k finem facere spojenému v jedno; finem f. alicujus rei zde alicujus rei náleží přímo jen k finem. Takto: Principes civitatum sese omnes flentes Caesari ad pedes projecerunt. Vždy ale praví se ad alicujus aures pervenire, k uším někomu přijíti; in armatorum manus incidere, upadnouti v ruce ozbrojeným.

Pozn. 3. Dativ pamatuj zvláště ve rčeních, kdež esse má přísudek jmenný, jako: esse alicui legatum, herēdem, ducem, auctorem, fautorem, býti někomu legatem, neb něčím legatem a t. d.

Pozn. 4. Dativ příčestný sloužívá k vytčení místa: Caesar Gomphos pervenit quod est oppidum primum Thesaliae venientibus ab Epiro (komu? přichodícím od E. neb jdeme-li od E.)

Pozn. 5. Dativů mihi, tibi, sibi, nobis, vobis užíváno bývá, když mluvící k osobě své nebo k podmětu větnímu přísudek potahuje, soutrpnost, nevoli, podivení nebo vůbec mravní účastnost pronášeje (dativus ethicus): Hic mihi quisquam mansuetudinem et misericordiam nominat! Ecce tibi exortus est Isocrates. Sem náleží průpovědi: Quid tibi vis? co (tím) chceš? Quid vult sibi haec oratio? Kam ta řeč měří? Avaritia senīlis quid sibi velit, non intelligo.

Pozn. 6. Ve rčeních, jako: sibi consilium capere, sibi judicare, rem sibi suscipere, sibi spiritus, arrogantiam, auctoritatem sumere, sibi mae-

rere dativ slouží k přísnějšímu vytknutí podmětu větního, jejž takto od druhých odměšuje: sobě poraditi, sobě usouditi, bez druhých.

Pozn. 7. U básníků též pouhý směr dativem pronášen bývá: it clamor caelo = ad caelum.

§ 160. Zvláště bývá dativ na otázku komu? *a*) při mnohých časoslovech přechodných vedlé akkusativu, jako: do, tribuo, mando, nuntio alicui aliquid; *b*) při složených výrazech, jako fidem habeo, víru mám neb přikládám; gratias ago, díky činím; gratiam habeo, vděčnost chovám; gratiam refero, vděčnost prokazuji; morem gero, jsem po vůli někomu; finem facio bello neb belli (ale vždycky f. f. bellandi); *c*) při mnohých č. nepřechodných, jako: prosum amicis; pareo, oboedio, obtempero legibus; obviam eo, praesto sum, satisfacio patri.

Pozn. 1. Pamatuj dicto sum audiens imperatori, na slovo poslušen jsem velitele. Co sobě s tím zději, počnu? Quid huic, hoc, de hoc faciam? Co se bude se mnou díti? Co ze mne bude? quid mihi, me, de me fiet (futurum est)?

Pozn. 2. Substantiva časoslovná někdy svého kmenného časoslova podržují: Justitia est obtemperatio scriptis legibus institutisque populorum. — Též substantivní přístavek někdy s dativem bývá, kdež jest doplniti qui — sum. Id modo plebem agitabat, quonam modo tribuniciam potestatem, munimentum *libertati*, reparent, t. j. quae munimentum esset libertati.

§ 161. Dativ připouštějí všecka přídavná, jež se doplňují k otázce (k) komu? neb (k) čemu? jsouce těchto významův:

1) užitečný, škodný: utilis, inutilis, salutaris, pestifer, exitiosus.

2) příjemný, nepříjemný, přátelský, protivný: jucundus, amicus, inimicus, familiaris, benevolus, malevolus, gratus, ingratus.

3) příhodný, pohodlný, lehký, snadný a jich zápory: facilis, gravis, levis, aptus, acommodatus, idoneus, opportunus, consentaneus.

4) nevyhnutedlný, potřebný: necessarius.

5) příslušný, příbuzný, sousedný, blízký, společný: proprius, communis, affinis, propinquus, sacer, vicinus, finitimus, conterminus, propior, proximus.

6) podobný, stejný a jich zápory: similis, dissimilis, par etc.

7) známý, neznámý notus, ignotus; avšak vždy in vulgus notus, poněvadž vulgo jest příslovce.

Pozn. 1. Při utilis, aptus, idoneus, accomodatus (příhodný, způsobilý) věc, jíž něco užitečné anebo příhodné jest, bývá v akkusativu s ad, liber multas ad res perutilis; consilia ad nostrum negotium idonea; res ad vitam necessariae. Aptus re neb ex re, jest na něčem připevněn, zavěšen.

Pozn. 2. Amicus, inimicus, familiaris (jakož i superlativy jejich) bývají též substantivy a mívají genitiv; komparativy amicior, inimicior a familiarior spojují se jen s dativem. Podobně bývají substantivy aequalis, vrstevník; affinis, propinquus, necessarius, příbuzný, vicinus, soused a finitimus, soumezník.

Pozn. 3. Alienus: něčemu nepříhodný, nepříležitý, cizí, má gen. i dat.; alienus ab aliqua re, cizí, nemilovný, vzdálený, neznalý: a literis; též in: in physicis alienus.

§ 162. Dativu žádají časoslova:

medeor, medicor, léčím; incommodo, jsem nevhod; carpo,

šetřím; obviam fio, cestou potkávám; persuadeo, přemlouvám; nubo, vdávám se; pareo, obedio, obtempero, obsequor, poslušen jsem, poslouchám; obtrecto, sočím, zlehčuji; irascor, hněvám se; succenseo, nevražím na někoho; supplico, pokorně prosím; studeo, suffragor, patrocinor.

medeor vulneribus, léčím rány.
incommodo alteri, obtěžuji druhého.
parco valetudini, šetřím zdraví.
obviam fio hospiti, potkávám hostě.
persuadeo judicibus, přemlouvám soudce.
nubo civi, vdávám se za občana (vlastně: nupta sum viro neb cum viro, zastírám se, zavíjím se někomu).
pareo magistratui, obedio parentibus, obtempero praeceptori, obsequor amico, poslušen jsem, poslouchám úřadníka, rodičův, učitele, přítele.
obtrecto gloriae, zlehčuji slávu.
irascor, succenseo civibus turbulentis, hněvám se na nepokojné.
supplico victori, pokorně vzývám vítěze.
studeo arti, horlivě se zanáším uměním; st. optimatibus, horlivě nakládám aristokratům; st. libertati, snažen jsem svobody.
suffrāgor, podporuji (zvláště hlasováním), tibi, laudi tuae, tebe, chválu tvou.
patrocinor homini probo, hájím poctivce.

Pozn. 1. Ve smysle dobře neb zle mluvím o někom, patří sem též benedico neb maledico alicui.

Pozn. 2. Která z těchto časoslov nejsou deponentia, v rodě trpném jako neosobná kladou se: mihi persuadetur, jsem přemlouván; mihi parcitur, šetřen jsem; non parcetur labori, nebude šetřeno práce. Místo parsum est dí se temperatum est.

Pozn. 3. Při persuadeo věcný předmět klade se v ablativu s de; avšak id, illud, unum, dle § 144, pozn. 2. „Jsem přesvědčen“ slove mihi persuasum est, persuasum habeo (bez mihi); hoc tibi persuade, tím budiž přesvědčen.

§ 163. Časoslova složená s předložkami ad, ante, cum, de, ex, in, inter, ob, post, prae, sub a super mívají v dativu sobě připojené slovo, k němuž se předložka vztahuje. Avšak předložka se obyčejně opětuje neb jiná souznačná se klade, má-li ve vztahu prostorném rozuměna býti.

adhibeo vulneribus remedia, přičiňuji neb užívám léků k ranám; avšak adhibeo ad consilium homines prudentes, beru do rady.
admoveo stimulum tardis, pobádám zdlouhavé; avšak admoveo copias, exercitum ad urbem, in locum.
affero utilitatem reipublicae, přináším obci užitek.
ad nos multi rumores afferuntur, k nám se mnoho pověstí přináší.
infero bellum hosti, zdvihám válku proti nepříteli, infero signa in hostem, ženu se valným útokem (s korouhvemi) na nepřítele.
injicio alicui terrorem, naháním někomu strachu; injicio me in hostes, vrhám se na nepřátele.
adsum fratri, jsem pomocen bratrovi; adsum ad portam, in senatu, jsem u brány, v senátě přítomen.
accido ad pedes alicujus, padám k nohoum někomu; sonus accidit ad aures meas, doráží k sluchu mému.

Podobně: pugnis intersum, přítomen jsem v bitvách; (ale inter est inter — jest rozdíl mezi); offero me periculis, vydávám se v nebezpečenství; antepono, praefero, antefero pecuniae amicitiam, dávám přednost před; postpono pecuniam amicitiae, kladu za přátelstvím; insulto alicui neb in aliquem, porouhávám se někomu. Confero, comparo parva magnis, srovnávám; subvenio innocentiae, na pomoc přicházím; supervenio caedi, přicházím nenadále v seč;

intervenio querelis alicujus, nahodím se k tomu, an někdo stýská; succumbo dolori, podléhám bolesti.

Pozn. 1. Zvláště se opakují předložky při časoslovech složených s ad, con, in; téměř vždycky inesse in: in hac vita nihil inest nisi miseria (v perfektu jen fuit nikoli infuit). Často při časosl. addo, přidávám; adjicio, adjungo, připojuji; adhibeo, přičiňuji, přibírám; applico me (ad aliquem, připojuji se k něk.; ad philosophiam, dávám se na filos.); attendo animum ad aliquid neb jen aliquid, napínám mysl na něco; impendo pecuniam in aliquid, vynakládám peněz na něco; comparo, confero, compono, srovnávám; conjungo, spojuji; conjunctus mívá též pouhý ablat.; vždycky continuo rem rei, aedificia moenibus, přiřaďuji stavení až k hradbám; aspiro ad aliquid, dychtím po něčem; communico rem cum aliquo, sdílím se něčím, o něco s někým; invĕhor in hominem scelestum, slovy se obořuji na.

Pozn. 2. Časoslova pohybu s předložkami složená, jako accedere, adequitare, adnare, illābi, insistere (viam, rationem, vestigiis neb in vestigiis alicujus, in bellum) succedere (blíže táhnouti) a perfekt. incessit s dativem neb s akkusativem spojují se anebo se předložka opakuje.

Pozn. 3. Antecedo, anteeo, praecurro ceteris neb ceteros, předcházím, předčím. Antecello, excello, praesto ceteris, převyšuji, vynikám.

§ 164. S dativem osoby a s akkusativem věci, aneb s akkusativem osoby a s ablativem věci spojují se časoslova tato: admisceo, přiměšuji, směšuji; adspergo a inspergo, přitrušuji, přičiňuji; circumdo, stavím vůkol něčeho, obkličuji; circumfundo, oblévám; dono, daruji, obdarovávám; impertio, udílím; imprimo, vtiskám, poznamenávám; induo, oblékám, odívám; inscribo, vpisuji, napisuji; inūro, vpaluji, znamenám; interclūdo, zastupuji někomu něčeho, nedám někomu k něčemu, cestu mu zastoupiv neb obklíčiv jej (též a re), levo, ulehčuji, sprošťuji. Tedy circumdo tibi custodias neb te custodiis. Pass. custodiae tibi circumdantur neb circumdăris custodiis. Aspergo tibi aliquid molestiae, přičiňuji tobě něco obtíže; as. carnem sale, posýpám; armati circumfundunt se concioni, obkličují hromadu; circumfundo corpus cera, oblévám voskem; impertio tibi partem oneris mei; impertio te salute, pozdravuji tebe; induo vestem, oblékám si šat; i. mihi torquem, beru na se řetěz; indutus veste; exuo hosti arma, svlékám, odjímám; e. hostem armis; e. vestem (bez mihi) svlékám.

§ 165. 1) I dativ i akkusativ bývá při časoslovech: adulor, přilísávám se; ausculto, poslouchám ušima, nasléchám; attendo, pozoruji na něco, comĭtor, provázím; praestōlor, očekávám na někoho; illūdo, porouhávám se, též in aliquem; despēro, zoufám, též de re. O aemulor v. § 143, 5.

2) I s dativem i s ablativem vážou se: fido, confīdo, dověřuji (diffīdo má téměř vždycky dativ); assuesco, přivykám i assuefacio aliquem, ve zvyk uvodím někomu; též ad rem neb s infinitivem; acquiesco, okojuji se něčím, obvykám něčemu; často in re; supersedeo, jsem něčeho prost, dávám sobě pokoj s něčím, též s infinitivem. Dále pamatuj: cedo alicui aliqua re a concēdo alicui aliquid neb aliqua re, ustupuji někomu něčeho; interdīco alicui aliquid neb aliqua re, zapovídám někomu něčeho; alicui aqua et igni, pod kletbou někoho vypovídám. Assuētus, přivyklý, mívá obyčejně ablativ: labore, práci. Macto aliquem honoribus, zvelebuji, ctím někoho poctami; m. deos victimis; macto deis victimas, ke cti bohům žertvy; dedico deo aedem neb deum aede, posvěcuji bohu chrám.

§ 166. Časoslova významu dle rozličných vazeb rozličného:

animadvertere aliquid; něco znamenati, postříci.
— in aliquem, potrestati někoho.
cavere alicui, zjistiti, zbezpečiti, zjednati pojištění.
— aliquem neb ab aliquo, stříci se někoho.
consulere alicui neb rei, radnu a pomocnu býti někomu neb něčemu, radou pomoci; c. in medium neb in commune, raditi se o obecné dobré.
— — aliquem, potázati se neb poraditi se s někým;
— in aliquem, zacházeti neb nakládati s někým; crudeliter, krutě.
convenire alicui, ad neb in rem, hoditi se někomu, k něčemu.
— aliquem, navštíviti někoho (někde in aliquo loco).
— ad aliquem, sejíti se u někoho, v. ještě § 134, pozn.
convĕnit res nebo neosobně convenit de re mihi tecum neb inter nos, shodujeme se o něco.
cupere alicui, přáti, nakloněnu býti někomu.
„ aliquid, žádati něčeho.
dare literas alicui někomu dáti list, aby ho kam patří dodal.
— — ad aliquem, psáti list někomu.
imponere alicui rem, vzkládám neb nakládám věc na někoho.
— aliquem in rem, vkládám někoho v (na) něco.
— alicui, někoho ošáliti, na vějičky posaditi.
incumbere alicui rei neb in rem, opírati, podpírati, klásti se na něco (tělem).
— ad neb in rem, vynaložiti se, vydati se (duchem) na něco, vlehnouti do něčeho, pilnost míti při něčem.
manet mihi res, zůstává mi věc.
— me res (u pozdnějších) čeká mne věc.
manere in re, trvati v něčem.
moderari alicui rei, klásti míru něčemu, mírniti něco: animo, odio.
— aliquid, říditi, zpravovati, equos, navem.
petere (původně: hleděti dojíti neb dosíci něčeho) alicui aliquid, ucházeti se, žádati někomu o něco.
— aliquem, aliquid bráti se někam, hnáti se na někoho, na něco, po někom, po něčem.
— aliquid ab aliquo žádati, prositi.
praestare alicui aliqua re, předčiti před (nad) někým, někomu, někoho něčím, v něčem.
— aliquem, aliquid, státi, ručiti za někoho neb za něco; zastoupiti něco.
— aliquid něco (dlužného) konati, plniti, zpraviti, zjednati, poskytnouti, prokázati.
— se fortem, prokázati se udatným.
precari alicui aliquid, žádati neb přáti někomu něčeho.
— aliquem, prositi někoho.
— aliquid ab aliquo, prositi něčeho na někom, někoho za něco.
prospicere, providere alicui (rei) pečovati o někoho, o něco.
— — aliquid, předvídati něčeho.
— — alicui aliquid, opatřiti, ostarati, opečovati někomu něčeho.
quaerere aliquem, aliquid, hledati někoho, něčeho.
— aliquid ab, ex, de aliquo, ptáti se, tázati se někoho o něco.
— rem neb de re, vyšetřovati něčeho.
temperare alicui rei, mírniti něco.
— ab aliqua re, zdržeti se něčeho.

temperare alicui, šetřiti (šanovati) někoho.
— aliquid, zříditi něco, upraviti: rem publicam legibus.
timere, metuere alicui, alicui rei neb de re báti se o (za) někoho, o (za) něco.
— — aliquem, aliquid, báti se, obávati se, někoho, něčeho.
— — aliquid ab aliquo, báti se něčeho od někoho.
vindicare aliquid (sibi, ad se) něčeho sobě vlastniti, svojiti.
— aliquem neb rem in libertatem, něco svoboditi, v svobodu uvésti, k svobodě přivésti.
— aliquid něco trestati, mstíti; in aliquem, potrestati někoho, mstíti nad někým.

§ 167. Esse s dativem osoby a s nominativem věci jest, jako v staré češtině, něco míti: mám mnoho knih, mihi sunt multi libri; mám naději, spes mihi est. (Avšak též: habeo multos libros, habeo spem; mám strach, in timore sum.)

Zvláště obvyklá jest tato vazba ve rčeních s předložkou cum: est mihi tecum amicitia, consuetudo, hospitium, controversia, contentio, simultas; sunt mihi cum aliquo inimicitiae; tecum mihi res est, mám s tebou co činiti, co jednati; aliquid mihi tecum commune est. Avšak též: rem, controversiam habere cum aliquo. Pausanias cum rege habebat societatem.

Pozn. Vazba s esse a s dativem místa nemá:

1. když míti jest též co míti v sobě, na sobě, obsahovati, míti do sebe, způsobovati, přinášeti, přiváděti: Habet haec res difficultatem má do sebe těžkost, způsobuje těžkosť; pars ea quae ad arcem pertinet, longam et difficilem habet oppugnationem. Haec oratio habet tres partes.

2. Když předmětem časoslova míti jsou vlastnosti duchovní neb tělesné: Hortensius měl takovou paměť, že a t. d. Hortensius erat tantā memoriā, ut a t. d. Summa erat in Masinissa corporis siccitas.

3. Jestli časoslovo míti skutečné něčeho držení nevyznamenává. Judicis est (officium) soudce má povinnost; každý svého úsudku užívati má, suo cuique judicio utendum est.

Pročež i jest mi jmeno, mám jmeno, jmenuji se, nazývám se, slovu, jest latině mihi est nomen, mám příjmení, mihi est cognomen, při čemž jmeno samo přítahem kladeno bývá v dativu, aneb, jako přístavek, v nominativu, zřídka však v genitivu: mihi Gajo nomen est. Ei morbo nomen est avaritia.

Pozn. Totéž platí o rčeních alicui nomen dare, indere, facere, imponere, dicere: indo tibi nomen Gajo (Gajum); nomen est tibi inditum Gajo (Gajum).

§ 168. Dativ věci bývá na otázku: k čemu? obyčejně ve spojení s dativem osoby při časoslovech těchto.

1. Při esse a někdy též při fieri, k něčemu býti, sloužiti, s něčím býti někomu. Est mihi aliquid laudi, honori, ornamento, dedecŏri, auxilio, calamitati, detrimento, impedimento, voluptati, usui, fraudi (na ujmu) testimonio, documento (za důkaz, průkaz); odio sum alicui jsem od někoho nenáviděn; admirationi esse, býti ku podivu neb s podivením: aliquid mihi est cordi jest mi něco na srdci, něco zajímá srdce mého, milo mi jest, aliquid mihi est (magnae) curae, mám něco velmi na péči. Cui bono est? Komu jest k dobrému?

2. Při dare, tribuere, vertere, ducere též habere, klásti, pokládati, vykládati, vážiti, počítati za něco, obraceti k něčemu do (duco) tibi

laudi aliquid; do (verto, duco) tibi vitio aliquid; crimini tibi do aliquid; tribuo tibi aliquid superbiae, ignaviae; paupertas probro haberi coepit.

3. při dare, dáti, fenori na lichvu, na úroky; d. dono; muneri, darem, též donum, munus (co přísudek) na př. Coronam tibi muneri neb munus mitto. Podobně accipio dono aliquid;

4. při ire, venire, proficisci, mittere, ducere, relinquere a podobných: auxilio, subsidio, praesidio.

5. v průpovědích habeo aliquem ludibrio, spílati někým, posměch tropiti; habeo aliquid quaestui, mám něco za pramen zisku; habeo aliquid religioni, z něčeho sobě svědomí beru neb dělám; duco aliquem despicatui, pohrdám někým; cano receptui, troubím k zpátečnému pochodu; dicare doti aliquid, věnovati něco.

6. v jednotlivých spojeních jako: deligere locum domicilio, capere locum castris, constituere neb dicere (ustanoviti, určiti) locum, diem colloquio, natum esse imperio.

§ 169. Při trpném rodě, zvláště při perf. pass. osoba, od které se něco činí, kladena bývá v dativě místo v ablativě s ab, v. § 187. Při gerundium osoba, od níž něco činěno býti má, v dativě bývá § 295.

Cui non sunt auditae Demosthenis vigiliae? Honesta bonis viris, non occulta quaeruntur.

Pozn. K uvarování dvojího smyslu předložky ab s ablativem bývá zapotřebí: A me tibi gratiae sunt agendae. Někdy toho příčina bývá hledění souměrnosti ve členech obvětních: Nunc mihi tertius ille locus est reliquus orationis, de ambitus criminibus, perpurgatus ab his qui ante me dixerunt, *a me*, quoniam ita Murena voluit, retractandus.

Pozn. 1. Res a te probatur = rem probas, schvaluješ věc, za zprávnou vyhlašuješ, res tibi probatur, věc se ti líbí, libuješ ji sobě, dochází tvého schválení (probo alicui aliquid).

Pozn. 2. Básníci a pozdější spisovatelé kladou dativ osoby na místě ablativu s ab bez výhrad svrchu psaných: Barbarus hic ego sum quia non intelligor ulli.

O genitivě.

§ 170. Genitiv klade se k otázkám koho, čeho, čí? bývá ale v jazyku českém i adjektivy vlastivými, i předložkami opisován, a slouží především k docelování neb doplňování jmena podstatného i přídavného, s nímž jeden (složitý) pomysl neb pojem tvoří, jako patriae amans, vlastimil; animi magnitudo, velikodušnost, velikomyslnost.

Genitiv tento jest 1. genitivus subjectivus (t. j. podmětný, podmětem jej sobě myslíc) t. j. vyznamenává osobu neb věc, která něco činí, způsobuje, něčeho původem nebo příčinou jest (auctor, causa) anebo která něco má, drží, něčím vládne, čí něco jest neb k níž něco náleží (possessor; v češtině adj. poss. — ov neb in, neb i jiná adjektiva); hominum facta, činové, jež lidé konají, činové lidští; inventa necessitatis, vynálezy, jež způsobuje nouze; errores pravitatis, bludové, jichž příčina jest převrácenost; bellum servorum válka, již otroci vedli neb stropili; liber pueri kniha chlapcova; desiderium patris, touha otcova; oratio Ciceronis, řeč Ciceronova; Philippus rex Macedoniae, Filip král Macedonský.

Pozn. 1. Na místě podmětného genitivu zájmen osobných a zvratných bývá, jako v češtině, zájmeno přivlastňovací: nulla tua epistola. Přívlastkové k possessivu se táhnoucí bývají v genitivě: mea unius (solius, ipsius, consulis) opera; nostra ipsorum, vestra duorum (paucorum) opera, přičiněním mne jediného neb mým jedině přičiněním a t. d. Často před přístavky opisům v latině přednost dávána bývá: spokojen povražděním nás pozůstalých, nostra, qui remansimus, caede contentus.

2. Causā, gratiā (a ergo) pro, příčinou, k vůli žádají genitivu a za ním obyčejně se uměsťují: amicorum causā, příčinou přátel, pro přátely; Caesăris honoris causa, pro česť Caesarovu; animi causa, z kratochvíle, že se mi tak chce; pro mne, p. tebe, meā, tuā, suā etc. causā (zřídka gratiā); jedině pro mne, meā unius causa; pro nás samé, nostrā ipsorum causā. Pamatuj též instar, rovně jako: instar montis. Plato mihi unus instar est omnium.

3. Když k obecnějšímu nějaké věci pojmenování zvláštnější pojmenování věci té připojujeme blíže ji určujíce, vysvětlující toto jmeno, jest-li appellativum, v genitivě přikládáno bývá (genit. epexegeticus, explicativus neb appositivus) na př. arbor fici, strom fíkový; omnes equitatus peditatusque copiae, všecky voje jízdné i pěší, stella Jovis, hvězda Jovišova; familia Scipionum, rodina Scipionů. Zvláště často při genus, causa, vox, verbum, nomen. Verbum ipsum voluptatis non habet dignitatem, slovo „rozkoš." Triste est nomen ipsum carendi, smutné jest samo slovo: jsem bez něčeho. Ennius mercedem gloriae flagitat ab iis quorum patres affecerat gloria, mzdu jež ve slávě záleží; taktéž: legatorum violatorum injuria. Též na způsob přístavku: Aliis ego te virtutibus, continentiae, gravitatis, iustitiae, fidei, ceteris omnibus consulatu — dignissimum iudicavi. Zřídka a nejčastěj básnicky při jmenech zeměpisných: oppidum Antiochiae, promontorium Pachyni.

§ 171. Genitivus *objectivus* vyslovuje věc, která předmětem jest činu neb pocitu, jejž řídící podstatné jmeno svým významem pronáší. V češtině kromě genitivu bývá v té případnosti jm. přídavné aneb jmeno s předložkou: expugnatio urbis, vybojování města; metus hostium, strach nepřátelský; dei (deorum) metus, bohabojnost, bázeň boží; misericordia nostri, milosrdenství k nám; fiducia virium suarum, dověření síle své, v ní doufání; opinio deorum, víra v bohy; consuetudo bonorum hominum, obcování s dobrými; laetitia victoriae, radost z vítězství; contentio honorum potýkáni se o důstojnosti; cura reipublicae, péče o obec zemskou; dubitatio damnationis, pochybnosť o odsouzení, dimicatio capitis, famae, boj o život, o pověsť; gratulatio conservatae reipublicae, vyslovení radosti a vděčnosti pro zachování obce.

Pozn. 1. V též větě i podmětný genitiv i předmětný býti může: L. Sullae et G. Caesaris pecuniarum translatio a justis donimis ad alienos non debet liberalis videri, Sullovo a Caesarovo peněz převádění a t. d. Eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta, seznavše obyčejnou míru každodenních pochodův vojska našeho.

2. Jak z příkladů patrno, genitivy zájmen osobných předmětnými bývají: amor mei, láska ke mně; desiderium tui, touha po tobě; memoria nostri tua, tvé na nás pamatování. Někdy však místo genit. předmětného nacházíme zájm. přivlastňovací: injuria mea, křivda na mně spáchaná; invidia tua, závisť k tobě; odium tuum, k tobě; amor noster, k nám; žalobce můj accusator meus nebo mei.

3. Místo hujus rei dolor, bolest nad tím, hujus rei metus; strach z toho etc. rádo praví se hic dolor, hic metus, tak zvláště is numerus, místo eorum numerus; tak též qui dolor, qui metus etc.

4. Při substantivech, zvláště která dobrou k někomu nebo zlou vůli pronášejí, bývají často předložky in, erga, adversus: odium in hominum universum genus; reverentia adversus homines; meum erga te studium. Kterýž způsob Čechům obyčejný pamatuj zvláště pro případy, kde gen. obj. býti nemůže, na př. tua in patriam beneficia.

§ 172. Genitiv látky zdá se že v mluvě pospolité častý býval. Ve spisech se jen po řídku vyskytá jako: argenti nummus; graminis herba; imber sanguinis; plebis homines; qui et ipsi ejusdem corporis (téhož celku, téhož sboru) erant.

§ 173. Genitiv jména podstatného s přídavným neb s číslem spojeného označuje vlastnost, velikost, míru, trvání, věk, vůbec jakosť (genitivus qualitatis): vir spectatae virtutis, muž statečnosti osvědčené; vir magni ingenii. Genitiv tento, tak jako g. possessivus, spojuje se též s časoslovy sum, fio, videor a jež jako existimo etc., znamenají za něco pokládati neb míti: Virtus tantarum virium est, ut se ipsa tueatur. Vix eum sanae mentis existimem, sotva bych ho za člověka zdravé mysli považoval.

Pozn. 1. Genitiv ten bývá na místě adjektiva přívlastkového nebo přísudkového a pro to se v češtině přídavným jmenem vykládává: filius decem annorum, desítiletý; vir magnae virtutis, cnostný; summae virtutis; jak cnosten, cujus (qualis, quantae) virtutis.

Pozn. 2. Zde pamatuj složeniny genitivů modi a generis s zájmenem, jako ejusmŏdi (= talis), cujusmodi (qualis), cuicuimodi, kteréhokoli způsobu, cujusdammodi, jakéhosi způsobu; cujusque modi, každého, všakého zp.; hujus generis etc.

Pozn. 3. Genitivu měr hmotných připojují se často k bližšímu určení altitudine, crassitudine, longitudine neb in altitudinem, in latitudinem, in longitudinem, in circuitu v objemu, v obvodu, na př. duo muri senum pedum crassitudine (stloušti). Caesar murum in altitudinem pedum sedecim perdūcit.

Pozn. 4. Též ablativus qualitatis zde místo mívá, o čemž v. v nauce o abl.

§ 174. Genitiv čísla množného (neb jednotného čísla jmen hromadných) připojuje se slovům částku neb díl něčeho označujícím k vytčení celku neb veškerosti předmětů, kterých díl neb částku klademe (genitivus partitivus). V jazyku českém jej překládáme genitivem neb častěj předložkami z, mezi, při komparativě a superlat. též: nad. Genitiv ten mívají 1) substantiva: magna pars militum; 2) čísla: decimus discipulorum, desátý z žákův; ale deset žákův: decem discipuli; 3) zájmena, jako: quisquam, quisque, alter, uter, nemo, solus a t. d.; 4) komparativy a superlativy: fortissimus Graecorum; prvá všech cností, princeps omnium virtutem; též superlativy příslovcí, když podmět větný náleží k veškerosti genitivem jmenované: Treverorum civitas longe *plurimum* totius Galliae equitatu valet. Pročež varovati se jest genitivu ve větách jako: ze všech umění nejvíce miluji hudbu; rciž: Ex omnibus artibus neb inter omnes artes. Ze všech řečníků největší cenu přikládám Demosthénovi: inter omnes oratores plurimum tribuo Demostheni.

Pozn. 1. V češtině čísla základná (od pěti počínajíc) a tvarová, též slovce kolikosti neurčité: mnoho, málo, kolik, několik, tolik a podobná mají genitiv, ježto latiník na

nižádné dělení veškerosti nemysle genitivu neužívá: nás jest pět, nos sumus quinque; spiklo se nás tři sta, trecenti conjuravimus; přátelé tvoji, jichž mnoho máš, amici tui quos multos habes; kolik jest vás? quot estis? dobrých jest málo, boni sunt pauci. Vůbec místa nemá genitiv partitivný, kde se nečiní rozdíl celku a částek, na př. multi milites perierunt, mnoho vojáků zahynulo, hledíc jen k vojákům naproti nevojákům; multi militum perierunt, mnozí z vojáků zahynuli, tedy díl celku neb veškerosti.

Pozn. 2. Místo partitivního genitivu užíváme i předložek ex, de, in s ablat., zvláště 1) jest-li veškerosti číslo připojeno: unus ex, de multis; avšak quorum unus — alter — tertius; 2) jest-li částka nomen proprium; 3) když celek jest čísla jednotného: quis ex populo?

Pozn. 3. K jednotnému číslu zájmen uter, uterque i neuter zájmena připojují se v genitivě, jmena podstatná ale v témž pádu: my obadva, uterque nostrum; oba vůdcové, uterque dux. Avšak dí se: quod utrumque, quod neutrum, netáhne-li se quod k žádnému substantivu. Při číslech množných utri, utrique, neutri, kterých užívají, kde po každé straně více jednotlivců rozuměno býti má, a při jmenech jen v množném č. užívaných bývá pád stejný pádu jejich; my obojí, nos utrique.

Pozn. 4. Nostri a vestri jsou genitivy objektivné; nostrum a vestrum jsou g. partitivné: pars nostri, částka bytosti naší; pars nostrum, někteří z nás; nás všech, vás všech dí se noster omnium, vester omnium neb nostrum omnium, vestrum omnium a předchází-li omnium, tehdy vždycky omnium nostrum, omnium vestrum, na př. očekávání nás všech: nostra neb nostrum omnium neb omnium nostrum exspectatio. Patria communis est parens omnium nostrum.

Pozn. 5. Partim, díl, dílem, z částky, partim — partim. Když jest nominativem neb akkusativem větným, skládá se s genitivem neb s ex, při čemž přísudek v rodě a v čísle s hlavním ponětím, celek jmenujícím, shoduje se. Sr. § 129, 4. Bonorum partim necessaria sunt, partim non necessaria.

Pozn. 6. U historiků, zejmena u pozdnějších, nacházejí se partitivní genitivy též při středním rodě jmen přídavných, jako: exiguum campi; locorum opportuna; in immensum altitudinis. Podobně při adjektivech jiných rodů: delecti militum. Incumbe ut belli extrema perficias. Cic.

§ 175. Genitiv bývá při slovech označujících míru, váhu neb mnohost, k vytčení druhu neb rodu; mívajíť jej:

1) substantiva, jako v češtině: medimnum tritici (řecká) míra pšenice; navis auri, koráb zlata;

2) substantivně vzaté neutrum singulare zájmen a některých přídavných, avšak jen v nominativu neb v akkusativu (bez předložky), jako: id, idem, hoc, istud, illud, aliud, quod, quodcunque, quidquid, quid, aliquid, quidquam, nihil; tantum, tolik; tantundem, tolikéž; quantum, kolik; aliquantum, dosti mnoho; multum, mnoho, plus i amplius, více; plurimum, přemnoho; plerumque, nejvíce, největší díl; nimium, příliš; paulum, málo; minus, méně; minimum, nejméně; relĭquum, ostatek: id consilii; tibi idem consilii do quod mihimet ipsi. *Id* nobis, hominibus id *aetatis* (toho věku), *oneris* (to břímě) imponitur. Quid consilii mihi datis? Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in urbibus Siciliae fuit, Verres abstulit. Undique ad inferos tan-

tundem viae est. Et id erit signi, me invitum facere quod non prosequar longius (genitiv. gener. přísudkový: to bude znamení).

3) příslovce substantivně užívaná sat, satis, dosti; abunde, nazbyt; affătim, s dostatek; parum, příliš málo, nedosti; nimis, příliš (v nomin. a v akkus.): nimis insidiarum, příliš mnoho úkladův. Sem lze též připočísti pleonastické pridie ejus diei, den před tím dnem; postridie ejus diei, den po tom dni, dne potomního.

Pozn. 1. K středním rodům zájmen a přídavných (viz 2) připojují se místo substantiv často adjektiva; tehdy adjektiva sklonění 2. bývají v genitivě neb i v témž pádu, v němž jest rod onen střední: aliquid novi neb aliquid novum. Adjektiva sklonění 3. bývají toliko v pádu témž: aliquid utile, aliquid melius. Nic jiného jest nihil aliud. Pamatuj: quid est mihi relĭqui? co mi zbývá? nihil reliqui facio, ničeho nenechávám, neopomíjím, a nihil pensi habeo, z ničeho sobě svědomí neberu, na nic nedbám.

Pozn. 2. K příslovcům místa pro zmocnění významu připojovány bývají genitivy: gentium, terrarum, loci, locorum, jako: ubi gentium, ubi terrarum sumus? V kterých pak koncích světa, kde pod nebem jsme? nusquam terrarum est pax, nikde na světě není míru; longe gentium, daleko ve světě. Též dí se: hoc loci, quo loci, eodem loci = hoc loco, quo loco, eodem loco; dále postea loci, potom, ad id locorum, až po ten čas, po tu dobu. Příslovce quo, jak daleko, až kam, až pokud v něčem; eo, tak daleko, na ten konec, v tomto nevlastním významu někdy i s jinými genitivy spojují se: Nescire videmini quo amentiae progressi sitis. Eo miseriarum venturus sum. Lépe dí se: eo neb tantum cupiditate procedere neb ad tantam amentiam progredi. Podobně: quoad ejus facere possum, pokud mohu, seč v tom jsem; quoad ejus fieri potest, pokud co toho možno.

§ 176. Genitiv připojuje se k adjektivům doplňku potřebujícím, jakož jsou: žádostiv, dychtiv, chtivý, znalý, vědomý, pamětliv, účasten, mocen, plný a přídavná významu k těmto opačného (genitivus objectivus relationis). V češtině mívají genitiv, instrumental, neb, ačkoli zřídka, i jiný pád, aneb se s předložkou skládají.

avĭdus, cupĭdus gloriae, slávy žádostivý; aemulus laudis, chvály řevnivě následovný; studiosus eloquentiae, snažný výmluvnosti; fastidiosus literarum, plný nechuti k naukám, tesklivý při naukách; perītus, imperītus belli, zkusilý, nezkusilý ve válce, války; gnarus, prudens, znalý; ignārus, imprūdens, rudis, neznalý něčeho; rei militaris, též prudens in re, rudis in re; conscius facinoris, též facinori, spolu vědom činu, s někým alicui; sobě svědom jsem mihi conscius sum; inscius, nevědom; insōlens, v něčem nebývalý, insuetus, nezvyklý, laboris; memor, pamětliv; immemor nepamětliv, beneficii; immunis omnium rerum, v ničem nerobotný a nepoplatný; provĭdus, předvidoucí: rerum futurarum, budoucnost; partĭceps, consors libertatis, účasten svobody; expers, exsors culpae, neúčasten viny; expers rationis, bezrozumný; exhēres paternorum bonorum, prázden dědictví otcovského, vydědilý; compos, potens mentis, vládnoucí rozumem svým, při paměti; impotens irae neumějící hněvem svým vlásti; inops, egēnus amicorum, nedostatečný na přátely, nuzný od přátel; plenus consilii, pln rady; fertilis frugum, úrodný na plodiny; sterilis bacarum laurus, vavřín bez bobulí.

Pozn. 1. Sem patří též aliquem certiorem facio rei alicujus (též de re aliqua) zpravuji někoho něčeho neb o něčem.

2. Též adjektivům v ax, jako capax, chopný neb jímavý mnoha věcí, ferax nosný, úrodný; tenax, držemný, genitiv někdy připojován bývá: capax cibi.

2) S genitivem neb s dativem skládají se: aequalis, rovnaký, rovenný, affīnis, přímezný, účastný, příbuzný; communis, společný (vždy *mihi* cum aliquo); contrarius, protivný; par stejný; dispar, nestejný, proprius vlastní (nejčast. genit., pročež mně vlastní meus proprius), sacer svatý, posvěcený; similis a dissimilis, podoben, nepodoben (genitiv bývá zvláště o osobách; vždycky pak mei, tui, sui, nostri, vestri; veri similis pravdě pod.); superstes, na živu pozůstalý, přežilý. Delus insula Apollīnis Dianaeque sacra putatur. Virtutis contraria est vitiositas. Viri propria maxime est fortitudo.

Pozn Pamatuj: jurisconsultus, práva znalý, též jureconsultus; juris neb jure peritus. Též medius postavený uprostřed něčeho, někdy s genitivem bývá.

§ 177. Týž genitiv mívají příčestí děje nedokonaného (partic. praes.) přechodných časoslov, mají-li do sebe povahu adjektivnou, t. j. když jednotlivých činností neoznačujíce pronášejí schopnost neb náklonnost, která jest vlastností trvalou: Homo negligens officium, člověk zanedbávající povinnosti; homo officii negligens, povinnosti nedbanlivý; homines negotii gerentes peněžníci a obchodníci, amans patriae, vlastimilovný; appetens laudis, chvály žádostiv; cognoscens sui, sebe znalý; conservans status, zachovávající nějakého stavu; despiciens tui, pohrdající tebou; dilĭgens salutis, pilný spásy; efficiens virtutis, způsobující cnotu; fugiens laboris, práci vyhýbající; intelligens artium, rozumějící uměním; metuens deorum bohův se bojící; observans patris, otce šetřící, u veliké cti chovající; patiens laborum, snášející prácí, v nich otužený; perferens injuriarum, křivd snášelivý; retĭnens sui juris, práva svého se držící; sciens belli, války znalý; sitiens virtutis, žádostiv (žezliv) cnosti; tolerans penuriae, trpící neb snášející nedostatek; intolerans laboris nesnadno práci snášející.

§ 178. Genitiv mají časoslova zapomenouti oblivisci; pomněti, vzpomenouti, pamatovati se, rozpomenouti se, meminisse, reminisci, recordari; pamatovati někoho, vzpomenouti, připomenouti někomu, aliquem admonere, commonere, commonefacere. V genitivu bývá věc, které někdo zapomněl, na kterou se pamatuje neb pamatován jest. Při časoslovech zapomínání a vzpomínání věc bývá též v akkusativě a to vždycky kdykoli se pronáší středním rodem zájmena.

Admonuit eos virtutis. Vivorum memini Obliviscor beneficii tui. Obliviscor injurias; memini beneficia, officia; res a me gestas recordor.

Pozn. 1. Časoslova přechodná admoneo, commoneo, commonefacio skládají se též s de: admoneo te de beneficio. Vždycky ale id, illud, hoc, multa, omnia, cetera. Jest-li předmětem vzpomínky osoba, recordari skládá se s de: de amico recordor. Memini aliquem jest: pamatuji se na někoho, který za mé doby živ byl; memini alicujus, myslím na někoho, připomínám ho.

P. 2. Venit mihi in mentem, přichází mi na mysl, skládá se s genitivem toho, jež na mysl přichází; avšak neutra zájmen a přídavných, jakož i res a genus, jsou-li podměty, zůstávají v nominativě: Tuarum virtutum venit mihi in mentem; hoc, illud, multa mihi in mentem veniunt.

§ 179. O časoslovech misereor, pudet, piget, poenitet, taedet a miseret v. § 146.

§ 180. Časoslova, žalovati, viniti accusare, incusare, insimulare, arguere; pohnati, obeslati před soud postulare, citare, arcessere, reum facere, alicui diem dicere, agere cum aliquo; prokázati, dovésti, dolíčiti něco na někoho, usvědčiti, překonati někoho convincere, coarguere, odsouditi damnare, condemnare; za nevinna prohlásiti, propustiti, absolvere, a při reus, obviněný, obžalovaný, pohnaný, compertus, vinen nalezený, usvědčený, manifestus, zjevný, vina neb zločin klade se v genitivě, na př. sceleris, furti, criminis; ambitus z dojití úřadu cestami nepravými, ze vkoupení se, vlisání se apdb. v úřad, peculatus (z šantročení penězi obecnými), proditionis (ze zrady), repetundarum (z vydírání peněz), pecuniae captae (ze vzatků); audaciae, avaritiae, impietatis, inhumanitatis, iniquitatis, levitatis a jiná. Manifestus sceleris, zjevně postižený v zločinu, zjevník.

Pozn. 1. Na místě genitivu klade se i de: accuso, postulo, reum facio, damno aliquem de vi (z moci, z násilí, z výboje); de veneficio (z travičství), de repetundis, defero nomen alicujus (udávám někoho) de parricidio. -- Genitivu zločinu připojuje se též crimine neb nomine (vinou, jmenem); arcessere aliquem crimine ambitus; furti, ambitus crimine aliquem damnare aneb jen crimine aliquo accusare; nomine conjurationis aliquem damnare, aneb jen crimine aliquo accusare. Úkladná vražda při těchto časoslovech nazývá se inter sicarios; obžalovati někoho z úkladné vraždy: accusare aliquem inter sicarios.

Pozn. 2. V mluvě mimosoudní praví se obyčejněji: accusare, incusare negligentiam, levitatem alicujus, neb accusare aliquem ob rem neb de re.

Pozn 3. Odsuzuji k smrti neb hrdla slove jen: capitis neb capite damno, condemno; tak též capitis accuso, na hrdlo někomu stojím, stihám jej, nastupuji naň žalobou útrpnou; capitis absolvo, z útrpné žaloby propouštím.

Pozn. 4. Neurčité pokuty peněžné pronášejí se genitivy: quanti? k pokutě neb z pokuty jak veliké? tanti, z p. neb k p. tak veliké; dupli, k pokutě neb z pokuty dvojnásobné. Určitá pokuta peněžná vyslovuje se jen ablativem: decem milibus aeris, tertia parte agri.

Pozn. 5. Jiná rčení k označení trestu jsou: multare vinculis, verberibus, exilio, pokutovati vězením a t. d.; multare bonis, pecunia, na statcích, na penězích p. neb odsouditi někoho statků, peněz (nikdy damnare, condemnare). Voti damnor, přání svého neb žádosti své docházím (vlastně odsouzen jsem slibu t. j. ke splnění slibu). Ad bestias, ad (in) metalla aliquem condemno, odsuzuji někoho k boji s šelmami, ku prácem v báních neb v dolech.

§ 181. K otázkám: jak vysoce? jak draze? časoslova cenění, vážení a jich passiva, k nimž také sum, „jsem hoden, vážím, mám cenu“, náleží, spojují se s genitivy kolikost označujícími. Časoslova ta jsou: aestimo, existimo, duco, facio, habeo, pendo, puto, k nimž připojují se genitivy magni, velice, vysoce; pluris, více, výše: maximi neb plurimi, nejvíce, nejvýše; parvi, (za) málo, nízko, nízce; minoris, níže, méně; minimi, nejníže, nejméně, quanti? jak vysoce? zač? jak velice? tanti, tak vysoce, za to, tak velice; tantĭdem, právě tak vysoce, za též; nihili, za nic; magni sum, stojím za mnoho, mám velikou cenu; magni habeor, jsem v ceně veliké, ceněn vysoce (genitivus pretii).

Pozn. 1. Zde se nikdy neužívá genitivu multi ani majoris. K aestimo se též připojuje magno, permagno. Místo nihili facio jest obyčejnější pro nihilo. Vážím sobě člověka toho, není: mihi aestimo, nébrž: magni aestimo.

Pozn. 2. Tanti est, stojí za to, stojí za práci. Hunc hominem flocci, pili, assis non facio, za babku, za haléř nevážím. Aequi bonique facio, boni consulo aliquid, za vděk něco beru, přijímám.

2) Taktéž při časoslovech koupiti, emere; prodati, vendere (pass. venire); na prodej býti, licēre; státi, stare, constare; býti za něco, esse; najíti (najmouti), conducere; v nájem dáti, pronajíti, locare; hádati, odhádati, ceniti, aestimare; k vytčení ceny kladeno bývá čtvero genitivů adjektiv srovnávacích: tanti, quanti, pluris, minoris; všecko jiné, adjektivní i substantivní cen určování děje se ablativem: magno, plurimo, parvo, minimo; v. nauku o abl.

Spectari oportet quanti res aestimentur, quanti venire soleant. Voluptatem virtus minimi facit. Parvi sunt foris arma nisi est consilium domi. Emo rem magno, permagno, parvo, quam plurimo (draze, předraze, lacině, co nejdráže). Vendo frumentum pluris (dráže), minoris (levněji) quam ceteri; tanti quanti ceteri (tak draze jako druzí). Quanti constat, stat frumentum? Quanti rem locasti? Quanti coenas? Quanti habitas? Quanti lis aestimata est? magno, parvo, decem talentis.

§ 182. Při časoslovech esse býti, náležeti, patřiti a facere v něčí vlastnost přivésti, osoba, čí něco jest neb čí se něco stává, kladena bývá v genitivě: Omnia victoris sunt, fiunt (putantur, videntur). Facio aliquid dicionis meae, potestatis meae, podrobuji sobě něco. Lucri facio aliquid, získávám něčeho; quid mei consilii est, co patří k úmyslu mému? co jest úmyslu mého? aliquid est mei judicii, něco náleží úsudku mému.

Pozn. Avšak i v latině: hic liber est meus.

§ 183. Genitiv s esse nepronáší toliko zevnitřní držení neb vlastnictví, nébrž vnitřní vlastnost, kde v češtině pravíme: jest něčí věc, povaha, vlastnost, zvláštnost, zaměstnání, zvyk, povinnost, úkol; sluší, náleží, patří; jest znamením, důkazem; projevuje, žádá toho; mám, musím, mohu: Judicis est semper in causis verum sequi, jest věcí, povinností soudcovou; soudci sluší, náleží; soudce má a t. d. Cujusvis hominis est errare, každý člověk blouditi může. Fortis animi et constantis est, non perturbari in rebus asperis (to projevuje, požaduje ducha udatného). — Tempori cedere, id est, necessitati parēre semper sapientis est habitum, vždy za věc, za znamení, za způsob, za povinnost moudrého pokládáno. Ne go moris esse Graecorum ut a t. d. Pravím, že nebylo mravem řeckým, aby a t. d. Meum, tuum, nostrum, vestrum est parentibus oboedire.

Pozn. 1. Někdy také munus, negotium, officium, proprium přidávána bývají: Munus animi est ratione beni uti. Proprium est irati cupere a t. d.

Pozn. 2. Genitiv ve smysle: jest znamením, projevuje, svědčí a t. d. má platnost a povahu nominativu přísudkového a tímto překládán bývá, zvláště při substantivech odtažitých; levitatis est, jest lehkomyslnost; stultititiae est, jest bláznovství. Taktéž genitiv spodstatnělých adjektiv: dementis est, jest šílenost; arrogantis est, jest osobivost, stulti est, jest bláznovství.

§ 184. Interest „záleží na něčem, jest (někomu) do něčeho, jest (někomu) důležité" spojuje se s genitivem osoby neb věci, které

na něčem záleží: patris interest, otci na tom záleží; salutis communis interest, jest důležitostí obecného dobrého; avšak: meā, tuā, suā, nostrā, vestrā interest, mně, tobě a t. d. na tom záleží. Nám občanům na tom záleží, nikoli: nostra civium, nébrž: nostrā qui cives sumus interest.

Refert, záleží na něčem, spojuje se jen s těmito ablativy a nikdy nebývá s genitivem osoby; osoba se při něm málokdy jmenuje.

Mnoho-li na něčem záleží, pronáší se:

1) příslovci: magnopere, magis, maxime, parum, minime, tantopere (quantopere), valde, vehementer.

2) středním rodem přídavných multum, plus, plurimum, minus, nihil, aliquid, tantum, quantum, aliquantum.

3) genitivy magni (nikoli multi), pluris, minoris, parvi, tanti, quanti, nihili (jako při časoslovech cenění).

Věc, na které někomu záleží, nepronáší se substantivem, nébrž 1) infinitivem: omnium interest recta facere;

2) akkusativem cum infinitivo: meā interest te recta facere;

3) nepřímou (odvislou) otázkou: mea interest quid facias, utrum recte facias nec ne;

4) větou s ut neb s ne (ale nikoli v latině vzorné): interest meā ut recte facias; interest meā, ne pecces;

5) středním rodem zájmena: Hoc meā nihil interest.

České substantivum tedy vždy rozvedeno budiž: Na našem spolubytí mnoho mi záleží, magni interest meā, una nos esse.

Pozn. 1. Věc, vzhledem které na něčem záleží, s ad připojována bývá: Vzhledem bystrosti mysli záleží poněkud na tom, kterého pokrmu užíváš, cibo quo utare interest aliquid ad mentis aciem. U pozdějších v té příčině bývá i genitiv: Plurimum refert compositionis, quae quibus ante ponas, co do skladby mnoho na tom záleží a t. d.

Pozn. 2. Jen zřídka věc, na které někomu záleží, nominativem pronešená se vyskytá: Cic. Alt. 3, 19: non quo meā interesset loci natura. U Plinia Staršího: refert et caeli temperies.

Pozn. 3. Při meā, nostrā ve spojení s interest neb s refert nikdy se nevyskytá zmocňující přídavek ipsius ani ipsorum.

O ablativě.

§ 185. Ablativ klade se k otázkám čím? odkud? kterak? jak? též kde? a pronáší prostředek, nástroj, příčinu, pohnutku a původ. Hlavně jest tedy ablativ pádem příslovečným k označování okolností s dějem spojených.

§ 186. I. *Ablativus instrumenti* na otázku čím? kladen bývá k oznámení prostředku neb nástroje: Oculis cerno. Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones se tutantur. Taktéž animo, memoriā aliquid comprehendo; par pari referro, rovným za rovné odplácím. De amicitia alio libro dictum es qui inscribitur Laelius.

Pozn. 1. Taktéž hoc capite, když jest řeč o obsahu veškeré knihy neb kapitoly a nikoliv o jednotlivých místech v ní.

Pozn. 2. Jest-li osoba prostředkem, skrze nějž se něco děje na otázky: skrze koho? po kom? kým? klade se per (§ 156): Per nuntium certior factus sum.

Místo předložky per při osobách může též býti operā alicujus (přičiněním něčím), zvláště jest obyčejné meā, tuā operā etc. mnou, tebou. — O osobách (peněžnících), skrze něž placení jmenem jiných děje se, užívá se ab: Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio (skrze E.) solvat.

Pozn. 3. V *abl. instrumenti* (bez předložky) kladou se též osoby, jsou-li za pouhou věc mysleny a brány: Locum obsideo armatis hominibus (copiis, legione.) Ea legione quam secum habebat Caesar murum fossamque ducit. Jacent suis testibus (t. j. testium suorum dictis). Zde pamatuj: comitatus puero; stipo sicariis, sepio armatis aliquid.

Pozn. 4. Zvířata jsouce prostředkem neb náčiním kladou se v pouhém ablativě. bubus arare; equo vehi, na koni jeti (jako curru vehi, vézti se na voze; navi neb navibus vehi neb proficisci; pedibus, pěšky.)

Pozn. 5. Pamatuj ablativ nástrojný v těchto rčeních: tuba, tibiis cano, troubím na (v) troubu, pískám na flétnu; fidibus, citharā cano, hraji na housle, na citaru; pilā, aleā ludo, hraji v míč, v kostky; capite fero, na hlavě nesu; occulto me latebris, ve skrýších se tajím; abdo me literis (in literas), zahrabuji, pohřižuji se v naukách; includo carcere (in carcerem), zavírám do žaláře. Erudio (instituo) aliquem artibus et disciplinis, vzdělávám v uměních a. t. d.; avšak o určité nauce erudio te in re, in arte medica. Teneo me castris, držím se v táboře nečině výpadův. Memoria neb memoriae prodo, k budoucí paměti vydávám, poznamenávám nebo spisuji.

Pozn. 6. Ablativus instr. připojuje se též k afficio aliquem aliqua re, činím neb prokazuji někomu něco; afficio aliquem honore, beneficio, prokazuji někomu čest, dobrodiní; afficio laetitia, dolore, molestia, injuria, činím, způsobuji; afficio praemio, odměňuji; a. poena, pokutuji, tresci; a. morte, usmrcuji; afficior morbo, upadám v nemoc. Taktéž: compleo, expleo, naplňuji (naves militibus); refercio, nacpávám, nadívám (aures sermonibus); cumulo, navršuji, dovršuji; (eloquentiā laudem bellicam); onero, obtěžuji, nakládám (naves commeatu) satio, nasycuji; locupleto, obohacuji; instruo, vystrojuji; orno, ozdobuji, vystrojuji. Dále adjektiva: dives, bohat; refertus, confertus, naplněn, plný (vita bonis referta); opulentus (opīmus), zámožný, zásobný, obohacený; onustus, obtížen, maje náklad něčeho; praeditus, opatřen, obdařen (virtute); distinctus, okrášlen.

Pozn. 7. Compleo a impleo mívají i genitiv: implere ollam denariorum.

§ 187. II. *Ablativus causae et originis.* Ablativus příčiny klade se bez předložky na otázku: čím? k označení příčiny, která něco způsobuje 1) při časoslovech rodu trpného, jakož i při nepřechodných a při adjektivech významu trpného: Dei providentiā mundus administratur. Jumenta fame absumpta sunt. Jumenta fame perierunt. Minturnenses C. Marium, fessum inediā fluctibusque, recrearunt.

Při osobách na otázku: od koho? klade se ablativ s *a*. A deo mundus administratur. Phalaris non ex insidiis interiit, non a paucis. Taktéž bývá ablat. s *a* při zvířatech a při věcech zosobněných: Lanuvii clipei a muribus sunt derosi. Ab duce et a fortunā deserebantur. Hoc a natura nobis tributum est avšak jen aliquid naturā fit.

Pozn. 1. Při ablativu původu k natus, ortus, genitus připojují se rodičové obyčejně v ablativě bez *a*: Apolline natus, deā natus, eodem patre natus. Avšak

se klade též ex a de zvláště jmenuje-li se máti. Pouhý ablativ bývá, oznamuje-li se rod neb rodina, jako: nobili genere, amplissimā familia, summo loco natus.

Nevyhnutedlna jest předložka 1) při zájmenech: ex nobis nati; 2) oznamuje-li se původ vzdálenější: oriundus (ortus) a claris majoribus; Cato Uticensis a Censorio ortus, od Katona Cens. (v koleně 4.) pošlý.

Pozn. 2. Látka, z níž se něco dělá neb z níž se něco skládá, pronáší se obyčejně předložkou ex při časoslovech: facio, fio, consto; avšak při consto zhusta i pouhým ablativem: animo constamus et corpore neb ex animo c. et corpore. Taktéž: honestas his virtutibus continetur, obsažena jest v těchto cnostech.

2) Ablativus causae klade se na otázky: čím? z čeho? vedlé čeho? proč? k vytčení pohnutky neb důvodu: more aliquid facio, z obyčeje; voluntate, jussu alicujus, z vůle něčí, z rozkazu něčího. Facio aliquid odio, benevolentiā, z nenávisti, z dobromyslnosti; gaudio exsulto, radostí plesám. Amicitiae caritate et amore cernuntur. Utilitatibus amicitiam colimus, pro užitky. Ne joco quidem mentior, ani žertem, z žertu. Sem náleží ablativy rogatu admonitu, impulsu a pod.; meā sententiā, dle mého mínění.

Pozn 1. K abl. pohnútky často připojují se participia perf. pass. při substantivech, která pronášejí uvedení mysli v nějaký stav neb způsob: spe ductus, adductus, permotus; misericordia captus; timore perterritus; ira incensus, inflammatus; cupiditate inductus, impulsus, incitatus; metu coactus; spe excitatus. Pro churavost valetudine impeditus; pro denní dobu odkládám dobývání útokem; diei tempore exclusus oppugnationem differo.

Pozn. 2. České pro, (za) příčinou, pronáší se častěj slovci ex, propter, causa, de: amicorum causa, meā causa; de te neb tuā causa doleo (nikoli te doleo).

Pozn. 3. Též macte buď samo o sobě neb s esto spojuje se s abl. causae: macte virtute esto, veleben budiž, sláva tobě pro statečnost!

3) Ablativus causae spojuje se s časoslovy, která pocit neb jeho projevování označují, jako: raduji se, gaudeo, laetor; kochám se v něčem, delector; bolestím, rmoutím se, doleo; hluboce truchlím, žalostím, maereo; pýchám, pyšním se, superbio; honosím se, vychloubám se, glorior, jacto me. Oportet delicto dolere, correctione gaudere. Helvetii suā victoriā insolenter gloriabantur. Libris delector.

Pozn. 1. Sem patří též laboro, trpím a aeger, jsem chorý, nemocný, aliqua re, na něco, na př. vulneribus. Duobus vitiis, avaritiā et luxuriā, Romana civitas laborabat. Laboro, o částkách těla spojuje se s ex: laboro ex capite, mám bolení hlavy; l. ex pedibus, trpím ua nchy. Taktéž laboro ex aere alieno; laboro a re frumentaria, trpím od nedostatku špížního.

Pozn. 2. doleo, gaudeo, laetor, glorior de aliqua re, stranu něčeho; (oculus, pes mihi dolet); též glorior, laetor in aliqua re.

§ 188. III. *Ablativus modi.* Ablativ substantiva s adjektivem spojeného znamená, kterým způsobem se něco děje a odpovídá k otázkám: čím? s čím? kterak? jak? Magno studio rem facio, s velikou horlivostí. Ablativ ten i s cum spojen býti může: magno cum studio hoc facio.

Cum přiloženo býti musí, když ablativu nižádné adjektivum připojeno není, tak že ablativ příslovcem vyměniti lze: Facio aliquid cum studio = studiose, cum diligentia = diligenter.

Užívá se ho zvláště při slovech znamenajících smýšlení, úmysl, výminku :

10*

aequo animo, s myslí rovnou; magno animo, s myslí velikou; fidenti animo, s myslí doufanlivou; hac mente neb hoc consilio (s) tím úmyslem, v tom ú.; hac lege, ea conditione, pod (s) touto výminkou. Též: simili modo, pari modo; avšak hostilem neb mirum n modum.

Pozn. 1. Jest-li svrchu dotčený způsob takovou okolností, která by nějakou věc jako provázela, klade se k němu obyčejně cum, byť adjektiva při něm bylo *a*) když se tím pronáší následek: magna cum offensione civium redeo, s velikým pohoršením neb k velikému p.

b) Provázející osoby bývají s cum, vojska s vůdcem táhnoucí bývají často bez cum: Dictator ingenti exercitu ab urbe profectus est. Caesar omnibus copiis ad Ilerdam proficiscitur neb cum omnibus copiis. Bez cum bývají exercitus. copiae a t. d. když jsou s přívlastkem, pročež jest cum nevyhnutedlně potřebné ve větě: Alexander Hellespontum cum exercitu transiit. — Podstatné jmeno comitatus nikdy nemívá cum; tedy magno comitatu, muliebri comitatu.

c) Oděv na někom buď s předložkou cum buď bez ní připojuje se: Verres cum pallio purpureo versabatur in conviviis. Pulcherrimo vestitu in solio sedeo.

d) Údové těla na otázku „jak?“ bývají bez cum: incedo capite nudo, holohlav; promisso capillo, s vlasy spuštěnými.

Pozn. 2. Ablativu modi rovnává se per s akks., o němž viz § 156.

Pozn. 3. Jmena samostatná, která sama o sobě svým významem způsob pronášejí, (modus, ratio, mos, ritus) kladou se v abl. bez předložky: Hoc modo, hac ratione. pari neb simili modo, multis modis, bestiarum modo, pecudum ritu.

Jiní příkladové abl. modi bez předložky jsou: meo periculo, s mým nebezpečenstvím; cum periculo = periculose, způsobem nebezp.; commodo reipublicae, incommodo valetudinis (aliquid facere), s prospěchem, s ujmou; auspiciis alicujus, pod vrchním velením něčím; imperio, ductu alicujus; pace neb bona veniā horum dixerim, s dovolením těchto (tua pace, vestra etc.); nomine obsīdum, pod jmenem zast.; meo nomine, od mé osoby.

2. Též některá podstatná sama o sobě stojící v jistých spojeních kladou se v ablativě bez předložky, jako: iure, právem, injuria, křivě; ordine, řádem, pořádně (recte atque ordine facere); ratione, s rozmyslem (via et ratione disputare, dle správného návodu); voluntate, dobrovolně (jako sponte); ex voluntate, dle vůle; clamore, s křikem; silentio, mlčíc (však i cum clamore, cum silentio); judicio, s úsudkem, s povahou; vitio (creatus) s chybou (v auguriích); specie, simulatione, pod tvárností; nullo negotio (rem conficio), beze vší práce.

§ 189. IV. *Ablativus limitationis*, ablativ bližšího omezení t. j. omezujícího určení vynáší se česky instrumentalem neb slovci: co do, vzhledem, ohledem, stranu, dle, podlé, z, co se týče: aeger pedibus, na nohy nemocen; genere princeps, rodem první; numero decem, počtem deset. Grandis (nikoli magnus) natu, maior, maximus natu; minor, minimus natu: natione Gallus. Neminem Thrasibulo praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. Causa cado, ztrácím při. Veškerou větu omezují ablativy, jako: sententiā, opinione, arbitrio, iudicio, testimonio etc. Socrates omnium eruditorum testimonio totiusque iudicio Graeciae philosophorum, omnium fuit princeps.

Pozn. 1. Sem patří: Quid hoc homine faciam? Viz § 160. P. 1.

Pozn. 2. Poznati rozdíl mezi ablat. limitationis a mezi abl. instrumenti bývá nesnadno, ano věty jako: supero te doctrinā, i učeností, i v učenosti, i co do učenosti tebe převyšuji rozuměti můžeme. Jinak slovce „co do" při adjektivech a časoslovech posuzujících pronáší se předložkou ad. (Viz § 152, ad 3, *a*.)

§ 190. V. *Ablativus pretii* bývá při časoslovech conducere, locare, aestimare, emere, vendere, venire, stare, constare, licere, býti na prodej (o nichž v. § 181), spojují se s pouhým ablativem ceny, když se vyslovuje cena *a*) substantivem; *b*) adjektivy: magno, plurimo, nimio; parvo, paululo, minimo, nihilo. (Tedy nikdy komparativem.)

Pozn. 1. Cena věci též genitivem jakosti s esse povědína býti může: Num vir bonus emet denario quod sit mille denarium? věc tisíce denárů, tisícidenárovou.

Pozn. 2. Esse s ablat. pretii jest za něco na prodej býti, platiti po něčem: Sextante sal et Romae et per totam Italiam erat.

Pozn. 3. Draze též příslovcem care praví se: care a carius aestimare; carissime constare, předraze přijíti (gratis constare, býti zadarmo). Dí se jako v češtině: bene, male, optime, emere, vendere a t. d.

Pozn. 4. Rem aliqua re muto, commuto, permuto jest: věc za věc vyměňuji, zaměňuji.

§ 191. VI. *Ablativ* při jednotlivých slovech a jmenech přídavných, jež jsou:

a) časoslova (i jich composita) utor, užívám, upotřebuji; fruor, požívám; fungor, konám; potior, zmocňuji se něčeho; vescor, jím. Comp. abūtor, zužívám, nadužívám; perfrūor, perfungor, defungor, fungor munere, konám neb spravuji úřad; vescor carne, jím maso, živím se masem. Sua morte defungi, skonati smrtí přirozenou.

Pozn. 1. Těchto pět časoslov také jako přechodných s akkus. skládali; jest to však vazba zastaralá, jež se jen místem nalezá, jako militare munus fungens (Nep. Dat. 1). Příčestník však v -ndus tvoří se jak od přechodných: utendus, fruendus a t. d. — Potior též (ačkoli zřídka) bývá s genitivem, na př. regni, totius Galliae, vždy ale rerum potiri, zmocniti se vrchní vlády.

Pozn. 2. Uti lze často překládati slovem míti: aliquo uti deprecatore, někoho míti (za) orodovníka (neb -kem). Uti aliquo, bývá: obcovati s někým.

b) časoslova: nitor, opírám se, podpírám se, spoléhám; fido a confido (o těchto dvou viz § 165, 2). Nitor tuo consilio.

Pozn. Nitor, innitor in aliqua re, záležím na něčem; in vita Pompei nitebatur salus civitatis. Nitor ad gloriam, upírám na slávu, slávy se domáhám.

c) Přídavná: dignus, hoden; indignus, nehoden; fretus, spolehlý, spolehající se, spouštějící se na něco; contentus spokojený: fretus auxilio vestro; laude dignus; indignus legatione; sorte sua contentus.

Pozn. 1. Taktéž dignor, jsem za důstojna pokládán, žádá ablativu: dignor honore.

Pozn. 2. Jednotlivá tuto sestavená slova z částky od některého z ablativů svrchu položených (nástroje, příčiny ceny) odvoditi se dají.

§ 192. VII. *Ablativus copiae et inopiae* spojuje se s časoslovy, jež vyznamenávají míti hojnost, nadbytek, nedostatek něčeho, a s přechodnými časoslovy: něčím naplniti, něčeho zbaviti, z něčeho oloupiti, jakož jsou:

abundare, redundare, affluere, oplývati; scatere, prýštiti se něčím, copiis, míti hojné vojska; valere, býti silným; carere, býti bez něčeho; egere, indigere, míti něčeho potřebu, nouzi; vacare, prázdnu býti něčeho; orbare, privare, spoliare, nudare, zbaviti něčeho pobráním, oloupiti, obnažiti z něč.; fraudare, připraviti lestně někoho o něco. Též podobného významu adjektiva: vacuus, inanis, prázden; nudus, orbus, oloupený, zbavený, osiřelý; inops, nemající prostředkův. Abundo divitiis. Vacare culpa magnum est solatium. Careo consuetudine amicorum, jsem bez obvyklého s přátely obcování. Egeo paucis (rebus). Democrītus dicitur se oculis privasse.

Pozn. 1. Ablativ tento jest na mnoze ablativus instrumenti neb ablat. limitationis.

Pozn. 2. Indigeo (u bás. též egeo) potřebuji, mívá často genitiv: Virtus plurimae exercitationis indiget.

Pozn. 3. Při vaco, vacuus, nudus, orbus, inanis bývá též předložka *a*, zejmena při osobách: Vaco ab opere. Contio orba ab optimatibus. Oppidum ab his rebus quibus delectamur vacuum atque nudum.

Pozn. 4. Inops, též: inops alicujus rei neb ab re; plenus někdy spojuje se též s ablat. Při refertus osoby mohou v genitivě býti. Gallia negotiatorum referta est. Vacare mívá též dativ: vaco philosophiae, uprazdňuji se k studování filosofie.

§ 193. Opus est, jest třeba (potřebí, zapotřebí), klade se buď bezosobně s ablativem toho, čeho jest komu zapotřebí: libris opus est, knih potřeba jest; mihi libris opus est, knih potřebuji; aneb opus esse bývá užíváno jako časoslova osobného, tak že to, čeho třeba jest, podmětem větním bývá, kterým se časoslovo spravuje: mihi libri opus sunt.

Vazba osobná jest nutna, pronáší-li se potřebná věc středním rodem přídavného neb zájmena: Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Pauca opus sunt; quantum opus est, compara.

Pozn. 1. V záporných větách pravidlem bývá ablativ: Nihil opus fuit monitore.

Pozn. 2. Jestliže se to, čeho jest třeba, v latině časoslovem vynáší, děje se to 1) infinitivem aneb akkusativem s inf.: Quid opus est tam multa dicere neb te tam multa dicere? 2) Ablativem středního rodu participií děje dok. (perf. pass.): Priusquam incipias, consulto, ubi consulueris, mature facto opus est. Také týmž příčestím k substantivu připojeným: Opus fuit Hirtio convento, navštíviti Hirtia. 3) zřídka supinem v *u*: quod scitu opus est.

Pozn. 3. Zřídka a způsobem řeckým opus est mívá genitiv: Temporis opus est.

§ 194. VIII. *Ablativus comparationis* bývá při komparativě jmen přídavných a příslovcí místo spojky quam s nominativem neb s akkusativem složené. Čeština v též případnosti genitivu užívá.

Filius melior est patre = quam pater. Melius scribis fratre = quam frater.

Pozn. 1. Ablativ ten pravidelně místo mívá ve vazbách akkusativu s infinitivem a při časoslovech scio, puto, opinor a podobných: Scio, puto, filium meliorem esse patre. Jinak se ho užívá téměř jen v záporných větách: Nihil est amabilius vir-

tute. K pádu nepřímému ablativus compar. místo quam připojen býti nesmí; nikoliv tedy flagitii magis nos pudet errore, nébrž quam erroris. Rovněž se nepřipouští tam, kde by dvojí smysl vzniknouti mohl: Hibernia dimidio minor quam Britannia existimatur, nikoli pouhé Britannia.

Pozn. 2. Nutný jest abl. comp. při zájmeně vztažném v záporných větách vztažných: Phidiae simulacra, quibus (nad kteréž) nihil vidimus perfectius. Avšak: neve plures quam decem naves actuarias habeto. Liv. 38, 38.

Pozn. 3. Minus, plus, amplius při číslech a měrách kladou se příslovečně a obyčejně bez quam. V té případnosti nominativ bez akkus. buď zůstává nebo se proměňuje v ablativ. To platí též o longius. Tedy: plus quam ducenti neb plus ducenti nebo plus ducentis interfecti sunt, více než 200, více dvou set, přes 200.

Pozn. 4. Sem náleží ablativy comp.: Opinione (nad pomyšlení), spe (než se kdo nadál), expectatione (nad očekávání) celerius venit; serius spe; expectatione major; solito minor, solito magis, nad obyčej; plus aequo, justo, více než rovné, spravedlivé jest; dicto citius, rychleji než bylo možno vyřknouti; longius necessario, nad potřebu déle. Místo ablativu Cicero větu porovnávací mívá; tak místo solito magis: magis quam solet; místo plus aequo: plus quam aequum, quam par est.

§ 195. IX. *Ablativus mensurae* neb *discriminis* slouží k určení míry na otázku o co? čím? oč? dimidio major, o polovici větší; anno, biennio major, rokem, dvěma lety neb o rok, o dvě l. starší.

Ablativ míry bývá *a*) při komparativech: multo melius. Quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet laboriosius. Tak i: quanto — tanto, čím více, tím více. *b*) při časoslovech významu porovnávacího: multo, paulo antecedo; multo malo, chci mnohem raději; multo praestat.

Pozn. 1. Někdy při superlativech: Alcibiades fuit multo formosissimus (obyčejněji: longe formosior). Při časoslovech: převyšovati, předčiti „daleko" slove obyčejně longe: longe antecedo. Též se praví multum, tantum, quantum, aliquantum excello neb antecedo.

Pozn. 2. Pamatuj ještě ablativy míry: nihilo, o nic, ničím; aliquanto, o něco (hodného, znamenitého); altero tanto, ještě o jednou tolik.

§ 196. X. *Ablativus qualitatis.* Ablativ jmena podstatného s přídavným neb se zájmenem (nikdy ale s číslem) označuje nějakou vlastnost neb jakost a připojuje se k sum anebo přímo k samému substantivu: Gajus magnā industriā est, G. jest velmi přičinliv, má do sebe velikou přičinlivost. — Ibes sunt aves excelsae, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro, o nohou tuhých, s nohama tuhýma, neb I. jsou ptáci, kteří mají hnáty (nohy) a t. d. Flumen difficili transitu, řeka nesnadného přechodu, k přejití nesnadná, jež měla nesnadný přechod, přes níž byl nesnadný přechod.

Pozn. 1. Gen. qualitatis líší se od genitivu tak, že genitiv pronáší něčí osoblivou vlastnost nebo zvláštnost, ablat. qualit. ale jen pouhou vlastnost, vedlé níž mohou i jiné stejně znamenité vlastnosti místo míti. Toliko ablativ qualitatis kladen bývá *a*) mluvíc o pomíjejícím stavu mysli: bono animo esse, býti veselé mysli, míti mysl veselou; laeto, tristi animo (avšak securi es animi, buď člověkem povahy a mysli stále bezpečné); *b*) o údech a částkách tělesných: Britanni capillo sunt promisso, mají (nosí) dlouhé vlasy, jsou dlouhovlasí. Thuym hominem maximi corporis (obra, velikána) terribilique facie (s tváří strašnou) — optima veste texit. Jen k abl. qual. může

místo adjektiva genitiv připojen býti: Uri sunt specie et colore et figura tauri (m. taurea, taurina).

Pozn. 2. Genit. jakož i ablativus qualitatis svou povahou vždy o nějaké jmeno obecné (n. appellativum) se opírají; avšak i jmen vlastních přístavkem bývají. Manlius Torquatus priscae ac nimis durae severitatis, ita locutus est. Quis L. Philippum summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est?

§ 197. XI. *Ablativus separationis* bývá při časoslovech: zdržeti se něčeho, pustiti od něčeho, zdržeti někoho od něčeho, sprostiti někoho něčeho, osvoboditi někoho od něčeho, vysvoboditi z něčeho. Věc, jíž někoho zdržujeme, od níž pouštíme a t. d. klade se v pouhém ablativě nebo s předložkami *a*, *de*, *ex*; osoba však, od níž něco zdržujeme a t. d. bývá jen s předložkou *a*. (arceo aliquid a me.) Abstineo injuria; abstineo me cibo, zdržuji se křivdy, pokrmu; desisto oppugnatione neb de contentione, ustupuji, opouštím od; arceo latronem tecto neb a tecto; excludor anni tempore a navigatione, reditu; libero urbem obsidione; solvo te curā et negotio; exsolvo me suspicione; libero te mortis metu, též libero te ex incommodis; solutus, liber omni cura; liber ab omni molestia; prohibeo hostes finibus, řídčeji s *a*: tempestates hostem a pugna prohibebant.

Pozn. 1. Rčení manus abstinere bývá jen s *a*: auctoritate nutuque legum docemur ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Se abdicare (vlast. odříci se) složiti (úřad), bývá vždy bez předložky: se abdicare consulatu, dictatura, tutela, magistratu (též abdicare magistratum).

Pozn. 2. Z časoslov, jež znamenají brániti, zdržovati, nedati, pamatuj: Prohibere, zdržovati od, překážeti v, zabraňovati něčeho; aliquem (ab) aliqua re; prohibeo hostem a pugna, hostem rapinis; 2) zachovati, ošetřiti, ubrániti: a periculo rempublicam, tenuiores injuriā. Defendere 1) brániti něčemu: defendo solis ardores, injuriam; 2) brániti někoho před něčím (jen s *a*) defendo meos ab injuria; taktéž urbem tueor ab hostibus; urbs tuta ab hostibus. O intercludo a nterdico v. § 164 a 165, 2.

Pozn. 3. Dle těchto časoslov též absterreo a deterreo, jakož i některá časoslova s se a dis složená, jež znamenají rozdílnost a rozdělování, u básníků s pouhým ablativem kladena bývají (secerno, separo; discerno, distinguo; differo, discrepo, disto). V dobré prostomluvě bývají s předl. *a*: segrego, sejungo me a civibus improbis; dijudico, distinguo vera a falsis; poetae differunt ab oratoribus; mores tui a meis non abhorrent.

§ 198. Časoslova, jež znamenají někým neb něčím odtud kde jest, hýbati, někoho neb něco odloučiti, odstraniti, odněkud ustoupiti, spojují se téměř napořád s předložkami (a, de, ex). Toliko některá časoslova bývají též s pouhým ablativem, jako: cedo, decedo, excedo, ustupuji, odstupuji, vystupuji; pello, depello, expello, odpuzuji, odháním, sháním; deturbo, bouřlivě neb prudce sháním, smetám, srážím. Moveo aliquem loco, hýbám někým neb vytiskuji někoho z místa; vestigio, z postavení v němž se zasadil; moveo aliquem senatu, tribu, vyvrhuji z; cedo loco, vitā, e vitā; cedo Italiā, de oppidis; cedo alicui aliqua re v. § 165, 2; abscedo incepto; decedo provincia, de provincia; excedo urbe neb ex urbe, vitā neb ex vita. Pello aliquem foro, e foro, possessionibus, ex Galliae finibus. Depello aliquem loco, de loco, Italiā, ex

urbe. Expello aliquem civitate, possessionibus, ex urbe, ex re publica. Deturbo aliquem moenibus, de tribunali, ex stationibus; deturbo aliquem spe neb ex spe. Která časoslova kromě tuto jmenovaných s pouhým ablativem spojována bývají a jak daleko se to na přenešený význam jejich vztahuje, tomu se jen porovnáním naučiti lze.

Pozn. O ablativu místa a času viz § 134—141.

§ 199. S ablativem spojují se předložky tyto:

ab, od 1) o místě: a campo, ab urbe venit; a fronte, z předu; a tergo, ze zadu; usque ab, až od; stare neb facere ab aliquo, po něčí straně býti, státi; secundus a rege, druhý po králi; qui sunt a Zenone, žáci Zenonovi; qui sunt ab ea disciplina, té školy následovníci; timere, cavere ab aliquo; defendere, prohibere ab aliquo, proti někomu, před někým; laborare a re frumentaria; firmus ab equitatu, co do jezdectva. 2) o osobách v trpných větách; též o původu: ab hoste interfectus est; esse ab aliquo, od někoho pocházeti; id facinus ortum est a cupiditate; bene audire ab aliquo, býti u někoho v pověsti dobré; 3) o čase: ab initio; anno decimo ab urbe condita po (od) založení města; a puero, a pueris, a pueritia, od chlapectví; (statim) a cena ab itinere facere aliquid, hned po.

§ 200. de, 1) o místě s, se (shůry dolů), od něčeho, z něčeho pryč, do dálky: de monte decurrere; de finibus exire; de manibus effugere; de scripto dicere, s psaného, s konceptu; 2) k vytčení celku, z něhož jest částka vzata: homo de plebe, z lidu; homo de schola, de meo, tuo, de alieno, z mého, tvého a t. d.; 3) s causa i s res, pro, z: gravi de causa, qua de causa, qua de re, pročež: 4) ze, vedlé, de amicorum sententia, de consilio meo; 5) de integro, z nova; de improviso, nepředvídaně; de industria, na schvál; 6) o, vzhledem, co do, stranu: hic liber non de puero scriptus est sed a puero; multa de te audivi, o tobě (ale můžeť také znamenati = ex te, od tebe, jako emere, mercari conducere de aliquo, od někoho; supplicium sumere de aliquo, odpraviti, popraviti; de me actum est, po mne jest veta. Předložkou de opisuje se i předmět časoslov přechodných, na př. cognoscere de adventu alicujus; cogitare de re, mysliti o něčem; cogitare rem, mysliti, na mysli představovati; 7) o čase: de nocte, ještě v noci; multa de nocte, ještě za čiré noci; media de nocte, s půlnoci; diem de die differre, ode dne ke dni.

§ 201. ex, z, ze 1) o místě: ex urbe exire. Často kde my klademe s, na: ex equo colloqui, ex equo pugnare; ex arbore pendēre; ex itinere scribere; ex fuga, na cestě, na útěku. 2) o čase, od: ex eo tempore ex quo (nikoli e quo); Cotta ex consulatu profectus est in Galliam, hned po kons.; aliud ex alio, jedno po druhém; diem ex die exspecto, ze dne na den, den po dni; 3) o látce: statua ex aere facta; poculum ex auro; 3) z, ze, partitivně: unus e plebe; unus e multis; 5) z, od, k vytčení příčiny a původu: ex ea causa, ex ea re, qua ex causa, qua ex re (z té příčiny a t. d.); ex doctrina clarus; ex vulnere aeger; aliquid ex aliquo audire, cognoscere (sr. de); alqd. ex aliquo appellare, po někom; victoriam reportare ex neb ab aliquo; triumphare ex (de) aliquo, nad někým; 6) o míře a přiměřenosti: z, dle, vedle, po: ex senatus consulto; ex more, ex consuetudine, ex composito, dle ujednání; ex sententia, dle výroku neb = ex voluntate; e re mea, z mé věci, mně k užitku; e re publica, obci k užitku; ex animo, z té duše, ze srdce; 7) o způsobu, kterým se něco děje: ex industria = de industria; ex parte, dílem; magna ex parte, z veliké částky; omni ex parte, všelijak; ex contrario, z protivné strany; e vestigio, na tom místě, ihned; e regione alicujus, někomu, něčemu naproti ležíc; ex memoria, z paměti; ex usu alicujus est, prospěšno jest; ex tempore dicere, bez přípravy, s patra, s brusu.

§ 202. prae 1) o místě, jen před zájmenem: prae se agere, před sebou hnáti; prae se ferre, na př. pugionem, před sebou dýku nésti, držeti, zvláště = zřejmě ukazovati na odivu lidem: scelus, fiduciam, dávati na sobě znáti; 2) porovnávajíc, proti: prae nobis beatus; negligere, contemnere aliquid prae aliqua re; přede všemi prae ceteris (neb praeter ceteros; nikoliv prae omnibus); 3) o příčině závadné, v záporných větách: prae lacrimis scribere non possum, pro slzy (avšak lacrimis obmutuit); prae metu, prae gaudio etc.

pro, 1) o místě: před, v předu věci nějaké, za sebou neb v zádech ji majíc: pro castris in statione esse, před táborem na stanovišti; pro curia sedere; (ante curiam sedeo, sedím před radnicí jsa k ní tváří obrácen); pro suggestu (z předu) na řečništi; pro tectis saxa mittere, s předu se střech, s předstřeší; 2) pro, za, k ochraně, k obraně, ve prospěch: pro patria mori, dicere pro aliquo, řečniti za někoho, před soudem jej brániti; hoc non contra me est sed pro me; 3) o náměstnictví, o náhradnictví, o výměně, odměně, záplatě, odplatě, za, místo, na místě: cornibus uti pro poculis, loqui pro aliquo, za (místo, na místě, jmenem, od někoho; pro patre esse alicui; pro testimonio (co svědek) dicere; pro consule; legatus pro praetore; pecuniam pro vectura solvere; aliquem pro scelere ulcisci; pro eo quod, za to že; 4) něco něčemu vyrovnávajíc, za, jako: pro victis abierunt; Cato est mihi unus pro multis milibus; homo jam pro damnato est; se pro cive gerere, vésti sobě jak občan; aliquid pro certo habere; 5) dle, vedlé, podlé, po, hledíc k: pro magnitudine periculi vos obtestor; sunt impii cives, pro multitudine bene sentientium, admodum pauci, počítajíc, vážíc množství, hledíc k mn.; pro tempore, dle doby, hledíc k času; pro tempore et pro re, vedlé času a okolností; agere pro viribus, dle sil; pro mea parte, vedlé částky na mne připadlé, vedlé možnosti neb síly; pro virili parte, pokud na muže připadá; pro rata parte, dlé pravé poměry; pro se quisque, každý o sobě, bez výminky, napořád; pro eo ac debeo, vedlé toho jak mám; proelium atrocius quam pro numero pugnantium fuit.

§ 203. *coram*, před, u přítomnosti, vůčí: quae honesta sunt dici possunt coram omnibus. Bývá často i příslovcem: coram adesse, coram agere osobně, svou osobou, životně býti přítomnu, jednati.

clam, tajně před někým, bez vědomí něčího, bývá zřídka předložkou a kromě ablativu mívá i akkusativ.

tenus 1) o místě po, do, až po, až do: Tauro tenus regnare; hactenus až potud; 2) verbo tenus, pouhým slovem (nikoli skutkem).

§ 204. *cum* 1) o spolubytí a spolujití, s: cum amicis proficisci; queri cum aliquo, stýskati (někomu); mecum neb cum animo meo reputo, sám u sebe, na mysli své uvažuji; 2) o způsobě a okolnostech, v kterých se něco děje: cum virtute vivere, cnostně, cum prima luce, s úsvitem; 3) o tom co někdo s sebou neb na sobě má: cum telo esse; sedere cum tunica; esse cum imperio, míti velitelství; 4) s časoslovy, jež označují spor a boj: pugnare cum hoste, cum aliquo bellum gerere, s někým = proti někomu; avšak facere cum aliquo, držeti s někým.

sine, bez: animi discessus a corpore fit plerumque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate; sine dubio bez pochyby; sine ulla dubitatione, beze všeho pochybování, beze vší pochyby (nikoli sine ullo dubio).

§ 205. Předložky s ablativem i s akkusativem

a) in s akkus. 1) o místě: v něco, do, na: ire in urbem, in montem, in Italiam; in gratiam redire cum aliquo, s někým se zase udobřiti; dicere in eam sententiam na ten rozum, v ten smysl; o rozprostírání se v šířku, v délku, u výši; in lati-

tudinem, in longitudinem, in altitudinem, o rozdělování: dividere in partes; in singulas civitates binos censores describere, vykázati; statuere quingenos denarios in capita na každou hlavu; 2) o čase: invitare in diem posterum; magistratum creare in annum; in praesens, na ten čas; in futurum, in posterum, in perpetuum; in dies crescere, každým dnem; in diem vivere, ze dne na den; 3) o účeli, na, k: pecuniam dare in rem militarem; in usum; hoc in rem est, k věci hodí se, jest prospěšné; (avšak nikoli in honorem, in memoriam alicujus, nébrž honoris causa, ad memoriam); 4) na, proti, k, smyslem přátelským i nepřátelským: pius in parentes, laskavý k rodičům; odium in malos cives; indulgentia in liberos; merita in patriam, zásluhy o vlast (avšak bene mereri de patria); potestatem habere in aliquem nad někým; oratio in aliquem; 5) způsob na otázku kterak: in hunc modum; hostilem in modum; mirum in modum; in universum, vůbec, vesměs; in vicem, střídavě.

b) *in* s ablat. 1) o místě na otáz. kde? v, na: esse in urbe, in monte, in ripa; pontem facere in flumine, přes řeku; sum multus (mnoho zaměstknán, obšírný), frequens, longus, nimius in aliqua re; versari in republica, účastniti se v záležitostech zemských, státních; peccare in aliquo, na někom; in (sub) armis esse; res posita est in oculis, před očima; avšak aliquis mihi in oculis est, aliquem in oculis fero, šetřím někoho jako zřítedlnice oka mého, jest mým miláčkem; in oculis (ante oculos) civium esse, na očích býti občanům; aliquid in manibus mihi est, jest mezi rukama, jest v práci; in eo est ut faciam aliquid, na to přišlo, jsem na tom, abych; 2) o čase, v kterém, kterým, za kterého se něco děje: in consulatu, in primo conspectu, in bello, ter in anno, in deliberando; in legendo, v (při) čtení; 3) o množství a třídě, v níž někdo jest: in bonis esse, haberi, mezi dobrými býti, jmínu býti; in hoc genere, v tom; in omni genere, ve všem, všelijak; 4) o povahách a okolnostech: in magna omnium rerum inopia, ve, při; magno in aere alieno majores etiam possessiones habent, při velikých dluzích přes to více ještě statků drží; in te hoc laudo, vitupero, na tobě; quantum in me est, co na mně jest.

§ 206. *a*) *sub* s akkus. 1) o místě, pod: ire sub tectum; victos sub jugum mittere; venire sub ictum, na ránu, na dostřel; sub judicium sapientis, sub oculos (do očí) cadere; 2) o podřízenosti: sub imperium alicujus redigere; 3) o čase *a*) pod: sub vesperum, sub noctem; sub lucem, k úsvitu; *b*) hned po něčem, za něčím: sub eas literas statim recitatae sunt tuae.

b) *sub* s ablat. 1) o místě pod: esse sub tecto, sub terra habitare, sub armis manere, ve zbrani; sub divo, pod šírým nebem; sub oculis alicujus aliquid facere; 2) o podřízenosti: sub dicione, sub imperio alicujus esse; sub regno esse; 3) o čase (zřídka) pod, za: sub luce, za úsvitu, úsvitem; sub ipsa profectione.

subter pod, vespod, obyčejně s akkus.: Plato iram in pectore, cupiditatem subter praecordia locavit, pod osrdí, pod branici; virtus omnia subter se habet. S ablat. jen u básníkův.

super, nad: aqua super montium juga concrēta erat, super vallum praecipitari, přes val; super aspidem considěre, na zmiji sednouti. V dobré prostomluvě nalezá se téměř jen ve smysle předložky de: scribere, disputare super aliqua re.

Pozn. 1. U Livia též = praeter: exercitum super morbum etiam fames affecit. U pozdnějších též: super modum, super naturam (super omnia = ante omnia).

Pozn. 2. O usque ad viz § 135, pozn. 2; usque ab tamtéž, pozn. 1. U básníkův

a pozdnějších též příslovce palam (zjevně, veřejně) s ablativem bývá: palam populo, před očima národu.

Pozn. 3. Předložku jen se slovem sklonným spojiti lze, tedy na vždy, nikoliv in semper, ale in perpetuum. Předložka před předložkou nachází se jen v in ante diem, viz kalendář řím. Dvě předložky souvztažné a téhož pádu žádající mohou spojkou et slučovány býti: intra et extra muros, lépe: intra muros et extra; avšak, pro lege et contra legem.

Pozn. 4. Táž předložka při dvou slovech opakuje se, když v protivnost proti sobě vstupují: Ex propinguitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Avšak jen jednou klade se předložka, když ta dvě ponětí v jedno splývají: Ex feris et immanibus mites reddidit et mansuetos. Pročež se neopakuje předložka při apposicích ani při výčtech, lečby každá z vyčtených věcí zvláště měla výtknuta býti. Při interest stává inter jen jednou. Předložka, která stála před determinativem před zájmenem vztažným opakována býti nemusí. Ano i v otázce může opuštěna býti, jestliže sama k otázce nenáleží: Si per alios fecisse dicis, quaero servosne an liberos.

O jmenech přídavných.

§ 207. Mnoho přídavných jmen a příčestí v latině platnost jmen podstatných mívá, zejmena:

1) ve všech pádech obou čísel a rodův i s přívlastky všelikými, jako: amicus, amica, familiaris, taktéž propinquus, affinis, cognatus, vicinus, peregrinus, sponsus, sapiens; bonum, dobré; malum, zlé; dictum, slovo, průpověď: factum, čin; mandatum, poručení; peccatum, chyba a t. d.;

2) v mužském rodě, obyčejně v čísle množném, k označení veškeré třídy lidí: boni, mali, probi, improbi; divites, pauperes, fortes; dicentes, řečňující, řečňovatelé; viventes, mortui; mei, tui, sui, nostri, vestri;

Pozn. Čeština zde zhusta tvoří jmena podstatná, jako: boháči, poctivci a pdb.

3) v mužském rodě čísla jednotného a to nejčastěj v pádech nepřímých v případnostech jako: Parcitur inermi. Legationis jus *externo*, non civi comparatum est. Maximum est in amicitia *superiorem* parem esse *inferiori*. Qui (kterak) distingues artificem ab *inscio?* Plurimum in faciendo interest inter *doctum* et *rudem*. Magna est admiratio sapienter *dicentis* (velmi se bývá diveno tomu jenž a t. d.) Tak zejmena: prudentis est, constantis est, ingeniosi est (§ 183).

Pozn. 1. V nominativě vir neb homo připojováno bývá: homo probus, poctivec summus vir, výtečník; vir fortis, hrdina: homo Romanus, Říman; homo doctus, učenec; homo fraudulentus, podvodník; ošemetník.

Pozn. 2. K adjektivům spodstatnělým jiná adjektiva zřídka se připojují: omnes stulti. Multi patientes pauperes commemorantur. Nec quidquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Učenci homines docti neb jen docti; veliký učenec, homo doctissimus; pravý učenec, homo vere doctus; mnoho učenců, multi docti homines aneb multi et ii docti; všichni učenci, omnes docti homines, quivis doctus, doctissimus quisque; nižádný učenec, nemo (subst.) doctus.

Pozn. 3. Epaminondas Thebanus, rodem Theban; jinak Thebanín homo Thebanus neb Thebanus quidam; pravý Thebán homo vere Thebanus.

Pozn. 4. Jest někdo v něčem ještě nad někoho, pronáší se slovy plus quam: confiteor eos, plusquam sicarios, plusquam homicidas, plusquam parricidas esse. Zde místem slova s arci- složeného užiti lze jako: arcizákeřník, arcivrah.

4) v rodě středním a to *a*) rodu jednotného k vystižení pojmu odtažitého: bonum, dobré; malum, zlé; honestum, počestné, cnosť; verum, pravda, (fateri, dicere); utile, užitečné. Zde češtině často jmen podstatných užívati přichází; gratum, gratissimum facere, vděk, velmi vděk činiti; certum scire, věděti něco jistého; falsum scribere, psáti nepravdu, něco nepravého; magnum dicere, věc velikou, něco velikého; zvláště s předložkami; in medium venire, veřejně se objeviti neb ukázati, de medio recedere, stranou ustoupiti, de medio tollere, s cesty neb s světa sprovoditi neb skliditi; vocare rem in medium, před obecenstvo připraviti; in medio relinquere, věc nechati nerozsouzenu; res in angusto est, v úzkých; in angustum venire, do těsna; aliquid in angustum concludere, in unum cogere; in praeceps dare, deferri; uvrci v záhubu; in tuto esse, collocare, v bezpečnosti; in aperto, v otevřeném poli, na jevě; in publico, na ulici, veřejně, všem před očima; ad irritum cadere, na zmar přijíti.

b) v středním rodě čísla množného, k vytčení věcí jednotlivých: věci pravdivé vera; věci budoucí, futura; mnoho příjemného, multa et jucunda, to- jež, ea- quae; cujusque artis difficillima.

Pozn. Neutrum často bývá opisováno slovem res s jmenem přídavným, zvláště v pádech, kdež rodu mužského o středního snadno rozeznati nelze: haec res = hoc, multae res = multa, res leviores = leviora; *res* contrariae, mezi sebou protivné; res adversae protivenství; res humanae; res multae. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis ac despiciendis rebus humanis.

§ 208. Místo českého přídavného bývá v latině genitiv jmena podstatného: bolesti tělesné, corporis dolores; duchovní změkčilost, ochabělost, animi mollitia; vědecká snažnost neb činnost, literarum studium; mrav barbarský, barbarorum mos.

Pozn. Naopak: řeč proti Filipovi, proti Katilinovi, oratio Philippica, Catilinaria. České rčení s předložkou často v latině příčestím neb větou vztažnou, s esse připojováno bývá k podstatnému, které blíže určeno býti má: město na moři, přímořské, urbs ad mare *sita*, válka s Peršany, bellum cum Persis *gestum* Ciceronova kniha o přátelství, Ciceronis liber qui est de amicitia. Avšak i vazba v českém jazyku běžná v latině místo mívá (v. 309.)

§ 209. Latinská přídavná jmena též příslovci a příslovečnými obraty v češtině překládána bývají, zejmena:

1) Adjektiva prostory, času a pořádu jako primus, prior, medius, inferior, infimus, supremus, summus, extremus, proprior, proximus etc. Priori (prvé, nejprvé) Remo augurium venisse dicitur. Diversae duae legiones proeliabantur, na místech rozdílných. Scipio assedit proximus, (nejblíže) Laelio.

2) Adjektiva, která vyslovují opětování se a množství: frequens, assiduus, multus, plurimus, rarus, solus, unus, nimius, immensus, inanis, nullus: Frequens erat in foro, assiduus in agro. Haec bona in tabulas publicas nulla redierunt. Scaevola solos novem menses Asiae praefuit. V mluvě domácné: Philotimus non modo nullus venit, sed ne per literas quidem certiorem facit me quid egerit.

3) Adjektiva pohybu, způsobu a výsledku: Speculatores citi se ostendunt. Legati maturantes veniunt, pospíchajíce neb spěšně. Hannibal occultus subsistebat, skryv se neb skrytě. Obvius procedit. Sublimis abit.

4) Adjektiva, jež stav mysli neb těla pronášejí, jako: vivus, za živa; mortuus, po smrti; sciens, prudens, věda, vědomě, s rozmyslem, na schvál; inscius, imprudens; inopinans, inopinatus, necopinatus, nenadále, z nenadání, z nedojipky: Hortensium vivum amavi, Crassum non odi mortuum. Equites missi nocte iter conficiunt, imprudentes atque inopinantes hostes aggrediuntur.

Pozn. 1) Záleží mnohdy na tom, jakých slov česky překládajíce užívati chceme: De universa philosophia dictum est in Hortensio, o veškeré filosofii neb o f. vůbec. Totum me do philosophiae, cele, docela. Praesens (osobně) tecum loquar. Absens (nejsa přítomen, v nepřítomnosti své) damnatus est.

§ 210. Přídavná primus, extremus, postremus, ultimus, infimus, summus, medius etc. jmenem přídavným překládají se, když se podstatné jejich s jinými předměty porovnává; předložkovým rčením aneb příslovcem bývá překládáno, když se částky toho podstatného jmena samy mezi sebou porovnávají: in summo monte, na nejvyšší hoře neb na vrchu hory; in infimo monte, na patě, na zpodku horském; in media via, na cestě prostřední neb u prostřed cesty; in summa aqua, na povrchu vodním; in media urbe, uprostřed města; na začátku jara, primo vere; koncem roku, extremo anno; úsvitem prima luce.

Pozn 1. Takž adverso flumine navigare, proti řece, secundo flumine, po vodě; obliquo monte, horou neb na horu na příč, šikmo.

Pozn. 2. O chválících neb hanějících přívlastcích jmena podstatného adjektivem pronešených v. § 130, 4, Pozn. 2. Adjektivní přívlastkové k samému jmenu vlastnímu se připojují, když jsou jako příjmením jeho: Pompejus magnus, Laelius sapiens. Též casus qualitatis, přístavky býti mohou viz §. 196, poz. 2.

§ 211. Komparativu latina užívá 1) když se dva předmětové mezi sebou porovnávají. Má-li tedy kniha dva díly, prvý slove pars prior, druhý pars posterior neb altera. Poněvadž Gallie byla dvojí, část předalpská slula Gallia citerior, zaalpská ulterior; podobně Asia Minor, malá neb menší. A. (avšak Mare Infernum, moře dolejší, etrurské; Mare Superum, moře adriatické neb jonské). 2) když jsou před českým positivem slovce poněkud, trochu, drobet, něco, příliš, dosti, maličko, hrubě, dosti: Themistocles liberius vivebat. Senectus est naturā loquacior.

Pozn. 1. České slovce ještě při komparativě slove etiam; mnohdy se nepřekládá a to zvláště když se komparativ se svým vlastním positivem neb superlativem porovnává: Filiam quis habet: pecunia est opus; duas: majore; plures: majore etiam. Senatus tumultuose vocatus tumultuosius consulitur.

Pozn. 2. Lat. positivu užívá se místo komparativu téměř jen při adjektivech angustus, durus, magnus, difficilis: angusti fines, příliš úzké meze; longum est byloby př. obšírné.

Pozn. 3. O vynechávání slovce quam viz § 194. Pozn.

§ 212. Když se dvě adjektiva neb adverbia slovci více (spíše) — než porovnávají, kladou se obě v komparativě aneb s magis — quam v positivě: Asia ditiores quam fortiores exercitus faciebat. Pestilentia minacior fuit quam periculosior neb magis minax quam periculosa. Exercitus acrius primo impetu quam perseverantius pugnavit. Celer tuus disertus magis est quam sapiens.

Pozn. Major quam pro aliqua re jest: příliš veliký proti něčemu, na něco, porovnajíc to k něčemu, než se bylo dle něčeho nadíti v. § 202, pro, 5.

§ 213. Superlativ věty kladmo (positivně) vyslovené pronášívá se často komparativem a větou zápornou, jako: slon jest zvíře nejrozumnější = nade slona zvířete rozumnějšího není, elephanto belluarum nulla prudentior est.

Sluší to pamatovati zvláště o větách vztažných: patriam, qua nihil potest esse jucundius, nobis reddidistis, vrátili jste nám vlast, nad níž utěšenějšího nic býti nemůže, neb (jako v němčině) věc to nejutěšenější, jaké jen býti může.

Podržíš-li ale superlativ, přidej omnium a k tomuto zájmeno vztažné připoj, jako: Jugurtha, největší zlosyn, jejž země snáší, z království mne vypudil, Jugurtha, homo omnium quos terra sustinet, sceleratissimus, me regno expulit.

§ 214. Superlativu latina užívá 1) když se porovnává více než dvé předmětův; 2) když jest český positiv zmocněn slovci: velmi, převelmi, velice, z míry, nad míru, vysoce, neobyčejně, hodně, aneb nerozlučným „pře-; 3) jako ze zdvořilosti v přívlastcích osob: Socrates vir sapientissimus, moudrý Sokrates. Vir optimus, clarissimus, honestissimus etc., mi carissime.

§ 215. Superlativu zmocňují slovce longe, multo, unus, unus omnium, daleko, ovšem; vel, až i, třebas, i také, quam, co, jak, co možná: quam maximas copias parat aneb quam maximas (quantas maximas) potest copias parat. Longe, multo (multum) připojují se též k časoslovům významu superlativného: Urbem unam mihi amicissimam declinavi. Eloquentia res est longe (multo) diffillima; eloquentia res est una omnium difficillima. Caesar quam maximas copias neb quam maximas potest copias parat. In fidibus musicorum aures vel minima sentiunt.

Pozn. České „jak jen někdo, jak jen který" „jak jen možno" dí se latině tam — quam qui, ita — ut qui, s superlativem: Tam sum mitis quam qui lenissimus. Tam sum amicus rei publicae quam qui maxime. Te semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime. „Nepřevýšeně, svrchovaně, že nic nemůže býti nad to" dí se latině ut nihil supra possit, ut nihil possit accidere. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est ut nihil supra possit.

§ 216. Na místě quo — eo, quanto — tanto, s komparativem může ve větách povšechných, a to v předvětí, býti quisque se superlativem, kdež bývá často v předvětí ut a v závětí ita rovněž s superlativem, jako: Čím kdo jest učenější tím jest skromnější ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus; anebo: doctissimus quisque est modestissimus, nejučenější jest pokaždé nebo vždy (právě) nejskromnější (nikoliv vždy nepřekládej semper). Též bez quisque jako: In maxima fortuna minima licentia est. Komparativ a superlativ bývají též spojeny: Mihi perspicere videor, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quaedam; major autem, ut quisque proxime accederet.

O jmenech číselných.

§ 217. Česká základní čísla od pěti počínajíce, jsou původně substantiva; čehož ale v latině není. O čísle millia viz níže.

Pozn. 1. Číslem unus zmocňují se solus, nemo, nullus, nihil, aliquis, quidam a superlativy v § 215. Nulla re una magis orator commendatur quam verborum splendore et copia.

Pozn. 2. Unus může býti v množném čísle 1) při jmenech jen v množném čísle užívaných; 2) vyznamenává-li jediní, sami, samojediní, týž, titíž: Ubii uni ex Transrhenanis ad Caesarem legatos miserunt. Lacedaemonii soli — unis moribus et nunquam mutatis legibus vivunt; 3) ve vazbě uni — alteri: uni sunt Athenienses, Aeoles alteri.

§ 218. Mille, čísla jednotného, bývá obyčejně nesklonitedlné adjektivum: 1000 vojáků, mille milites. Substantivně vyskytá se jen v nominativě a v akkusativě a to pravidelně jen se jmeny passuum, talentum, jugěrum, nummum, denarium a s podobnými. Pluralis millia neb milia jest jen jm. samostatným i žádá genitivu, ač nemá-li za sebou čísla ještě menšího: 3000 jezdců, tria milia equitum; ale 3500 jezdců díš tria milia quingenti equites, tria milia equitum et quingenti, equites tria milia quingenti, equitum tria milia quingenti. Sr. § 45, Pozn. 2.

Pozn. Sexcenti podobně jako naše „tisíc, na tisíce, hromada" znamenává počet nesčíslný; téhož významu bývá i mille: Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi.

§ 219. Číslovek podílných latina užívá (sr. § 48):

1) K otázkám: po koliku každý? kolik po každé? Senatus consultum factum est, ut agri Vejentani septena jugera plebi dividerentur, každému po sedmi; septem jugera, bylo by sedm jiter všem dohromady. Scribebantur quatuor fere legiones quinis milibus peditum, equitibus in singulas legiones trecenis. Singulis diebus, každého dne; ale alternis diebus, v. § 47, pozn.

Pozn. Vedlé singuli bývá někdy číslo základné: singulis censoribus denarii trecenti imperati sunt. To při slovcích singuli, uterque, quisque.

2) v množení počtářském: třikrát pět, ter quini. Bis bina quot essent non didicit.

3) Na místě čísel základních při jmenech jen v čísle množném běžných; zde jeden, a, o, slove uni, unae, una; tři, trini, ae, a: binae literae, dvě psaní; duae literae, dvě písmena; una castra, jeden tábor; trinae nundinae, tři trhové dni; tres liberi, tři děti.

4) bini o věcech stejného druhu po dvém počítaných: bini boves, dvé volů; binae aures, bini scyphi.

O zájmenech.

§ 220. O nominativech ego, tu, nos, vos platí táž pravidla jako o českých já, ty, my, vy. O zájmeně nos v. § 126, pozn. 4.

§ 221. Pronomen reflexivum. Zájmeno zvratné sui, sibi, se a k němu náležité possessivum suus, sua, suum vztahuje se jen k osobě třetí a k té věci neb k osobě, kteráž ve větě již připomenuta byla jakožto její podmět logický t. j. jako činna a působna; k podmětu grammatickému zájmeno zvratné táhnouti se nemusí. Ovšemť podmět grammatický bývá

nejčastěji také podmětem logickým. Zájmeno přisvojovací suus, sua, suum pronáší tedy vlastní něčeho držení, v němž jest tato činná a působící osoba třetí; zájmeno zvratné projevuje, že tato třetí osoba sebe samu činí předmětem svého působení, ana vykonává svou činnost samé sobě, sebou samou, na sobě anebo některakým vztahem k sobě. Naproti tomu kladou se pády zájmena is, když není žádného vztahu k osobě nebo k věci, která jest ve větě činna, nébrž kde vztah jde k jiné osobě nebo věci.

Pozn. 1. Jak má předmětu logickému rozuměno býti, ukazují místa jako: Fabius a me diligitur propter summam *ejus* humanitatem (Cic.), zde Cicero jest podmětem logickým, Fabius grammatickým. Rogatus sum a matre (máti na mne žádala), ut venirem ad se (k ní, t. j. k matce). — A Curione mihi nuntiatum est eum ad me venire, někdo od K. mi zvěstoval, že on ke mně přichází.

1) Zájmeno zvratné při infinitivě vztahuje se k podmětu logickému věty hlavní: Deo nihil minus gratum est quam non omnibus patere ad *se* placandum et colendum viam. Sentit animus *se* vi sua, non aliena moveri. Vos audivistis ex Favonio Clodium sibi (Fav.) dixisse. Dixit mihi Pompejus Crassum a *se* in Albano exspectari. Jam inde ab initio Faustulo spes fuerat regiam stirpem apud se educari. Themistocles professus (est) Athenienses suo (jeho) consilio deos patrios muris saepsisse. Ariovistus respondit: id se ab ipsis per eorum (patří k ipsis) nuntios compertum habere. Ariovistus respondit, si quid Caesar se (Ar.) velit, illum (Caes.) ad se (Ar.) venire oportere. Ab L. Roscio certior factus est (Caesara zpravil Roscius, tedy R. jest podmětem log.) magnas Gallorum copias oppugnandi sui (Rosc.) causa convenisse.

NB. Týž vztah zájmena zvratného trvá i ve větách na infinitivě zavěšených: Ariovistus respondit, . . . ut ipsi (místo sibi, Ariovistovi) concedi non oporteret, si in nostros fines impetum faceret, sic item nos esse iniquos, qui in suo (Ar.) jure se (Ar.) interpellaremus. Iccius nuntios ad Caesarem mittit, nisi subsidium sibi (I.) submittatur, se (Icc.) diutius sustinere non posse. Haec Pandates amicus Datamis perscripta ei (D.) mittit, in quibus docet (P.) eum (D.) magno fore periculo, si quid illo (D.) imperante in Aegypto adversi accidisset. Alexander moriens annulum suum (A.) dederat Perdiccae, ex quo omnes (tedy podmět) conjecerant, eum (A.) regnum ei (P.) commendasse quoad liberi ejus (A.) in suam tutelam venissent — in suam tut. venire jest rčení stálé.

Pozn. 2. I když infinitiv patří k podmětu určitě nevyslovenému neb obecnému, kladeno bývá se: Deforme est de se ipsum praedicare, falsa praesertim. Par est primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quaerere.

2) Zvratné zájmeno ve vazbě příčestní vztahuje se k podmětu logickému věty hlavní: Iphicrates vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. Calidius censebat timere Caesarem abreptis ab eo (od Caes.) duabus legionibus ne ad ejus (Caes.) periculum retinere eas ad urbem Pompejus videretur.

3) Zájmeno zvratné v účelné větě vztahuje se k podmětu věty hlavní, v sousledné větě však k podmětu věty sousledné a zájmeno určovací k podmětu věty hlavní, kteréhož rozdílu šetří se tak přísně, že mnohdy jen ze zájmen se a is účel i následek poznán býti může.

Věty účelné: Dionysius petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent. Dionysius a filiabus ferrum removit instituitque, ut candentibus juglan-

dřum putaminibus barbam sibi et capillum adurerent. A Caesare (podm. log.) valde liberaliter invitor, sibi ut sim legatus.

Věty sousledné: Socrates respondit sese meruisse, ut amplissimis honoribus et praemiis decoraretur et ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice praeberetur. Aedui legatos ad Caesarem mittunt rogatum auxilium, ita se omni tempore de P. R. meritos esse, ut paene in conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi eorum in servitutem abduci . . . non debuerint. Helvetii Allobrogibus sese (Hel.) vel persuasuros existimabant vel vi coacturos, ut per suos (All.) fines eos (Hel.) ire paterentur (All.). Helvetii persuadent Rauracis, ut oppidis suis (R.) exustis una cum iis (Hel.) proficiscantur.

I zde další odvislé věty podržují vztahu téhož, jako: Eo opere perfecto (Caesar) praesidia disponit, castella communit, quo facilius, si se (Caes.) invito transire conarentur, prohibere possit. Domitius ad Pompejum peritos regionum mittit, qui petant atque orent, ut sibi (Dom.) subveniat (Pomp.). Committendum non putabat (Caesar) ut pulsis hostibus dici posset eos ab se (Caes.) per fidem in colloquio circumventos.

Pravidlem vět sousledných v též příčině spravují se i věty podmínečné a věty časové: Quum ei (Socrati) Lysias orationem attulisset, quam si ei (S.) videretur, edisceret (S.) ut ea pro se (S.) in judicio uteretur, non invitus legit, sed inquit . . . illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri.

4) V otázkách nepřímých, tedy na podmětu hlavní věty byť jen v mysli závislých, vztah k tomu podmětu pronáší se zájmenem zvratným: Docuit, cur sibi causa desistere necesse esset. Caesar quid sui consilii sit ostendit. Quos quum apud se Ariovistus conspexisset, exercitu suo praesente conclamavit, quid ad se venirent.

5) Vedlejší věty příčinné, pochází-li příčina z mysli toho, jenž jest podmětem věty hlavní, vztahují zvratné zájmeno k podmětu věty hlavní; pakli mluvící sám příčinu oznamuje, zájmeno určovací vztahuje se k podmětu věty hlavní: Hannibal eo ipso quod adversus se dux potissimum lectus esset, praestantem virum (Scipionem) credebat.

Avšak: Eodem fere tempore Caesar, etsi prope exacta jam aestas erat, tamen quod omni Gallia pacata Morini Menapiique supererant (Caesar tedy své paměti ve spis uváděje za skutečnou pokládá příčinu, kterou k další výpravě byl měl válku veda, pročež také v závislé větě způsobem již počatým pokračuje) qui in armis essent, neque ad eum (k vůdci Caesarovi) unquam legatos de pace misissent, arbitratus id bellum celeriter confici posse, eo exercitum adduxit.

6) Věty vztažné vrtkají se samou svou povahou. Při indikativu vztah k podmětu pronáší se zájmenem is: Ambiorix in Aduaticos, qui erant ejus (Ambiorigis) regno finitimi, proficiscitur. Avšak při konjunktivu obojí zájmeno připouští se: Ambiorix ad hunc modum locutus est, sese (A.) pro Caesaris in se (A.) beneficiis plurimum ei confiteri debere, quod ejus (C.) opera stipendio liberatus esset, quod Aduaticis finitimis suis pendere consuesset, quodque ei (A.) et filius et fratris filius ab Caesare remissi essent.

7) V souvětích, kde v členu závislém zájmeno zvratné k podmětu věty hlavní se vztahuje, tedy zvláště ve větách infinitivných a účelných, bývá to, že druhé zájmeno zvratné k podmětu věty závislé patří a že slovosledem dvojsmysl mizí: Q. Fabium Maximum rogavit Salinator, ut meminisset (M.) opera sua (1 S.) se (2. M.) Tarentum recepisse. — Ariovistus respondit, quod sibi (A.) Caesar denuntiaret se (C.) Aeduorum injurias non neglecturum, neminem secum (1. A.) sine sua

(2 nem.) pernicie contendisse. — Ariovistus ad Caesarem legatos mittit: Velle se (A.) de his rebus, quae inter eos (C. i A.) agi coeptae neque perfectae essent, agere cum eo (C.), uti aut iterum colloquio diem constitueret aut, si id minus vellet (1. C.), e suis (C.) legatis aliquem ad se (A.) mitteret. — Romani legatos in Bithyniam miserunt, qui a rege peterent, ne inimicissimum suum (Romanorum) secum (rege) haberet, sibique (Romanis) dederet. Nacházejí se místa kde slovosled jest obrácen a smysl nicméně jasný. Jsouť slova postavena tak, že se pravý vztah zřetedlně objevuje: Ariovistus respondit, magnam Caesarem injuriam facere, qui (Caes.) suo (Caesarovým) adventu vectigalia (Ariovistovy důchody) sibi (A.) deteriora faceret. — Qui si veteris contumeliae oblivisci vellet (Caesar), num etiam recentium injuriarum (Helvetany spáchaných, pročež násled. eo k Caesarovi patří) quod eo (C.) invito iter per provinciam per vim tentassent . . . memoriam deponere posse?

8) Stálá rčení jsou: recipere se, distare inter se.

§ 222. Vzájemný vztah vypovídá se: 1) opětováním téhož slova: Manus manum lavat. Alter alterum complexi sumus.

Pozn. Nevždycky takovým opakováním vzájemný vztah se pronáší: Atticus moriens ex domo in domum migrare videbatur.

2) rčením inter nos, inter vos, inter se, inter ipsos: Milujeme se vzájem, amamus inter nos; milujete se vzájem, amatis inter vos. Chlapci vzájem se milují, pueri inter se amant; inter se certant, inter se obtrectant. (Se amant a t. d. bylo by: každý se miluje.) Res publica nos inter nos conciliatura est. Sancta sit societas civium inter ipsos.

Pozn. Při inter se pád předmětový nikdy kladen nebývá; tedy nikoliv: se inter se amant. Vystříhej se slovcí mutuo, invicem místo inter etc.

§ 223. Pronomina possessiva v latině podobně jako v češtině opouštěna bývají, kde se vlastníka snadno domysliti jest: tollere oculos, manus lavare. Avšak: Praedia mea tu possides, ego aliena misericordia vivo; mea domus tibi patet, mihi clausa est, k vytčení protivy neb rozdílu.

Pozn. 1. Patří-li possessivum ke dvěma jm. podstatným, jen jednou kladeno bývá: ingenium tuum ac doctrina.

Pozn. 2. O přístavku připojeném k possessivu v. § 170, p. 1. Avšak ipse (vlastní) bývá obyčejně v pádu slova, k němuž přináleží, sr. § 227: Senatores non hostes modo timebant, sed suosmet ipsi cives. G. Lutatius classem impeditam suomet ipsam instrumento oppressit.

§ 224. Pronomina demonstrativa, t. j. zájmena, jichžto vztah zřejmý činíme rukou ukazujíce. Hic, iste, ille různí se takto: hic ten zde, jest ukazovacím zájmenem osoby první i ukazuje na to, co jest při osobě mluvící, co místem, časem neb myšlením jí nejbližší jest, pročež bývá často = meus, noster, zdejší, přítomný, nynější; v řečech soudních hic bývá klientem, hi bývají soudcové. Iste, ten tam, který stojí proti mluvícímu, jest tedy ukazovacím zájmenem osoby druhé i ukazuje na to, jež se vztahuje k osobě oslovené anebo jí blízko jest, pročež bývá = tuus neb vester, též iste tuus, iste vester; někdy i slovy: „u tebe, u vás“ překládá se. Ille, onen, jest ukazovací zájmeno osoby třetí i ukazuje k osobě neb k věci, která prostorou neb časem mluvícímu vzdálenější jest, pročež i = tamo jsoucí, tehdejší. Hoc a te peto, ut sub-

venias huic meae sollicitudini. Perfer istam militiam. Adventu tuo ista subsellia (lavice vůkol tebe) vacuefacta sunt. Q. Catulus non antiquo illo more, sed hoc nostro eruditus (fuit). Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim, o věcech tam u vás.

Pozn. 1. Tato ukazov. zájmena podržují svého významu i když se k nim vztahuje zájm. vztažné za nimi postavené: Primum tum philosophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec, in qua de bonis rebus et malis aeque hominum vita et moribus disputatur, inventa dicitur. Ista quae vos dicitis, sunt commenticia.

Pozn. 2. Co o hic, iste a ille praveno jest, platí též o příslovcích jejich: Dabo operam ut istuc (tam k vám) veniam.

Pozn. 3. Zájmeno ukazovací a zájm. tázací před jmenem přídavným jsouce postavena ráda přibírají tam: tato rozmanitá vítězství, hae tam variae victoriae; ona veliká porážka, illa tanta clades.

Pozn. 4. Co do iste, poněvadž ním na soupeře a protivníka ukazováno bylo, mívá do sebe mnohdy cosi pohrdavého: Exponam vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istae copiae (Katilinovy) comparentur.

§ 225. Ukazuje-li se na dva předměty dříve jmenované, ille obyčejně na prvější hic na poslednější vztahuje se; někdy ale hic ukazuje na předmět dříve jmenovaný jakožto na bližší a důležitější tomu, jenž mluví. To též platí o alter — alter když zpět ukazují.

Caesar beneficiis atque munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. *Ille* (i. e. Caesar) mansuetudine et misericordia clarus factus, *huic* (i. e. Catoni) severitas dignitatem addiderat. Melior tutiorque certa pax quam sperata victoria; haec (i. e. certa pax) in tua, illa in deorum manu est.

Hic a ille ukazují též na to, jež následuje: haec verba fecit; avšak jestliže nějaké hic již předchází, tehdy ille ukazuje k tomu, co teprvé přijíti má: Fortis et constantis est — praesenti animo uti et consilio nec a ratione discedere. Quamquam hoc (t. j. praesenti animo uti a t. d.) animi, illud (to což hned následuje) etiam ingenii magni est, praecipere cogitatione futura etc.

Ille též často označuje něco onakého, slovutného, pověstného; iste pak, poněvadž jím na soupeře a protivníka v soudě ukazováno bylo, mívá do sebe cosi pohrdavého: illud Platonis slavný onen výrok Platonův. Exponam vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istae copiae (Katilinovy) comparentur.

§ 226. Pronomina determinativa. Is oznamuje něco, jež ve větě již bylo nebo teprvé bude jmenováno, jmenuje tedy osobu nebo věc v poměru jejím k řeči, ježto demonstrativum ji jmenuje v poměru jejím k mluvícímu: *Dionysius*, servus meus, aufugit: *is* est in provincia tua. Adversas res ferre difficile esset sine eo, qui illas gravius etiam quam tu ferret. Is erit eloquens, *qui* ad id, *quodcunque* docebit, poterit accommodare orationem. Týž vztah mají příslovce zájmena is: eo, ibi, inde Obyčejně is bývá doplňováno zájmenem vztažným. Česky překládáno bývá zájmeny: ten. někdo, takový, on, ona, ono, onen, dotčený a t. d.

Pozn. 1. Odnáší-li se is k zájmenu vztažnému, často opouštěno bývá, obzvláště jest-li podmětem aneb jestliže by v témž pádě, v němž jest zájm. vztažné, býti mělo, též při ablativě absolutním a při infinitivě s akkusativem: Semper in civitate, quibus opes nullae sunt, bonis invident. A me saepe disputatum est, qui unam haberet, omnes habere virtutes.

Pozn. 2. Is qui, eum qui, id quod, is dico qui, ille qui ke jmenu bližší nějaké určení a to mnohdy důrazně připojují: Florebat in Italiā Graecia potentissimis et maximis urbibus, ea quae magna dicta est. Is a hic mnohdy dříve položené jmeno po mezivětí opět v řeč uvádějí: Natura formam nostram reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu.

Pozn. 3. V latině to, co k nějakému předmětu přísluší, místo s tímto příslušenstvím, s jiným předmětem sestavováno bývá: Natura hominis a reliquis animantibus differt, místo a natura rel. animantium.

Pozn. 4. České „a to, a sice, aniž to, aniž sice, a to ne" v latině pronášeno bývá slovy: et is, atque is, isque, nec is, et is (hic) quidem, aneb jen pouhým et, ac, atque, má-li nějaké jmeno blíže určeno býti: obdržel jsem psaní a to (a sice) dlouhé epistolam eamque longam accepi. Galli legionem neque eam plenissimam propter paucitatem despiciebant. Ingemiscere nonnunquam viro concessum est idque raro; ejulatus ne mulieri quidem. Taktéž vztahem k časoslovu: atque hoc, et quidem, nec id.

§ 227. Determinativa jsou též idem a ipse. Idem týž, tentýž, týtýž, kladeno bývá, když se o nějakém předmětě již zmíněném nový přísudek pronáší = zároveň, také, spolu, takéť, jestliže ti dva přísudkové něco podobného vypovídají; = předse, naproti tomu, pakli obsahem sobě odporují: Nihil est liberale quod non idem justum. Quidam nimis magnum studium in res obscuras atque difficiles conferunt easdemque non necessarias. Inventi multi sunt qui non modo pecuniam sed etiam vitam profundere pro patria parati essent, iidem gloriae jacturam ne minimam quidem facere vellent.

Pozn. 1. Pamatuj spojení zájmena idem s hic, iste, ille, kdež idem slovcem „právě" překládá se: Quae poena a dis immortalibus perjūro, haec eadem mendaci constituta est.

Pozn. 2. Při osobách rozličných jeden přísudek majících kladeno bývá item „též, takéž, tak též": Aderat Romulus augur cum Remo fratre item augure.

Pozn. 3. Ve spojeních idem — qui, talis — qualis, tantus — quantus, tot — quot, někdy druhé z těch zájmen překládáme slovcem jako (v latině však nikdy nerci talis — quam a t. d.): Servi iisdem moribus erant quibus dominus. Tantae opes quantas (jako) nunc habet.

Pozn. 4. Ve větách porovnávacích, jestliže by po zájmenech idem talis, totidem vztažné zájmeno v témž pádě, v kterém jsou tato zájmena, postaveno býti mělo, tehdy také atque, ac = jako, než kladeno býti může; takž i atque (zřídka et nebo que) bývá po všech přídavných a příslovcích, která rovnost nerovnost, podobnost nepodobnost vyznamenávají.

aequus, par, dispar, diversus, alius similis, dissimilis, contrarius perinde, aeque, juxta, pariter proinde, contra, secus, aliter	perinde ac, juxta ac, pariter ac, rovněž jako; proinde ac, tou měrou jako; contra ac, naopak než, zcela jinak než; secus, aliter ac, jinak než.

Virtus eadem in homine ac deo est. Ne simili utamur fortuna atque usi sumus. Civibus victis ut parceretur *aeque ac* pro mea salute laboravi. Aliter atque ostenderam facio. Non dixi secus ac sentiebam. Cum totidem navibus atque erat profectus. Si haec contra ac dico essent omnia etc. — Juxta hieme atque aestate, rovněž v zimě jako v létě. — Po alius, aliter, secus, contra bývá i quam zvláště v záporných větách: Multas hereditates nullā alia rē quam bonitate (est) consecutus.

Ipse, já, ty, on a ne jiný, tedy = sám (ale nikoliv = samojedin) vytýká předmět naproti jiným předmětům aneb i naproti jeho vlastním částkám = sám svou osobou, osobně, životně, sám od sebe (= sponte); sám sebou, o sobě (= ipse per se), právě (nunc ipsum, právě nyní), zevrub, na vlas (při číslech), bezprostředně, již, pouze, až i.

Est sapientis judicis semper non quid ipse velit, sed quid lex et religio cogat, cogitare. Thebis in templo Herculis valvae clausae repagulis subito se ipsae aperuerunt. Est perspicuum esse aliud artem ipsam (samo sebou, samo o sobě), aliud, quod propositum sit arti. Cato mortuus est annis octoginta sex ipsis ante Ciceronem consulem. Triginta dies erant ipsi, quum has dabam literas. In praefatione ipsa, hned v předmluvě; impetu ipso, pouhým útokem.

Pozn. Zájmenem ipse označují se tedy i osoby naproti věcem, jezdci naproti koňům, obyvatelé naproti městu, pán naproti otrokům. Časté jest spojování zájmen ukazovacích s ipse, právě, is, hic, ille ipse.

O novém předmětě týž přísudek vypověděti chtějíce, jejž jsme o předmětě dřívějším, již vysloveném aneb myšleném, vypověděli, v češtině pravíme: též, takéž, tak též, sám též, rovněž, z své strany, kdež dí latiník: ipse, et ipse neb item. Deinde Crassus tres ipse excitavit recitatores (jako byl učinil soupeř neb odpůrce jeho Brutus). Camillus victor ex Volscis in Aequos transiit et ipsos bellum molientes.

Pozn. 1. Ipse se zájmenem zvratným spojené (jako v češtině) srovnává se co do pádu s tím jmenem, k němuž se vztahuje; vždy ale praví se ipse sibi, ipse per se, per se ipse.

Pozn. 2. I tam, kde se nám na místě zvratného neb určovacího zájmena is býti zdá, ipse ve větách vedlejších podržuje moc svou prvotnou: sám a ne jiný, vztahujíc se k některému jmenu (obyčejně k podmětu) věty nadřadné. Parvi de eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt. Caesar milites incusavit, cur de sua virtute (o mužnosti vojska) aut de *ipsius* diligentia desperarent.

§ 228. P. relativum odnáší se vždycky k něčemu v jiné větě jmenovanému a tudy větu svou k větě druhé připojuje. Qui, quae, quod, přitahuje k sobě jmeno z věty hlavní §. 131. Pamatuj rčení: quae tua prudentia est neb qua es prudentia, vedlé své opatrnosti; taktéž vedlé naší (své) k vám lásky, qui noster in vos amor est, quo sumus in vos amore. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris neb qua es humanitate. Sr. s tímto: pro tua prudentia etc. § 202.

Pozn. 1. Má-li zájmeno vztažné touž předložku, kterou má jmeno, k němuž se vztahuje, můžeť předložka před zájm. vztažným vynechána býti: In eadem opinione fui qua reliqui omnes.

Pozn. 2. Často bývá podstatné za vztažným opětováno: Erant itinera duo, quibus itineribus domo exire possent.

Pozn. 3. Česká příčestí: tak nazvaný, svrchu jmenovaný, svrchu dotčený, opisují se latině: qui dicitur, vocatur, quem dicunt, dicimus; quem supra (ante) dixi (diximus) nominavi, memoravi a t. d., zdánlivě, qui videtur; domněle, qui putatur a t. d. Vestra, quae dicitur, vita mors est. Ac primum de illis tribus, quae antea dixi, benevolentiae praeceptis videamus.

§ 229. Jako v češtině tak i v latině zájmenem vztažným věty spojovány bývají, odkud jsou rčení: qua re; quam ob rem, qua propter; qua de causa; quocirca; quo facto, což učiniv, načež; quo (quibus rebus) factum est, ut; quae quum ita sint. Zvláště často quod před spojkami kladeno bývá, zejmena před si: quodsi, quod nisi, quod etsi a t. d., i kdyby, i jestliže by, i ačby: Quod si exemeris ex rerum natura benevolentiae conjunctionem, nec domus ulla nec urbs stare poterit.

§ 230. Pronomen interrogativum. Uter, a, um, který ze dvou? quis, quid, kdo, co? o více než o dvou; qui, quae, quod, kterého druhu? qualis, quale, jaký, á, é? quantus, a, um, jak velik? quot, mnoho-li?

Quis, quid, ptá se po jménu; qui, quae, quod, po nějaké vlastnosti; qualis, táže se vůbec jaké jest co ale nikoli kterého jest druhu, na př.: Quis est herus tuus? Odp. Antonius. Dále qui Antonius? neb qui est herus tuus? Odp. lenis, povlovný, shovívavý — qualis est herus tuus? Odp. prodigus, útratný. Útratnost hospodářova nečiní rozdílu v postavení pánově k sluhovi; ovšem ale služebníkovi na tom záleží, jaký k němu pán jest.

Rozdíl jeví se patrně v zájmenech quid i quod, neboť quid i vazbou jest podstatné a genitivu mívá, jako: Quid consilii cepisti? Quid lucri est?

Složeniny zájmena quis jsou quisnam, kdopak? zvláště ecquis, kdo medle, kdož? v otázkách činěných s horlivostí; numquis v otázkách, na něž čekáme odpovědi záporné. Ecquis vlastně není záporné, nébrž táže se jaksi s podivením.

§ 231. *Pronomen indefinitum.* Quis, aliquis, quispiam, quisquam, ullus, quidam, quisque, quilibet, quivis, quicunque, quisquis.

1. Quis, quid, jest někdo neb něco vůbec, jen co pomysl neb na mysli představa; pročež se rádo připojuje k částicem, jimiž uvodíme podmínku, neb úmysl svůj, k si, nisi, num, ne, neve, quo, quando; táž povaha jest přídavného qui. Justitiae primum munus est, ne cui quis noceat. Si qua erunt, doce me, quomodo ea effugere possim.

2. Aliquis, aliquid, podstatné; aliqui, aliqua, aliquod přídavné, na jevo dává, že z několika osob nebo věcí jedna to skutečně jest, která však jest, se nepraví. Smyslu protivného tomu jsou jednak „nikdo, nic," jednak všichni. všecko, každý, každé. Jest to někdo i něco jež za řeč stojí. Můžeť i se spojkou si atd. býti, když toho smysl vyžaduje: Narravit mihi aliquis, někdo nikoliv jen myšlený, nébrž skutečný, ale kdo? Timebat Pompejus omnia, ne aliquid vos timeretis. Sive habes aliquam spem de republica sive desperas. Tres aliqui aut quatuor, nějací tři nebo čtyři, t. j. asi.

Pozn. Aliquis pronášívá též *a)* něco znamenitého: In dicendo fuimus aliquid,

b) něco nepatrného: Si alicujus injuriae sibi conscius fuisset populus Romanus, non difficile fuit cavere.

3. Quispiam, quidpiam, vystihuje někoho v jistém počtu neb v jistém oboru, projevujíc při tom, že co díme s pravdou snáší se, nechťby vztahováno bylo na kohokoli v počtu neb v oboru tom. Taktéž uspiam někde uvnitř jisté prostory. Pročež námítka činěna bývá slovy quaeret, dicet quispiam, dixerit quispiam, řeklby někdo. Qui eorum cuipiam qui una latrocinantur, furatur aliquid aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Malo esse in Tusculano aut uspiam in suburbano.

4. Quisquam, quidquam jen v č. jednotném, vystihují co největší všeobecnosti které pomysliti lze: někdo některého času, v některém místě, některého druhu. Za přídavné platí ullus, ačkoli i to podstatným bývá a sice často v gen. i v ablativu, zřídka v dat. i v akkus. Pročež quisquam a ullus býti musí v záporech a v otázkách záporných, aby se vyřklo, že naprosto nikoho a ničeho najíti neb vystihnouti nelze. Si quidquam caelati adspexerat (pokaždé bez výminky) manus abstinere non poterat. Aut nemo, aut si quisquam, ille sapiens fuit. Pročež beze všeho rozpaku a podobná rčení latině zní: sine ulla dubitatione, sine ulla spe; sine ullo tumultu. Sine omni spe jest, že ne všecka náděje místo má, ale předse mnohá, snad i kolikerá. Při sine omni tumultu zbývá aspoň některaký hřmot, jehož neslyšeno; non sine aliquo tumultu, ne bez některého hřmotu.

5. Quidam, quiddam podstatné, quidam, quaedam, quoddam přídavné ukazuje sice k jisté osobě nebo věci, avšak do bližšího určování jakosti její se nepouští (ač ji tak může označovati, že znalec neb zasvěcenec porozumí). Pročež i při jmenech vlastních a vedlé jiných přístavků a přívlastků býti může jako: Alcidamas quidam, rhetor antiquus, imprimis nobilis, scripsit laudationem mortis. Poněvadž quidam zevrubněji určovati nechce, sloužívá, jsouc adjektivem, k zmírňování slova některého, projevujíc, že přílis přísně rozuměno býti nemá a jen asi v celku se hodí aneb že slova příhodnějšího najíti neumíme, tedy: „jakýsi, jaksi, tak říkajíc;" někdy také, že něco přes všelikou míru přesahuje „neobyčejně, nad míru." K zmírňování slouží quasi, jež mnohdy k zájm. quidam ještě připojováno bývá. Doctus quidam. Cajus quidam. Unum illud audeo scribere vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuae. Zde se jistí lidé popisují ale nejmenují. Non sunt isti audiendi qui virtutem duram et quasi ferream esse quandam volunt. Apud Graecos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles. Graecia parvum quendam locum Europae tenet.

§ 232. Quisque jest každý co nejvšeobecněji, ale každý o sobě; všichni úhrnem jsou omnes, k němuž quisque má se jako uterque k ambo. Quisque jest každý jak se právě nahodí, i přiléhá vždycky k nějakému zájmenu neb k číslovce neb k jmenu přídavnému. Pročež jest chybné quisque intelligit každý vyrozumívá, nébrž má býti unus

quisque intelligit, jeden každý: Simonides dicitur ex eo, quo eorum quisque cubuisset, demonstrator unius cujusque sepeliendi fuisse. Bývá za čísly řadovými (v. §. 47.) jako tertio quoque anno; primo quoque tempore co nejdříve. Ut prima quaeque legio venerat jak mile každý pluk přišel. Pročež i často quotus quisque? Kolikátý kdo po každé t. j. jak málo který? Quotus quisque oratorum invenitur?

Pozn. Co do slovosledu, quisque vztahuje-li se k zájm. zvratným sui, sibi, se, suus, a, um, za těmito klade se. Ve větách porovnávacích s ut neb se superlativem quisque hned za ut následuje; ve větách vztažných přiřaďuje se k samému vztažnému. V. § 216. Minime sibi quisque notus est. Nescio cur quidque fiat.

7. Quilibet každý koho libo, každýkolivěk, quivis každý koho chceš, ponechávají výběr na vůli. Vztažné jest quicunque kterýkoli kteréhokoli času, každý kdo; quodcunque cokolivěk, vše co, všecko jež, quisquis (jako ubi ubi, utut, quamquam) kdokolivěk, připouští všeliké možné rozdílnosti. Quovis pignore contendo oč se chceš saditi? Quem sequar? Odp. quem libet, modo aliquem. Quivis homo potest quemvis turpem de quolibet rumorem proferre.

§ 233. *Pronomen numerale.* Ambo, uterque, utervis, alter, alius, ceteri, reliquus.

1) Ambo oba, tedy již známí (jinak řekloby se duo dva) a myšleni jsouce pospolu, nikoli každý o sobě (neboť tehda praviloby se uterque).

2) Uterque ze dvou jeden každý o sobě myšlen: Supplicatio amborum nomine et triumphus utrique decretus est. Ex his excellentissimi fuerunt Persarum Cyrus et Darius, quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Čísla množného užívají, když něčeho na každé z obou stran jest několikero, anebo když ke každé z osob proti sobě postavených ještě svá strana neb svůj potah přináleží: Binos habebam scyphos, jubeo promi utrosque, jsou dva páry. Ale číslo množné bývá též, kde lze mysliti jen dvě osoby neb věci, které se však v jedno zahrnují. Duae fuerunt Ariovisti uxores, una Sueva natione, altera Norica: utraeque in ea fuga perierunt.

3) Utervis z dvou o sobě myšlených kterého chceš; uterlibet kterého ze dvou libo, utercunque kterýkoli ze dvou. Neuter ani jeden ani druhý, nižádný ze dvou; nullus nižádný; nonnulli někteří, nullus non každý, nemo nikdo a non nemo nejeden, mnohý a nemo non každý, nihil nic, nonnihil něco, nihil non všecko. Zde záleží na místě, na kterém slovce non postavíš.

4) Alter jest druhý téhož způsobu neb rodu, druhý svého způsobu, tedy jen číslem rozdílný. Mají-li se vyčísti jen dvě věci, první i druhý jsou alter; alterum tantum (§ 49, 3) ještě jednou tolik: Dum obsignatus liber, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, subjecit. Pročež jest alter Verres, člověk Verrovi všelijak podobný, tedy druhý Verres. Coriolanus est plane alter Themistocles. Consulum alter exercitum perdidit, alter vendidit. Milvo est quoddam bellum quasi naturale cum corvo; ergo alter alterius ubicunque nactus est ova frangit. Nulla vitae pars neque si tecum

agas quid neque si cum altero contrahas, vacare officio potest. Od secundus liší se alter tím, že alter nemůže býti bez druhého, secundus bez přednějšího, jenž předchází řadem, místem, časem. Denique haec (Pelopidas) fuit altera persona Thebis sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondae. Odtud zájedky mensae secundae.

Alteri — alteri kladeno bývá, když jest po každé z dvou stran několik osob nebo věcí: Avidius alteri alteros sauciant quam semet tegunt.

3) Alius, alia, aliud, někdo způsobu jiného, rozdílného. Zájmenem tím děje se vyčítání několika osob nebo věcí aniž před ním předchází primus, nébrž jen unus: Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam Celtae; Caesar tyto části i pořádkem jiným vyčísti mohl. Věci neb osoby zájmenem tím takto proti sobě kladeny bývají: Alius — alius, alii — alii. Aliae (bestiae) coriis tectae sunt, aliae villis vestitae, aliae spinis hirsutae; pluma alias, alias squamā videmus obductas. Dolus malus est, quum aliud agitur, aliud simulatur. Co zde jiné slove, může všelijak jinaké býti; při alterum — alterum jsou to dvě věci určitě rozdílné jedna od druhé.

Genera verbi.

§ 234. Některá časoslova v činném tvaru vedlé významu přechodného mají význam nepřechodný; jsouť tato: Differre (odložiti) lišiti se; desinere a intermittere, (opominouti) přestati, konec vzíti; deflectere (odchýliti) uchýliti se; incipere (před se vzíti) počíti, začátek vzíti; minuere, (umenšiti) ubyti; offendere, (vraziti) býti k pohoršení; quadrare, (náležitě složiti neb urovnati) k něčemu připadati, hodujícím býti, licovati; remittere, (zpět poslati) obleviti; suppeditare, (poskytnouti) stačovati, dostávati se; tenere, (držeti) trvati; trajicere, transmittere in Africam, přeplaviti se do Afriky.

Pozn. 1. Mnohá přechodná časoslova opouštěním předmětu svého přecházejí v nepřechodný význam, jako appellere (sc. navem) Syracusas, ad Delum, přistáti v Syrakusách, k Délu; solvere (sc. ancoram), zdvihnouti, odplouti; ducere (scil. exercitum), táhnouti (o vůdci); movere, (sc. castra), hnouti, zdvihnouti se (o vůdci i všem vojště); obire, (sc. mortem), zemříti; inhibere (sc. navem) zaraziti, zastaviti.

Pozn. 2. Že mnohá nepřechodná významu přechodného nabývají, o tom již v. § 144, 145.

§ 235. Přechodná časoslova tvoří osobný trpný rod, do něhož se přivádějí tím, že předmět činné věty v akkusativě postavený, věcí-li nějakou jest, přechází v pouhý ablativ; pakli jest bytostí živou, tedy bývá v ablativě s ab, na př.: Alexander Darīum vicit, Darius ab Alexandro victus est. Sr. § 142.

Pozn. Latiník rád líčí a vypisuje děj tvarem trpným, zvláště v časech minulých. Čeština raději užívá tvarů činných. My je chválili, laudati sunt a nobis.

2) Časoslova nepřechodná mají toliko bezosobný rod trpný, t. j. mohou býti jen v 3. osobě čísla jednotného na př. itur, ibatur, itum est etc.: undique ad arma concursum est, odevšad ke zbraním se shlukováno; hosti parcitur, nepříteli se neubližuje.

3) Též v opisných tvarech rodu trpného při časoslovech přechodných jméno, jež předmětem činné věty bylo, v nominativě klade se na př. dobrých jest následovati, boni imitandi sunt. Časoslova nepřechodná aneb časoslova přechodná nepřechodně užívaná vyskytují se v trpném rodě též jen co bezosobná v osobě třetí, na př.: jest jíti, eundum est, při čemž osoba, která něco činiti má, v dativě bývá. v. § 169.

Diligentia omnibus in rebus plurimum valet: haec praecipue colenda est nobis; haec semper adhibenda.

Pozn. 1. Těchto pravidel obzvláště jest šetřiti při časoslovech, jakož jsou: obedire, parcere, persuadere, facere a t. d. v. § 162, quaerere ex aliquo. Mohu přemluven býti mihi persuaderi potest; jsem tázán, ex me quaeritur; ex vobis quaesitum est. Perfectum passivi časoslova parcere nahražuje se časoslovem temperatum est. Suo cuique judicio est utendum.

Pozn. 2. Při trpných infinitivech místo coepi a desii a místo tvarů odtud odvozených obyčejně užívá se trpných coeptus, desitus sum, eram etc. Oratio legi coepta est, řeč počala býti čtena; consuli coepti sumus, počalo se s námi radu bráti; pugnari coeptum est, počalo se bojovati. Avšak při fieri a při passivech významu středního vždy se praví coepi: Injuriae fieri coeperunt; fiducia augeri coepit et promi lingua, doufalost se počala zmáhati a řečí projevovati. Moveri civitas coepit. Taktéž vedlé oratio legi desita est praví se též oratio legi desiit.

§ 236. Činnost zvratná t. j. která i z podmětu vychází i k němu se vrací, jako „hýbám se“ v latině pronášena bývá 1) rodem činným s připojenými zájmeny me, te, se, nos, vos, se: diligo me, diligis te, diligit se, diligimus nos, diligitis vos, diligunt se (v češtině ve všech osobách pouhé „se“); 2) pouhým rodem činným mnoha časoslov přechodných též nepřechodně užívaných, která ale v češtině zvratná bývají, jako: abstinere, zdržeti se; lavare, koupati se; vertere, obraceti se: mutare, měniti se; inclinare, kloniti se; recusare, zdráhati se; praecipitare, vrhati se; 3) nejčastěj tvarem trpným, jako: lavari, koupati se; verti, obraceti se; mutari, měniti se; inclinari, kloniti se; moveri, hýbati se; congregari, shromažďovati se; cruciari, mučiti se; delectari, baviti se; falli, klamati se; effundi, vylévati se; diffundi, rozlévati se; exerceri, cvičiti se; commendari, poroučeti se; ferri, nésti se; porrigi, prostírati se a mnoha jiných.

Terra circum axem se summa celeritate convertit et torquet. Nilus praecipitat ex altissimis montibus. Jam verterat fortuna. Pares cum paribus facillime congregantur. Quum in mentem venit, ponor ad scribendum. Occasio offertur, naskytuje se, nikoli: se offert.

Pozn. Tvarem trpným též se vypovídá, co s sebou činiti dáváme, jako: dávám se uchvacovati, rapior, trahor; dávám se uprositi exōror; dávám se podvésti, decipior; dávám sebou hnouti, moveor; dávám se holiti, tondeor; vidím se nucena, cogor. Opinionibus vulgi rapimur in errorem nec vera cernimus. Taktéž adducor, feror, deterreor, reprehendor.

Významu časoslova „dávám“ v tomto smysle vystihují též časoslova *a*) possum s infinitivem trpným, zvláště v záporných větách: Res diutius dissimulari non potuit. Vix una causa reperiri potest. *b*) jubeo a veto. Caesar pontem fieri jussit. (vetuit). *c*) curo s gerundiem: Caesar pontem faciendum curavit.

d) pouhé časoslovo činné, když podmět něco prostředkem něčeho činí: Caesar pontem fecit. Pompejus frumentum supportabat; aliquem interficere, dáti někoho usmrtiti; aliquem suo sumptu efferre, dáti pohřbiti; anulum sibi facere, dáti sobě udělati.

§ 237. Tato participia perfecti časoslov krytočinných vedlé významu činného mívají též význam trpný (v. § 80): abominatus, odžehnaný, zažehnáváním odvrácený; adeptus, dosažený; amolitus, (sotně) oddálený; assensus (-a, -orum) s přisvědčením přijatý; aspernatus, opomítnutý; auguratus, posvěcený (za-); auspicatus, posvěcený (-za); comitatus, provozený; commentus, smyšlený; complexus, objatý; confessus, přiznaný, přiznalý; contemplatus, ohlédaný, uvážený; despicatus, pohrdnutý; dimensus, rozměřený; eblanditus, vylísaný; effatus, vyrčený; ementitus, vylhaný; expertus, zkušený; exsecratus, prokletý; imitatus, nápodobený; immōlītus, vyzdvižený, vystavěný; interpretatus, tlumočený; ludificatus, za hříčku neb za posměch jměný; machinatus, vymyšlený, skutý; meditatus, přemyšlený; mensus, měřený; mercatus, koupený, vykupčený; metatus, vytčený, vyhraničený; moderatus, spravovaný; modificatus, odměřený; opinatus, domnělý; pactus smluvený, ujednaný; partitus, dělený; perfunctus, vyřízený, odbytý; periclitatus, zkoušený; populatus, popleněný; ratus, stvrzený; sortitus, losovaný; testatus, testificatus, osvědčený; transgressus přestoupen; ultus, pomstěn; usitatus, užíván; slove tedy na př. confessus, přiznav, přiznalý i přiznaný. Složeniny těchto příčestí se záporným in jsou větším dílem významu trpného, jako: immensus, nesmírný; inopinatus a necopinatus, nenadálý, nedomnělý; irritus, neplatný; inultus, nepomstěn; inusitatus, neobyčejný.

O časech.

O rozvržení časů viz § 67.

§ 238. Mimo to časové dělívají se: 1) v hlavní neb naprosté (tempora absoluta), když se děj myslí a vyslovuje prostě bez časového vztahu k jinému ději, to jest když mluvící určuje dobu nějakého děje toliko dle doby svého mluvení; časy hlavními jsou pak praesens, perfectum, futurum; 2) v časy vedlejší neb vztažné (tempora relativa), když mluvící určuje dobu dvou neb několika dějův i dle doby svého mluvení i tak že vzájemný poměr časový těch dějův jako současných nebo předčasných vyslovuje. Vedlejšími časy jsou: imperfectum, plusquamperfectum, futurum exactum.

Časové způsobu oznamovacího ve větách hlavních neb tvarem (formálně) nezávislých.

§ 239. Praesens. 1) Praesens kladeno bývá o dějích v době mluvícího ještě nedokonaných; které, tedy v čas mluvení samého ještě trvají.

Času toho užívá se v latině jako v češtině mluvíc o zvycích a obyčejích dosaváde trvajících, o ději každého času se opětujícím a tedy i přítomného času vyskytajícím se, o míněních a výrocích po všecky časy a tedy též přítomně platných, o dějích dříve již začatých a ještě nedokonaných; dále, přivodíce nějaké místo z knihy, jíž dosaváde stává anebo něco pronášejíce, jež z pouhého doslechu víme.

Honos alit artes. Facile omnes quum valemus, recta consilia aegrotis damus. Multa Lysiae scripta sunt, nonnulla Critiae de Theramene

audimus. Laudat Africanum Panaetius. Cupio equidem et jampridem cupio Alexandriam visere.

Pozn. Ve větách, jako: Země jest obklíčena vzduchem, strom jest potažen korou, milován jsem, latiník užívá obyčejně svého času přítomného circumfunditur, abducuntur, diligor; my volíme raději tvary činné: vzduch obkličuje zemi, milují mne a t. d.: Terra herbis vestitur.

2) V živém, spojitém vypravování děje minulé, právě jako by se nyní dály, časem přítomným bývají vypravovány; takové praesens slove historické. Uno die amplius viginti urbes Biturigum incenduntur; hoc idem fit in reliquis civitatibus: in omnibus partibus incendia conspiciuntur. Catilina, ubi suos convenisse videt, in abditam partem aedium secedit atque ibi orationem habuit.

§ 240. Perfectum pronáší děj v době mluvícího dokonaný. Děj dokonaný svým působením a svými následky v přítomnosti ještě trvati může (perfectum praesentiae neb perfectum logicum), na př.: novi, znám, vím; pater advēnit, otec jest zde; ire aliquo consuevi, chodívám; perii, ztracen jsem, po mně jest veta: dixi, to jest řeč má (na konci řeči). Is mos usque ad hunc diem permansit (zůstal a trvá ještě). Triste est nomen carendi, cui subjicitur haec vis: *habuit,* non habet. Fuimus Troes, fuit Ilium (bývali jsme T., bývalo J.). Omnes quicunque *nati sunt,* miseri sunt. Consedi, usedl jsem, sedím; constiti, stanul jsem, stojím.

Pozn. 1. Případnosti času přítomného opětované ve větách pobočných, jejichž děj před dějem věty hlavní předchází, latiník pronáší perfektem, ježto v češtině prostý čas budoucí bývá. Quum fortuna reflavit (se vzpětí) affligimur. Quocunque aspexisti (pohlédneš) ut furiae sic tuae tibi ocurrunt injuriae.

Pozn. 2. Participium perf. pass. s sum tratívá význam minulosti a měnívá se v adjektivum: cognitus, poznaný, poznalý, známý. V tom případě jest na př. navis armata est, jest ozbrojena (nikoli: byla ozbrojena); armata erat, fuit, fuerat, byla, byla jest ozbrojena. Doctus sum, 1) učili mne, 2) jsem učenec.

Pozn. 3. K mocnějšímu vytčení toho, že následek neb účinek nějakého děje přítomně trvá, sloužívá habere (tenere, possidere) s příčestím perf. pass. na př. cognitum, compertum, exploratum, perspectum habeo, mám poznáno, zvěděno, vypátráno, prohlédnuto; statutum, constitutum habeo, na tom jsem se pevně ustanovil. Sicŭli meam fidem habent spectatam jam et cognitam. Homines gnavi atque industrii in Asia pecunias magnas collocatas habent. Constrictam jam omnium scientia teneri conjurationem tuam non vides?

§ 241. Perfectum užíváno bývá, když se minulé děje kladou za dovršené nebo skonalé, nechť na dlouze či na krátce trvaly, ano i když v češtině časoslovy trvacími a pokračovacími pronášeny jsou, pročež perfectum jest v latině minulým časem vypravovacím (perfectum historicum). V českém jazyku tedy překládá se nejčastěj časem minulým časoslov dokonaných, někdy též časoslov trvacích a pokračovacích: Duodequadraginta annos Dionysius Syracusis regnavit (kraloval). Homerus fuit et Hesiŏdus ante Romam conditam. Miltiades brevi tempore barbarorum copiis disjectis loca ca-

stellis idonea communivit, multitudinem quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locuptetavit. Taktéž ve větách vedlejších: Omni Macedonum gaza, quae fuit maxima, potitus est Paulus. Themistocles ut Lacedaemonem venit, adire magistratus noluit.

Pozn. Perfektem se též pronášeti může pravda obecná ze zkušenosti neb z minulosti stvrzená: Quae res (libido ulciscendi) plerumque magnas civitates pessum dedit = pessumdare solet neb consuevit.

§ 242. Imperfektum vystihuje děj, který, hledíc naň z doby mluvícího, minul, ale v dobu jiného děje (skutečně oznámeného neb snadno přimyslitedlného) ještě dokonán nebyl.

1) Imperfektum střídává se s vypravujícím perfektem, aby líčilo a popisovalo. Vyslovujíc děj v dobu děje perfektem pronešeného ještě nedovršený oznamuje stav neb způsob, v němž podmět byl, ježto perfektum vyslovuje čin neb účinek; imperfektum označuje činnosti, jež dobu perfektem vytčenou tak říkajíc vyplňují, i všudež místo mívá, kde vypravování přechází v líčení, kde se událost v jednotlivostech rozvodněji vypisuje.

Regúlus Carthaginem rediit. Neque vero tum ignorabat se ad crudelissimum hostem et ad exquisita supplicia proficisci, sed jusjurandum conservandum putabat. Socrates ita censebat (po všechen život svůj tak mněl a se pronášel) itaque disseruit (rozprávkou to vyložil ještě v den smrti své) duas esse vias duplicesque cursus animorum e corpore excedentium. Latinské imperfektum v češtině vždycky časoslovy významu nedokonaného překládáno bývá. Líčí a popisují se jím mravy, obyčeje, řády, vlastnosti, povahy atd. Demosthenes summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuescebat.

Pozn. 1. Imperfektum, jako v češtině čas minule neskonalý, vyslovuje, že bylo něco předsebráno neb počínáno (imperfectum conatus): Num dubitas id me imperante facere quod jam tua sponte faciebas? Clodius hoc assequebatur (toho docházel, v skutku ale toho nedošel) ut praetor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere posset. Tudy vyslovuje i možnost: Ipse hoc sentiebat, sicuti sensit, sám to znamenati mohl jakož i v skutku znamenal. Časoslova soleo, jímž se česká opakovací časoslova vystihují, užívá se v latině imperfektum anebo perfektum: dicere solebat neb solitus est, říkával.

Pozn. 2. V živém popisování neb líčení dějův náhlých a rychle se stíhajících aneb se opětujících infinitivus praesentis místo imperfektu užíván bývá: (Verres) quia non potuerat eripere argentum ipse Diodoro, erepta sibi vasa optime facta dicebat: minitari absenti Diodoro, vociferari palam, lacrimas interdum vix tenere. V takových větách vyskytává se nominativus absolutus t. j. nominativ, při němž spona (copula) jest vynechána. Infinitiv ten může i trpný býti: Postquam res in Africa gestas quoque modo actae forent fama divulgavit, Romae per omnes locos et conventus de facto consulis *agitari*, apud plebem gravis invidia, patres solliciti erant.

Pozn. 3. Stavy nebo způsoby každého času trvající lze nicméně imperfektem vypisovati, jest-li že se mysl vypravujícího minulostí zaměstknává: Pastum animantibus large et copiose natura eum, qui cuique optus erat (jest), comparavit. Manus data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant (mají) ad pastum.

§ 243. Plusquamperfectum (t. j. čas více než skonalý) vystihuje děj

v určité minulosti již dokonaný; může tedy — i u větách na pohled hlavních — jen vztahem k jinému času minulému státi.

Lacaena, quum filium in proelium misisset et interfectum audisset: Idcirco, inquit, genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. Diogenes Alexandro roganti ut diceret si quid opus esset: Nunc quidem, inquit, paululum e sole. Offecerat videlicet apricanti.

Pozn. 1. Plusquamperfectum pronášívá trvání v nějaké činnosti neb trpnosti t. j. v nějakém stavu, který se před jiným dějem začal na př. constiteram = stabam; consederam = sedebam.

Pozn. 2. Plusquam perfectum na jevo dává, že nějaký děj rychle nastoupil i pominul spíše než toho kdo uznamenal. Postquam recepere se, verterat periculum in Romanos. Quum Placentiam Scipio venit, jam ex stativis moverat Hannibal.

Pozn. 3. Latiník zření maje obrácené k početí děje nikoli k dalšímu běhu jeho, klade často plusquamperfectum, kde Čech jen času minulého užívá. Když jsem se dověděl, že . . . . quum comperissem. Někteří uvěřili tomu, což vypravoval, quae narraverat. Jen při „tázati“ a „prositi“ vyskytá se v latině imperfectum: Socrates quum rogaretur cujātem se esse diceret: Mundānum, inquit.

Pozn. 4. V latinském slohu listovním píšící obyčejně užívá těch časů, v nichžby o věcech sobě psaných vypravoval ten, kdo list obdrží. Zde včera slove pridie, dnes eo die; příslovce nunc a adhuc zůstávají. Nihil habebam quod scriberem (nemám čeho psáti); neque enim novi quidquam audieram (neslyšel jsem) et ad tuas omnes epistolas rescripseram pridie (odepsal jsem včera). Líčí-li se trvalejší stav věcí, kladeno bývá praesens: Plane deest quod scribam. Nam nec quod mandem habeo — nihil enim praetermissum est — nec quod narrem — novi enim nihil — nec jocandi locus est: ita me multa sollicitant. Pročež se píše vždycky jen: si vales, bene est, ego valeo. Maxime te semper et feci et facio.

§ 244. Futurum primum užíváno bývá prostě o tom jež bude, od doby mluvícího k tomu prohlížejíc. V češtině se překládá časem budoucím prostým nebo předložkovým neb opsaným: movebo hnu, pohnu, hýbati budu. Duabus tuis epistolis respondebo, odpovím, odpovídati budu. Cur eam rem tam studiose curas, quae tibi multas dabit curas? A nobis omnia agentur diligenter.

Pozn. Jako v češtině tak i v latině futurem mluvící pronášívá svou domněnku a výpověď jako věc, která se má opakovati po všechen budoucí čas; též jím vyslovuje pevné něčeho nadání se neb očekávání, pročež v pravidlech a předpisech významem podobné bývá k debere i oportet neb k imperativu, v závěrcích pak k necesse est. Poetae quid quemque deceat, ex persona judicabunt. — Sapiens nunquam est perturbatus. At aegritudo perturbatio est animi. Semper igitur ea sapiens vacabit. Futurum pronášívá tvrzení skromné něčeho budoucího: Iniquum me esse dicet quispiam.

§ 245. Futurum exactum má se k prostému futurum jako plusquamperfectum k perfektu a označuje, že děj bude v příštím čase dokonán, když jiný děj teprvé nastane. V češtině pronášen bývá časem budoucně skonalým, řídčeji budoucně neskonalým. Si quid acciderit novi, facies ut sciam.

1. Pročež kladeno bývá, když se jím tvrdí, že budoucí děj (tak jakoby

již byl vykonán a dokonán) zajisté přijde. Qui M. Antonium oppresserit bellum teterrimum confecerit. Tolle hanc opinionem, luctum sustuleris.

2. Vyslovuje rychlé vykonání děje budoucího: Tu invita mulieres, ego accivero pueros. Takť často alias, alio loco videro. Též potuero, nikoli potero. Plato, si modo interpretari potuero, his fere verbis utitur. Též s časem přítomným: si pergis, abeo nepřestaneš-li odejdu.

Pozn. Zvláštní pozor jest nám míti v latině na poměr předčasnosti: Quum rus venero, tibi scribam (až přijdu); quum rus venissem, tibi scripsi (když jsem přišel); quum rus veni, tibi scripsi, když na venek přijdu, tobě píši; quum rus veneram, tibi scribebam když jsem na venek přišel, pokaždé jsem ti psal.

O způsobech časoslovných
(v. § 66).

O způsobě oznamovacím.

§ 246. Indikativu užíváme oznamujíce, že něco skutečně jest, bylo, bude neb děje se, dálo se, díti se bude, také když se prostě a přímo o něčem tážeme a po spojkách zavěracích igitur, itaque, nam, enim a t. d. Zde se latina s češtinou vůbec srovnává.

Indikativu bývá užíváno též ve větách pobočných a to

1) V nichž se pokládá důvod něčeho, tedy po quod, quia, quoniam, quando quidem, si quidem; avšak nikoli po quum.

2) ve větách, jež obsahují pouhé vytknutí času, tedy po ut, ubi, simul atque, quum primum, postquam, quum když, quoties, quamdiu — ale nikoli vždycky při dum, donec, antequam a priusquam.

3) ve větách, jež obsahují nějaké připuštění, tedy po etsi, tametsi, quamquam, mnohdy po etiamsi, nikoli po quamvis, quantumvis.

4) ve větách, jimiž se uvodí podmínka jakožto skutečně nastanoucí.

5) Při zájmenných slovcích povšechnosti a neurčitosti, jež se tvoří zdvojováním nebo přívěskem cunque, quisquis, quotquot, quamquam, quicunque, qualiscunque, quotiescunque.

Haec qualiacunque fuerunt, reticenda non fuerunt. Virtutem qui adeptus erit, ubicunque erit gentium, a nobis diligetur. Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rem publicam accepto et ob eam causam verecundanti in publicum prodire mater dixit: Quin prodis, mi Spuri, ut quotiescunque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem.

6) Ve větách vedlejších při sive — sive, když i v hlavní větě jest indicativus:

Mala et impia consuetudo est contra deos disputandi, sive ex animo

id fit, sive simulate. Illo loco libentissime soleo uti, sive quid mecum cogito, sive quid aut scribo aut lego.

7) Indicativus perfecti bývá při paene a prope k oznámení, že se něco nestalo ale bylo by se bez mála stalo: Prope oblitus sum quod maxime fuit scribendum. Pons sublicius iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset.

§ 247. Při časoslovech debere, oportet, necesse est, míti = povinnu býti, jest třeba, museti; posse, moci; convenit, decet, par, aequum (rovné, slušné); justum, melius, satius, utilius est, longum est (obšírné), infinitum, immensum, difficile est a podobných rčeních, jakož při tvarech v -dus, jazyk český buď latinské vazby indikativné buď německé konjunktivné následovati může: debeo, mám neb měl bych, též debebam; hoc verbum mutari non debebat, debuit, mutandum non erat, nemělo se měniti, nebylo by se mělo měniti. Optandum est, přáti jest, byloby přáti. Possum (mohu, mohl bych) persequi multa oblectamenta rerum rusticarum, sed ea ipsa, quae dixi, sentio fuisse longiora. Podobně: non putaram, to jsem nemyslil, nebylbych to myslil; nunquam putavi, non putabam; arbitrabar. Sed, opinor, quiescamus, myslil bych. Quanto melius fuerat, promissum patris non esse servatum, což neb oč bylo lépe, bývaloby lépe. — Podobně děje se při paene a prope: id paene praeterii, to jsem bez mála pominul, byl bych pominul; paene concidi, bez mála jsem padl neb se svalil neb byl bych se svalil, div jsem se nesvalil; paene oblitus sum, zapomněl jsem, byl bych zapomněl.

§ 248. Indikativ bývá v hlavní větě řeči podmíněné pronášeje, že se něco díti musí i pod výminkou nepříznivou, tím ale spíšej, jestliže protiva její ve skutek vešla, tedy ukazujíc, že i kdyby nebylo podmínky, věta hlavní přece pravdou zůstane: Si Romae Cn. Pompejus *privatus esset* hoc tempore, tamen ad tantum bellum *is erat* deligendus, čím spíšej tedy, ano již velitelem v oněch stranách jest.

O konjunktivě a subjunktivě.

§ 249. Rozdíl konjunktivu a subjunktivu postaven již v § 66.

Konj. I (scribam) a subjunktiv I (scriberem) jsou děje nedokonaného, konjunktiv II (scripserim) a subjunktiv II (scripsissem) jsou děje dokonaného. Konj. I a subjunkt. I pronášejí děj v dobu, v kterou hlavní jejich věta připadá, ještě nedokonaný, třebas se v češtině překládal časoslovem jednodobým, jako bývá ve větách účelných a přání neb pochybnost vyslovujících na př. moneo ne cadas, by neupadl. Utinam ne cadam! Quid faciam! Co mám činiti neb co mám učiniti? Sr. § 63, pozn.

§ 250. Konjunktivy a subjunktivy zavěšeny bývají 1) na časoslově hlavním spojkami a podobnými slovci, která *a*) buď jen těchto závislých způsobův připouštějí, *b*) aneb i těchto závislých způsobův i indikativu míti mohou; 2) na pouhém hlavním časoslově bez spojek a bez podobných slovcí; 3) konečně již ani hlavního časoslova, o něž by se zřejmě opírali, při nich postaveného není.

O konjunktivě a subjunktivě na hlavním časoslově spojkami zavěšených.

Konjunktiv neb subjunktiv kladen bývá vždycky po spojkách ut, ne, quo, quin, quominus.

§. 251. Má-li úmysl, účel, účinek nebo následek pronešen býti, vždycky bývá kladeno ut.

§ 252. Účelné ut (ut finale) bývá s konjunktivem, když mluvící za to má, že účele, jejž větou pronáší, ještě dosíci může t. j. když účel svůj pokládá za dosažitelný; má-li však účel svůj již za nedosažitelný, užívá subjunktivu. Pročež po časech budoucích a přítomných vždycky následuje konjunktiv I, po čase minulém subjunktiv I:

Moneo, monebo — ne cadat, neboť zde napomínání ještě nějakého dosažitelného účele před sebou má. Avšak monui, monebam, monueram — ne caderet; neboť zde vyslovuji úmysl již minulý, o jehož provedení v dobu svého nynějšího o něm vypravování již mysliti nelze.

1) Ut finale bývá tedy všude, kdež úmysl neb účel pronešen býti má, nechať v hlavní větě bylo časoslovo aneb kterýkoli výraz, jímž se účel projevuje; zvláště tedy po časoslovech přání, prosení, velení, nařizování, napomínání, ponoukání, radění, dopouštění, hledění, pečování a t. d. Quum praecipitur, ut nobismet ipsis imperemus, hoc praecipitur, ut ratio coerceat temeritatem. Cura ut valeas. Pergite ut facitis, adolescentes, et in id studium, in quo estis, incumbite, ut et vobis honori et reipublicae emolumento esse possitis. Athenienses statuerunt, ut urbe relicta libertatem Graeciae classe defenderent.

Že spojka ut býti musí po každém časoslově, které nějakého účelu pronáší, byť samo o sobě verbum dicendi bylo, o tom viz § 290, Pozn. 1.

Pozn. 1. Po hortor, rogo, moneo, sino, volo, malo etc. (zvláště často při velim, vellem, malim, mallem), dále po licet, necesse est a cave bývá pouhý konjunktiv (obyčejně, když jest v pobočné větě jiný podmět; avšak též cave credas, fac cogites): Caesar Labieno mandat, Remos adeat atque in officio contineat. Omnia volo a me et postules et exspectes. Nolo accusator in judicium potentiam afferat. Vellem tibi dixisset. Carbones plebeji fuerunt quos contemnas censeo. Ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio. Jest to hortativus neb optativus (v. § 283) jen že při něm verbum hortandi a optandi ještě pozůstalo. Nikdy se nepraví nolo ut, cupio ut; rovněž ani studeo u klasiků s ut neb s ne se nečítá.

Pozn. 2. Mnohá z časoslov svrchu pravených, mají-li jiný význam, žádají infinitivu; v. § 287. Infinitivu žádá zvláště cogo, někdy concedo, permitto, postulo; zvláště jubeo a veto, zřídka impero. Taktéž časoslova, jež znamenají chtíti.

2) Když se úmysl ohlašuje zvláštním slovcem, jako jsou: eo, ideo, idcirco, eam ob causam, eo consilio, ea mente: Legum idcirco omnes servi sumus ut liberi esse ponimus.

§ 253. Ne 1) umysl k tomu čelící, aby se něco nestalo, vždy se vyslovuje spojkou ne. Vazba jest táž jako při ut. Místo ne kladeno bývá i ut ne aneb rozděleně ut . . . ne k vytčení některého slova. Gallinae avesque reliquae pullos pennis fovent, ne frigŏre laedantur. Excitanda animadversio et diligentia, ut ne quid temere ac fortuito, inconsiderate negligenterque agamus. Tu quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem.

Pozn. 1. Ve větách účelných jest aby nikdo, ne quis; aby nic, ne quid; by nižádný, ne ullus; by nikdy, ne unquam; by nikde, ne usquam; by ne někde, necubi; by ne odněkud, necunde.

Pozn. 2. Ut non bývá v účelné větě, když non patří k některému slovu a nikoli k úmyslu: Confer te ad Mallium ut a me non ejectus ad alienos, sed invitatus ad tuos videaris.

Pozn. 3. V přísaháích a věrováních klade se ne: Ne sim salvus (ať nejsem), si aliter scribo ac sentio. Tak vzniká nedum, jímž mluvící pokládá případnost, která teď (dum) býti nemůže nebo nemá = neřku, což teprv ne —, tožť teprv ne. Ne jest příslovcem v ne — quidem, ani § 312, IV.

2) Z ne skládá se neve, neu, aneb aby ne, a k účelné větě (s ne anebo s ut) připojuje druhou větu a to zápornou. Klade se tedy ne — neve, ut — neve. Est boni viri haec duo tenere in amicitia: primum ne quid fictum sit neve simulatum. Una cautio est atque provisio, ut ne nimis cito diligere incipiant, neve indignos.

3) Ne bývá též po časoslovech stříci se (cavere), vyhýbati (vitare, fugere), zapověděti (interdicere), zdráhati se (recusare), překážeti, bràniti, zdržovati, kde v češtině pravíme „aby ne“ anebo infinitivu užíváme. Regŭlus, sententiam ne diceret, recusavit. Nonne caveam, ne scelus faciam? Pythagorĭcis interdictum putatur, ne faba vescantur. Impedior dolore animi, ne de Sullae miseria plura dicam. Fugiendum illud, ne offeramus nos periculis sine causa. Impedire, recusare a deterrere skládají se též s pouhým infinitivem; o prohibere viz § 256. Quid est, quod me impediat ea, quae probabilia mihi videantur, sequi? — Neque adhuc repertus est quisquam, qui mori recusaret.

4) Po slovech bázně, strachu a pečlivosti jako: timeo, metuo, vereor, horreo; pavidus, sollicitus sum, metus est, in metu sum, metus mihi incĭdit, periculum est, pavor me capit, cura me incessit a pod. latiník to, čehož nastání sobě přeje, pronáší spojkou ut, čehož ale odvrácení sobě přeje, čeho by se rád ubál, vyslovuje spojkou ne; avšak nikdy se neklade ut ne.

Dím-li metuo ut servetur, metui ut servaretur, úmysl můj čelí k zachování jeho; dím-li ale metuo ne servetur, metui ne servaretur, čelí můj úmysl k tomu, aby nebyl zachován. Timebam, ne evenirent ea, quae acciderunt. Omnes labores te excipere video; timeo, ut sustineas, bojím se, že jich nevydržíš, neneseš neb že by jich nevydržel.

Po časoslovech bázně často na místě ne non (ne nullus etc.) bývá ut: Timeo ne non pluat neb ut pluat. Vereor ne consolatio nulla possit vera reperiri.

Vždycky kladeno bývá ne non po rčení záporném non timeo a podobných: Non vereor ne non scribendo te expleam. Non vereor, ne tua virtus opinioni

hominum non respondeat. Zde jest pozor míti na to, zda-li non skutečně k ne patří či nepatří, na př. Veremur, ne forte non aliorum utilitatibus sed propriae laudi servisse videamur.

Pozn. Po vereri, verecundari, timere, metuere, ostýchati se, obávati se, bývá jako v češtině infinitiv: Vereor laudare praesentem. Caesar timebat tantae magnitudinis flumini exercitum objicere.

5) Ze záporné věty účelné latiník v kladnou větu přechází bez ut jen spojkou que anebo beze vší spojky: [Pausanias rex Lacedaemoniorum] inter Thrasybulum et eos qui urbem [Athenas] tenebant, fecit pacem his conditionibus, nequi praeter triginta tyrannos afficerentur exilio neve bona publicarentur, rei publicae procuratio populo redderetur. Romani legatos in Bithyniam miserunt qui a rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibique dederet.

§ 254. *Ut consecutivum* (sousledné neb účinkové) a záporně ut non (nikdy ne) vyslovuje následek, nechať cokoli v hlavní větě předchází. Po čase přítomném a budoucím následek bývá v konjunktivě I; po časech minulých (tedy po perf., imperf. a plusquamperf.) pronáší subjunktivus I, že následek místo měl; konjunktiv I, že následek teprvé nyní ve skutek vchází; konjunktiv II, že dříve nastav ještě, v době mluvícího trvá alespoň svými účinky:

De scala cadit, cadet tam graviter ut crus frangat, že nohu zlomí;
De scala cecidit, ceciderat, cadebat tam graviter ut crus frangeret, že nohu zlomil (ať ji má dosavad zlomenou či nemá).
— — — — — — — ut crus fregerit, že má nohu zlomenou.
Tam graviter cecidit ut claudicet, že kulhá.

Avšak ve větách účelných možné jsou jen vazby tyto:
Moneo, monebo, ut provideas ne cadas;
monui, monueram, monebam, ut provideres ne caderes.

Latiník zde hledí k ději vztažnosti časové; Čech nepřestává pouhou jakost děje na zřeteli míti.

In naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamara delectent. Socratis responso judices sic exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent (že odsoudili). Qui hoc sibi sumpsit ut corrigat (že napravuje) mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse a religione officii declinarit? Hortensius ardebat cupiditate sic, ut in nullo unquam flagrantius studium viderim (že jsem neuviděl, nespatřil). Paullus tantum in aerarium pecuniae invexit, ut unius imperatoris praedā finem attulerit (že konec učinila) tributorum.

Pozn. 1. Ut consecutivum bývá se subjektivem II v jediném případku, totiž po plusquamperfektu neb po subjunktivě II, když i následek položen býti má za minulý toho času, kterého hlavní časoslovo ve skutek vešlo: Atticus quum ad extremam senectutem tanta prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indiguisset, nactus est morbum. — Postea quam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam.

Ut sousledné kladeno bývá 1) po všech rčeních, která pronášejí pří-

činu působící, že něco jest neb se děje, jakož jsou: facio, efficio, perficio, činím, působím; assequor, adipiscor, consequor, dosahuji, docházím něčeho; impetro, obdržuji, doprosil jsem se něčeho na někom, mereo, zasluhuji; pervinco, domoci se něčeho, přibezděčuji někoho; fit, accidit, contingit, evenit, děje se, stává se, bývá, zbíhá se, přihází se; restat, relinquitur, supěrest, relĭquum est, zbývá; accedit, k tomu přichází, přistupuje to; in eo est ut (bezosobně a nikdy u Cicerona), prope est, proximum est, jest blízko, nastává; primum est, extremum est, prvé jest, poslední, konečné jest; longe abest mnoho chybí, daleko jest. Fieri potest, ut recte quis sentiat, et id quod sentit, polite eloqui non possit. Impetrabis a Caesare, ut tibi abesse liceat. Natura fert (= efficit) ut iis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur. Est Zenonis haec definitio, ut perturbatio sit aversa a recta ratione contra naturam animi commotio. Ad Apii Claudii senectutem accedebat etiam, ut caecus esset. In eo erat, ut Miltiades oppido potiretur. Quid mereas, ut Epicurĕus esse desĭnas? Co by za to musel vzíti, zač by to udělal, aby přestal E. býti.

Pozn. 2. Facio ut, fit ut, efficitur ut sloužívá k opisování toho, jež se děje: Rád s tebou listovně rozprávím, facio libenter, ut per literas tecum colloquar. Invitus feci ut Flaminium e senatu ejicerem. Faciendum mihi putavi, ut tuis literis breviter responderem.

Pozn. 3. Facere, dáti něčemu (t. j. prozatím u sebe místa), efficere, dokázati; sequitur, z toho se zavírá, mají infinitiv.

Pozn. 4. Facere, uvoditi, přivoditi (v knihách) přibírá k sobě příčestí, jest-li věta odvislá významu činného: Xenophon facit Socratem disputantem, formam dei quaeri non oportere; infinitiv ale, jest-li odvislá věta významu trpného: Plato construi a deo atque aedificari mundum facit. V činné větě infinitiv teprva druhé místo drží: Polyphemum Homerus cum ariete etiam colloquentem facit ejusque laudare fortunas.

Pozn. 5. Jde-li za facio, efficio a podobnými časoslovy spojka ne, úmysl neb účel projevuje: Vos adepti estis ne quem civem metueretis, dosáhli jste účele svého, abyste se — nebáli. Ex quo efficitur non ut voluptas ne sit voluptas, sed ut voluptas non sit summum bonum. Ita vobiscum amicitiam institui par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.

Pozn. 6. Accedit ut jest též co: praeterea fit ut stává se, bývá až; accedit quod k položeným tuto příčinám ještě přistupuje skutečná příčina ta, že atd. Accedit quod (Caesar) mirifice ingeniis excellentibus delectatur. Kde věc k něčemu přistupující jest pouze myšlena, bývá toliko accedit ut: Si illud quoque accedet, ut dives sit reus, difficillima causa erit.

Ut tedy klásti lze po všech rčeních bezosobných, která v sobě obsahují opis nějakého dění neb stávání se, jakož jsou: novum, integrum, rarum, usitatum, necesse, mirum, singulare est, ano i verum est, verisimile est, též aequum, rectum, utile est, kteráž všecka též infinitiv připouštějí, dle § 288. Concedetur verum esse, ut bonos boni diligant. Připustí se pravdou býti a toho následek jest, že dobří dobrých milují. S infinitivem rozumělo by se: že se dobří milují, pravda jest. Ut tedy položeno jest, poněvadž se tak děje v skutku a protože by bonos a bonis diligi neznamenalo činnost milujících ale trpnost milovaných. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit etc. = si vere factum est ut. — Dionysio ne integrum quidem erat, ut ad justitiam remigraret. Infinitiv po veri simile, falsum, inusitatum, necesse est, opus est pořídku se vyskytá.

Slova jako constat, laudabile est etc. jež pouhý úsudek pronášejí, nemohou tedy nikdy ut míti.

2) Ut se klade po tantus, talis, hic, is, ejusmodi, sic, ita, tam, ideo, usque eo, tantopere a podobných: Apud Platonem saepe haec oratio usurpata est, ut nihil praeter virtutem diceretur bonum. Někdy demonstrativum scházívá, kdež pak ut překládáme, tak že: In naturis hominum dissimilitudines sunt, ut alios dulcia, alios subamāra delectent.

Pozn. 7. Ita, tantus mívá do sebe moci omezující: Pythagŏras et Plato mortem ita laudant, ut fugere vitam vetent, tou měrou, tak dalece, že: „Předse“ vyjádřeno bývá příslovcem tamen. Též po ita klade se ne, avšak s významem účele, jako legatos ita admissos esse, ne tamen senatus iis daretur. České „než aby“ po komparativech jest latině quam ut: Isocrates majore mihi ingenio videtur esse quam ut cum orationibus Lysiae comparetur.

3) Bezosobné tantum abest — tak velice jest vzdáleno od něčeho t. j. odstup to, tak dalece jest, tak daleko jest od něčeho aby — nébrž (a, ale není toho ale, nebo, poněvadž, že, jakž) — mívá po sobě obyčejně dvoje ut; prvější věta s ut vyslovuje od čeho něco vzdáleno jest, druhé ut co z té vzdálenosti vyplývá. Tantum abest ut nostra miremur, ut usque eo difficiles et morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes. Odstup to, bych se podivoval dělům svým, nébrž jsem až i tou měrou nerodný a svémravný, že mi nečiní dosti sám D. — K druhému ut Cicero přidává etiam, Livius contra.

Pozn. 8. Věta druhá jako v češtině může samostatna býti: Tantum abest, ut voluptates sectentur, etiam curas et sollicitudines et vigilias perferunt. Jest-li vzdálenost jinak již vytčena, ut jen jedno stačiti může: Id tantum abest ab officio ut nihil magis officio possit esse contrarium. Ale po nihil, paulum abest bývá quin. O ut dejme tomu že, „ne“ dejme tomu že ne, v. § 269.

§ 255. *Quo* s konjunktivem jest: aby tím; vazba jest jako ut účelného: Agro opus est non semel orato, sed novato et iterato, quo meliores fetus possit et grandiores edere.

Pozn. Non quo, ne jakobych, ne žebych, vlastně „ne abych tím“ oznamuje úmysl jen připouštěný avšak zavrhovaný, non quod příčinu připouštěnou ale zavrhovanou. Též se naskytuje non quo non, non quod non, a místo toho zřídka non quia non, a, předchází-li zápor, tedy non quin, za čímž následuje protivěť pravou skutečnost vyslovující spojkami: sed, sed quia, sed quod s indikativem, anebo sed ut.

Literas ad te dedi, non quo (non quod) haberem magnopere quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens. Iisdem de rebus volui ad te saepius scribere, non quin (non quo non, non quod non) confiderem diligentiae tuae, sed rei me magnitudo movebat, neb: sed quod, sed quia rei me magnitudo movebat, neb pouhé sed rei me magnitudo movebat.

§ 256. *Quominus.* Po časoslovech a rčeních, jež vyslovují překážku neb závadu, bývá ne nebo quominus, avšak s tím rozdílem, že impedio ne toliko úmysl, quominus též výsledek překážky oznamuje; quominus = ut eo minus tak aby tím méně bylo, nežby bylo bez té překážky. Vazba jest táž, která účelného ut. Toho druhu jsou: impedio, prohibeo, teneo, deterreo, obsto, obsisto, officio, moror, recuso, defendo, est mihi excusatio a podobná (avšak při intercedo, interdico, re-

pugno, caveo, vito, impedimento est, religio, mora est etc. a jejich záporech právem se užívá ne). V českém jazyku klade se: aby ne, že ne, též pouhý infinitiv. Pročež prohibeo ne facias hledím tobě překážeti; prohibeo quominus facias překážím neb nedávám tobě skutečně toho činiti; non prohibeo ne facias nehledím tobě překážeti; non prohibeo quominus (neb quin) facias nemohu toho dovésti, abych ti překážel. Non deterret sapientem mors, quominus in omne tempus reipublicae suisque consulat. Quid obstat, quominus deus sit beatus? Sententiam ne diceret recusavit. Non recusabo, quominus omnes mea legant.

Pozn. 1. Prohibeo, též impedio, také infinitiv míti mohou, a prohibeo jej mívá častěj než quominus. Tak též někdy deterreo, recuso: Pudore deterreor rem exquirere; mori recuso.

Pozn. 2. Per me stat nebo fit quominus, já jsem vinen, mnou to jest, na mne záleží, že ne: Per Afranium stetit (factum est) quominus proelio dimicaretur. Taktéž: Quominus dimicare vellet, movebatur nakloňoval se k tomu, aby nebojoval.

§ 257. *Quin* (vzniklé z qui non, quine kterakby ne) by ne, tehdáž bývá, když podmět nebo přísudek jest záporný.

Spojkou quin vysloven jest výsledek věty hlavní co zápor t. j. záporně a zapřením následku zrušuje se zapření příčiny, pročež právě i hlavní věta sama zápornou býti musí. Vazba jest táž která *ut* účelného.

1) Nemo est quin; quis est quin? Repertus est nemo quin.

2) non possum quin (na př. laudem), nelze mi, abych nechválil. Tak zřídka; obyčejněji non possum facere quin; tak non potest fieri, parum abest, nihil abest, nulla mora est, haud procul abest, non in animum induco neberu si v úmysl, non mihi tempero, non est in nostra potestate, nihil est causae, nulla causa est quin. Rádo však bývá quin při časoslovech smyslem již záporných, kterým jest zápor připojen, jako jsou: non desisto, non obsisto, non recuso, non cunctor, non abnuo, non prohibeo, non dubito, non dubium est a podobných, jimiž pochybnost, překážka sama zapírá se a zrušuje. Na místě přímého záporu může býti otázka smyslem záporná: Quis est qui dubitet (nemo dubitat) quin in virtute divitiae positae sint. Kdožby pochyboval, nikdo nepochybuje, aby složeno býti nemělo neb že — složeno jest. Quid est causae, quin suum praesidium in capite atque cervicibus vestris possint collocare, co jest příčinou, pro kterouby — položiti nemohli.

Pozn. 1. Nihil est quod sensum habeat quin intereat, aby nezahynulo t. j. vše co . . . zahynouti musí; avšak quod non int. ničeho není, ježtoby nezhynulo t. j. všecko hyne. Nunquam tam male est Sicŭlis, quin aliquid facēte et commŏde dicant. Facere non potui quin tibi et sententiam et voluntatem declararem meam. Prorsus nihil abest quin sim miserrimus. Hortensius nullum patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret aut meditaretur extra forum. Non cunctandum existimavit quin pugna decerneret. Timoleontem mater post fratris necem nunquam aspexit, quin eum fratricidam impiumque compellaret. Quis ignorat — quin tria Graecorum genera sint vere? Po-

dobně i po jiných záporných časoslovech dicendi et sentiendi: non nego quin; non abest suspicio quin.

Pozn. 2. Též ve větě spojky quin může zápor býti, jestliže toho smysl větní požaduje: Dubitandum non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere, že nikdy nemůže — ve spor přijíti.

Pozn. 3. Fieri non potest, quin (ut non) te laudem, musím tě chváliti. Fieri non potest, ut te laudem, není možná, abych tě chválil.

Pozn. 4. Po časoslovech překážky bez záporu bývá ne a quominus v. § 256, po časoslovech pochybnosti, jestliže nejsou záporna, (pochybuji, že neb zdaliž) bývají slovce tázací § 279. Avšak non dubito mívá po sobě quin: Dubitari non debet quin fuerint ante Homerum poetae. Mihi non est dubium, quin legiones venturae non sint.

Ale jest-li dubito = rozpáčím se, rozmýšlím se a non dubito nerozpáčím se něco činiti skládá se s infinitivem: Pro patria quis bonus dubitet mortem oppetere? Jen zřídka po non dubito nacházíme quin.

3) Quin bývá všudež místo qui, quae, quod- (ne neb) non, kde vztah pádní nemá určitě označen býti, to jest, nikdy nebývá na místě pádu, nébrž jen obecným vztahem příslovečným. Kde vztah adjektivný místo má, bývá qui, quae, quod non etc.; quin nebývá, kde jakost podmětu neb předmětu označena býti má, nébrž kde má býti vysloven následek této jakosti aneb činnosti přísudkové: Judex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non movetur, jenž neb kdo není pohnut (quin moveatur bylo by: aby nebyl pohnut). Že quin v sobě nedrží pádu nominativního, vidno z toho, že na podmět věty, v níž jest quin, ještě i zájmenem is může ukazováno býti, jako: Quis in circum maximum venit, quin is uno quoque gradu de avaritia tua admoneretur? Non quin v. § 255, pozn.

4) Quin bývá s imperativem a indikativem v otázce vybízecí: proč ne? Quin prodis? Quin continetis vocem indicem stultitiae vestrae? = continete. Quin uno verbo dic, nuž ty jedním slovem pověz.

Pozn. Cur non táže se po příčině; quidni? vždy s konjunktivem: kterak by ne, proč by ne? ruší všelikou slušnou příčinu pochybnosti; quin ponouká k vykonání toho, oč se jedná.

5) Quin, ano, ba, též s etiam, contra, potius spojeno, bývá příslovcem, poněvadž zvláštního žádného časoslova po sobě nemívá; podržuje však svůj prvotní význam, pročež přicházívá jen po větách záporných: Credibile non est quantum scribam die, quin etiam noctibus.

§ 258. Konjunktivu užívá se pokaždé, pronáší-li se myšlénka, jejíž skutečnosti ten, jenž ji pronáší, nejistí a nezastává. Pročež bývá 1) kde se vyslovuje nějaké přání, po ut, utinam, o si a t. d. § 283, 3, po dum, dummodo, dummodone, dumne § 270, neboť toho aby bylo, přejeme, čeho ještě není.

2) v otázkách nepřímých § 279, vůbec v řeči nepřímé § 308.

3) po quod, quia, když se jimi přivodí cizí mínění, kteréž ale tím

za mylné pokládáno nebývá (kromě toho se dotčené spojky s indikativem spojují): Laudat Africanum Panaetius quod fuerit abstinens.

Pozn. 1. Tento na spojce quod závislý konjunktiv latiníci přenášejí na časoslova dico, puto, ačkoliv nikoli tyto činnosti, nébrž obsah jejich za cizí mínění brán býti má. Rediit quod se oblitum nescio quod diceret místo: quod oblitus esset. Multi praetores quaestores suos de provincia decedere jusserunt, quod illorum culpa se minus commode audire arbitrarentur. Tak též při vztažném zájmeně: Literas quas me sibi misisse diceret, recitavit.

Pozn. 2. Ve větě Ciceronově Tertia est urbs, quae quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, spojka quod má indikat. fuit, poněvadž Cicero své vlastní mínění tudy přivozuje. — Vitio mihi dant quod mortem hominis necessarii graviter fero, zde se spisovatel k tomu zná, že smrt přítelovu těžce nese; feram ale pronášelo by jen domnění lidské o zármutku jeho, ač by se z konjunktivu toho nevyrozumívalo, že by to domnění mylné bylo.

4) Konjunktiv a subjunktiv bývají po částicích uvodících nějakou myšlénku, kterou vypravovatel anebo mluvitel jako myšlénku cizí a tudy často i jako mylnou oznamuje: quasi, quasi vero, velut, tanquam, proinde ac si, perinde ac si, ac si, potius quam, básnické ceu. Poněvadž zde připouštění, připustka místo má, kladeno bývá konj. I, mluví-li se o přítomnosti, konj. II, mluví-li se o minulosti: quasi id agatur, jako by se o to jednalo, quasi id egerit, jako by to byl jednal. Jest-li v předcházející větě praeteritum, pobočné věty, v nichž jsou částice tyto, jdou v subjunktivech dle obecného pravidla. Tamquam Asia clausa sit, nihil perfertur ad nos. Isti tanquam si offusa rei publicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris omniaque miscebant. Qua de re quoniam nihil ad me scribis, perinde habebo, ac si scripsisses, nihil esse

§ 259. Indikativ i konjunktiv nebo subjunktiv býti mohou s rozdílem jistými pravidly určeným 1) ve větách podmiňovacích, conditionales; 2) ve větách omezovacích nebo připouštěcích, concessivae; 3) po spojkách časových, pokud zároveň nějaké omezení obsahují nebo neobsahují: dum, donec, quoad, antequam, priusquam, anebo obsahují-li důvod quum; 4) ve větách vztažných; 5) v tázacích větách.

I. O větách podmiňovacích.

§ 260. 1. Podmínka jest od mluvícího položený případ, na jehož za pravdu přijetí neb uskutečnění případ jiný záleží. Úplná věta podmiňovací má tedy členy dva: předvětí (protasis), jež obsahuje podmínku, závětí (apodosis), jež v sobě zavírá věc podmiňovanou. Podmínka nikdy nepronáší předmětnou skutečnost, neboť byl by to důvod; nébrž pronáší jen mé neb něčí osobní neb podmětné něčeho pokládání. Poněvadž mluvící od své osoby nějaký případ pokládá, věty podmiňovací na přítomnosti zakládají se.

2. Jest rozeznávati dvoje věty podmiňovací: 1) jsou podmínky, jež něco způsobují si (si non), 2) jsou podmínky, jež něčeho zrušují neb něčemu vadí nisi.

V češtině věty podmiňovací počínají spojkami -li, jestliže, jestli, by, kdyby, aby, ač, leč (by), jediné leč, leč-li.

Lat. spójce nisi podobné jest leč = vyjmouc že.

3. Dvě věci jsou, kterých ve větách podmiňovacích šetřiti náleží: 1) Povaha neb způsoba podmínky; 2) jak následek na podmínce zavěšen jest, t. j. způsoba neb povaha té závislosti.

Způsoby neb povahy podmínek. Mluvící klade podmínku 1) za takovou, která skutkem bývá: si laudas: tehdy ji pronáší indikativem (časů všech).

Tím není pověděno, že podmínka v pravdě ve skutek vchází, na př.: Prší-li, mokneme. Z toho nejde, že prší, ani jakoby mluvící chtěl říci, že nyní prší, ano tu větu i za nejkrassšího oudní pronésti lze.

2) klade ji za takovou, jejíž ve skutek vejití teprvé na jiné výmince zavěšeno jest, čehož ještě očekávati třeba: si laudes, kdyby chválil.

3) klade ji za takovou, jejíhož ve skutek vejití sám za něco skutečného nebeře: si laudares, kdyby chválil (ale v skutku nechválíš).

4) klade ji za takovou, kteráž jest pouhou představou, aniž mluvící pomýšlí na to, aby ve skutek vejíti měla neb neměla.

Toto pouze myslné pokládání výminky beze všech vedlejších přímyslů latiník pojal pod tvar čísla 3. si laudares. V řečtině podmínka čísla 3. má v předvětí indikativ minulých historických časů s ἄν, podmínka č. 4 v předv. optativ, v závětí optativ s ἄν.

§ 261. Každá podmínka jest takové povahy, že bez jejího splnění následek místa nemůže míti.

A. Podmínka dostačující. Podmínka jest taková, že sama postačuje k způsobení následku; tehdy následek jest zúplna jistý a neomylný tím, když podmínka ve skutek vejde. Pročež bývá 1) v předvětí indikativ, v závětí též indikativ.

Možný jest tuto indikativ časů všech; také mohou oba ty indikativy časů rozdílných býti, pokud následek naproti podmínce pozdnějším časem ve skutek vchází: Si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautiores simus. Si reus condemnatur, desinent homines dicere, his judiciis pecuniam plurimum posse. Si feceris id quod ostendis, magnam habebo gratiam. Si etiam praesidii causa classem habuit, quis erit tam iniquus, ut reprehendat.

2) Předvětí jest v konjunktivě a závětí má indikativ (neboť vejde-li podmínka ve skutek, o čemž budoucnost teprvé rozhodne, také následek jistý bude) obyčejně indikativ času budoucího, v povšechných výrocích též ind. praesentis: Potest esse (má význam budoucího) infinita oratio mea, si mihi libeat totius gentis explicare vanitatem. Si non liceat scribere, mutus ero. Sequi gloria, non appeti debet, nec si casu aliquo non sequatur, id circo quod gloriam meruit, minus pulchrum est

3) a 4) Předvětí jest v subjunktivě a závětí též v subjunktivě; neboť poněvadž podmínka nemá místa, ani následku býti nemůže. I zde předvětí od závětí co do času různiti se mohou: Si Roscius has inimi-

citias cavere potuisset (před časy), viveret (nyní). Non tam facile opes Carthaginis concidissent, nisi illud receptaculum classibus nostris pateret (tehdáž, a jest tak dosaváde). Si diceretur: Morietur noctu in cubiculo suo Scipio vi oppressus, vere diceretur. Id enim fore diceretur quod esset futurum. Si venisses ad exercitum, a tribunis militum visus esses; non es autem ab his visus; non es igitur profectus ad exercitum.

Vedlé závětí se subjunktivem II. (conj. plusq.) bývá předvětí se subjunkt. I. (conj. imperf.), čím se na jevo dává, že předvětí současné jest větě hlavní t. j. následečné neb závětné v obvětí podmiňovacím: „Recepti in provinciam non sumus". Quid si essetis, Caesarine eam tradituri fuissetis? — Neque enim jam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Ulixi tribuisset Homerus, nisi jam tum esset honos eloquentiae. Majores nostri mortuis tam religiosa jura tribuerunt; quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur.

§ 262. B. Podmínka nestačící. Podmínka jest taková, že sama nestačuje k způsobení následku, an ještě na jiných podmínkách zavěšen jest. Vyplněním jedné z těch podmínek následek právě jen o krok nějaký blíží se splnění svému: byl-li následek před splněním podmínky nemožný, nemožnost tato oddálena jest; následek ale ve skutek vejde teprvé až i druhé podmínky skutkem budou. I zde Římané ke skutečnosti prohlížejíce tolik bystrých rozdílů nečinili jako Řekové. Jsou případové tito:

1) V předvětí indikativ a v závětí konjunktiv t. j. když podmínka ve skutek vejde, následek jest myslitedlný neb může se jemu dáti místo anebo jest se ho nadíti. Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompejus Italiam reliquit, te quoque profugere. Zde přícina, že Pompejus Italii opustil, není Attikovi dostatečna k tomu, aby Ciceronovi radil k útěku; jest nad to jiných příčin zapotřebí.

2) Předvětí má konjunktiv a závětí konjunktiv t. j. jestliže by nejistý případ ve skutek vešel, tehdy následek se připouští, jest se následku nadíti, avšak může následek ještě z jiných důvodů pochybný býti. Této vazby zhusta užívají tam, kdeby též vazba č. 2 předešlého § býti mohla, ano zdvořilost tak činívá, že věci připojenou výminkou nejisté jako nejisté vůbec pronáší, až i tudy znenáhla v obyčej vešlo formy této oblibovati místo indikativu času budoucího. Me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim. Si gladium quis apud te sana mente depŏsuerit, repĕtat insaniens: reddere peccatum sit, non reddere officium. Můžeť i jiná podmínka tvaru jiného připojena býti: Hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis existant, si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam voles (neb k tomuto obrácen mluví) cum Hortensio dicere, tamen superior sim necesse est.

3) Předvětí má subjunktiv a závětí má též subjunktiv; nebo není-li podmínky, na které výsledek zavěšen jest, nemůže ani následku býti, tedy jako v § 261, 3.

§ 263. C. 1) Můžeme i to chtíti vysloviti, že následek nějaké určité podmínky jistý jest, podmínka ale že místa nemá; tehdy podmínka pronáší se subjunktivem, následek indikativem. Tato případnost rozdílna jest od případnosti § 248 v nauce o indikativě, kdež se dí takto, že věc nějaká ve skutek vjíti má i třebas té vyslovené podmínky ani nebylo; zde však praví

se, že by se věc zajisté stala, kdyby podmínka ve skutek vešla: Quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit dare jugulum (si putavit, optabilius fuit, sed non potuit optare).

Pozn. Když se zas odvislou učiní taková věta, která vyslovuje jistý následek podmínky nějaké, které samé nestává, Livius klade opisné časování s konjunktivem II. (conj. perfecti): Captivi tantum pavorem fecerunt ut si admotus extemplo exercitus foret (což ale nestalo se) capi castra potuerint (zajisté). U Cicerona toho není. Adeo aequis viribus gesta res est, ut si adfuissent Etrusci et Umbri, quocunque se inclinassent accipienda clades fuerit.

2) Podmínka také bývá v subjunktivě, následek v indikativě, tak že onen subjunktiv pronáší podmínku se opětující (a tedy neurčitou): Si quis a domino prehenderetur, concursu militum eripiebatur; po každé když a t. d. Tento opětovací subjunktiv od historikův užívaný, počnouc od doby Liviovy často se vyskytá po qui = si quis, quum = si, ut quisque, quicunque, ut, ubi, simul, quoties. Pauperes mortuos, *qui* unde efferrentur non lequissent, suo sumptu extulit. Quum in jus duci debitorem vidissent, convolabant. Quemcunque lictor jussu consulis prehendisset, tribunus mitti jubebat. Id fetialis ubi dixisset, hastam in fines eorum mittebat.

§ 264. Následek se k podmínce připojiti může na způsob nějakého přání a se věrování, zapřisahání se neb zaklínání, též jako otázka, ano i co zvolání: Si stare non possunt, corruant. Timorem si quem habetis, deponite. Ne sim salvus si aliter scribo ac sentio. Peream, si omnes te ferre poterunt. Peream male, si non optimum erat. Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Hunc si secuti erunt sui comites, si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, o nos beatos, o rempublicam fortunatam. Taková zaříkání se mohou míti jen konj. I; ale po si může býti i každý indikativ i subjunktiv, nikdy však konjunktiv, neboť při dokládání se samém podmínka musí určitě co skutečna neb neskutečna vyslovena býti. Následek otázkou: Hic quaero judices: Si P. Sestius occisus esset, fuistisne ad arma ituri? an etiam tum quiesceretis?

b) Může však podmínka vyrčena býti spojkami dum, modo, dummodo, modo ut, jen když, ač jestli, dumne, modone, dummodone, jen když ne. Tato podmínka dle toho, má-li jako ještě dosažitedlna či již nedosažitedlna vyslovena býti, s konjunktivem nebo se subjunktivem spojována bývá. Oderint dum metuant. Sit summa in jure dicundo severitas, dummodo ne varietur gratia. Mediocritas placet Peripateticis, et recte placet, modo ne laudarent iracundiam et dicerent utiliter a natura datam, avšak oni ji chválí a tak mluví, pročež přání jest nesplnitedlné.

Pozn. Podmínka může též vybídkou neb rozkazem vyslovena býti, anebo větou vztažnou, nebo příčestím anebo jiným větním obratem: Conferte hanc pacem cum illo bello, — ab illo qui cepit, conditas, ab hoc qui consitutas accepit. captas dicetis Syracusas. Qui videret, urbem captam diceret. Nihil potest evenire nisi causa antecedente. Neque agricultura — sine hominum opera (si hom. op. non fuisset) ulla esse potuisset.

§ 265. Protivou podmínek něco způsobujících jsou podmínky, jež něčeho zrušují nebo něčemu vadí, jejichž spojka jest nisi.

Zde mohou jen případnosti § 406 místo míti, nikoli případy, obsažené v § 407; neboť zrušující podmínka vždy sama postačiti musí, aby to, jež se tvrdí, zrušila.

1. Výrok tvrzený má platnost, vyjmouc omezení spojkou nisi vyslovené; tedy indikativ i v předvětí i v závětí: Parvi sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nescio, nisi hoc video, leč to vidím. Proto se vyskytuje často ironické nisi forte, nisi vero s indikativem.

2. Tvrzení jest platné vyjímajíc obmezení, jehož nastání ještě se očekává. Věta podmiňovací má konjunktiv, závětí jest s indikativem: Memoria minuitur, nisi eam exerceas (lečby ji cvičil, což ovšem na tobě jest) aut si sis natura tardior, to jest podmínka, která způsobuje zmenšení paměti, necvičení však paměti vadí. Též konjunktiv může v závětí býti dle § 262, 2, k nochybnému vyslovení následku.

3 *a*) Tvrzení bylo by platné, kdyby nebylo žádného omezení; avšak není platné, poněvadž omezení stává. V obou větách jest subjunktiv: Nisi in literis viverem, haud possem vivere. Consilium ratio sententia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri appellassent senatum. Abiit ad deos Hercules; nunquam abiisset, nisi quum inter homines esset, eam sibi viam munivisset.

b) Bývá zapotřebí určitě vytknouti, žeby se bylo něco zajisté stalo, 1) kdyby nebyla závada nebo překážka zašla, neb 2) že se něco skutečně stalo, ale následek vzešlými okolnostmi zrušen jest v. § 246, 7. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentiae, ne dicam interitum, deplorarem, ni vererer, ne de me ipso aliquid viderer queri. Praeclare viceramus, nisi spoliatum, inermem fugientem Lepidus recepisset Antonium. Nisi vestra voluntas fuisset, omnibus divinis muneribus carueramus. Jam fames quam pestilentia tristior erat, ni annonae foret subventum.

Pozn. 1. K indikativu připojeno bývá nisi s subjunktivem, k němuž závětí teprvé z indikativu utvořiti třeba, z čeho vzniká zdánlivá nepravidelnost: Metellus Centuripinis, nisi statuas Verris restituissent, graviter minatur, hrozí a splnilby hrozbu, lečby...

c) Jestliže podmínka nepřekazila početí činu nějakého ale vykonání, Římané kladou čin (tedy větu hlavní) v indikativ, avšak jen pokuď se skutečně stal; podmínka, která jen svým nebytím vykonání možné učinila neb umožnila, bývá, jsouc na odpor skutečnosti, v subjunktivě. Pročež místo mívá časování opisné v urus s fui, eram, k vytčení toho, že někdo hodlal a hotov byl něco činiti a učiniti, kdyby závada nebyla zašla. Illi ipsi aratores, qui remanserant, relicturi omnes agros erant, nisi ad eos Metellus Romā literas misisset. Zde právě má své místo conjugatio periphrastica, též její infinitiv. Ariovistus respondit: si quid ipsi a Caesare opus sese ad eum venturum fuisse, že by k němu byl přišel. In Cumano nuper quum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis a M. Varrone, venisse eum Roma pridie vesperi et nisi de via fessus esset, ad nos venturum fuisse. Zde nemůže býti ad nos venisse, poněvadž on ještě k nám skutečně nepřišel.

§ 266. Podmíněnou spojkou je si. Proti dřívější podmínce postavuje se druhá podmínka spojkou si buď samou aneb s částicemi odporovacími si autem. Si non zapírá jen časoslovo neb jinou částku větní; sin, sin autem, sin minus uvodí výminku, kterou se ruší výminka prvější: Hunc mihi timorem eripe: si verus est, ne opprimar; sin falsus (sin autem, si autem falsus, si falsus) ut tandem aliquando

timere desinam. Si feceris id quod ostendis, magnam habebo gratiam; si non feceris, ignoscam. Nisi si jest „leč jest-li.“ Ad neminem longiores epistolas scribo, nisi si quis ad me plura scripsit. — Si minus neb sin minus slove „jestliže nic“ vyskytá se, když připojená druhá podmínka má též časoslovo, které podmínka první, avšak to časoslovo jest zamlčeno: Dolores si tolerabiles sunt, feramus; sin minus (nejsou-li snesit.) aequo animo e vita excedamus.

Pozn. 1. Tímž skrácením větním místo úplných vět vyskytují se: si forte; si nihil aliud alespoň: Hic venit in judicium, si nihil aliud, saltem ut eum — obsoletius vestitum videret. Též nihil aliud quam (sc. fecit) jenom, jediné, také bez si: Per biduum nihil aliud quam steterunt parati ad pugnandum. I kde před sin minus nepředchází věta, časoslovo chyběti může: Tu si minus ad nos, accuremus ad te.

Pozn. 2. Jako si takž i nisi může k sobě přijíti totéž časoslovo, které jest v hlavní větě: Negat Epicurus jucunde posse vivi nisi cum virtute vivatur. Vynecháním časoslova vznikají rčení nihil aliud nisi nic jiného leč (rozdílné nihil aliud quam nic jiného než), quid aliud nisi což jiného leč, nisi quod leč že, nisi ut, nise ne leč aby, leč aby ne, non-nisi ne-leč, = jenom; nihil-nisi nic-leč = jenom. Sic sentio nisi in bonis amicitiam esse non posse. Erat historia nihil aliud nisi annalium confectio. Tusculanum et Pompejanum valde me delectant nisi quod me aere alieno obruerunt. Nec quidquam aliud videndum est nobis, nisi ne quid privatis studiis de opera publica detrahamus.

Pozn. 3. Si také opouštěno bývá, jest-li spojitost větní jinak zřejma, nejsnáze v protivětích: Vim volumus exstingui, jus valeat necesse est. Roges me, qualem deorum naturam esse dicam, nihil fortasse respondeam.

§ 267. V podmiňovacích větách opouštěn bývá 1) následek: Flexuosum iter habet (auris) ne quid intrare possit, (něcoby však vejíti mohlo) si simplex et directum pateret. Hannibal novis se obligat votis, si cetera prospere evenissent. Předvětí podmínečné vynecháno jest v crederes victos a v podobných § 283, 4. Non miserum fortibus viris videri solet, sibi dari tempus, ut possint eam vitam, quae tamen esset reddenda naturae (i kdyby prvější případ nenastal) pro patria potissimum reddere. Non erat dubium, quin Macedones Graecosque facile pulsuri fuerint Romani t. j. kdyby se byli s nimi potkali, v. § 263 pozn. Při větách podmiňovacích dvojnásobná podřízenost možna jest: Nam velim, sic tibi persuadeas, si de his rebus ad senatum relatum sit, me existimaturum, summam mihi laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua comprobaris.

§ 268. O časosledu vět podmiňovacích. Poněvadž věta podmiňovací v přítomnosti jest postavena § 261 trvá časosled přítomnosti též po subjunktivě (conjunct. imperf.) podmínky, která ve skutek nevchází. Memorare *possem*, quibus in locis maximas copias populus Romanus parva manu fuderit, quas urbes pugnando ceperit, ni ea res longius nos ab incepto traheret; zde fuderit zavěšeno jest na possem a toto co do času rovná se tvaru possum. — Castella communit, quo facilius si se invito transire conarentur prohibere possit.

Pozn. 1. Zvláštní myšlénka místem požaduje volnosti větší, tak Livius 23, 44 až i v nepřímé řeči klade indikativ plusquamperfekti časování opisného (Hor. Bassus respondit) — sibi si cum fortuna mutanda fides *fuerat*, sero jam esse mutare eam, čím praveno býti má, že doba k proneveření se příhodna také dlé zdání Liviova Nolanům ovšem se byla naskytla, nyní ale nenabytně pominula.

Pozn. 2. Všecka pravidla vět podmiňovacích přestávají a obecnějším pravidlům časosledu ustupují, jestliže se ty věty závislými stanou: Ostendis qualis tu, si forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus. Neminem fidelius dare posse consilium dixit, quam eum, qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit.

O větách připouštěcích.

§ 269. Tyto věty jsou jen zvláštním druhem vět podmiňovacích. Věta připouštěcí obsahuje následek, jenž odpírá tomu, co se předpokládá, kteréhož odporu v podmiňovací větě není. Pročež předvětí, jako v podmínečných větách, trojí býti může s indikativem, s konjunktivem, s subjunktivem a s týmž rozdílem. Pročež způsobů po sobě následování ve všem též jest, které ve větách podmínečných. Povaha věty připouštěcí jeví se ze spojek v ní užívaných, ježto jsou trojí

1) si, etsi, etiamsi, tamenetsi, tametsi;

2) quamquam, quamvis, quantumvis, quamlibet;

3) quidem, ut, ut non, ne, licet, quum (ano).

V češtině jsou spojky přip.: a, an (a, o) aby, by, byť, byť i, třebas, ač, ačkoli, jak, jako (ž), jakkoli (-věk), kterak (ž) -koli, -věk, ježto, nechť jest tak že, budiž tak že.

Závětí může počínati slovcem tamen a co do způsobů časoslovných rovná se větě podmínečné: Cur nolint, etiamsi tacerent, satis dicunt; verum non tacent.

Společná těchto částic povaha jest, že připouštějí něčeho, co větě hlavní zdánlivě odpírá, jí ale nezrušuje. Prvá řada líší se od druhé tak, že pronešenou výpověď vůbec, druhá pak jistou měrou tvrdí, shodují však se opět jinak, tak že etsi, tamen etsi, tametsi, quamquam něco, jež před rukama jest neb čeho někde stává, druhé pak částice něco myslitedlného za skutečné připouštějí; etsi, tametsi líší se od quamquam, že obsahují podmínku, quamquam ale věc skutečnou připouští.

Si stává se připouštěcím teprvé částicí tamen vloženou do závětí. Etsi, tametsi, tamenetsi spojují se s indikativem.

Etiam si skládá se s indikativem, s konjunktivem neb s subjunktivem. Quamquam žádá indikativu; quamvis, quantumvis, quamlibet, (jak chceš, jak libo) spojují se jen s konjunktivem.

Čtvero těchto částic spojkou quam utvořených může spojováno býti jen s takovým přísudkem, který nějakého stupňování schopen jest; pročež nelze říci quamvis mortuus sit, quamvis literas *misit*, ovšem ale dí se: quamquam doleo. Medici quamquam intelligunt saepe, tamen nunquam aegris dicunt illo morbo eos esse morituros. Ježto quamvis též co příslovce užíváno bývá, může býti jen při adjektivech, která nějakého stupňování připouštějí, tedy nikda při superlativě: Sint quamvis boni, non sunt meliores quam nos. Též se čte rozvedeno v částky své: Expectate facinus quam vultis improbum. Quam vis mívá obyčejně konjunktiv. Avšak po perfektu historickém též subjunktiv: Patrimonium ille totum, quamvis quaestum faceret, amisit.

Zvláštní povahy své quamvis pozbývá jen obecné připouštěcí povahy podržujíc, jak mile se s indikativem skládá. To počíná již u Livia, u Nepota a u básníků, kteří za to

s konjunktivem a s indikativem skládají quamquam tytýž zapomínajíce původního významu jeho.

Etsi, tametsi a quamquam kladou se též z počátku věty, toho co dříve bylo pověděno, omezujíce neb opravujíce (quamquam correctivum) ač, a však, jednak: Carere sentientis est, nec sensus in mortuo; ne carere quidem igitur in mortuo est. Quamquam quid opus est in hoc philosophari? — Do poenas temeritatis meae; etsi quae fuit illa temeritas?

Ut, ut non = fac ut (dejme tomu, že) má vždy konjunktiv: Ut rationem Plato nullam afferret, ipsa auctoritate me frangeret (rozuměj: sed affert). Avšak utut, jako ubiubi, quotquot a t. d. vždy má indikativ. — Též ne, ač po řídku, připouštěcím bývá: Ne sit sane summum malum dolor, malum certe est.

Licet jest času přítomného a žádá tudy konjunktivu (praes. a perf.) Přidružuje se též ke quamvis: Quamvis licet insectemur Stoicos, metuo ne soli philosophi sint. Též rozděleně quamvis enumeres multos licet. — Spojka quidem ukazuje k tomu, že úsudek na něčem jednotlivém přestává, a může tudy nabyti významu připouštěcího: Themistocles quidem (sice, alespoň) nihil dixerit in quo ipse Areopagum adjuverit, at ille (Solon) vere, ab se adjutum Themistoclem.

3) Časosled při spojkách dum, donec, quoad — antequam, priusquam, — quum.

§ 270. Při spojkách dum, donec, quoad, pokud, dokud, pokavad, dokavad, bývá indikativ časů všech, jako při quamdiu, ano se jimi k hlavní větě připojuje toliko vytčení času větou vedlejší, která vyslovuje něco skutečného a na větě hlavní nikterak nezavěšeného, pročež časové při těchto spojkách dle pravidla o časech nezávislých platného § 239 a t. d. voleni bývají: Lacedaemoniorum gens fortis fuit, dum Lycurgi leges vigebant. Ego in Arcano opperior, dum ista cognosco. Aegroto dum anima est, spes esse dicitur. Cato quoad vixit, virtutum laude crevit. Hoc feci dum licuit, intermisi quoad non licuit. Též jednou s plusquamperf. Liv. 32, 24. Dum in unam partem oculos animosque hostium certamen averterat (= aversos tenebat), pluribus locis scalis capitur murus armatique in urbem transcenderunt.

2) Dum, „mezi tím, když neb an“, spojuje se s indikativem praesentis; naproti spojce dum věty poboćné bývají v hlavní větě interim, interea, jam.

Pozn. 1. Rozdílné od toho jest: Dum haec Vejis agebantur interim arx Romae Capitoliumque in ingenti periculo fuit, dokavád se to u Vejích dálo, dokavád pomoc od Vejí nepřicházela, dotud bylo nebezpečí. Tak u Livia snad i jiná místa vykládati možno; avšak on i subjunktiv klade s významem: mezi tím, když: Dum intentus in eum se rex totus averteret, alter elatam securim in caput dejecit. Dum ea in Samnio — gererentur, Romanis in Etruria interim bellum ingens concitur. Jiní spisovatelé, Valeria Maxima vyjmouce, v tom Livia nenásledují.

Dum se nachází též s pouhým perfektem: P. Crassus — gravissimo suo casu, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit qui

suum cursum transcurrerant — et L. Crassi et multorum Crassorum inventus est dissimillimus.

V nepřímé řeči toto dum zpravuje se časosledem řeči nepřímé: Ex Africano audivi, Carneadem et Critolaum et Diogenem, dum Romae essent, a se frequenter auditos. Hoc video dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius. U pozdějších spisovatelův i v řeči nepřímé indikativ zůstává.

3) Dum, donec, quoad, „až“, spojují se s indikativem času hlavního. Mansit in conditione atque pacto usque ad eum finem dum judices rejecti sunt. Equites finem sequendi non fecerunt, quoad praecipites hostes egerunt. Usque eo timui, ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos judices vēnimus.

4) Dum, donec, quoad, „až by“ skládá se s konjunktivem a subjunktivem právě jako ut finale: Iratis — subtrahendi sunt ei, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant. Ea continebis, quoad ipse te videam. Diem insequentem quievere (milites), dum praefectus arma et urbis vires inspiceret.

Pozn. 1. Livius a Tacitus spojky tyto vesměs s subjunktivem spojují, tak že zevrubnější rozdíl významu jejího mizí.

Pozn. 2. O dum = dummodo v. § 264, b. Dum bývá přívěskem slovcí neque, non, vix, age; u Livia též se připojuje k nullus a k haud, tak že dum vyznamenává „ještě“: nequedum te Athenis esse audiebam. Sed ejus rei maturitas nequedum venit et tamen jam appropinquat. Deerat qui responsum daret nullodum certo duce. Liv.

§ 271. 1) Antequam, priusquam, „dříve než, prvé než, spíše než, před tím než“ spojují se s indikativem, když se vytýká jen určitá meze časová, když se vyslovuje děj, který předchází neb předešel nebo předejde před dějem věty hlavní: Membris utimur, priusquam didicimus, cujus ea utilitatis causa habeamus. Antequam pro L. Murena dicere instituo (dříve než počínám) pro me ipso pauca dicam. Antequam de republica dicam (dříve než rozpráveti budu), ea quae dicenda hoc tempore arbitror, exponam breviter consilium profectionis meae. Neque defatigabor ante, quam illorum ancipites vias rationesque — disputandi percepero (neustanu dříve až — postihnu).

Pozn. Antequam a priusquam u Livia mívají též imperfektum: Nec (Petelini), antequam vires ad standum in muris ferendaque arma deerant (scházely) expugnati sunt.

2) Ante, prius — quam mívají konjunktiv a subjunktiv vazbou účelného ut § 252, „než by, nežli by“, když se oznamuje, že dřívější děj od podmětu věty hlavní byl zamýšlen: Mithridates Datamen ferro transfixit, priusque quam quisquam posset (nežli by mohl) succurrere, interfecit. — Saepe magna indoles virtutis priusquam reipublicae prodesse potuisset, exstincta fuit. Čeština mnohdy přestává na pouhém „než“. Tragoedi quotidie antequam pronuntient, vocem cubantes sensim excitant.

Pozn. Historikové zde užívají konjunktivu mnohdy bez příčiny patrné: Aristides interfuit pugnae navali apud Salamina, quae facta est, priusquam poena liberaretur.

Pročež bývá konjunktiv v předpisech všeplatných, jež se tedy k budoucím dobám vztahují a teprvé od toho, který je dává, blíže vyměřovány bývají: In omnibus negotiis priusquam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens.

Pozn. 1. „Raděj" neb „spíše než by" jest ante, prius, potius — quam. Zeno perpessus est omnia potius, quam conscios indicaret; též quam ut: Magnetas dixit in corpora sua citius saevituros, quam ut Romanam amicitiam violarent.

Pozn. 2. Perfectum conjunct. bývá též při dvojité závislosti: Doleo me in vitam paulo serius tamquam in viam ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicae noctem incidisse.

Postquam, potom když, poněvadž se vztahuje k ději již nastalému, má indikativ, § 273.

§ 272. *Quum* neb *cum*, jest souvztažné příslovce k tum, táhne se tedy k času a má vlastně indikativ. Poněvadž ale myslící člověk děje co do času v nějakém poměru mezi sebou stojící též v příčinnou spojitost uvozuje, to jest příčiny, jich účinky, poměry a okolnosti dějů svou myslí vystihuje a řečí oznamuje, quum s konjunktivem neb subjunkt. vyslovuje tuto vnitřní dějů spojitost, tak, jakož ji mluvící podmět nebo podmět věty hlavní pojímá. Pročež quum cum ind. = když, kdykoliv, tím, že; v závětí „an"; cum conj. subj. = poněvadž, ačkoli, ježto předce.

I. Quum spojuje se s indikativem

a) když jest příslovcem vztažným: tum, quum; eo die, quum (místo quo); a pod. Všecka tempora zde býti mohou (ale tak, že imperfectum, plusquamperfectum a futurum II vyslovují nějaký stav, v němž podmět těch časů trvá): Animus nec quum adest nec quum discedit, apparet. Quum inimici nostri venire dicentur, in Epirum ibo. Litus Romulus regiones direxit tum, quum urbem condidit. Dionysius ea, quae concupierat, ne tum quidem, quum omnia se posse censebat, consequebatur. Cognosces quum legeris. Fuit quoddam tempus, quum in agris homines passim bestiarum more vagabantur.

Pozn. 1. Quum = „od toho času co neb když" spojuje se s praesentem neb perfektem vedlé času přítomného, s plusquamperfektem (trvání něčeho líčícím) (v. § 243, pozn. 1) vedlé imperfektu: Multi sunt anni quum ille a me diligitur. Hinc nimirum non injuria, quum ad gubernacula reipublicae temerarii atque audaces homines accesserant, maxima ac miserrima naufragia fiebant (quum ad guber r. p accesserant = quum gubernacula r. p. tenebant).

Pozn. 2. Quum = dokud, dokavad, mívá imperfectum neb plusquamperfectum, jimiž se trvání v nějakém způsobu neb stavu pronáší: Exponam vobis — rationem consuetudinis meae, qua quondam solitus sum uti, quum mihi in isto studio versari adolescenti licebat.

Pozn. 3. Ve větě pobočné s cum bývá perfectum historicum (praes. hist.), ano v hlavní větě jest imperfectum neb plusquamperfectum: Quum Caesar in Galliam

venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani. — Bis consul fuerat P. Africanus et duos terrores hujus imperii Carthaginem Numantiamque deleverat, quum accusavit Cottam. Eo quum venio (praes. hist.) praetor quiescebat.

Pozn. 4. Quum s futurem nebo s praesentem mívá význam téměř podmiňovací: Quum tabulas signa toreumata emunt, nova diruunt alia aedificant, postremo omnibus modis pecuniam trahunt vexant, tamen summa lubidine di vitas vincere nequeunt.

b) K vystižení dějův se opětujících bývá v předvětí praes., v závětí praes., v předvětí imperf., v závětí imperf. Ještě častěji k označení toho co stále předchází aneb předcházelo před dějem v přítomnosti neb v minulosti opětovaným (cum iterativum) ve větě pobočné bývá perf. log., ve hlavní praesens; aneb ve větě pobočné plusquamperfektum, v hlavní větě imperfektum: Poetarum libros, quum est otium, legere soleo. Galli quum superaverunt, animalia capta immolant. Quum taetra prodigia nuntiata erant, decemviri libros Sibyllinos adire jubebantur.

Pozn. Již u Caesara i ještě častěji u pozdnějších nalezá se conjunctivus iterativus: Timoleon veniebat in theatrum, quum ibi concilium populi haberetur.

c) Když jest totéž co „an, ano, že, tím že, jelikož, pokud, když“ (quum explicativum) k vytčení toho, že děj věty pobočné jest obsahem věty hlavní; zde časové věty hlavní i pobočné bývají stejny: Concēdo tibi, ut ea praetereas, quae, quum taces, nulla esse concedis. In una civitate bis imprōbus fuisti, quum et remisisti, quod non oportebat, et accepisti, quod non licebat. Concessio est, quum reus postulat sibi ignosci. Purgatio est, quum consulto se negat reus fecisse. Exspectationem nobis non parvam attuleras, quum scripseras. Gratulor tibi quum tantum vales apud Dolabellam. Taktéž po gratias ago, gaudeo, praeclare se habet a pod.

d) quum v závětí (quum inversum) = „když, an“, bývá, když k větě hlavní, která případnosti neb okolnosti vedlejší obsahuje, připojujeme důrazně děj hlavní prostředkem spojky quum. Ve větě hlavní mívá imperfectum neb plusquamperfektum význam trvajícího stavu; vedlejší věta s quum má tempus samostatné věty hlavní (perf. histor., praes. histor., infinit. histor; zřídka vedlejší věta mívá imperfectum). Obyčejně bývají v hlavní větě částice jam, vix, aegre, nondum (právě, jen co), často ve větě pobočné subito, repente a pod. Coenabam apud Hejum quum utrique nostrum redditae sunt literae (= quum coenarem, redditae sunt literae). Commodum discesseras heri, quum Trebatius venit. Hannibal *jam* scalis subibat Locrorum muros, *quum* repente in eum erumpunt Romani. Jam dies consumptus erat, quum tamen barbari nihil remittere. Vix prior tumultus conticuerat, quum Scipio alios jubet vi majore aggrĕdi urbem.

Pozn. 1. Jestliže oba děje i svým ponětím a významem i dobou sobě rovny jsou, po quum interea, quum interim, quum etiamtum, quum tamen každé tempus býti může; zhusta bývají v obou členech větných časové stejní: Post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se nunquam refecerunt, quum interim Agesilaus

non destitit patriam juvare. Fit (praes. hist.) gemitus omnium, quum tamen a praesenti supplicio tuo populus romanus se continuit.

Pozn. 2. Jest-li věta významu připouštěcího, bývá s konjunktivem.

Quum pronáší jen současnosť nějakého děje, dum ale dobu trvající, v kterou něco připadá.

II. *Quum* má konjunktiv neb subjunktiv:

a) Když jest vztažným zájmenem jakovosti neb jakosti, v týchž případcích, ve kterých by zájmeno vztažné konjunktiv mělo: fuit tempus quum = fuit tempus quo, byl čas takové povahy neb jakosti, když. Erit illud profecto tempus, quum tu unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. — Fuit quidem, quum mihi quoque initium requiescend fore justum arbitrarer.

Pozn. Po audio, video, (cerno) z pravidla bývá konjunktiv; avšak po memini indikativ: Soleo audire Roscium quum dicat; audivi te quum diceres. Memini quum mihi desipere videbare.

b) *Quum* causale = „ježto, poněvadž“ k vytčení děje, jejž sobě ten, kterýž větu pronáší, jakožto příčinu a důvod myslí. Toto quum bývá někdy spojováno s quippe, utpote, praesertim, jež slouží k mocnějšímu odůvodnění. V hlavní větě bývá i tum: *Quum* solitudo et vita sine amicis insidiarum et metus plena *sit*, ratio ipsa monet amicitias comparare. Dionysius, *quum* in communibus suggestis consistere non *auderet*, contionari ex turri alta solebat. Quae *quum* ita sint, protož, pročež. Visum te ajunt in regiā nec reprehendo, *quippe quum* (ježto jsem totiž) ipse istam reprehensionem non *fugerim*. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me merita vel innumerabilia non possem, *quum* praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. Neque enim si tibi *tum, quum peteres* consulatum, affui, idcirco *nunc, quum* Murenam ipsum *petas*, adjutor eodem pacto esse debeo.

Pozn. 1. Mnohdy ten, jenž větu pronáší, spojku quum nebeře ve smysle příčinném, ačkoli by tak brána býti mohla: Te *quum* isto animo *es*, satis laudare non possum.

Pozn. 2. Quum bývá též připouštěcí (quum concessivum) a v hlavní větě nacházívá se tamen. Phocion fuit perpetuo pauper, *quum* divitissimus esse *posset*. *Quum* omnibus virtutibus me affectum esse *cupiam*, tamen nihil est quod malim, quam me et justum esse et videri.

Pozn. 3. Quum adversativum = ježto předce, ano, naproti tomu“: Solus homo particeps est rationis quum cetera sint omnia expertia. Nostrorum equitum erat quinque millium numerus, *quum* hostes non amplius octingentos equites haberent.

c) *Quum* historicum (narrativum) s subjunktivem: „když“ k vytčení okolností, v kterých se děj konal, = „za těch okolností, v té příčině když.“ Epaminondas quum vicisset Lacedaemonios atque ipse gravi vulnere exanimari se videret, quaesivit salvusne esset clipeus. Zenonem, quum Athenis essem, audiebam frequenter.

d) V těchto případnostech quum spojuje se s konjunktivem, jest-li

časem hlavní věty přítomnost nebo budoucnost; se subjunktivem, když jest časem hlavní věty minulost.

Pozn. 1. Souvztažně postavené spojky quum — tum, „jak, jakž, jakož, — tak; jednak — jednak", jestli že každý z obou členů přísudek svůj má, přísudek předvětní bývá v indikativě, leč by smyslu byl připouštěcího.

Předvětí s quum někdy obsahuje výrok smyslu obecnějšího, načež následuje s spojkou tum výrok důkladnější (tum maxime, tum praecipue, tum imprimis, tum vero, tum etiam nikoliv potissimum). *Quum* omnium rerum simulatio est vitiosa *tum* amicitiae repugnat *maxime*. *Quum* te semper amavi dilexique, *tum* mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum.

Jest-li quum smyslu připouštěcího, mívá konjunktiv neb subj.: Pietas quum sit magna in parentibus et propinquis tum in patria *maxima* est, ačkoli, jakkoli — avšak, obzvláště ale. Quum zde s konjunktivem neb subj. býti musí, když oba členové jedno a též časoslovo mají: Consilium tuum *quum* semper *probavissem*, tum multo magis probavi lectis tuis proximis literis (quum probaverim, probo).

§ 273. *Postquam* (*posteaquam*) po tom když, potom jak, *ubi, ut*, když, jak, *ubi primum, ut primum, quum primum*, *simulac* (*simulatque*), *simul ut*, jak, jakž, jak mile, jak rychle, jak brzo, jakž jen; spojky tyto skládají se s indikativem a to obyčejně perfecti historici (praesentis hist.) Caesar postquam omnes Belgarum copias in unum locum coactas ad se venire *vidit*, flumen Arŏnam exercitum traducere maturavit. *Posteaquam* victoria constituta est ab armisque recessimus, erat Roscius Romae frequens. Ut Brundusio profectus es, nullae mihi abs te redditae sunt literae. Simul atque natum animal est, gaudet voluptate eamque appetit ut bonum. Quum primum Romam veni, nihil mihi prius faciendum putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Ubi de Caesaris adventu Helvetii certiores facti *sunt*, legatos ad eum mittunt. Postquam perfugae murum arietibus feriri *vident*, aurum atque argentum domum regiam comportant. Quae ubi nuntiantur Romam, senatus extemplo dictatorem dici jussit.

Imperfectum a plusquamperfectum bývají po těchto spojkách:

a) když nějakého trvání a stavu vystihují, zejmena plusquamperfectum, když mezi dějem předvětním a závětním mezera jest: Undecimo die postquam a te discesseram, hoc literularum exaravi. Postquam divitiae honori esse coepere et eas gloria, imperium, potentia sequebatur (za nimi chodily, přicházely) hebescere virtus coepit. P. Africanus, posteaquam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in judicium vocavit. Post ubi pericula virtute propulerant, sociis atque amicis auxilia portabant. Postquam non modo hordeum pabulumque omnibus in locis herbaeque desectae, sed etiam frons ex arboribus deficiebat (potom jak scházely), conandum sibi aliquid Pompejus de eruptione existimavit. Postquam id difficilius visum est neque facultas perficiendi dabatur, ad Pompejum transierunt. Postquam illi more regio justa magnifice fecerant (potom když bylo po slavnostech pohřebních) reguli in unum convenerunt.

b) plusquamperfectum k vyslovení toho, co předešlo před dějem, který se v minulosti opětoval: Alcibiades simulac se remiserat neque causa suberat quare animi laborem perferret, dissolutus reperiebatur.

Praesens na místě perfecta logického při postquam bývá = „od té doby jak": Hostiliam (curiam) dico, non hanc novam, quae minor mihi esse videtur, posteaquam est major, od té doby co jest zvětšena. Tibi nunquam quidquam, postquam tuus sum (= factus sum), verborum dedi.

Ubi, simulac, ut spojují se též s fut. II., když jest v hlavní větě fut. I.: Ut sementem feceris, ita metes, jak zaseješ, tak sklízeti budeš. Simul aliquid audiero, scribam.

§ 274. Ohlavení pravidel o větách časových. Nejprvé modus vět časových pokaždé ustanoven budiž. Pravidelným jich způsobem jest indikativ. Konjunktiv neb subjunktiv bývá:

a) Když vedlejší věta vyslovuje poměry a okolnosti, v kterých se děj hlavní věty koná, zvláště

b) když vedlejší věta oznamuje příčinu, neb myšlený a zamýšlený účinek děje hlavního;

c) jakožto konjunktiv neb subjunkt. jakosti při vztažném quum;

d) konečně v řeči nepřímé a v závislosti nepřímé.

Co do časosledu pamatuj, že

a) konjunktivné neb subjunkt. časové věty následují pravidel obecného časosledu;

b) indikativné mají tempora vět hlavních, tedy perfektum, praesens; a futurum. Kde se vyskytují imperfectum a plusquamperfectum, vystihují nějakého stavu neb nějakého trvání a opětování.

O větách vztažných.

§ 275. Ve větách vztažných mohou vyskytati se všichni způsobové časoslovní. *a*) Indikativ bývá, když vztažná věta některé ponětí opisuje a vykládá, na př. znalci, ii qui intelligunt. Ad quas res aptissimi erimus, n iis potissimum elaborabimus. Eloquendi vis efficit, ut et ea quae ignoramus, discere et ea quae scimus, alios docere possimus. Quidquamne bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit? Marius L. Plotium dilexit, cujus ingenio putabat ea quae gesserat posse celebrari, své skutky. — (Servius Galba) per exploratores certior factus est, ex ea parte vici, quam Gallis concesserat, omnes noctu discessisse. Themistocles — certiorem eum (Xerxem) facit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur.

Z posledních příkladů vidno, že bývá indikativ ve vztažných větách, jež spisovatel jakožto své myšlénky nebo přímětky do řeči vkládá; jestliže však je vkládá jako myšlénky té osoby, kterou mluvící uvodí anebo když je jako z mysli a z duše té osoby, o které píše, přivodí a pokládá, užíváno bývá qui s konjunktivem.

Pozn. Rčení, jako: vedlé svého rozumu, vedlé naší k vám lásky pro tua prudentia, pro nostro in vos amore, překládána bývají větou vztažnou se sponou

esse, kdež qui a jmeno podstatné kladena bývají v nominativě anebo v ablat. qualitatis: quae tua est prudentia neb qua es prudentia; qui noster amor in vos est neb quo sumus in vos amore.

b) Po zájmeně vztažném, když něco uvodí, co není samostatnou myšlénkou aneb co některého pojmu věty hlavní teprvé doplňuje, tak že qui, jen spojí-li se s hlavní větou, myšlénku ouplnou poskytne, bývá konjunktiv po časech přítomném a budoucím; subjunktiv po čase minulém.

Pročež bývá 1) po slovech est, sunt, exsistunt, inveniuntur, reperiuntur indikativ, když se tím rozumějí docela jisté a určité osoby neb věci, konjunktiv ale a subjunktiv, když se míní počet neurčitý, když se pronáší výrok, jenž svým celým obsahem není úplně pravý; dále po rčeních příliš povšechně tvrzených neb zapíraných, které tedy obmezeny býti mají, kterýmž omezením teprva pravé mínění mluvícího poznáno bude a hlavní věta svého pravého významu nabude; tedy po primus, unus est; po non est, nemo, nullus est, nihil est; nihil habeo a podobných tomu otázkách quis est, quid est, quotus quisque est; neboť neúplní tito přísudkové teprvé vztažnou větou mluvnického docelení svého docházejí: Ut enim sunt (skutečně jsou) qui urbanis rebus bellicas anteponunt, reperias multos, quibus periculosa et calida consilia quietis et cogitatis splendidiora et majora videantur. Duae sunt artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. Sunt qui dicunt, jsou kdo říkají; vím to, znám je; sunt qui dicant, stává lidí takových, kteří neb že říkají. Inventi sunt multi, qui non modo pecuniam sed vitam etiam profundere pro patria parati essent. Nihil est quod malim, quam me et gratum esse et videri. Quis est qui non oderit libidinosam, protervam adolescentiam? Senex ne quod speret quidem habet.

Pozn. 1. Jest-li quis est etc. otázkou skutečnou, nikoli řečnickou, pronáší se indikativem.

Pozn. 2. Tedy est quod doleo, jest něco proč v skutku bolestím; est quod doleam mohl bych bolestiti (ale třebas ani nebolestím). Quid est quod doles, nad čím bolestíš; quid est quod doleas, kterou máš příčinu, proč by se rmoutil? Nihil habeo quod scribam, nemám jež bych psal; quid scribam nemám co psáti.

2) Konjunktiv neb subjunktiv ve větách vztažných bývá po dignus, indignus, aptus, idoneus, tantus, talis, též po is, ille = takový; po tam s přídavnými; po ejusmodi: neboť všecka tato adjektiva doplňují se teprvé zájmenem qui. Vazba jest jako spojky ut ve větě sousledné. Qui modeste paret videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Innocentia est affectio talis animi, quae noceat nemini. Pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quae ab honestis actionibus non sit aliena. Nunc dicis aliquid quod ad rem pertineat, něco takového. Quis potest esse tam aversus a vero, tam mente captus, qui neget haec omnia, quae videmus, deorum nutu atque potestate administrari?

Pozn. 3. Po is může též ut státi, taktéž po dignus.

Pozn. 4. Dignum est = věc hodna a slušna jest, spojuje se s akkusat. a infin.: Indignum in ea civitate, quae legibus contineatur, discedi a legibus. Livius a pozdnější též po dignus mívají pouhý infinitiv.

3) Po komparativě, jenž slovy quam qui doplněn a vysvětlen bývá: Campani majora deliquerunt quam quibus ignosci posset. Tak Livius a básníci. Cicero mívá quam ut neb pouhé quam. Vazba jako s ut. Hoc videtur esse altius, quam ut id nos, humi strati, suspicere possimus. Segestanis imponebat aliquanto amplius quam ferre possent.

4) Po qui, když toto oznamuje účel, úmysl, tedy qui = ut is; vazba jako při ut: Quid dulcius quam habere quicum omnia audeas sic loqui ut tecum. Artaxerxes Themistocli Magnesiam donaverat, *quae* ei panem *praeberet*; Lampsacum antem, *unde* vinum *sumeret*; Myunta, *ex qua* opsonium *haberet*.

5) Po vztažném zájmeně, které obsahuje důvod neb ospravedlnění úsudku proneseného; tedy s vazbou spojky quum: O magna vis veritatis, quae se facile se ipsa defendat. Ut cubitum discessimus me, qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est.

K tomuto qui připojováno bývá quippe, zřídka utpote, počnouc od Livia též ut, nebo praesertim = arciť, ovšem, kteréž částice vzhledem způsobu časoslovného tato příslovce žádné moci nemají: Ea nos utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Callidus adulator non facile agnoscitur, quippe qui etiam adversando saepe assentetur. Quippe qui s indik. nečte se u Cicerona, ale místem u Liv., vždycky u Sallustia.

6) Když vztažnou větou nějaké tvrzení obmezujeme, čímž se nápodobně děje doplňování řeči. Suae cuique utilitati *quod* (pokud neb jelikož díti se může) sine alterius injuria fiat, serviendum est. Tu velim quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris obviam nobis prodeas. Tak bývá quod sciam, quod meminerim. Mea quidem sententia paci, quae nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum.

7) Když jest qui smyslu připouštěcího = jakož, ačkoli, jakkoli: Egomet, *qui* sero ac leviter graecas literas *attigissem*, tamen Athenis cum doctissimis hominibus disputavi.

8) Když se vztažným zájmenem uvodí mínění toho, o kterém řeč jest: At ille nescio qui, qui in scholis nominari solet, mille et octoginta stadia *quod abesset* videbat. Indikativem aberat by Cicero výroku toho ze své strany potvrzoval; tudy ale projevuje, že sám tak nejistí. Paetus omnes libros, *quos* frater suus *reliquisset*, mihi donavit, zde se pronáší ustanovení Paetovo, nikoliv ale, že Cicero knihy ty všecky skutečně obdržel. Cizí jest myšlénkou i to, co mluvící jiného času pronesl: Occurebant (mysli se naskytovaly) colles campique et Tiberis et hoc caelum, *sub quo* natus educatusque essem.

9) U některých spisovatelů též po vztažném, jímž se uvodí opětování děje: *quemcunque* lictor *comprehendisset* tribunus mitti jubebat. Liv.

Pozn. V týchže případnostech vztažné částice konjunktiv, subjunktiv neb indikativ mívají: Perge quo coepisti. Ut optasti, ita est. Brevis erit narratio, si unde necesse est, inde initium sumetur. Antonius quo se verteret non habebat. Videmus, ut luna solis lumen accipiat. Miror cur me accuses. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset. Bene majores nostri accubitionem epularem amicorum, quia (poněvadž by, poněvadž prý) vitae conjunctionem haberet, convivium nominarunt.

§ 276. *c*) Závislý způsob bývá konečně v každé větě netoliko po vztažném zájmeně, nébrž i po každé částici, jenž obsahuje bytný doplněk nějakého způsobu závislého aneb akkusativu s infinitivem: Recordatione nostrae amicitiae sic fruor, ut beate vixisse videar quia cum Scipione vixerim. In Hortensio memoria tanta erat, ut quae secum commentatus esset, ea sine scripto iisdem verbis redderet, quibus cogitavisset. Socrates dicere solebat omnes in eo quod scirent satis esse eloquentes.

Indikativ má místo, když taková věta ani na infinitivě ani na konjunktivě neb subjunktivě zavěšena není: Nihil est amabilius virtute, quippe quum propter virtutem eos etiam, *quos* nunquam vidimus, diligamus. Qui potest provideri futurum esse, quod neque causam habet ullam neque notam cur futurum sit? Hoc ei primum praecipiemus, quascumque causas erit tractaturus, ut eas diligenter penitusque cognoscat.

5. O otázkách a odpovědích.

§ 277. 1) Otázky jsou *a*) jmenné neb větné (výrokové).

Jmennými otázkami ptáme se po jednotlivých jmenech tázacími zájmeny anebo příslovci. Větné otázky táhnou se hlavně k přísudku, tak že na ně odpovídáme buďto přisvědčujíce k obsahu některé věty anebo jej zapírajíce.

b) Prosté neb složité (rozlučité) čili dvojité.

c) čisté nebo nápovědné: Byl jsi při tom? Tys předce při tom byl?

d) Přímé a nepřímé, na časoslově závislé.

e) Lze tázati se o tom, co jest (indikativem) aneb o tom, co býti má (konjunktivem a subjunktivem).

f) Jsou otázky skutečné a otázky řečnické, které totiž způsobou tázací pronášejí určitý úsudek: Kdož medle zradu ospravedlniti může?

2) O jmenné otázce. Co do jmenné otázky latiník podobně jako Čech po několika pojmech týmž časem tázati se může: Considera quis quem fraudasse dicatur. Num quid aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit?

Pozn. Důkladnější tázání děje se slovy: quis est qui? quid est quod? neb napřed postavenými slovy quid censes? a quid? Quid censes hunc ipsum Sex. Roscium quo studio et qua intelligentia esse in rusticis rebus? Quid Alexandraeum Pheraeum quo animo vixisse arbitramur?

3) Otázka větná *a*) děje se spojkami tázacími: ne, num, nonne, utrum — an, annon, nec ne, česky: -li, zda, zdaž, zda-li(ž), -li, -či(li) (ne), zdaž — či(li) (ne). V otázkách prostých klade se ne, num, nonne; v otázkách čistých ne, v nápovědných num a nonne. Ty spojky bývají v otázkách přímých i v otázkách nepřímých. Ne jest nejobecnější slovce tázací a přivěšuje se k slovu v otázce nejdůležitějšímu (česk. -li). Spojkou

num táže se, kdo očekává odpovědi záporné, též povahy jsou numquis, numquisnam. (Sr. o ecquis ecquisnam § 230).

Spojkami nonne (nihil ne, nemone, nunquamne) táže se, kdo očekává odpovědi přisvědčující neb tvrdící. Při několika takových otázkách po sobě, toliko v první bývá nonne, ve druhých non. Quid bestiae? Nonne frigus, non famem, non montivagos atque silvestres cursus patiuntur?

Jako v češtině „-li“ k spojkám „zda“ a „či“, tak se v latině připojuje ne k num i k an: numne, anne. Kde se zájmeno ukazovací vypustilo, slovce ne též k zájmenu vztažnému připojiti se může: quis ne (u komik.). Num sesilováno bývá zájmenem quid (u Cic.): numquid, neb slovcem nam: numnam (u kom.)

Vedlé num a ne ještě jedno non ve větě býti může, které se táhne k jinému ve větě slovu. Num senatum quoque de bello consuli non placet?

b) Otázka také pouhým hlasem a přízvukem mluvícího pronešena býti může, čímž latiník obyčejně nevoli nebo své podivení na jevo dává: Clodius insidias fecit Miloni? Infelix est Fabricius, quod rus suum fodit? Někdy taková otázka vyznamenána bývá zájmenem quid v před postaveným, kteréž také před spojkami tázacími stává: Quid? Cyrenaeum Theodorum nonne miramur? Slovy quid quod uvoděn bývá mocný nějaký důkaz.

§ 278. Otázky rozlučité spravují se vzorcem tímto:

	1.	2.
1.	utrum — ne . . .	an — an a t. d.
2.	utrum	an — an
3.	ne	an — an
4.	. . . .	an.

Scipio dixisse dicitur, aequum esse Agrigentinos cogitare, utrum ipsis esset Siculis utilius, suisne servire an populo Romano obtemperare. (Quaeritur) utrum Carthago diruatur an Carthaginiensibus reddatur an eo colonia deducatur. Quaeritur, naturane sit jus inter homines, an opinionibus? Refert qui audiant, senatus an populus an judices frequentes an pauci an singuli et quales.

2) Někdy opouštěn bývá prvý člen otázky rozlučité jako nehodný zmínky a pozůstává sám člen s an (sr. čes. „či“). Quidnam beneficio provocati facere debemus? an imitari (či nemáme následovati) agros fertiles, qui multo plus efferunt quam acceperunt?

3) Jest ještě pátý případ otázky dvojité, kdež toliko dvě slova proti sobě stavena bývají: Experiri voluit verum falsumne sibi esset relatum. Hic L. Tarquinii filius neposne fuerit, non liquet. Tento případ jen v řeči nepřímé vyskytnouti se může.

§ 279. Přímé otázky kladou se indikativem; mohou však i způsobem závislým kladeny býti. Otázek nepřímých způsobem jest vždy konjunktiv neb subjunktiv, poněvadž skutečně se netáží, nébrž toliko nějaké otázky

obsah podávají, zavěšeny jsouce na časoslově nebo na pojmu časoslovném quaero, quaestio est, incertum est a pod. Non quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit ponderandum est. Utrum difficilius esset negare tibi saepe idem roganti an efficere id quod rogares, diu multumque dubitavi. Rem vides quomodo se habeat (místo vides quom. res etc.).

Nepřímé otázky místo mají po všech slovech pochybnosti a nejistoty a poněvadž se tu mysl mluvícího rozpáčí, nejčastěj otázek dvojitých a tázacích částic rozlučitých potřebováno bývá, jako na př. po dubito, delibero, haesito, nescio, ignoro, quaero, interest, refert, discrimen, controversia est podobných: Postrema syllăba brevis ne an longa sit, ne in versu quidem refert. L. Tarquinius Prisci Tarquinii regis filius neposne fuerit, parum liquet.

České: „či nic, čili nic“? slove an non, když druhá otázka obsahuje věc pravdě podobnou; nec ne, když jest druhá otázka rovněž tak nejista jako otázka první. V otázkách přímých bývá obyčejně: an non? v nepřímých nec ne? při čem časoslovo někdy opakováno někdy opouštěno bývá: Hoc doce, doleam nec ne doleam, nihil interesse. Utrum hoc verum est an non? Utrum hoc verum sit nec ne, parum mihi constat.

2) Kde jedna z otázek zamlčena jest, všecka váha připadá na tu, která se pronáší, pročež po slovech pochybnosti a nejistoty an na naše „ano, tak“ ponáší se. Pročež dubito an = tak asi bude; avšak dubito num tak asi nebude; haud scio an (u Cicerona), nescio an (u Livia) = snad předse, snad budu míti pravdu, domnívám se, že; incertum est an sotva asi bude pochybnosti, že tomu tak jest. Aristoteles quem excepto Platone haud scio an recte dixerim principem philosophorum. Moriendum certe est et id incertum an eo ipso die, snad ještě dnes. Tak bývá i po pouhém quaero: Quaesivi an misisset, vzeptal jsem se, zda předse poslal.

Tak bývá an i bez svého časoslova: Themistocles quum ei Simonides an quis alius (či snad to byl někdo jiný) artem memoriae polliceretur: Oblivionis, inquit, mallem —.

Pozn. 1. Takto dubito an, haud scio an slouží ke skromnému pronášení svého mínění, pročež se tato rčení jen v první časoslovné osobě vyskytovati mohou. Jestliže myšlénka pochybně pronešena zápor v sobě obsahuje, připojuje se non, nemo, nullus etc. tedy haud scio, dubito an non sit. Haud scio an non possis ty snad nebudeš moci. Haud scio an ne opus sit quidem nihil unquam omnino deesse amicis.

Pozn. 2. Haud scio, nescio an klade se i bez časoslova tedy jako příslovečně: „předse asi, snad“ Contigit tibi, quod haud scio an nemini.

Pozn. 3. Nescio quis — quid — quomodo „nevím kdo, co, kterak“ jsou věty zkrácené a vkladky, jež ve vazbě větné ničeho nemění, k vyslovení něčeho nepatrného, jež seznati za práci nestojí: Misit ad Caesarem nescio quem. Nescio quis ex me quaesivit. Sed nescio quomodo, dum lego, assentior; quum posui librum, assensio omnis elabitur. Podobné povahy jest mirum quantum „podivně, kdo ví jak velice;“ nimium quantum = plurimum; též incredibile — immensum quantum: Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis. Sales in dicendo nimium quantum valent.

Pozn. 4. Tacitus užívá slovce an místo příslovce „snad.“ Pročež u něho čteme sive-an.

Pozn. 5. Někdy po dubito, nescio druhý člen s an bývá opouštěn a jen první s ne kladen o tom, o čem se právě pochybuje: Dubitabam tu has literas esses ne accepturus. Erat enim incertum visurus ne te esset tabellarius. — Haud scio mirandum ne sit = vix, není se asi čemu diviti.

Pozn. 6. Kde an větu začíná, klade se otázka naproti předcházející otázce, avšak není otázka sama dvojčlenně a protivětně pronešena, tak že se takové an podobá našemu „či snad“ Toto an tedy vlastně tvoří otázku řečnickou, jejíž první polovice vynechána jest, poněvadž se v otázku nebeře anebo že se za nepravou pokládá; obsahuje tedy věc, o které jakožto o ničemné ani otázka vzejíti nemůže, pročež se v takových větách zájmen quisquam, ullus a t. d. užívá: An quisquam dubitabit, t. j. nikdo nebude pochybovati. Pročež an = jako by. Vivas, inquis in literis! An quidquam me aliud agere censes, aut (neb) possem vivere nisi in literis viverem. Ani an — an otázkou rozlučitou není: Quam orationem (Cato) in Origines suas retulit paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus — málo tuším jen měsíců či snad dnův před tím.

Pozn. 7. V otázkách nepřímých klade se též si „zda by“ po časoslovech očekávání, pokoušení se a t. d.: Exspectabam si quid de eo consilio ad me conscriberes. Ser. Sulpicius non recusavit, quominus vel extremo spiritu, si quam opem reipublicae ferre posset, experiretur.

§ 280. Povzbuzující otázky kladeny bývají slovy: quin, visne, též i pouhým non, totiž zakazujíc: Quin prodis, mi Spuri. Visne igitur, o Damocle, quoniam haec te vita delectat, ipse eandem degustare et fortunam experiri meam? Zvláště s etiam: Etiam tu hinc abis, i klidíš se ty odtud? Non manum abstines, pustíš-li? Přisvědčující otázky dějí se slovcem quidni s konjunktivem: Laudat Africanum Panaetius. Quidni laudet? Což by nechválil.

§ 281. Odpověď k otázkám jmenným jest jmeno: Quis dixit? Odp. Cajus. K otázkám větným odpovídá se téměř jako v češtině; tedy v odpovědích tvrdících: *a*) opětováním slova v otázce nejhlavnějšího: Vidistine eum? vidi. *b*) Slovci: ita est, ita, sane, etiam, admodum, omnino, prorsus, též vero, prorsus ita est.

Pozn. Odpověď tvrdící zmocňuje se slovcem vero. Num negas? Odp. nego vero neb ego vero. Faciam ne? Odp. tu vero; fac vero. Samo vero též dostačuje: Fuisti saepe, credo in scholis philosophorum? Odp. Vero ac libenter, ba právě, a to rád. Chce-li říci latiník, že se odpověď sama sebou rozumí, praví quippe, nempe, optime, čím tázateli horlivě přisvědčuje.

Odpovědi záporné dějí se *a*) Slovcem non časoslovo neb jiné slovo v dotazu důležité opětujíc: Cajus ne fecit? Odp. Non Cajus. Fecit ne Cajus? Odp. Non fecit. *b*) Slovy: minus, ne tak, ne tou měrou; minime, naprosto ne; non ita, důrazněji: minime vero; nihil minus. Všude však odpověď řídí se vazbou otázky: *Quanti Eunuchum* emisti? Odp. Viginti minis.

Pozn. Immo samo sebou ani netvrdí ani nezapírá, nébrž stupňuje a opravuje, jako české: „ba, ano“; i zmocňuje se slovci vero, etiam: Causa tibi nonne videtur

bona? Odp. Immo vero optima. Num ille tibi familiaris est? Odp. Immo vero alienissimus.

O konjunktivě a subjunktivě závislém bez spojek.

§ 282. Bývajíť 1) Po všech časoslovech, jež vyznamenávají: „jest potřeba, jest nutno." Při necesse est vyskytá se zřídka ut, nikdy se nenachází při oportet, licet, tak že licet i za spojku odbývá (§ 269). Nejobyčejněji skládají se s akkusativem s infinitivem, jako: opus est, kteréž mívá zřídka ut a nikdy nemívá pouhý konjunktiv: Leuctrica pugna immortalis sit necesse est. Me ipsum ames oportet non mea, si veri amici futuri sumus.

2) Po časoslovech: prositi, žádati, raditi a vůbec tomu chtíti, aby se něco stalo, v. příklady § 252, p. 1.

O konjunktivě a subjunktivě na pohled nezávislém.

§ 283. Nijak nespojen s jinou myšlénkou, tedy úplně nezávislým bývati závislý modus nemůže; avšak hlavní myšlénka, na které zavěšen jest, nebývá vyslovena (touto bývá mínění a smysl mluvícího) a tak se modus na pohled nezávislým objevuje. Jsa této povahy slove potentialis a jest ho kolikero.

1) Potentialis vlastní projevuje, že se mluvící něčeho naděje neb že něčeho očekává a proto nejinak než konjunktivem pronášen bývá: Hic quaerat quispiam, mohl by se tázati: forsitan = fors sit an, možno bylo by, žádá konjunktivu dle § 276; forsitan quaeratis; quis neget? quis dubitet? Nemo dixerit. V první osobě potentialem oznamujem, že sobě troufáme něco tvrditi. A poněvadž jen tvrzení skutečně pronešené něco platí, užívá se tuto jen konjunktivu II. (perf.): confirmaverim, tvrdil bych; laudaverim, pochválil bych; non facile dixerim; non affirmaverim.

2. Hortativus, suasorius. *a*) Ve větách tvrdících konjunktivem mluvící ponouká, napomíná, vybízí někoho, neboť každé napomínání a t. d. děje se s úmyslem k cíli hledícím, úmysl pak dle § 66 projevuje se konjunktivem. Konjunktivu toho užívá se jen v osobě druhé, když se tudy mluví ke každému druhému t. j. ke všem lidem vůbec. Ponoukání a napomínání osoby určité děje se imperativem nebo první osobou čísla množného, když mluvící i sebe připočítává k napomínaným; třetí osoba kladena bývá jen o věcech, jež nějaká osoba konati má: Sic cum inferiore vivas, quem admodum tecum superiorem velis vivere. Amemus patriam. Jaceat utilitatis species, valeat honestas t. j. u tebe. Sit sermo lenis minimeque pertinax. Jinak napomínání přechází ve přání, čehož jest rozhraní velmi neurčité.

Pozn. 1. Určitá druhá osoba vyskytá se již v listech Ciceronových; literas des = dato. U pozdějších spisovatelů bývá častější.

Pozn 2. Na místě tohoto konjunktivu bývá i futurum I.

b) v záporné větě klade se konjunktiv II. (perfecti): Hoc ne feceris, neučiň toho. De me nihil timueris. Stoik kaže: Nihil ignoveris, nihil gratiae causa feceris, misericordia commotus ne sis. Pravidelné jsou tedy formule: ne facito, ne feceris § 284 neb noli facere, u básníkův též ne fac.

Pozn. 3. Při napomínacím konjunktivě záporem ne jevíme, že něčeho nechceme, záporem non že chceme odpírati cizímu rozkazu nebo nepravému rozumu a mínění. A legibus non recedamus. Non adsuescat puer, ne dum infans quidem est, sermoni, qui dediscendus sit. Zde se přikazuje neustupování, nepřivykání, nikoliv se nezakazuje ustupování, přivykání.

3) Optativus, voluntativus. Přání děje se konjunktivem, když se pokládá za splnitedlné, subjunktivem, když se má za nesplnitedlné. Často připojují se spojky utinam, ut, utinam non, si, o si, záporně ne, utinam ne. Valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati. Maneat ergo, quod turpe sit id nunquam utile esse. Potius diceret, měl by raději říci. Illud utinam ne vere scriberem.

Pozn. 4. Přání splnitedlná opisují se též časoslovy velim, nolim, malim; nesplnitedlná: vellem, nollem, mallem (cuperem): velim redeas, velim redieris; velim mihi ignoscas; vellem adesse posses: nollem dixissem.

Pozn. 5. Konjunktivem pronášena bývají též osvědčování se a věrování: ita vivam, ita me dii ament, načež následuje ut jakožto s indikativem ujišťovacím; neb zaříkání se a odžehnávání: moriar, ne sim salvus etc. s zapíracím si neb s ujišťovacím nisi: moriar (inteream, peream, ne salvus sim) si verum non dico. Sollicitat, ita vivam, me tua valetudo; ita vivam, ut me tua valetudo sollicitat.

Utinam též bez časoslova: Habetis sermonem hominis utinam non impudentis. Jen zřídka konjunktivu II. bývá zapotřebí v kladných větách: Fors viderit aut deus.

4) Concessivus, konjunktiv i bez spojky vyslovuje připouštění něčeho, pokládá se tedy o něčem, že skutečně jest, pročež zde jen konjunktiv nikoli subjunktiv býti může, nebo připouštěti něčeho jako věci neskutečné jest nepřipouštěti ničeho Themistocles nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adjuverit. — Dixerit quispiam, dejme tomu, že někdo řekne. Tento připouštěcí konjunktiv bývá i předvětím, za nímž jde stejné závětí: Roges me qualem deorum naturam esse ducam, nihil fortasse respondeam. Subjunktiv může býti jen, kde zřejmé jest, že čas již toho nedopouští, aby děj ve skutek vešel: Romani injussu signa referunt maestique, crederes victos, redeunt in castra, myslil by. Vix erat hoc plane imperatum, quum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres, viděl by, mohl by viděti. Quidquid erat patrum, reos diceres, řekl by, kdyby je totiž viděl.

5) Dubitativus, deliberativus. Zde bývá konjunktiv, když někdo o tom, co činiti má, pochybuje, aniž se na něčem konečném ustanovil;

konjunktiv zde vystihuje dosavádní nejistotu. Subjunktiv bývá, když pochybovatel svému předsevzetí ani žádného potvrzení nehledá, nébrž že by jinak se rozhodnouti lze nebylo, vyslovuje: Quid faciam? co mám činiti? Quid facerem? co jsem měl činiti? Valerius quotidie cantabat, erat enim scenicus; quid faceret aliud? Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset. V mluvě všední užívali též indikativu: Quid est, Crasse, imus ne sessum.

6) Conditionalis k vyslovení toho, co by se v jisté nenastanoucí neb nenastalé případnosti dálo nebo událo bylo. Jest to pouhé závětí vynechaného předvětí a musí subjunktivem proneseno býti: Ac jam nihil est quod quisquamaut tam stultus aut tam improbus sit, qui dicat: Vellem quidem liceret *„hoc dixissem“*; dicas licet. *„Hoc fecissem“*; facias licet, nemo prohibet.

O imperativě.

§ 284. Imperativus oznamuje, že mluvící tomu chce, aby od někoho něco činěno (jussivus) anebo něčeho se varováno bylo (prohibitivus). Jest dvojí imperativ:

1) Imperat. I., jehož mluvící užívá, když svůj rozkaz tomu, k němuž mluví, přímo a naprosto činí, chtěje, aby ihned konán byl, pročež ho klade v osobě druhé: Perge quo coepisti, egredere aliquando ex urbe; patent portae, proficiscere.

Tvarem tímto nevystihuje se právě rozkaz, nébrž toliko vůle mluvícího, jež i prosbou a přáním býti může, což se poznává z živého hlasu: Si quid in te peccavi, ignosce. Vale. Omylné jest domnění, že by konjunktiv tvarem byl skromnějším než imperativ.

2) Imper. II., jehož užívá mluvící, když chce něco jakožto povinnost i dlužnost něčí položiti. Pročež bývá potřeba tvaru toho v zákonech a smlouvách i poněvadž tyto nejen tomu platí, k němuž se mluví, nébrž i všem, jichž se týkají, má též osobu třetí.

Cras petito, dabitur; nunc abi. Prius audite paucis, quod quum dixero, si placuerit, facitote. Si de me ipso plura dicere videbor, ignoscitote. — Regio imperio duo sunto iique consules appellantor; militiae summum jus habento, nemini parento; illis salus populi suprema lex esto. — Foedus in haec verba fere cum Antiocho conscriptum est. Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus et conditionibus esto: ne quem exercitum, qui cum populo Romano bellum gesturus erit, rex per fines regni sui transire sinito, neu commeatu neu alia ope juvato.

„Věz“ jest scito, „vězte“ scitote; podobně sic habeto, tak to držiž neb za to měj, nebo věz. „Budiž tak“ jest esto neb sit ita.

Prohibitivus s ne kladen bývá jen s imperativem druhým: Impius ne audeto placare donis iram deorum. Při prvním klade prostomluva noli s infinitivem: Noli timere. Též cave ne, fac ne s konj., neb cave s pouhým konjunktivem: cave dicas, cave ne dicas, fac ne dicas.

Též jussivus opisován bývá slovy cura nebo fac, ut aneb i pouhým konjunktivem:

Magnum fac animum habeas et spem bonam. Též se klade velim s konjunktivem: Velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

První imperativ slove též imper. praesentis, druhý pak imperat. futuri an ukazuje na případ, který teprvé nastati má a s časem budoucím spojován bývá: Cras petito, dabitur; nunc abi.

Rozkaz neb zákaz též časem budoucím vysloven býti může.

O infinitivě.

§ 285. Infinitivus, neurčitý způsob, oznamuje činnost neb děj, avšak tím se líší od časoslova určitého, (verbum finitum), že vyslovuje děj, aniž při tom oznamuje podmětu jeho aneb času, v němž se děj koná, ani způsobu, kterým se děj koná, pročež jemu scházejí osoba, číslo, čas, způsob. Avšak jest rodu činného nebo trpného, kteréž tvary jen poměr podmětu k činnosti vyměřují, při čemž tedy infinitiv bez podmětu býti nemůže. Taktéž požaduje času vytčeného, ano oznamuje děj a sám toliko jeho skonalosti neb neskonalosti (actio perfecta neb imperfecta) vystihuje. Tudy sám sebou neoznamuje žádného podmětu ani času, ale bez nich býti nemůže; těchto jemu poskytuje verbum finitum, o němž se praví, že infinitivu žádá.

Pravidlo obecné. Jakož substantivum na jiném jmeně závislé v genitivě bývá, tak i časoslovo na jiném časoslově závislé bývá v infinitivě a jakož genitiv doplňuje pojmu substantiva svého, tak infinitiv doplňuje pojmu časoslova svého. I jakož na takovém genitivě druhý genitiv zavěšen býti může, touž měrou na infinitivě druhý infinitiv záviseti může: Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est.

I. O bytosti a podstatě infinitivu.

§ 286. Infinitiv jest tvar časoslovný, nikoli jmeno podstatné 1) poněvadž obsahuje vztahu časového (amare, amavisse); 2) poněvadž podržuje pádů časoslovných: amare patrem, amari a patre; uti occasione; prodesse amicis. Pročež příslovci určován bývá: vehementer amare: admodum prodesse. Tedy amare patrem — amor patris; vehementer amare — amor vehemens.

2) Infinitiv jakož jest povahy povšechné a bez určitého vztahu k podmětu, podobný a blízký jest jmenu podstatnému, pročež brán býti může za jmeno podstatné, avšak jsa nesklonný a bezosobný klade se jen jako by rodu středního byl a jedině v nominativě a v akkusativě, kteréž pády v rodě středním stejny jsou. Co substantivum může býti podmětem a míti přívlastek, avšak jen přívlastek vztahu povšechného, jakého jsou zájmena (příkl. 1), poněvadž není úplným substantivem; může k sobě přijíti též přísudek (2). I předmětem býti může (3) a v obou případech (4 a. b) poněvadž jest tvarem časoslovným, mimo to i předměty jinými doplňován býti může.

1. Ipsum quidem peccare, quoquo te verteris, unum est, samo hřešení neb chybování. Me hoc ipsum nihil agere et plane cessare delectat, právě tato nečinnost a zahálka.

2. Aliud est laborare, aliud dolere. Turpe est aliud loqui, aliud sentire.

3. Scribere oblitus es. Beate vivere alii in alio, Epicurus in voluptate ponit. Avaritia superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere edocuit. Sall.

4. *a*) Stultum est cetera parare, quae parantur pecunia, — amicos non parare. Quid tam absurdum est quam delectari multis inanibus rebus. *b*) Ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet.

Při časoslovech bezosobných infinitiv zhusta podmětem bývá: Homini necesse est *mori*. Si oportet velle sapere, dare operam philosophiae convenit. Peccare licet nemini. Nihil attinet dicere, není třeba říci. De Caesare fugerat me ad te scribere.

Předložky před infinitivem postaveny býti mohou, pokud infinitiv pouhé ponětí časoslovné vystihuje, ale i zde pořídku, tak inter: Pyrrho inter optime valere et gravissime aegrotare nihil prorsus dicebat interesse. Naproti tomu: Mores puerorum se inter ludendum (mezi hrou) detegunt.

2. O vazbě infinitivu.

§ 87. Infinitiv podmětu v sobě nemá, ale jsa tvarem časoslovným podmětu potřebuje, pročež se připojuje k časoslovu určitému (verbum finitum), s nímž mívá společný podmět a tvary pádů schopné bývají při něm v nominativě.

Pravidlo: Všecka časoslova a rčení, která přísudky jsouce, úplného smyslu teprvé druhým časoslovem nabývají, přibírají k sobě toto časoslovo v infinitivě. Jsou to 1) časoslova chtění a vůle, 2) povinnosti a dlužnosti, nutnosti, dovolenosti, 3) možnosti, opovážení se, 4) počínání, přestání, usilování, rozpačitosti, zdráhání se, dbání, nedbání, překážení, odpírání, obávání se, vzpomínání a zapomínání, učení se, zvyku, činívání, 5) zdám se, zdá se neb vidí se, pokládán neb jmín jsem; přikazuje se, zakazuje se.

1) Volo, nolo, malo, cupio, studeo (§ 252, P. 1.), gestio, aveo, desidero, amo, quaero, insto, persto, paro, meditor, nitor, contendo, laboro, cogito, decerno, destino, statuo, constituo, persevero, teneo propositum, stat, mihi certum est.

2) debeo, decet, licet, convenit, oportet; necesse, fas, opus, bonum, melius, optimum, satius, alienum est, cogo.

3) possum, queo, nequeo (jen básnicky a pozdě valeo), audeo; facile, difficile, magnum, integrum est.

4) coepi, conor, aggredior, adorior, instituo, incipio, ordior; maturo, pergo, propero, persevero, paro (paratus sum); negligo, omitto, cesso, desisto, abisto, intermitto, moror, gravor, recuso, abnuo, erubesco, desino, prohibeo, timeo, metuo, vereor (§ 253, 4, p.) dubito, supersedeo, satishabeo, memini, recordor, obliviscor, disco, scio, nescio, soleo, assuevi, consuevi, assuefio.

5) videor, mihi videor, dicor, negor, perhibeor, existimor, putor, audior, jubeor, vetor.

Beatus esse sine virtute nemo potest. Caesar maturat ab urbe proficisci. Aelius Stoicus esse voluit, orator autem (esse) nec studuit unquam

nec fuit. Miltiades Chersonesi manere decrevit. Qui mentiri solet, pejerare consuevit. Desinite nimium esse timidi. Persium non curo legere. Plebs frustra certare supersedit (Liv.). Nolo esse laudator, ne videar adulator. Heracleotes Dionysius, quum a Zenone fortis esse didicisset, a dolore dedoctus est.

Pozn. 1. Některá z těch časoslov dopouštějí i jiných vazeb: Curo ut (ne); propono mihi ut. — Opto ut, přeji aby; s infinit. = volím raděj. V. § 252. Postulo ut neb acc. s infinit.; v pass. též osobně: Hominis propinqui bona possideri postulantur. Posco v mluvě klasické neskládá se ani s ut ani s infinitivem.

Pozn. 2. Sem patří v jistých vztazích též do, ministro a habeo: Homerus Ganymedem ab dis raptum ait propter formam, ut Jovi bibere ministraret. Legati petierunt a praetore, ut bibere sibi juberet dari. V mluvě všední též: haec habui scribere neb dicere místo quae scriberem neb dicerem. — Insimulo a arguo se též s infinitivem spojují: Insimulant hominem fraudandi causa discesisse. Occidisse patrem S. Roscius arguitur. Ale jen: accuso aliquem quod.

§ 288. Protož i substantiva s časoslovem (nejčastěji s sum) spojena, mohou při sobě míti infinitiv, když se takové rčení smyslem vyrovnává časoslovu infinitiv žádajícímu, jakož jsou: consilium, ratio, mos, scelus est, tempus est; in animo est (básn. animus est) (in) animum induco, stat sententia, consilium incessit, též capio, ineo consilium, datur negotium (Liv.). Avšak nikoli substantivum samo infinitivu nežádá, pročež při abjicere, deponere consilium gerundium abeundi býti musí, nikterak abire.

Tempus est — abire me, jest čas, abych odešel; tempus abeundi, čas, kdy se odcházívá. Lysander iniit consilia reges Lacedaemoniorum tollere, avšak v passivu tato vazba neprošla by; nébrž čteme: Inita sunt consilia urbis delendae. Tu animum poteris inducere contra haec dicere? Cato negat jus esse, qui miles non sit, cum hoste pugnare. Ars erat difficilis recte rempublicam regere (ars regendi, umění říděcí).

Pozn. 1. Řídká jest případnost, aniž ji následovati sluší, aby infinitiv na pouhém substantivě byl zavěšen, jako (Sall.): Di monuere ut — nobis demeres necessitudinem pariter te errantem et illum sceleratum persequi. Takového infinitivu se vystříhaje Cicero k rozvodnosti nucen bývá, jako: Me quidem diu cogitantem ratio ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem, sapientiam sine eloquentia parum prodesse civitatibus. Conscientia sustentor, quum cogito, me de republica meruisse bene.

Pozn. 2. Rozeznávej případnost, kde infinitiv neb acc. c. inf. co přístavek náleží k substantivu. Cogitatio igitur diuturna — nihil esse in re mali — dolori medetur, non ipsa diuturnitas. Utrumque laetor et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse.

O akkusativě s infinitivem.

§ 289. Accusativus cum infinitivo jest vazba, kdež časoslovo jest v infinitivě a podmět časoslova toho v akkusativě. V latině stává též nominativu a dativu s infinitivem.

Infinitiv, jenž sám u větě postaven jest a spolu s časoslovem určitým přísudku netvoří, tenť žádného podmětu míti nemůže (§ 287). Infinitiv má svůj podmět prostředkem časoslova určitého a sice týž, jejž má určité časoslovo. Avšak děj neurčitým zůstavený, jako ire, habitare, amare, amari dá se jen mysliti vztahem k nějakému jmenu, kteréž jest předmětem, k němuž děj nebo bytí se táhne (jako v longus sex pedes, miles fractus membra labore), pročež jmeno to v akkusativě bývá. Vztahem na koho mám sobě mysliti ono jití, bydlení, milování, milovanost? Dico patrem ire, habitare, amare, amari, pravím otce jíti, bydleti, milovati, milovánu býti, neb že otec jde a t. d. Proto že infinitivus této vazby základem jest, právěji by infinitivus cum acc. slouti měla.

2) Má-li pouhý infinitiv či akkusativ s infinitivem místo míti, na tom záleží, zdali jest zapotřebí, by připojena byla osoba neb věc, vzhledem jíž by infinitiv platil, to jest, zdali třeba jest vytknouti podmět infinitivu toho. Pročež se praví jednak nolo (ego) mentiri, jednak nolo te mentiri; placet egredi, placet vos egredi; vždycky jen receptui canere jussit, ano se podmětu snadno domysliti jest.

3) Každé určení přísudkové k infinitivu připojené (ať již s podmětem určitým či povšechným) bývá v akkusativě: gratum esse, bonum esse civem, declarari consulem; pročež všecka rčení, jež co do formy gramatické povšechně vyslovena jsou, akkusativem s infinitivem pronášejí se: probum esse, poctivu nebo poctivým býti; ire celerem, rychle jíti. Taktéž: Caesarem esse victorem, Caesara vítězem býti, že C. vítězem jest.

4) Acc. c. inf. jen tamo býti může, kde infinitiv býti může nominativem neb akkusativem t. j. podmětem neb předmětem časoslova hlavního, t. j. acc. c. inf. býti může toliko u větách podstatných.

5) Infinitiv, poněvadž vystihuje děj bezpodmětný tedy neskutečný (ač nikoli protiskutečný), na mysli představovaný, myšlený, kladen bývá po časoslovech myslení, souzení, cítění, čití, pozorování a toho všeho na jevo dávání, tedy po časoslovech chtění a mluvení. Pročež časoslovným způsobem (modus) na infinitivě závislým jen konjunktiv býti může. § 275, b.

6) Infinitiv v. § 287 i akkusativ s infinitivem bývá podmětem při všech bezosobných časoslovech a rčeních, jimiž se pronáši úsudek mluvícího, jakož jsou: 1) decet, dedecet, licet, placet, oportet, interest, juvat, convenit, conducit; 2) necesse est, opus est, clarum, manifestum, perspicuum, verum, par est etc. 3) mos, fas laus est etc. 4) Passiva časoslov, jež infinitivu co předmětu požadují § 287, 1—4.

Legem brevem esse *oportet*. A Deo *necesse est* mundum regi. Omnibus bonis expedit salvam esse rempublicam. Constat ad salutem civium inventas esse leges. Tempus est nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare. *Par est* omnes omnia experiri (aby všickni a t. d.).

Decet cariorem esse patriam nobis quam nosmet ipsos, sluší aby a t. d. Quid turpius est quam sapientis vitam ex insipientium sermone pendere?

Magna laus est et grata hominibus unum hominem elaborare in ea scientia, quae sit multis profutura.

Pozn. Po časoslovech bezosobných: oportet, třeba jest, necesse est, nutno jest attinet, jest vhod neb třeba, licet lze, místo českého infinitivu činného latina obyčejně

trpnou vazbu akkusativu s infinitivem mívá: Nihil in bello oportet contemni. Necesse est legem haberi in optimis rebus. Nihil attinet quemquam nominari. Beneficentia, quam eandem liberalitatem appellari licet.

7) Při časoslovech bezosobných často sbíhá se, že infinitiv, ač nemá určitého podmětu, předse k sobě přibírá bližší určení neurčitého podmětu toho: Non esse cupidum pecunia est. Miserum est nihil proficientem angi, aby se člověk bez prospěchu soužil. Nescire quid antequam natus sis acciderit, id est semper esse puerum.

§ 290. 1) Akkusativ s infinitivem bývá předmětem rodu činného časoslov sentiendi, declarandi a všech rčení, která se tímto časoslovům významem rovnají. Thales Milesius aquam dixit esse initium rerum, vodu pravil býti počátek neb počátkem věcí. — Solon furere se simulavit, jakoby se smyslem pomíjel. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum urbium pulcherrimamque omnium saepe audistis.

Venit ad aures meas (= audivi) te idem illud nimis crebro dicere. Nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis (= testaberis). In Graecorum proverbio est amicorum esse communia omnia.

Pozn. 1. Pravidlo to má veškerým jazykem průchod takový, že časoslovo, za kterým jde vazba acc. c. inf., časoslovem sentiendi neb declarandi býti soudíme a poznáváme; jde-li pak za ním jiná vazba, na př. ut, soudíme, že, byť samo dico neb declaro bylo, časoslovem dicendi nebo declarandi předse není, t. j. že nevyslovuje výroku něčího, nébrž snahu něčí: Ad Caesarem misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum (Caesarem) Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem. Philosophia nos docuit, ut nosmet ipsos nosceremus. Ano i obě vazby, kde toho třeba, spojovány bývají: Nuntiatum est Simonidi, ut prodiret, stare ad januam duo juvenes quosdam, qui eum magnopere evocarent.

Pozn. 2. Verbum sentiendi a declarandi scházívá a dle spojitosti větní v mysli doplňováno bývá z nějakého časoslova příkazu, zákazu nebo záporu: Pythia consulentibus praecepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent; id si fecissent incepta prospera *futura*.

2) Akkusativ s infinitivem klade se též po časoslovech pronášejících city neb stav mysli, jako: doleo, gaudeo, laetor, glorior, miror, indignor, aegre fero, juvat, piget, pudet, poenitet, taedet; gratum, invidiosum, molestum est, solatio est etc.

Utrumque laetor et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse. Minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari.

Pozn. 3. Při glorior, laetor, juvat v dobré prostomluvě bývá jen acc. c. inf.; při doleo a gaudeo obyčejně, též při piget a t. d., ač ani quod chybou není. Naproti tomu bývá quod po časoslovech cit projevujících jako gratulor, gratias ago, misereor; při laudo, vitupero, reprehendo, accuso, damno etc.

Pozn 4. Odtud acc. c. inf. užívá se v úpěních a vzvoláních, v otázkách vášnivých (a to bez časoslova hlavního). Te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic jacere in lacrimis et sordibus idque fieri mea culpa!

3) Acc. c. inf. bývá po časoslovech chtíti, žádati, doufati, nadíti se, umíniti, slíbiti, dovoliti, hroziti: volo, nolo, cupio, studeo, statuo, constituo, decerno, placet, spero, polliceor, permitto, minor.

Illi qui Graeciae formam rerum publicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus.

Postulo jen s infinitivem, nikoli s ut spojuje se; permitto a concedo mají ut aneb infinitiv. Po volo nachází se touž měrou pouhý inf., acc. c. inf. a ut. Pouhý infinit. jen, kde týž podmět celou větou zůstává, býti může; avšak i acc. c. inf. zde místo mívá, tedy: cupio esse clemens a cupio me esse clementem. Acc. c. inf. ale býti musí: 1) táhne-li se infinitiv k osobě jiné, než která patří k časoslovu určitému, tedy: cupio te esse clementem; 2) jest-li infinitiv rodu trpného: volo me amari ac diligi, chci býti milován a náviděn (nikoli volo amari).

Žádání a chtění toto ještě důkladněji vyřčeno bývá infinitivem děje skonalého: Corinthum patres vestri totius Graeciae lumen exstinctum esse voluerunt. Slovo esse bývá opouštěno, tak že vazba v příčestnou přechází: Domestica cura te levatum volo. Civitatem conservatam cupit. Podobně při oportet: Totam rem Lucullo integram servatam oportuit.

Po exspecto, očekávám, nikdy nebývá acc. c. inf, nébrž věta s dum, si, ut neb věta nepřímá.

K uvarování zmatečnosti v latině často vazby trpné užiti třeba. Jest pověsť, že naši nad nepřátely zvítězili: fama est, hostes a nostris victos esse. Dí však se bez zmatku: Sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam.

Věty porovnávací, jejichž hlavní věta jest v acc. c. inf., co do vazby větou svou hlavní spravují se, jestliže svého zvláštního časoslova nemají: Decet cariorem esse patriam nobis quam nosmet ipsos. Suspicor te eisdem rebus, quibus me ipsum, commoveri. Ariovistus respondit, provinciam suam esse hanc Galliam, sicut illam nostram.

Naproti tomu věty porovnávací, mají-li své časoslovo, bývají obyčejně v konjunktivě a jen někdy v akk. c. inf. Ze vstavků „jak myslím, jak se domnívám, jakož vím, jak pravíš a t. d. a z příslovečných rčení „skutečně, podobně, patrně, zřejmě, dle mínění nebo dle přesvědčení mého“ bývají v latině věty nadřadné: Čas, jak vidíš, přišel, tempus venisse vides; skutečně řekl, verum est eum dixisse, taktéž: podobně verisimile nebo probabile est; patrně, zřejmě, apparet a t. d. — Často však časoslov credo, opinor nebo slov ut opinor, ut arbitror, ut audio, ut ajunt co vstavků bývá užíváno, aniž se tím vazba mění. Proměnění v hlavní větu místa nemá při vstavcích, jež by bez ujmy smyslu větního vynechány býti mohly: Quum esset Caesar in citeriore Gallia, ita ut supra demonstravimus, crebri ad eum rumores afferebantur.

Pozn. 5. Co asi tento myslel? Quid hunc cogitasse censes, putas, arbitraris? Jaká asi úzkost Dionysia trápívala? Quo cruciatu censemus Dionysium angi solitum?

Pozn. 6. V češtině bývá někdy spojka „když“ místo „že“. Hezké jest, když člověk svých chyb zná, bellum est sua vitia nosse. Po mirum est, miror bývá často si. Non mirum si homines etiam non nobiles consulatum consecuti sunt. Taktéž „viděti jak, kterak“ místo „viděti že“; však také videsne ut, vides ut. „Dělám se jako bych, mám podezření jako by“ jest: simulo, dissimulo, suspicor, suspicionem moveo s acc. c. inf. O videor, zdá se, jako bych, sr. § 293.

Pozn. 7. Podmětné akkusativy me, te, se, nos, vos často vynechány bývají, když se dají doplniti ze spojení větního, zejmena když jest totéž zájmeno v nadřadné větě: Puderet me dicere non intellexisse; aneb stručněji a živěji: Confitere huc ea spe venisse. V nepřímé řeči se často opouštěno bývá: Juraverant redituros, refracturos carcerem minabantur (bez se a bez sese).

4) Akkusativ s infinitivem vždycky bývá po jubere kázati, rozkazovati; vetare, zapovídati, zakazovati; po sino, patior, arguo, insimulo, doceo; též po cogo obyčejně; místem po subigo, moneo, hortor, po nichž bývá také ut; po impedio, prohibeo, recuso, jež mívají také ne a quominus.

Po impero vyskytá se velmi zřídka acc. c. inf., avšak jen rodu trpného, jako: Hannibal imperavit serpentes vivas colligi.

Pozn. 8. Rozkázal ho svázati, dal ho svázati, jussit eum ligari, nikoliv ligare; zakázal ho bíti, vetuit eum ligari; neboť osoba, na kterou děj čelí, jest trpna. Avšak „rozkázal mu vázati pruty", jussit eum ligare fasces; zapověděl mu psa bíti, vetuit eum pulsare canem. Záleží všecko na dobrém rozeznávání rodu časoslovného, což v češtině snadno, proměníš-li větu slovy: rozkázal aby.

Pouhý infinitiv rodu činného při jubeo a veto bývá v předpisech povšechných: Hesiodus eadem mensura reddere jubet qua acceperis. Lex recte facere jubet, vetat delinquere. Tak při časoslovech, jejichž podmětem stálá osoba jest: Caesar receptui canere jussit (i. e. tubicines); tota acie pronuntiare jussit (i. e. praecones); castra munire jussit (i. e. milites).

Populus jussit ut čte se v usneseních národních (in populiscitis).

Po non patior bývá někdy ut. Concedo, permitto ut hoc facias, avšak concedo (permitto) tibi hoc facere.

V trpném rodě jubeo, veto, sino jako časoslova osobná skládají se t. j. podmět věty infinitivní podmětem věty hlavní stává se. Káže se mi (zapovídá se mi) přivésti Gaja, jubeor (vetor) Gajum adducere. Nenechávají mne přivésti Gaja, non sinor Gajum adducere. Jubetur (imperatur, vetatur) Gajus adduci. Nechávají neb dovolují Gaja přivésti, sinitur Gajus adduci.

Rozdíl vazeb s infinitivem, vazeb s ut a vazeb s quod.

§ 291. Infinitivem se pronáší předmět nějaké myslné neb duchovní činnosti (sentio, dico a t. d.); ut vyslovuje účel, úmysl neb následek, quod příčinu její, okolnost skutečnou, pročež všecka časoslova, která v několika vztazích brána býti mohou, též kolikerou vazbu mívají, na ten způsob ale, že jedna za druhou bez porušení smyslu větního nikdy vzata býti nemůže. Pročež některá časoslova rozličnými vazbami také významů rozličných nabývají, jako:

acc. c. inf.	ut
volo, chci tomu, tvrdím že	chci aby
adducor, přiváděn jsem k domnění, že	přiváděn jsem k tomu, abych něco činil
auctor sum, jistím, že	k tomu vedu, radím, ponoukám, aby
contendo, tvrdím, že něco jest	usiluji, namáhám se, aby něco bylo
concedo, připouštím, že něco jest	dopouštím, aby se něco dálo
decerno, usuzuji, že	umiňuji, rozhoduji, ustanovuji

acc. c. inf.	ut
efficio, dovodím, dokazuji	způsobuji
facio, přijímám za to	činím, způsobuji
moneo, připomínám, že	napomínám, aby
persuadeo, někomu vmlouvám, přesvědčuji, k tomu vedu někoho, že	přemlouvám k něčemu, aby
statuo, přijímám za pravdu, že něco jest	ustanovuji, aby něco bylo
sequitur, z toho jde neb zavírá se, že	z toho se přihází, z toho jde následek skutečný.

Taktéž se střídá acc. c. inf. a quod. Akkusativ s inf. pronáší úsudek, ale neoznamuje, že by tomu v skutečnosti tak bylo, avšak ani skutečnosti nezapírá; quod potvrzuje skutečnost, k níž se úsudek připojuje: Accusatores multos in civitate esse utile est, „aby mnoho — bylo užitečné jest“ úsudek jest Ciceronův; quod accusatores multi in civitate sunt utile est, „že — mnoho jest“ tvrdilo by, že za věku Ciceronova mnoho žalobníků v obci bylo.

§ 292. Jest-li infinitiv tvar činného rodu časoslova přechodného, vedlé akkusativu podmětového též akkusativ předmětový při sobě míti může, kterého časoslovo žádá: Volucres (podmět) videmus fingere et construere nidos. Dovolena však jest vazba tato jen když lze ihned podmět od předmětu rozeznati. Chybné tedy bylo by: Narravit Poenos Romanos vicisse.

§ 293. 1) Verba dicendi ve větách rodu trpného mívají nominativ s infinitivem, jakož jsou dicor, existimor, putor, perhibeor, negor ve všech osobách; fertur, feruntur jen v osobě třetí; všemi osobami též videor, mihi videor: Mihi perspicere videor, zdá se mi, že srozumívám; ano i videre videor jam illum diem. Taktéž jubeor, vetor, arguor, insimulor; někdy ale, obyčejně jen v třetí osobě, audiri, intelligi, scribi, nuntiari, cognosci. Hostes videntur victores esse, jest: nepřátelé zdají se býti vítězi; zdá se, že jsou nepřátelé vítězi; zdá se, jako by nepřátelé byli vítězi; jakož se zdá, jsou nepřátelé vítězi; nepřátelé jsou, tak se zdá, vítězi; vidí se, podobá se, že jsou; napohled jsou nepřátelé vítězi. Podobně bude: zdá se, že já, videor; zdá se, jako by ty, videris; zdá se že neb jako bychom my, videmur; bude se zdáti, že vy, videbimini; zdálo se, že vy, videbamini neb visi estis; bylo by se zdálo, že vy tak mníte, visi essetis ita existimare.

Podobně: Hostes victi esse dicuntur (traduntur, feruntur, putantur) praví se, (mní se) že nepřátelé přemoženi jsou. Jussus (vetitus) est abire v. — Alcibiades privignus Periclis fuisse dicitur (aneb Alcibiadem privignum Periclis fuisse dicunt). Fortunatus sibi Damocles videbatur (sc. esse). Ibi vis facta esse negabitur. Luna solis radiis collustrari putatur.

Pozn. 1. Akkusativ s inf. bývá po scriptum, nuntiatum, traditum, memoriae proditum est, též po judicandum, existimandum est: Memoriae proditum est, Socratem doctissimum virum fuisse. Athenas Atheniensium causa conditas esse putatum est (putandum est). Avšak časoslova mníti, za to míti nebo pokládati, dopouštějí též vazbu osobnou; tedy: Socrates doctissimus vir fuisse

putandus est. — Podobně: Ecce repente nuntiatur, piratarum esse naves in portu; zejmena tak bývá při dativě: Gallis Romanos adesse nuntiatur. Má-li nuntiari význam pověsti neb hlasu, bývá osobné: Adesse ejus equites nuntiabantur. Podobně: Vere illud dicitur (tvrdí se) perverse dicere homines perverse dicendo facillime consequi. Mihi non videtur (není mé zdání = úsudek) ad beate vivendum satis posse virtutem.

Pozn. 2. Po nominativě s inf. u vypravování akkusativem s infinitivem pokračováno bývá: Peregrina res traditur eo anno facta: Vulturnum, Etruscorum urbem, ab Samnitibus captam.

Pozn. 3. Též v mezivětích s ut bývá videri osobně skládáno: Consiliis, ut videmur (jak se zdá) bonis utimur. — Videtur (neosobně) jest = uznává se za dobré: Visum est senatui mittere legatos, mitti legatos, ut mitterentur legati.

Pozn. 4. Při idem qui a po částicech srovnávacích lze v acc. c. inf. pokračovati anebo časoslova určitého užiti: Ego C. Caesarem non eadem de re publica sensisse, quae me (sc. sensisse) scio. Eandem me salutem a te accepisse putavi quam ille (sc. accepit). Philosophi quidam negant quemquam virum bonum esse nisi sapientem (neb nisi sapiens sit).

Pozn. 5. Infinitiv bývá též po slovcích tázacích: Quid censes hunc ipsum Roscium quo studio et qua intelligentia esse in rusticis rebus.

O infinitivu opisném viz § 307, II.

2) Licet, expedit, contingit, datur, prodest etc. skládají se s dativem, ale při tom též s infinitivem. Připojí-li se k infinitivu slovo vztahující se na jmeno v dativě postavené, též v dativě kladeno bývá: licet mihi esse beato, lze mi býti blaženu neb blaženým; licet mihi fieri beato. Mihi negligenti esse non licet. Acc. c. inf. po licet řídčeji se vyskytá: licet me hoc facere. Per leges ei fieri consulem licuit. Při podmětech povšechných bývá jen akkusativ: Medios esse (k žádné straně nenáležeti) jam non licebit.

O gerundiu a gerundivě.

§ 294. Gerundium a gerundivum jsou jednoho a téhož tvaru; obojí jest adjectivum verbale, jen že gerundium, jsoucí rodu středního a významu činného, skladbou infinitivům a jmenům časoslovným podobá se: timendum est poenam, báti se jest pokuty. Gerundivum přídavným jmenem všech rodů zůstává i jest významu trpného; timenda est poena, obavatedlna jest pokuta, t. j. má se jí obáváno býti.

2) Gerundium liší se od infinitivu tím, že vyslovuje nějakou činnost, kterou teprvé konati jest.

Pádové gerundia následují týchž pravidel, kterých pádové gerundivní. V. § 295.

Pozn. Obojí tvarem časoslovným jsoucí určováno bývá příslovcem: ars bene disserendi, dobrého rozprávění.

3) Na gerundiu latina slov nerada zavěšuje. Pročež místo laudandum est matrem, chváliti jest mateř, raděj řečeno bývá laudanda est

mater; místo laudandi matrem raději laudandae matris; místo laudando matrem raději laudandae matri neb (ablat.) laudanda matre. Toto proměnění nemívá místa *a*) kde význam časoslova hlavní věcí jest, vedlé něhož předmět jen jako nahodilým přípojkem zůstává, anebo *b*) za příčinou srozumitedlnosti neb dobrozvučnosti: Injurias ferendo majorem laudem quam ulciscendo mereberis. Consilium aliquid efficiendi; studium aliquid, plura cognoscendi (alicujus a plurium mohlo by též o osobách rozuměno býti.) — Neque consilii habendi neque arma capiendi spatium datur (armorum capiendorum nebylo by blahozvučné).

§ 295. O pádech gerundia i gerundiva. I. O nominativě. Gerundium i gerundivum vyznamenávají něco, jež býti neb díti se má, nějakou dlužnost nebo nutnost, a záporem vystihují něčeho, jež býti neb díti se nemá nebo nesmí.

Gerundivum, poněvadž jest jmeno přídavné, může i přívlastkem i přísudkem větným býti.

Gerundium: Moriendum certe est et id incertum an eo ipso die, zemříti zajisté jest atd.

Gerundivum: Polybius haud quaquam spernendus auctor (nijak nezavržitedlný). Habenda ratio valetudinis, utendum exercitationibus modicis, tantum cibi et potionis adhibendum, ut reficiantur vires non opprimantur. Jest nám pozor (zření) míti na zdraví, neb: náleží, sluší nám, neb máme zření míti atd. — Neque vero corpori soli subveniendum est, sed menti atque animo multo magis. Pecuniae est fugienda cupiditas; cavenda etiam gloriae cupiditas, vacandum autem omni est animi perturbatione. Credenda, věci kterým má věřeno býti; credibilia jimž může věřeno býti, věci věřitedlné, k víře podobné.

Pozn. 1. Žádá-li časoslovo dativu, mohou dva dativy při gerundivě býti: Nostrae nobis utilitates non omittendae sunt aliisque tradendae, quum iis ipsi egeamus, sed suae cuique utilitati, quod sine alterius injuria fiat, serviendum est, každý má sloužiti užitku svému. Kdeby se tudy nesrozumitedlnost zběhla, dativ, jejž časoslovo žádá, zůstává; avšak dativ, jehož tvar gerundivný vyžaduje, mění se v ablativ s předložkou *a*, *ab*; tedy „o něž má vámi pečováno býti, quibus est a vobis consulendum.“

II. Genitiv se klade tam, kde i jinak může genitiv místo míti; poněvadž se ale při tom vždy prohlíží k něčemu, co býti má, kladen bývá genitiv obzvláště 1) po substantivech, jimiž se vyznamenává vůle, způsob, možnost, určení, účel, jako jsou consilium, voluntas, cupiditas, libido, studium, facultas, potestas, occasio, ratio, ars, consuetudo, modus, mora, spes, initium, licentia, timor, sensus, vis, causa, gratia, venia, locus, též po jmenech osob jako auctor, dux etc.

Gerundium: Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi, smysl zrakový, zrak. Pueris non omnem ludendi licentiam damus, zvůli ve hraní. Beate vivendi cupiditate (žádostí blaženého žití) incensi omnes sumus. Romae privatis jus non erat vocandi senatum, svolávati senát. Omnino nulla causa justa cuiquam esse potest contra patriam arma capiendi, k chápání se zbraní neb k povstávání zbrojnému proti vlasti. Finem facio legendi, dočítám.

Tak ars scribendi, umění psací; cupiditas pugnandi bojovnost; difficultas

navigandi nesnadnost plavby; facultas dicendi výmluvnost; genus dicendi rod neb druh výmluvnosti; nomen carendi slovo „bez něčeho býti“ (§ 170, 3).

Gerundivum: Natura cupiditatem ingenuit homini veri videndi. Vestis frigoris depellendi causa reperta est. Romulus ab Amulio ob labefactandi regni timorem expositus est, ze strachu že království jeho k pádu přivedeno bude. Diligenter tenendus est voluptatis fruendae modus, míra v požívání rozkoše. — Duo genera liberalitatis sunt, unum dandi beneficii, alterum reddendi. Tak facultas, copia, locus proelii faciendi; occasio (tempus) itineris faciendi; spes potiundorum castrorum.

Pozn. 2. O rozdílu rčení tempus est abire a tempus est abeundi a podobných v. § 288.

Pozn. 3. Místo genitivu lze vytknouti směr předložkou ad v obratech jako jsou: spatium, tempus, diem sumo ad cogitandum, ad deliberandum, k rozmýšlení se, k rozjímání; tempus cogitandi jest jen: čas přemýšlení (jakoby řekl: rozjímací): facultas, copia, locus datur ad bellum ducendum; occasio offertur ad occupandam regionem; princeps, auctor sum (exsisto) ad bellum gerendum.

Pozn. 4. Obrací-li se věta v gerundivní vazbu, k genitivum zájmen osobných a zvratných připojováno bývá gerundivum v di, ani čísla ani rodu při tom nešetříc: Multi principes civitatis Roma non tam sui conservandi quam Catilinae consiliorum reprimendorum causa profugerunt. Non vereor ne quis me haec vestri adhortandi causa magnifice loqui existimet.

Pozn. 5. Někdy bývá esse s genitivem gerundivním a vyznamenává býti z něčí neb vedlé něčí povahy neb vlastnosti: Regium imperium initio conservandae libertatis atque augendae reipublicae (Sall.). K substantivu připojený genitiv takový překládáme adjektivy časoslovnými nebo předložkami neb větami vedlejšími: Marrucini Romam miserunt oratores pacis petendae, k vyhledávání míru. Tak naves dejiciendi operis, k bourání díla hradebného, neb lodě bořící. Někdy se nachází volnějším způsobem, kde by v prostomluvě vzorné připojeno bylo causa: Germanicus Aegyptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis (Tac.)

2. Po jmenech přídavných žádosti, znalosti, zkušenosti, snažnosti, zvyklosti jako: avidus, cupidus, peritus, ignarus, studiosus, insuetus etc.

Gerundium: Dumnorix insuetus navigandi mare timebat. Cupidus imperandi, vlády žádostivý; cupidus discendi učiti se žádostivý; peritus equitandi, zkušený v jízdě na koni, zkušený jezdec; avidus bibendi piják; inops dicendi, neřečník.

Gerundivum: Audiendi Platonis studiosus; cupidi bellorum gerendorum.

III. Dativem se oznamuje účel a k čemu se něco hodí neb určeno jest, pročež bývá 1) při adjektivech aptus, accommodatus, utilis, bonus.

Gerundium: Charta emporetica inutilis est scribendo. Dativ tento zřídka se vyskytá.

Gerundivum: Ver tamquam adolescentiam significat ostenditque fructus futuros; reliqua tempora demetendis fructibus unt accommodata. Sunt nonnulli acuendis puerorum ingeniis non inutiles lusus. Genus armorum aptum tegendis corporibus.

2) Při časoslovech praeesse, studere, praeficere, sufficere, při operam dare, tempus impertire, diem dicere, locum capere, satis esse, deesse.

Vestae colendae virgines praesint. Studeo legibus cognoscendis. Laborem (tempus) impertio hominum periculis sublevandis. Galli locum oppido condendo ceperunt. Consul placandis diis dat operam. Numa sacerdotibus creandis animum adjecit.

Tak zvláště při esse býti s něco: esse solvendo býti s placení, moci platiti, adesse scribendo býti při spisování nálezu neb snesení senátem učiněného. Častěj se tak užívá gerundiva jako: oneri ferendo esse, býti s břímě, se snášení břemene; zvláště v mluvě úřadné a jednací: triumviri coloniis deducendis, tři páni k vyvádění osad; decemviri legibus scribendis k spisování zákonů; triumviri agro dando k vykazování rolí; triumviri reipublicae constituendae, sacris faciundis. Dies venit rogationi ferendae.

Pozn. Tacitus i v tom dále zachází: Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit, k upevnění svého zdraví.

IV. Akkusativ bývá jen po předložkách, zejmena často po ad, ale též po ob a inter.

ad bývá po adjektivech, zvláště po paratus, facilis, utilis, necessarius, timidus, jucundus etc.

Natura animum sensibus ornavit ad res percipiendas idoneis. Ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos ac tibiarum apta manus est admotione digitorum. Hic locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus. Po substantivech: Facultas ad dicendum; tempus ad conandum. Po časoslovech: Stultissimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere. Bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum. Nulla res tantum ad dicendum proficit quantum scriptio. Romanos palus ad insequendum tardabat, co do stihání, v stih. Paratus ad mentiendum. Insuetus ad onera portanda. *Ob:* Mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur ob rem judicandam praemium accipere.

inter: T. Herminius legatus, inter spoliandum corpus hostis veruto percussus, inter primam curationem exspiravit. Taktéž inter ludendum, mezi jhrou.

Pozn. Insuetus s genit.: male audiendi, nezvyklý býti ve zlé pověsti; též s infin. insuetus vera audire. — O interest inter s infin. v. § 286, 4, na konci.

Akkusativ gerundiva bývá též při časoslovech: vzložiti na někoho, poručiti, dáti něco někomu k vyřízení, k učinění, převzíti něco a podb. jako: dare, mandare, permittere, concedere, relinquere, vovere, accipere, suscipere, locare, conducere, mittere, tradere, curare, attribuere etc. Tak tradere aliquem custodiendum, dáti pod stráži, dare puerum educandum, dáti vychovat, curare sanandum aliquem dáti vyléčit; mandare erudiendum aliquem poručiti vycvičit někoho. Fabricius medicum reducendum curavit ad Pyrrhum. Aedem Fortunae faciendam locavit. Laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepi. Demus nos philosophiae excolendos.

Avšak po časoslovech ustanoviti, položiti, uměti: statuere, ducere, putare té vazby není: Statuit nihil sibi gravius faciendum (sc. esse).

V.) *Ablativ* bývá po předložkách a, de, ex, in: *Gerundium*: Discrepat a timendo confidere. Ex providendo est appellata prudentia. Quis est in scribendo tam impiger quam ego? — Ab amando ductum est amicitiae nomen. *Gerundivum*: Videmusne ut pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? Omnis Socratis oratio in virtute landanda et in hominibus ad virtutis studium cohortandis consumebatur. Primus Tusculanarum disputationum liber est de contemnenda morte, o smrti pohrdánu býti mající, neb o smrti, jenž (že) pohrdána býti má; krátce ač méně vlastně: o pohrdání smrti.

Pozn. 1. Zřídka bývá ablativ po cum a pro: Scribendi ratio conjuncta cum loquendo est. Hasdrubal pro ope ferenda ipse urbem oppugnat (místo aby pomáhal). Ablativ zde bývá abl. nástrojným: Hominis mens discendo alitur et cogitando. Multi patrimonia profuderunt inconsulte largiendo. Homines ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. Concedendo omnia (povolováním všeho) non mitior plebs erit. Dando egere coeperunt. Též v gerundivu: Superstitione tollenda religio non tollitur, zrušováním pověry. L. Trebonius insectandis patribus tribunatum gessit.

Pozn. 2. Řidší bývají ablativy a) abl. modi: Senex vincendo factus, v dobývání dobývaje) vítězství.

b) abl. causae při slovech, jež vyslovují hnutí mysli: Immolanda Iphigenia tristis Calchas erat, maestior Ullixes, maerebat Menelaus, když měla If. obětována býti.

c) abl. comparationis: Nullum officium referenda gratia magis necessarium est, než-li díků vzdávání.

d) abl. absolutus: Quis est qui nullis officii praeceptis tradendis philosophum se audeat dicere předpisů o povinnostech nedávaje.

e) zavěšený na jmeně přídavném: Possidendis agris contentus místo agrorum possessione contentus.

§ 296. Gerundium a gerundivum vystihují vždycky něčeho státi se majícího, participium II. perfecti však něčeho co se stalo neb událo:

Dux urbe defendenda (obhajováním) magnam sibi parit (pariet) gloriam; dux urbe defensa (obhájením, obhájiv) magnam sibi peperit gloriam. Však též: dux urbe defendenda (obhajováním) magnam sibi peperit gloriam. Liberandarum Thebarum propria laus est Pèlopidae, usilování o osvobození Théb; liberatarum Th. byloby osvobození Théb. Ab oppugnanda (dobývání) Neapoli Hannibalem absterruere conspecta moenia (pohled na).

O supině.

§ 297. Supinum jest jmeno podstatné v akkusativě a v ablativě.

Supinum v um bývá po časoslovech pohybu k otázce: *kam*. Jest činné i žádá téhož pádu jehož časoslovo. Zřídka vyskytá se a to nejvíce jen ve stálých rčeních: jako: Ad vos oratum venio k vám prosit přicházím. Mittunt ad Caesarem rogatum auxilium prosit za pomoc. Zvláště často bývá s ire: Eunt spectatum ludos; eunt sessum, venatum, ultum. Cur te is perditum? proč chvátáš v záhubu svou? Jinak též

sessum recipere aliquem, vzíti někoho sedět t. j. propůjčiti mu vedlé sebe místa neb sedadla; nuptum dare filiam vyvdati.

2) Časté opisování času budoucího děje se infinitivem iri a supinem, na př.: Scripsisti te direptum iri a tuis, si id fecisses, že budeš od tvých rozsápán.

Pozn. Tudy lze přeložiti větu: Vyslanci přišli prosit o pokoj: 1) Legati venerunt petitum pacem praví se po řídku; lépe 2) ad petendam pacem, 3) pacis petendae causa, 4) ut peterent pacem, 5) qui peterent pacem, 6) petentes pacem. Nikoliv nerci legati venerunt petituri pacem, neboť takto se nikde nenachází.

§ 298. 1) Supinum v *u* nikdy žádného pádu nemívá. 2) Supinum v *u* bývá 1) při časoslovech pohybu a oznamuje odkud činnost jde: Primus cubitu surgat villicus, postremus cubitum eat. 2) v jednotlivých rčeních jako: fas dictu, nefas dictu neb i visu nedovoleno, s hříchem jest říci, uviděti; scitu opus est věděti potřeba; též s adjektivy na otázku *pokud? co do čeho?* Zde se vyskytají některá adjectiva, jiná zřídka nebo i nikda. Zvláště často: facilis, difficilis, honestus, turpis, jucundus; často s natu spojována bývají grandis, major, minor, maximus, minimus natu. — Quod optimum factu videbitur facies, což učiniti (k učinění) nejlepší zdáti se bude, učiníš. Facilis, difficilis dictu, cognitu, intellectu, factu, inventu, probatu, toleratu, perpessu, servatu. Uva peracerba gustatu, k okusení; palpebrae mollissimae tactu, k dotčení.

Pozn. 1. Žádné supinum příslovcem nebo přívlastkem určeno býti nemůže.

Pozn. 2. Vesměs pořídku se vyskytá a obyčejně jinými obraty nahražováno bývá. Při facilis, difficilis místo supina v *u* obyčejnější obratové jsou: ejus rei difficilis est explicatio; eam rem explicare difficile est; ea res non facile explicatur; ea res difficilis est ad explicandum; res difficilem habet explicationem.

O příčestí.

§ 299. Příčestí v -ns (partic. I neb p. actionis infectae, obyčejně zvané partic. praesentis) co do významu jest děje neskonalého; vyslovuje tedy něco ještě nedokonaného mezi tou dobou, ano se koná děj časoslova, k němuž příčestí to patří, nechať ono určité časoslovo v kterémkoli čase postaveno jest. Příčestí v tus neb sus (P. druhé neb p. actionis perfectae, vůbec zvané participium perfecti) jest děje skonalého a vyslovuje něco, jež co do času předchází před dějem časoslova, k němuž patří, nechť toto časoslovo v tom či onom čase postaveno jest. Příčestí v -ns jest činné, v -tus neb -sus obyčejně bývá trpné: Constituistis de honoribus et praemiis bene de republica merentium et meritorum.

Pozn. Participia veritus, secutus, ausus, fisus, gavisus, usus, ratus, solitus bývají také tam, kde v češtině užíváme přechodníků děje neskonalého jako: boje se, spoléhaje, za to maje, obyčej maje atd.

Participium activi má touž vazbu, kterou má určité časoslovo

v rodě činném; participium passivi má vazbu časoslova určitého ve tvaru trpném postaveného, tudy nejen pádův týchž, kterých časoslovo, připouští, nébrž i věta na něm, jako na časoslově určitém, zavěšena býti může.

Athenienses — Cyrsilum quendam, suadentem ut in urbe manerent Xerxemque reciperent, lapidibus cooperuerunt. Zde se též spatřuje, že příčestí žádnému času nenáležejic, větu dále vede v témž čase, v němž jest časoslovo hlavní cooperuerunt; neboť připojeno jemu jest manerent, nikoli maneant.

§ 300. 1) Příčestí jest neurčitý tvar časoslovný, jelikož podmětu nikdy samo vyjádřiti nemůže, vždy ale podmětu předpokládá a k němu se připojuje. Pročež nelze říci jako v češtině pravíme „čině to chválen bývá“ faciens id laudatur nébrž quum id facit (faciat) aneb is qui facit (činící to, činitel toho) laudatur; nikoliv audiens laudat slyše neb posluchač chválí, nébrž is qui audit laudat.

Pozn. Teprvé v latině pozdnější vyskytá se takový nominativ i v participialiích jako: Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. Jinak se nominativ příčestný nachází jen v příslovích a ve výrocích nějakou protivěť obsahujících, jako: Male parta male dilabuntur, jak nabyto, tak pozbyto.

2) Nepřímých pádů příčestných samých užívati lze: Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est sed omnino dissoluti. Jacet corpus dormientis ut mortui. Nihil est magnum somnianti. Tum *dispersos* depositis armis in metendo occupatos subito adorti paucis interfectis reliquos incertis ordinibus perturbaverunt. Posse liberalitate uti, non spoliantem se (nezbavujíc se) patrimonio, nimirum est pecuniae fructus maximus.

3) Příčestí vyslovuje souvislost myšlének a tedy i věcí jak se přirozeně a předmětně mysli naskytuje; všecky okolnosti, jež vypravující teprvé svou úvahou s hlavním dějem ve spojení uvodí, větami spojkovými pronášejí se. Mimo to rozhoduje též o zvolbě vazeb mluvy jasnost a sličnost. Tak ve větě: Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui judicia dant et eorum qui judicant, nelze jest užíti příčestí judicia dantium et judicantium.

4) Česká příčestí a české přechodníky překládá latina větou vztažnou 1) slovo některé příležitě vykládajíc, 2) opisujíc substantiva, jichž latiník buď nemá aneb vhod upotřebiti nemůže, např. posluchači, qui audiunt, čtenáři qui legunt, 3) k vytčení úmyslu (kdež pozdnější spisovatelé také tvaru -urus užívají), 4) při všech slovech počítání neb dělení vyznamenávajících, jako jsou aliquot, unus, omnes; pročež „tak nazvaný“ jest quem dicunt.

§ 301. Mimo participia jsou v latině ještě dvoje participialia (§ 89). I tato podržují vazbu svých časoslov, čím se s příčestími shodují; avšak přidávají časoslovu nových významů: -urus hodlám (něco činiti) -ndus má býti (činěn a t. d.). Participialia nevyslovují nižádného časového poměru k určitému časoslovu jako toho činí časoslova určitá, pročež v mnohonásobné vazby pravých příčestí vcházeti nemohou.

§ 302. Příčestí často přechází v přídavné jmeno, čím zvláštností svých pozbývá či obyčejně stupňů srovnávacích nabývá: sapiens, sapientior a t. d. S pády svého časoslova spojována býti nemohou, nébrž jen s genitivem.

Pozn. 1. Zejmena mohou přídavnými býti příčestí 1) jejichž časoslova sama nějakých vlastností a povah vystihují: floreo, florens; 2) časoslova, jež vyslovují činnost takovou, která a) opětována jsouci nějakou vlastnost přivodí: diligo, diligens; b) která dovršena jsouci vlastností bývá: doceo, doctus.

Pozn. 2. Jen příčestí, které se změnilo v přídavné jmeno, větu zavírati smí.

Pozn. 3. Latina nezná rozdílu přechodníku a příčestí, ježto se v češtině k sobě mají jako příslovce k jmenu přídavnému.

Měrou svrchu vytčenou všecky věty podstatné, přídavné a příslovečné v latině rovněž jako v češtině příčestím skracovány býti mohou.

Pozn. 4. Poněvadž latina nemá příčestí minulého času činného rodu leda při č. krytočinných; česká příčestí dotčeného rodu a času, nemohou-li v latině krytočinnými přeložena býti, rozvádějí se větou spojkovou anebo nějakým věty do tvaru trpného obrácením překládána bývají. Uteklí, uprchlí nepřátelé hostes qui fugerant; padlí qui ceciderant. Přišed semo onemocněl jsem; quum huc advenissem in morbum incidi. — Romani quum urbem vi cepissent captamque (a dobyvše) diripuissent, Carthaginem inde petunt. Hannibal Flaminium circumventum (obklíčiv) occidit. T. Manlius Gallum, cum quo provocatus manus conseruit, in conspectu duorum exercituum caesum (ubiv, usmrtiv) torque spoliavit. Persae mortuos cera circumlitos condunt.

Pozn. 5. Participium perf. pass. k podstatnému jmenu připojené překládáno bývá v češtině podstatným jmenem časoslovným, anebo větou vztažnou neb spojkovou: Trápila Hamilkara ztráta Sicilie a Sardinie (trápil se H. ztrátou, neb: že atd.) angebant Hamilcarem Sicilia Sardiniaque amissae. Prusiam suspectum Romanis et receptus Hannibal (přijetí k sobě Hannibala) et bellum adversus Eumenem motum (zdvižení války na E.) faciebat. Hannonem poenitebat suscepti adversus Romanos belli. Barbarus quidam Hasdrubalem ob iram interfecti ab eo domini obtruncavit. Queritur de Milone per vim expulso. Ante Romam conditam. Post genus hominum natum; longe post natos homines.

Těchto příčestí u Cicerona pořídku nachází se; častější jsou u Livia a potomních.

Pozn. 6. U Livia a pozdnějších vyskytá se někdy neutrum participii perf. pass. na místě věty s quod: Temptatum domi per dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnum perduxit. Diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem signum dare posset.

Pozn. 7. Participium perfecti pass. vztahuje se na předmět časoslov habeo, teneo: Cognitum (compertum, perspectum, exploratum) habeo mám poznáno, při mně jest poznání atd. jest něco mocněj praveno než pouhé perspexi, exploravi, a vyslovuje skutečné něčeho držení, na něčem trvání. Fidem tuam spectatam habeo. Constricta tenetur conjuratio. Animum attentum teneo. § 240 p. 3.

Ablativi absoluti.

§ 303. I. Ablativem se vystihuje čas, příčina, způsob a t. d. Když se připojí k ablativu příčestí, vzniká vazba, která slove ablativus absolutus.

Absolutním ablativem, jako vůbec příčestím, pronáší se: 1) Čas: Prisco regnante, za krále Priska. Regibus exactis (po vypuzení králů) consules creati sunt. Dionysius decessit florente regno, ano král. kvetlo. Plura brevi tempore eversā, quam multis annis stante republica scripsimus, více napsal jsem po vyvrácení svobodné obce než za jejího trvání neb: než dokud stála. Sole oriente, při (za) východu slunce; sole orto, po východu sl.

2) příčina: Obscurato sole tenebrae factae sunt, zatměním sl. — Artes innumerabiles repertae sunt docente natura, návodem přírody; poněvadž neb ježto jim příroda vyučovala. C. Flaminium Caelius religione neglecta cecidisse apud Trasumenum scribit, že Flaminius, poněvadž nedbal na znamení a rozpaky nábožné a t. d.

3) Stav, v němž druhý podmět trvá, ano, zatím co, mezi tím co; okolnost, v níž se něco dálo: Magnum quoddam est onus atque munus suscipere atque profiteri se esse omnibus silentibus unum maximis de rebus magno in conventu audiendum, ano všickni mlčí, za obecného mlčení.

4) Podmínka, výminka: *Sublata benevolentia* amicitiae nomen tollitur. Maximas virtutes jacēre omnes necesse est voluptate dominante. *Reluctante natura* irritus labor est.

5) Připouštění „ač, ačkoliv“: *Perditis rebus omnibus* tamen ipsa virtus se sustentare posse videtur. Mucius solus in castra Porsenae venit eumque interficere *proposita* sibi *morte* conatus est.

Pozn. 1. V podmínečných větách srovnávacích bývají před příčestím slovce: quasi, tamquam, ut, velut: Tu *quasi* jam recuperata republica vicinis tuis sua reddis. *Ut* re confecta omnes curam et diligentiam remittunt. Také před koncessivním příčestím kladena bývají slovce quamquam, quamvis, etsi, ač zřídka v mluvě klasické, zhusta u pozdnějších. — Cicero zde užívá jiných příslovcí, jako: De eo *etiam* nihil scribente me te non dubitare certo scio. Někdy za příčestím bývá tamen: Perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare posse videtur.

Pozn. 2. Tato vazba náprostého ablativu nahražuje tvary, o něž latina méně má nežli jazyk český a řecký: Caesar nad Pompejem zvítěziv šel do Aegyptu, Caesar Pompejo victo Aegyptum adiit.

II. Vazbu ablativu absolutního podniknouti mohou jen ty spojkové věty, které mají svůj podmět, rozdílný od podmětu věty hlavní. Podmět takových vět spojkových polož do ablativu a časoslovo proměníc v náležité příčestí polož do téhož pádu, rodu a čísla, kteréhož jest podmět jeho. I zde participium v *-ns*, jako české přechodníky v *-e* neb v *-a* časoslov neskonalých vystihuje současnost; partic. v *-tus* v *-sus* ale skonalost děje a tudy předčasnost.

Pozn. 3. České věty činného rodu s přechodníky -*v* nebo s přechodníky časoslov skonalých v -*a*, -*e*, nemá-li latina k českému časoslovu nějakého svého krytočinného, obracejí se latině v rod trpný. Poznav to Caesar vojsko v táboře zdržel: hac re Caeşar cognita exercitum castris continuit. Crassus prima luce productis omnibus copiis, duplici acie instituta, auxiliis in mediam aciem conjectis, quid hostes consilii caperent, exspectabat.

Pozn. 4. Po ablativě absolutném následují někdy pro větší důklad slovce tum, tum vero, tum denique: Confecto proelio, tum vero cerneres, quanta audacia quantaque vis animi fuisset in exercitu Catilinae.

Pozn. 5. Na místě vztažné vazby příčestné nachází se někdy abl. absolutus, má-li myšlénka jím obsažená samostatně vytčena býti: Vercingetorix *convocatis* suis *clientibus* facile incendit (sc. eos). Caesar *obsidibus imperatis* centum *hos* Haeduis custodiendos tradit. Častěj bývá tak při abl. abs., jenž má při sobě jmeno přídavné s adjektivem: Me libente eripies mihi hunc errorem (místo libenti mihi).

Pozn. 6. Zřídka se vyskytá abl. abs. minulého času přechodných krytočinných, jako: Hannibale Alpes transgresso. — Bezosobná časoslova nemohou býti ablativem absolutným; tedy nikoli tonante, nébrž quum tonaret neb Jove tonante.

Pozn. 7. Při ablativě absolutném též jmenný přísudek v ablativě bývá, avšak se to nezbíhá často: Caesar obsidibus acceptis primis civitatibus in deditionem Suessiones accepit. — C. Marcello consule facto (creato). Dolabella hoste judicato.

Pozn. 8. Vystříhej se ablativů abs. jako: Catone *sene* mortuo; militibus invitis in aciem eductis; militibus *fortiter pugnantibus* caesis; militibus *circumventis* caesis místo čehož raději piš: quum Cato senex mortuus esset a pod. — Rovněž jsou neobyčejny vazby jako: Ante proelium in Thessalia factum cognitum.

Avšak nacházejí se někdy dvě příčestí v abl. abs., z nichž prvější jest zkrácenou větou vztažnou: Scalis *ferentibus* in publicum *obseratis* i. e. scalis quae ferebant in p.

Pozn. 9. Někdy abl. absol. pod jiný ablativ abs. jest podřízen: Hostes exaudito clamore perturbatis ordinibus omnes in fuga sibi praesidium ponebant, t. j. hostes postquam exaudito clamore perturbati ordines sunt et. — Nostri consumptis omnibus telis gladiis destrictis impetum in cohortes faciunt.

Pozn. 10. Latiník též ve větách tázacích klade příčestí jako Čech: Tu quibus rebus gestis, quo hoste superato concionem advocare ausus es? — Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilītam libertatem una nox paene delerit.

§ 304. Ablativi absoluti bez příčestí. Tato ablativná vazba má důvod a příčinu v ablativě, nikoli v příčestí, příčestím její význam toliko zřejmosti nabývá; pročež jí užíváno bývá i bez příčestí při substantivech, jež vyznamenávají osobu činnou (činnosti však bez časového vztahu mysliti sobě nelze) anebo věc událou. Takové jsou: me duce, te auctore, te rege, me judice, nobis pueris, patre ignaro, caelo sereno, mari tranquillo, rebus secundis, rebus adversis, nullo apparatu.

Simillimis formis, simillimis moribus, při největší podobnosti vzezření, mravů. Quid hoc populo obtineri potest? za nynějšího lidu. Liscus dicit, Dumnorigem *imperio* populi Romani (za vlády národa řím.) de regno desperare.

Quod affirmate, quasi deo teste, promiseris, id tenendum est. Natura duce errari nullo pacto potest. Obviam fit Miloni Clodius expeditus, in equo, *nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus* —, quum hic — veheretur in rheda, paenulatus, *magno et impedito* ac *muliebri et delicato* ancillarum puerorumque comitatu (nulla rh. a t. d. nejsa na kolesnici, bez průvodců řeckých neb: průvodců řeckých nemaje a t. d.)

2) Jako v trpných větách činné osoby nebývá (na př. ventum est in curiam) tak se vyskytá ablativ trpného příčestí samotný, aniž k tomu nějakého substantiva přimysliti třeba. Avšak počet příčestí takto užívaných není veliký; jsou to zvláště: audito, cognito, comperto, explorato, nuntiato, edicto, desperato, excepto. Caesar, Nepos a Sallustius jich nemají; nejčastěji nacházejí se u Livia a Tacita: Consul edicto (vyhlásiv), ut, quicunque ad vallum tenderet, pro hoste haberent, obstitit profuse tendentibus suis in castra.

Některé takové ablativy staly se příslovci, jako bipartito, na dvé, na dvě strany; tripertito, consulto, directo, auspicato etc. Tribuni militum nec *auspicato* nec *litato* instruunt aciem, ani auspicií ani obětí dobrozvěstných nekonavše. Někdy tím spůsobem kladeno bývá pouhé participium perf. pass., jež věta potom následující doplňuje: Mardonius *incensis*, quae aedificare coeperant Athenienses, copias in Boeotiam transfert, zapáliv stavby, jež byli Athénští začali a t. d. Additur dolus, *missis* (vysláním lidí), qui magnam vim lignorum ardentem in flumen conjicerent.

O časosledu vět závislých.

§ 305. 1) Časosledem (consecutio temporum) slove nauka o užívání tvarů indikativných, konjunktivných, subjunktivných, infinitivných a příčestných ve větách závislých.

Vzhledem indikativu, konjunktivu i subjunktivu, infinitivu a příčestí, vedlé toho, zdali děj pobočné věty v čas děje hlavní věty buď dokonán byl či ještě trval, platí přehled tento:

Věta hlavní.	**Věta pobočná.**			
	děj nedokonaný		děj dokonaný	
	nezávislý modus	závislý modus	nezávislý modus	závislý modus
1. Tempus praesens*	ind. praes.	conj. I.	ind. perf.	conj. II.
2. Tempus praeteritum (Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum)	ind. imperf.	subj. I.	ind. plusq.	subj. II.
3. Tempus futurum** (Imperativus, Fut. exactum)	ind. fut.	conj. I.	ind. fut. exact.	conj. II.
	infinitivus I. participium I.		infinitivus II. participium II.	

1. audis	quod hortor	2. audiebas	quod faciebam	3. audies	quod faciam
	quid horter	audivisti	quid facerem	audiveris	quid faciam
	me hortari	audiveras	me facere	audi	mé facere
	me hortantem		me facientem		me facientem
	quod feci		quod feceram		quod fecero
	quid fecerim		quid fecissem		quid fecerim
	me fecisse		me fecisse		me fecisse
	me hortatum		me hortatum		me hortatum.

*1) Mimo vlastní čas přítomný jest praesens historicum v. § 239, 2, jež tvarem svým jest praesens a významem historicum, t. j. praeteritum, pročež věta vedlejší anebo tvarem (jenž praesens jest) anebo významem (praeteritum) spravovati se může a sice volnost tato jen při dějích nedokonaných místo má, při déjích ale skonalých význam musí převahu míti, tedy

	děj nedokonaný		děj dokonaný
Praes. hist.	ind. praes.	conj. I.	jen ind. plusq. subj. II.
	neb — imperf.	subj. I.	

Vazbu historického času přítomného způsobují ději současné okolnosti, jež spolu s dějem zpřítomniti chceme (toho však nelze učiniti při okolnostech, jež byly před hist. přít. časem anebo po něm); vazbu minulého času přivádějí okolnosti, jež zpřítomniti nechceme.

Pozn. Když věta k hist. přítomnému času pobočná před časem přítomným předchází, třeba užíti subjunktivu; když za časem přítomným postavena jest, lze užiti konjunktivu anebo subjunktivu. Priusquam inde digrederentur, roganti Metio ex foedere icto quid imperaret, imperat Tullus uti juventutem in armis habeat.

** Významem k budoucímu času patří též imperativus, hortativus, concessivus, gerundium s est a přísně-li věc uvážíme, též praesens časoslova possum. De judicio animi mei, ut volet, quisque sentiat. Id esse optimum putemus, quod erit rectissimum. Quod affirmate quasi deo teste promiseris, id tenendum est. Prius audite paucis, quod quum dixero, si placuerit, facitote. In talibus stabilitas amicitiae confirmari potest, quum homines benevolentia conjuncti primum cupiditatibus iis, quibus ceteri serviunt, imperabunt, deinde aequitate justitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet etc.

Pozn. V časosledu hlavní větou nezpravuje se mezivětí, jež co pouhý vstavek nějakou výpověď na hlavní větě nezávislou obsahuje. Tak vedlé perfekta bývá perfectum při historickém praes. a ve větách pobočných adjektivních jako: Quod jussi sunt faciunt. Caesar, quam in partem fors obtulit, decucurrit. Haec quum dixisset procedit extra munitiones quaeque pars hostium confertissima visa est, in eam irrumpit.

2) Každá věta pobočná jest hlavní větou té věty, která na ní zavěšena jest, při čem platí zase tatáž pravidla časosledná a tak pořád při každé nové větě pobočné. Hoc proelio facto et prope ad internecionem gente ac nomine Nerviorum redacto majores natu, quos una cum pueris mulieribus-

que in aestuaria ac paludes collectos dixeramus, hac pugna nuntiata, quum victoribus nihil impeditum, victis nihil tutum arbitrarentur, omnium, qui supererant, consensu legatos ad Caesarem miserunt seque ei dediderunt. C. B. G. II. 28. Zde se dixeramus táhne na II, 16, co jsem byl pravil v hl. 16, a nikoli co jsem nyní pravil. Is (Solon) quum interrogaretur (visí na resp.) cur nullum supplicium constituisset (visí na interr.) in eum, qui parentem necasset (visí na con.) respondit se id neminem facturum (visí na put.) putasse (visí na respond.)

§ 306. Časové opisného časování jdou úplně pravidly těmito, avšak toho jest při nich šetřiti, že nikoliv adjectivum verbale, nébrž sum vyměřuje čas. Scripturus sum jest: hodlám psáti, jsem na tom, abych psal, scribam, budu psáti; volo scribere chci psáti. Multi non vivunt, sed victuri sunt; omnia differunt. Injuriam qui facturus est, jam facit. Rex quia non interfuturus navali certamini erat, Magnesiam concessit. Aemilius Paullus Delphos petit, ubi inchoatas in vestibulo columnas, quibus impositури statuas regis Persei fuerant, suis statuis victor destinavit. Časosled tedy zpravuje se časem slova sum.

§ 307. *Časosled při infinitivě.* I. Infinitivy jsou dvojí 1) infin. děje nedokonaného, 2) děje dokonaného. 1) Infin. I. drží po každé čas své hlavní věty; jdou tedy za ním tíž časové, kteří by šli, kdyby bezprostředně na samé hlavní větě zavěšeni byli. Infinitiv II. převádí větu v čas ten, který vzhledem času hlavní věty skonalý jest (tedy vždy v nějaké praeteritum) pročež verbum finitum na něm zavěšené na se přijímá čas, který za časem minulým (t. praeteritum) jíti musí.

Vos effici negatis sine divina posse sollertia, ut innumerabiles natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. — Apelles pictores eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. Oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore (datum erat jest praeteritum, protož jest i fore minulé, pročež si s subj. II.)

B) Mihi perspicere videor (praes.) ita natos esse (praet.) nos, ut inter omnes esset societas quaedam. Esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret, juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum magnopere evocarent. Ferunt jest č. přítom.; esse nuntiatum jest z minulosti, a současné tomu vyřízení jest prodiret a stare; tomu před dveřma stání současné jest vyvolávání, evocarent. Mihi videor satis et esse deos et quales essent, ostendisse. Pythagoricis interdictum putatur ne faba vescerentur.

2) Při časoslovech memini, memoria teneo, repeto a podobných bývá infinitiv. I, když se pamatuješ na čas, kterého se děj stával; infinit. II, když se pamatuješ na čas, kterého děj již se byl stal a udál. Memini iisdem fere verbis ad me te scripsisse. Meministis me ita distribuisse initio causam pamatujete, že jsem rozvrhl. Rogavit Maximum Salinator, ut meminisset opera sua se Tarentum recepisse.

II. Infinitivy časování opisného jsou:

amaturum amandum	esse	amaturum amandum	fuisse

tedy též dva tvary esse a fuisse děje neskonalého a skonalého pevně při tom držíce význam časoslovných adjektiv těchto, v. § 306. Scio te scripturum esse, vím, že psáti hodláš, fuisse žes — hodlal, neb podmínečně: že by byl psal. Dico tibi scribendum esse, tvrdím, že psáti máš; fuisse žes psáti měl neb že by byl psáti měl.

Pozn. 1. Časoslova doufání neb nadání se a slibování v jaz. českém někdy s pouhým infinitivem skládaná v latině žádají příčestníku v -urus s inf. esse (kteréž ale často vypadává): slíbil přijíti, promisit se venturum. Doufám přijíti, spero me venturum. Což jest odtud že člověk, pánem budoucnosti nejsa, jen svou k činění budoucímu hotovost vyslovovati může. Spero te venturum naději se, že přijíti hodláš. Avšak spero může též obyčejný infinitiv po sobě míti: Non spero te istic jucunde habitare, nenaději se, že tam u vás příjemně bydlíš. Spero nostram amicitiam non egere testibus. Sperat Chrysogonus se posse, quod adeptus est per scelus, id per luxuriam effundere. Legati veniunt, qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare.

2) Budoucnost se pronáší slovy fore ut, futurum esse ut a v ději skonalém: futurum fuisse, ut.

Promisit fore ut veniret; spero fore ut venias. Nevyhnutedlné jest opisování to při časoslovech supina nemajících: credo fore ut (futurum esse ut) discas, credo fore ut (futurum esse ut) discatur. Scripseram fore ut aliquid de nobis in senatu ageretur. Exaudita vox est e luco Vestae, ut muri et portae reficerentur; futurum esse, nisi provisum esset, ut Roma caperetur. Nisi eo ipso tempore nuntii de Caesaris victoria essent allati, existimabant plerique futurum fuisse, ut oppidum amitteretur.

Pozn. 2. V trpném tvaru užívá se též iri se supinem, v. § 297, 2.

Pozn. 3. Fore též s příčastníky v urus a ndus spojiti se může, právě poněvadž tito tvarové nejsou futura: deum immortalium causa libenter facturos fore (Liv.) že budou hotovi učiniti. Instare hiemem; aut sub pellibus habendos milites fore aut differendum esse in aestatem bellum, Liv., že se udá, neb že k tomu přijde, aby anebo vojáci v zimních stanech drženi býti měli, aneb válka na léto odkládati se měla. — Případ ten se po řídku vyskytá. — Forem jest subjunktiv k fore; fore i forem s příčestníky v -urus a v -ndus vystihují případnosti budoucně možné, esse i essem vystihují možnosti přítomné: In his (epistolis) — illud confirmas, moram mihi nullam fore, deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. Avšak s příčestím času minulého forem jest též co essem: Post quam res in Africa gestas quoque modo actae forent, fama divulgavit, Sall. I 30. — Tacitus toho rozdílu přísně nešetří.

Pozn. 4. Infinitivy časování opisného minulých příčestí (v -tus) poskytují prostředek, jímž se rozeznávalo trvání v minulosti od skonalého děje: Dico Luculli adventu Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse, urbemque Cyzicenorum obsessam esse ab ipso rege et oppugnatam vehementissime. Trvání v přítomnosti trpné vyslovuje se časoslovem teneri na místě časoslova esse, tedy audio urbem obsessam teneri. V. §. 302, pozn. 7.

Pozn. 5. Latina nižádných infinitivů-futuri a futuri exacti ani konjunktivů času budoucího nemá.

Pozn. 6. Vstupujíce v závislost, věty podmínečné mívají tvary tyto:

I. Si id negligis, delinquis { Dico te, si id negligas, delinquere.
Dixi te, si id negligeres, delinquere.

Si id neglexisti, deliquisti { Dico te, si id neglexeris, deliquisse.
Dixi te, si id neglexisses, deliquisse.

Si id negliges, delinques { Dico te, si id negligas, delicturum esse.
Dixi te, si id negligeres, delicturum esse.

Si id neglexeris, deliqueris { Dico te, si id neglexeris, delicturum fuisse.
Dixi te, si id neglexisses, delicturum fuisse.

Si id negligis delinquis . . . . Non dubito { si id negligas, delinquas.
Si id negliges delinques . . . . quin { si id negligas, delicturus sis.
Si id neglexisti, deliquisti . . . . { si id neglexeris, deliqueris.

II. Si id negligas, delinquas { Dico te, si id negligas, delinquere.
Dixi te, si id negligeres, delinquere.
Non dubito, quin, si id negligas, delinquas.

III. Si id negligeres, delinqueres Dico, Dixi } te, si id negligeres, delicturum esse.

Si id neglexisses, deliquisses Dico, Dixi { te, si id neglexisses, delicturum fuisse

Si id negligeres, castigareris Dico, Dixi { si id negligeres, futurum esse ut castigareris.

Si id negligeres, te poeniteret Dico, Dixi { si id negligeres, futurum esse, ut te poeniteret.

Si id neglexisses, te poenituisset Dico, Dixi } si id neglexisses, futurum fuisse ut te poeniteret.

IV. Si id negligeres, delinqueres, castigareris. Non dubito, Non dubitavi { quin, si id negligeres, delinqueres.
„ „ „ „ castigareris.

Si id neglexisses castigatus esses. Non dubito, Non dubitavi { quin, si id neglexisses. castigatus esses.

Si id neglexisses deliquisses Non dubito, Non dubitavi { quin, si id neglexisses delicturus fueris.

Pozn. 1. Též Non dubito (dubitavi) quin, si id neglexisses, deliquisses. Non dubito (dubitavi) quin, si id neglexisses, te poenituisset.

§. 308. Oratio obliqua. Řeč něčí uváděti můžeme způsobem dvojím 1) buď doslovně ji opakujíce. Já pravil, pravil jsi, on pravil: Tak býti může (oratio directa); 2) buď ji co do věci (věcně) neb dle obsahu jako myšlenou vypravujíce: Pravil, že by tak býti mohlo neb že prý tak jest (oratio obliqua). Řečí nepřímou i jednotlivé myšlénky i dlouhé řady myšlének mohou býti vypravovány, jež pak sluší pokládati za závislé na nějakém verbum dicendi buď zjevně vysloveném anebo domyslitedlném, pročež v nich užívati třeba akkusativu s infinitivem i pobočných vět jeho a řeč nepřímá pravidly o nich podanými říditi se má.

Čeština v řeči nepřímé užívá buď indikativu se spojkou že, aneb optativu se spojkou aby nebo že (žeby), někdy též slovce prý (t. j. praví).

Z toho jdoucí pravidla v řeči nepřímé jsou tato:

1) Všecky věty hlavní (indikativní) přecházejí v akkusativ s infinitivem; všecky věty pobočné, jež myšlénku infinitivem pronesenou doplniti mají, přecházejí v konjunktiv nebo v subjunktiv dle pravidel daných v § 307.

2) Všecky pravé otázky t. j. na něž by chtěl mluvící míti odpověď, vyslovují se

způsobem závislým, všecky otázky řečnické t. j. výpovědi otázkou pronešené, vyslovují se infinitivem: Duces undique vociferabantur quid starent? Tribuni militum docebant et ex proximis hibernis et a Caesare conventura subsidia; postremo, quid esse levius aut turpius quam auctore hoste de summis rebus contendere.

3) Všecky věty, jež pronášejí napomenutí, výstrahu, ponoukání, radu, žádost, chtění, vůbec oučel k němuž vůle směřuje, kladou se bez ut v konjunktivě o přítomnosti a budoucnosti, v subjunktivě o minulosti, v záporných větách se spojkou ne a, zápornou řeč dále vedouce, s neve: Mandata remittunt, quorum haec erat summa: Caesar in Galliam reverteretur, Arimino excederet, exercitus dimitteret: quae si fecisset, Pompejum in Hispaniam iturum. O neve v. § 253, 2.

Pozn. 1. V řeči nepřímé časosled postupuje pravidly obecnými. K utvrzení se v časoslovných způsobech slouží bedlivé převádění řečí nepřímých v řeč přímou. Při tom konjunktiv vedlé subjunktivu objevovati se může dle pravidla §§. 305.

Legatos mittunt qui dicerent, sibi esse in animo, sine ullo maleficio iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter haberent nullum; rogare ut ejus voluntate id sibi facere liceat.

Když vypravující t. j. hlavní časoslovo v třetí osobě postaveno jest, tehdy co v řeči přímé jest osobou první, pronáší se v řeči nepřímé zájmenem zvratným, v pobočných větách často zájmenem ipse; druhá osoba, k níž se mluví, oznamuje se zájmenem ille; jiná pak třetí osoba zájmenem is: Legatis Ariovistus respondit: Si quid ipsi (osoba 1, mně t. j. Ariovistovi naproti Caesarovi) a Caesare opus esset, sese ad eum (neboť Ariovistus mluví ještě o Caesarovi k vyslancům) venturum fuisse; (nyní následuje co Caesarovi po vyslancích vzkazuje) si quid ille se velit, illum ad se venire oportere. — Caveat (Jugurtha) ne illo (Jugurtha) cunctante Numidae sibi consulerent.

O příslovcích.

§. 309. Příslovcem blíže určováno bývá časoslovo, přídavné jmeno i příslovce. Též adjektivná substantiva připouštějí příslovce jako: ego ille pacis semper laudator; minime largitor dux; admodum puer; paene miles. Podobně i jiné určení příslovečné na př. předložka se svým substantivem toliko při časoslově nebo při jm. přídavném umístěno býti může, nikoli při jm. podstatném. Česky říci lze: ten muž tam, cesta v noci, bitva u Marathony, místo čehož dí latiník homo ille, iter nocturnum, pugna Marathonia. Avšak nicméně i v dobré prostomluvě na místě jm. přídavného příslovce kladeno bývá, když jinak snadno jest poznati, ke kterému slovu se vztahuje příslovce. Příslovce na místě jména přídavného bývá: 1) Když slov pořádek jiného vztahu nepřipouští, zvláště jest-li příslovečné rčení mezi slova svého vztahu postaveno: Signum ex ebore pulcherrimum; omnes circa saltus; deorum saepe praesentiae.

2) Když toho význam slov vymahá, aby vzájemně na se vztahována byla, což bývá zvláště při časoslovech pohybu, jako: aditus ad me, defectio a Romanis; rivorum a fonte deductio; domum reditio. Tak jmenovitě slova příchylnosti a nepříchylnosti jako amor, voluntas, benignitas, odium s předložkami

in a erga neb adversus a contra, — tak bývá kladeno ex k pojmenování látky pocula ex auro; de, ex, in, inter místo genitivu partitivního: Thales sapientissimus in septem fuit, homo de plebe. Častí bývají přídavkové s *a* k oznámení původu. nostri illi a Platone et Aristotele, literae a Gadibus. Zvláště cum a přede vším sine valného vztahu k časoslovům nemají a snadno s podstatným jmenem spojují se: virum fortem et cum auctoritate; senectus sine querela.

3) Když příslovečné rčení jednou a touž vazbou k přídavnému jmenu se přiřaďuje: Quod rectum et honestum et cum virtute est, id solum opinor bonum. Vir temperatus, constans, sine metu, sine aegritudine.

4) V ustálených formulích: Consul iterum, tertium, quartum. Cicero Cornelia (sc. tribu).

§ 310. Zájmenná příslovce hinc, inde, ibi, illic, illuc, ubi, unde, quo bývají na místě zájmen, v prostomluvě obyčejně jen vztahem k osobě všeobecně vytčené: Qui eum necasset unde ipse natus esset. Ibi (apud eos) imperium fore, unde (a quibus) victoria fuerit. Srovnej formuli právnickou is unde petitur pohnaný neb obžalovaný.

Pozn. 1. Příslovce od jmen přídavných utvořená podržují pádu jejich. Naturae convenienter vivere.

Pozn. 2. Příčestí, jichž se zhusta za jmena podstatná užívá jako: dicta, facta bývají s příslovcem, hledíme-li při nich více k činnosti jimi vyslovené; s přídavným jmenem skládají se, máme-li na zřeteli spíšej výsledek činnosti té: praeclare facta; ex improbis factis; factum egregium.

§ 311. Adverbia negandi: 1) Non (i haud) zapírá slovo, před nímž postaveno jest: Sapiens mortem non timet. Sapiens non mortem timet sed ... — Non sapiens mortem timet. Protož (sr. § 233, 3) non nemo videt někdo neb mnohý vidí; nemo non videt, každý vidí, nulli non laudant všichni chválí. Protož non nihil něco, nihil non všecko, non nunquam někdy, nunquam non vždycky; takž rozdílné jest fieri non potest a non fieri potest, non ut a ut non 1. následek není, že 2. následek, jest, že ne. Slovce quisquam, ullus, unquam etc. za příslovcem záporným klásti se musí, poněvadž od něho teprvé svého významu nabývají: nikdo nikda nemo unquam. Táhne-li se zápor na veškerou myšlénku, klade se v čelo všem slovům jejím, kdež pak k jednomu slovu vázána nejsouc ráda se spojkou větní v jedno splývá, odkudž neque enim místo non enim atd. V protivětích, jež se skládají z věty tvrdící a z věty záporné, non vždy bývá v čele větnímu členu svému nechť kladný člen či záporný předchází. non — sed v. § 312, IV. Hned za samým tímto protivětným a tudy silně přízvučným non často následuje zájmeno bezpřízvučné ano k non nepřináleží: non se luxu neque inertiae corrumpendum dedit, sed equitare etc. Ostatně non příslovce náleží jen k příslovci, k časoslovu a ke jm. přídavnému; nikda k jm. podstatnému. — *Neměli žádného* (*nižádného*) *medu*, můž jen slouti mel non habebant. Vím, že vám žádné hrubě veselé zprávy nepřinesu scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum. — „*Jak málo*" jest quam non: quam hoc non curo. „*Tak málo*" jest: adeo non, usque eo non tedy adeo non curo, usque eo non curo. Parum jest „příliš málo". Místo pouhého non postaveného bez časoslova na konci věty dí se non item, kdež se tudy druhému členu větnímu odpírá co přirčeno prvějšímu.

2) Ne skutečnosti nezapírá, nébrž zapírá vůli mluvícího a proto vždy s konjunktivem a s imperativem bývá. I pronáši se jím 1) účel, 2) připouštění 3) přání vyslovené způsobem výminky, 4) přání, o kterém že splněno nebude, bojíme se 5) přání záporné (s utinam ne). Protož nedum jest nerci. Protož ne dicam ať nedím

co vlastně soudím, tedy: řeklbych skoro. Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum et impium! Avšak non dico a non dicam jest „neřku, nechci právě říci", tím se opravuje rčení méně příhodné: An exploratum cuiquam potest esse, quomodo se habiturum sit corpus, non dico ad annum sed ad vesperum?

Pozn. 1. Dva zápory v též větě stejný vztah majíce vespolek zrušují se: Qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere. Což i přechází v řečnickou figuru litotes zvanou: non ignoro, non nescio, non sum nescius, dobře vím; non nolo chci ovšem; non indiligenter velmi pilně. Dva zápory nezrušují se, nejsou-li vztahu stejného, tedy 1) vztahují-li se k rozdílným slovům věty: Nihil agere (předmět) animus (podmět) non potest (přísud). Debebat Epicrates nullum nummum nemini. 2) Když prvější zápor druhým záporem dochází svého porozšíření a porozvedení: P. Atticum sic amo ut alterum fratrem, nihil est illo mihi nec carius nec jucundius. Nunquam Scipionem ne minima quidem re offendi. Nemo unquam neque poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur.

Zápor ještě řečnicky dá se do věty vpraviti podmínkou si quisquam est neb otázkami num est quisquam? Quid est?

3) Docela rozdílné jest haud, *„asi ne, tuším ne"* jen při slovech, která připouštějí něčího osobného (podmětného) vážení jsouce pojmu nebo smyslu neurčitého, tedy při časoslovech poznání, vůle, citu jako scio, ignoro, dubito; postulo; repudio; metuo, vereor, poenitet; i při adjektivech takových jako ambiguus, dispar, dubius, ignobilis, multus, magnus, mediocris; takž před příslovci jako diu, procul, paullum, sane, ita, minus, parum, secus. U Cicerona vyskytá se zvláště ve rčení haud scio an v. §. 279, 2.

Pozn. 2. Ne- quidem *„ani, ba ani"* vždy mezi sebe do prostředka přijímají slovo, jež má ve větě vytčeno a s přízvukem vysloveno býti: ne pater quidem illud tentavit. Non modo quae non possumus, sed ne quantum possumus quidem cogimur.

Pozn. 3. České ne ke zvolávacím větám nadbytečně připojované v latině mizí: Což marnosti v lidských věcech není, quantum est in rebus humanis inane!

O spojkách.

§. 312. I) *Conjunctiones copulativae* et, que, atque, (ac) etiam, quoque, neque.

Que též k předložkám přivěšováno bývá: cumque, deque, exque, inque, contrāque, propterque nejčastěj, když táž předložka předchází: pro vita civium proque universa republica. Jinak obyčejnější bývá přivěšování k slovu druhému: In templisque, pro universaque republica.

Et prostě přiřaďuje kladouc druhý člen za stejně důležitý jako jest předcházející člen, et ipse, et nunc, i sám, i nyní; et simul i také.

Que spojuje to, co jedno k druhému přináleží a často obé jaksi uzavírá, kladouc druhý člen jako přípojek k prvějšímu, jako doplněk neb rozvod jeho a často dva pojmy v jeden celek spojuje, pročež zhusta čítáme: se suaque, idemque, itemque, maximeque, imprimisque, omnesque, reliquique, multaque alia; senatus populusque Romanus; jus potestatemque habere; dies noctesque; terra marique;

igni ferroque; domi militiaeque; divina humanaque; ultro citroque; conjuges liberique. — Atque (z adque) neb ac přidává k prvějšímu členu člen druhý co blíže určující v myšlénkách důležitější neb znamenitější, jsouc tudy jako protivou spojky que. = a k tomu, a též, a tak, jakož i. Pročež spojuje se také ac potius, atque etiam (místo čehož raděj quin etiam; tato slovce stupňují, atque adeo opravuje: hoc consilio atque adeo (neb spíše) hac amentia. Atque převádívá k nové části řeči; pročež bývá, kde se po vytčení předlohy neb látky přechází k první částce rozpravy: ac primum quidem, ac primum; atque ut inde oratio mea proficiscatur. Taktéž atque zvláštní úsudek rozšiřuje v obecný, odůvodňuje obecnou průpověď příkladem zvláštním: atque hoc judicaretur, si quid tale posset contingere etc Můžeť často přeloženo býti slovcem dále. Složeniny simul, pariter, aeque atque; similis, dissimilis, par, contrarius atque; idem ac; talis, totidem ac vyslovují, že jest jedno druhému rovné; ale quam stupňuje. Res tanta atque tam atrox; dies atque noctes dni (a ještě k tomu) noci; cura atque labore; a carcere atque a vinculis; perfectus atque absolutus; servi atque liberi. Pater et filius exierunt = oba vyšli; p. filiusque = když otec vyšel rozumí se, že syn doma nezůstal; p. atque filius = jest věc zvláštní, znamenitá, že i syn vyšel.

Pozn. Jsou-li v češtině dvě přídavná při jmeně podstatném, spojují se spojkou et tehdáž, když jsou v stejném poměru t. j. stejně důležita vzhledem svého jmena podstatného: jediný přeouzký přístup unus et perangustus aditus. Zejmena číslovky multi, plurimi, tot pokládá latina za adjectiva souřadná: mnoho těžkých bolestí multi et graves dolores; přemnoho knih velmi učených plurimi et doctissimi libri. Avšak spojka nemá místa, jest-li poměr přídavných k podstatnému nestejný: velmi mocný král soumezný praepotens finitimus rex (finitimus rex jest jedním pojmem, jemuž praepotens podřaděno.) Caesarianum civile bellum.

Etiam (et jam) *i k tomu, i ještě*, v sobě obsahuje stupňování, tedy *dále, spíše*, a kde člen druhý k prvějšímu něco jej převyšujícího přidává: „ano"; bývá tedy i za odpověď „ba ano, ba právě: etiam atque etiam tytýž, snažně, dolehlivě: etiam atque etiam oro. Též bývá etiam „ještě", etiamnunc, i nyní ještě. Etiam taces? I mlčíš-li? Atque etiam věty spojuje. Dic etiam clarius, pověz ještě jasněji.

Quoque k předešlému něco připojuje a má se k etiam jako se má que k et; vždy se uměsťuje za slovem, k němuž patří. Někdy se místo něho klade pouhé que: hodieque i dnes ještě. Poněvadž se que od etiam různí, mohou v též větě spolu býti: Cetera forsitan alii quoque etiam fecerint, snad i jiní také učinili.

Neque, nec ani; et non, ac non a ne; ac non postavujíc něco proti předešlému, opravuje: Pluribis verbis ad te scriberem, si res verba postularet ac non pro se ipsa loqueretur. Spojována bývají 1) et- et, i- i; 2) et- que u Cicerona jenom, když se oznamuje, že druhý člen z prvého jde: Memor et quae essent dicta contra, quaeque ipse dixisset, neb kdo cizích řečí pamětliv, tím spíše co sám řekl, pamatovati bude. 3) Que-et, u Sall. Liv. a Tacita. 4) Que- que, již u Sallustia; nikdy ani u Cic. ani u Caesara. 5) Que-ac má Liv. 6) Et- neque, neque- et. 7) neque- neque. Tum tum hned- hned, jednak- jednak. De immortalitate animi Socrates non tum hoc tum illud sed idem semper disputavit. — Quum- tum souvztažna jsou: ježto-tedy. Quum klade něco již připuštěného, k čemu již přisvědčeno; tum přikládá něco nového, tvrzeného: Conveniet quum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum. O časoslovném způsobě viz §. 272, p. 3.

Modo- modo, tu- tu, tudy- tudy, hned- hned, leda- leda. Počnouc od Virgilia a Livia, zdvojováno také nunc- nunc. Partim- partim dílem dílem, jednak- jednak. —

Simul- simul u Caes., u Liv. a pozdu. — Qua- qua jednak- jednak. Sequitur hunc annum consul insignis L. Papirius Cursor, qua paterna gloria qua sua.

II. *Disjunctivae*: Aut, vel, ve: (přivěšované jako que) sive (seu). Aut (sr. *αὐ*, *αὖθις*, autem) vyslovuje, že se připojuje něco rozdílného: In omnibus disjunctionibus, in quibus aut etiam aut non ponitur, alterutrum verum est. Tria aut (anebo nejvýše) quatuor nominantur paria amicorum. Cuncti aut (neb předse) magna pars Siccensium fidem mutarunt. Lze je překládati také slovci: neb alespoň, jinak, neb jinak. Tito významové přicházejí částici aut ze spojení a smyslu větného.

Vel, *ve* (od vĕlle, velis, vels, vel; vis, vi, ve) srovnávají se významem, nikoliv ale mocí; vel i věty i slova, ve jenom slova spojovati může. Vel (ve) na vůli dává slyšícímu co vybrati sobě chce, ježto aut vůli žádného místa nedává. Z výběru volného jde, že přípojek s vel 1) často obsahuje nějakého stupňování prvější větné částky, pročež i s etiam spojován bývá a překládán slovci i, až i, ano i, již i, i také, třebas i: In fidibus musicorum aures vel minima sentiunt. Vel maxime; vel optimus; vel ex hoc intelligi potest 2) Oznamuje, že přípojek vzhledem hlavní myšlénky žádného rozdílu nečiní: Dicam tamen vel ideo ut ridear, bychť vysmán býti měl. Pročež vel bývá = jako, na příklad: Raras tuas quidem sed suaves accipio literas, vel quas proxime scripseras quam prudentes. Obyčejnější jest velut.

Ve klade přípojek co rozdíl nepatrný, který věci hlavní nemění: duabus tribusve horis. Esse ea dico, quae cerni tangive possunt.

V sive částice ve oznamuje možnost výběru, si pronáší, že výběr na podmínce zavěšen jest: aneboli, sive tedy připouští a přivodí ještě něco jiného dokládajíc, že se tím v hlavní věci ničeho nemění. Ut mihi Platonis illud — seu quis dixit alius — perelegans esse videatur. Discessus sive potius fuga. Význam těchto spojek sostřuje se jich v každém členě opětováním. Aut — aut jest nejrozlučnější, tak že vylučuje jednu případnost, platí-li druhá. Vel — vel v hlavní věci nečiní rozdílu, zdali všechny spojkou vel uvoděné případnosti platiti mají či jen jedna. Sive — sive oznamuje, že ze všech pod výminkou připustitedlných případností jen jedna státi se mohla, a vyslovuje že nezáleží na ten čas na tom, která z nich místo má.

Dvojité spojky rozlučité též po záporech býti mohou: Enitar ne desideres aut industriam meam aut diligentiam.

III. *Comparativae.* Ut a sicut (neb quem ad modum) kladou se souvztažně s ita neb sic, když se oba členy porovnávají (tak že lze porovnání i naopak obrátiti). Ut, velut bývá = jako, na příklad. Ut ajunt, ut videtur, jak praví, jak se zdá. — Quam klade se při komparativech a podobných rčeních tedy stupňuje. Non tam — quam, ne tak, jako. Alius, aliter, secus, contra quam kladou se po záporném úmysle. Mihi erit maximae curae ne quid fiat secus quam volumus. Clamare contra quam deceat, slušnosti naopak. — O simul, pariter, similis contrarius etc. atque v. § 312.

IV. *Adversativae*: v. §§. 104, 4, k nimž připočti ceterum, contra, non modo (solum) — sed (verum) etiam.

Autem připojuje něco nového rozdílného sice, ale nikoliv protivětného. Tato spojka řeč počatou dále vedouc vstavků vysvětlujících a návěstí úsudkových uvodí, a můž v několika po sobě větách opakována býti: Aut hoc, aut illud; hoc autem: non igitur illud.

Sed vyslovuje, že věta předcházející teprvé následující větou své pravosti dosáhne a tedy že ještě docela pravá není aniž o věci všecko pověděla: Cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares (to jest ovšem pravda, ale) sed omnes omnium caritates patria una complexa est. Pročež rádo bývá po záporech, kteréž zajisté ničeho zcela vyložiti nemohou: Otii fructus est non contentio sed relaxatio

Pročež tu spojku kladou k předmětu se navracujíce aneb řeč o něm přetrhujíce: Sed haec hactenus. Ale o tom potud: nikdy však když se o něčem přestává.

At naproti předešlé větě větu postavuje s živostí a s rozčileností: *A.* Hoc verisimile non est. *B.* At verum est t. j. že jest věc pravdě podobna, na tom mi nezáleží, ale jest pravdou. Sed připouštěloby, že jest věc pravdě podobna, tvrdiloby však naproti tomu, že pravdiva jest. Pročež at po záporech = však alespoň: Liceat haec nobis si oblivisci non possumus, at tacere. Pročež bývá at v přechodech, vyslovujíc, že nás předešlé vypravování zdrželo a že jest čas k věci hlavní se navrátiti.

Vero v pravdě, potvrzujíc výrok klade jej proti předešlému důrazností jej převyšujíc. Pročež bývá v odpovědích: Ego vero vellem; i připojuje se k slovům: ego, jam, at, si, tum, nunc, quin, quum, neque etc.; magnifica vero vox. Illud vero plane non est ferendum etc.

Verum pravdivost své věty klade proti pravdivosti věty prvější, tudíž ji zrušujíc, což se úplně děje po záporech: non quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quaerimus.

Enim vero jest potvrzené enim, neboť v pravdě; ještě mocnější verum enimvero zřídka se vyskytuje. Tamen předse; et tamen i předse; at tamen však předse; sed tamen, ale předse, zatím; verum tamen zatím však předse.

Nihilominus, nihilo secius nicméně. *Alioqui,* alioquin jinak; též a. tamen. *Ceterum* ostatně. O *quin* v. §. 257, 5.

Atqui ale kterak? a však, jistou důvěrou něco proti předešlému výroku postavuje; též kladeno bývá v druhém členu rozsudkovém: O rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! Atqui explicanda est. Omnes homines mortales. Atquī Cajus est homo. Ergo Cajus est mortalis.

Immo ano. *Porro,* pokud k protivě pokračuje, jest „zase z druhé strany."

K spojování vět slouží též některých částic jedněch proti druhým kladení, čehož tvar základný jest non — sed, kdež první člen jest nepravdou, druhý pravdou. *Non modo — sed,* nejen (nejenom, nejedno) ale; vlastně; ne tou měrou, pravou míru tedy klade člen druhý. Non modo (non solum, non tantum) — sed etiam (verum etiam) nejen, netoliko — ale i; non modo (solum) non — sed etiam (sed potius) nejen (netoliko) ne — ale i (alebrž, nébrž, ale spíše). — Jsou-li oba členové záporni, dí se non modo (solum) non — sed ne — quidem (sed vix) nejen (netoliko) ne — ale ani ne. Mají-li oba členové společný přísudek a jest-li tento v členu teprvé druhém postaven, zápor členu prvního vynechán býti může: Dolere non modo summum malum, sed ne malum quidem esse maxima auctoritate philosophi affirmant. Přestavíce věty na místě toho říci můžeme též ne — quidem (neb non, nullus etc.) non modo ani — tím méně, nerci: Apollinis operta nunquam ne mediŏcri quidem, non modo prudenti, probata sunt. (Nedum s konjunktivem = nerci žeby, i bez časoslova: nerci, neřku.)

Místo sed etiam pozdnější spisov. mívají sed et.

Pozn. Věty seřaďují se též slovci primum nejprvé, deinde na to, tum tehdy, postea potom, denĭque konečně, postrēmo naposledy, posléz, konečně; česky též nejprvé, druhé, třetí atd.; denique též předešlé věty v jedno zahrnuje a uzavírá = vesměs, vůbec, slovem, krátce mluvíc.

V. *Conclusivae* v. §. 104, 5. Itaque začíná větu, igitur klade se po slově prvním anebo po několika slovech, která k sobě patří; ergo na počátku věty neb po některém slově důrazně vytčeném; proinde na začátku.

Itaque (rozdílné od itáque „i tak") ukazujíc na předešlé oznamuje, že nějaký skutečný děj z předešlého vyplývá. De scala cecidit, itaque crus fregit zlomil si hnát a to přišlo spadnutím s řebříku. Igĭtur oznamuje, že z případu skutečného lze jistě

souditi o některém případě jiném. Spojkou tou se dovodění zavírává. Ergo oznamuje, že z jedné případnosti s jistotou lze souditi o druhé a že tato skutečně nastala: ergo crus fregit činím závěrek a k tomu ukazuji, že skutečnost potvrdila závěrek můj. Proinde oznamuje, že následek, jejž uvodím, přiměřený jest řeči předešlé, že tedy podlé toho jednati náleží; pročež bývá vždycky s imperativem nebo s hortativem, leč když spojeno s quasi téhož významu jest kterého perinde (p. quasi, tož jako by, podlé toho jako by, tou měrou jakoby). Proinde fac animum fortem habeas. Proinde aut exeant aut quiescant.

Ideo proto, idcirco pokud, tak dalece, v té stránce, v tom ohledě, omezuje následek vytčeným důvodem: Legibus idcirco servi sumus ut liberi esse possimus. Quocirca, vzhledem čehož, z kteréhož ohledu: Verum amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquid intuetur sui. Quocirca et absentes adsunt et mortui vivunt.

Propterea proto, quam ob rem, quam ob causam, quare, quapropter pročež, jsou příslovce; hinc, inde, unde co výsledné teprvé u pozdějších čtou se.

VI. *Causales* v. § 104, 6, k nimž přidej: at enim, sed enim, enimvero, verumenimvero.

Nam klade se na počátku věty; enim za slovem prvním neb za několika slovy mezi sebou spojenými: est enim, quid est enim. Nam bývá zvláště před vztažným; enim po zájm. ukazovacím.

Nam ukazuje, vysvětluje, rozvodí až i dotvrzuje; enim dokazuje přivodíc důvod, z něhož se pravda výroku tvrdí.

Pozn. Často se táhnou částice ty na větu, která jako snadno domyslitedlná jest vynechána. Tenenda est oratori omnis antiquitas exemplorumque vis, neque legum ac juris civilis scientia negligenda est. Nam quid de actione ipsa plura dicam? (i. e. actionem ipsam non commemoro; nam quid de ea etc.)

Namque a etenim jen spojku slučovací sobě přidanou mají.

2) Tyto příčinné spojky přidružují se k odporovacím: at enim, sed enim. Zde jedna celá věta zmizela, neboť každá spojka musí větu míti, věty pak odporovací zbyla pouhá spojka, ano té vynechané věty snadno z řeči domysliti se možno. At enim, sed enim oznamují, že spojkami at a sed určená věta odporovací na důvodě založena jest. Též povahy jsou enimvero, verumenimvero.

3) Podřadné spojky příčinné jsou: quum, quod, quia, quoniam, quando, quandoquidem, siquidem. Quod patří vždy k ukazovacímu neb určujícímu slovci napřed postavenému. Začínajíc větu jest=jakož. — Quia jest zastaralé neutrum plurale, táhne se tedy k několika pojmův neb k celé větě. Quia vyslovuje příčinu nutnou, quod jen případnou nebo prostředkující, spoluurčující. Quia se neklade tam, kde pravíme „že“, quod bývá jen kde na místě „poněvadž“ lze říci „že“. Příčinu kterou má někdo jiný, uvodí mluvící obyčejně spojkou quod. Non quod — sed quia; magis quia — quam quod.

Quum v. §. 272.

Quoniam (quom jam) oznamuje příčinu, která nezáleží ve věci samé, nébrž v okolnostech vnějších a tudy zapříti se nedajících, když tě již, poněvadž. Též povahy jest méně časté quando, a důraznější quando quidem.

Quia oznamuje příčinu ležící v samé věci, quod příčinu, která vychází z poměrů věcních; quum příčinu, kterou pozorovatel ve věcech nalézá, quoniam příčinu ležící v okolnostech vedlejších.

§. 313. Asyndeton. 1) spojek slučovacích. Vyčítají-li se členy tři, bývají bez spojky vedlé sebe postaveny, anebo každý následující k předcházejícímu spojkou et se přiřadí, anebo před každý se položí et (polysyndeton), anebo se vynechá spojka mezi

prvními dvěma členy a k třetímu se přivěsí que. Zvláště často bez spojení bývají reliqui, ceteri, alii (anebo s que), vždycky ale postrēmo a denĭque. Vyčítá-li se čtvero členů, po dvou spojovány bývají: Catilina abiit excessit, evasit erupit.

b) Slučovací spojky nebývají kladeny v protivětích celek nějaký obsahujících; jako docti indocti, minima maxima, huc illuc, ultro citro; před takovými protivětmi předcházeti může omnes neb omnia.

c) Sluč. spojka vynechána bývá mezi jmeny dvou spoluúřadníků, na př.: Lucio Domitio Appio Claudio consulibus.

d) Spojka „i" nepřekládá se, když imperativ, za nímž futurum následuje, smyslem nějakému předvětí se rovná: lege, intelliges.

e) Asyndeton nachází se v jistých spojeninách, jak Juppiter optimus maximus, equis viris, dictis factis, volens propitius, velitis jubeatis, ferre agere a podob.

f) Slučovací spojky opouštívají se v živém vypravování o dějích rychle se stihajících.

2) spojek odporovacích. Tyto se opouštívají v krátkých protivětích, zvláště když se proti nějakému tvrzení klade zápor, aneb když dva pojmy v jedné větě kladou se proti dvěma pojmům v druhé větě, zvláště při chiasmu. Horum ego cogitationem non vereor, impetum pertimesco. Dicere fortasse, quae sentias, non licet; tacere plane licet. Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat. Ratio nostra consentit, pugnat oratio.

O slovosledu a větosledu.

§ 314. Předním a základním každého jazyka zákonem jest zřetedlnost, jíž lze dosíci zřetedlnosti vzájemných vztahů slovných. Této vztahů zřetedlnosti slouží 1) tvary, 2) slov uměšťování. To však obé má se k sobě naopak: čím více řeč mluvnické vztahy pronáší samými tvary slovními, tím méně potřebuje pořádkem nepromĕnným a stálým slova ve větě klásti. Volnost slovosledu záleží na hojnosti tvarů.

Slovosled jest tedy 1) volný, když spisovatel v pořádání slov svobodnou vůli má, poněvadž mluvnické tvary k srozumitedlnosti postačují, 2) přísný neb vázaný, kdež mluvnické tvary k srozumitedlnosti nepostačují, kterémuž nedostatku pevným a ustáleným slov pořádkem pomáháno bývá.

Latina a čeština volností slovosledu a větosledu sobě podobny jsou. Latina v řeči ústné vyrostlá a nikoli v písmě — slušíť k podstatě klasičnosti, by průpovědi slyšeny jsouce a nikoli teprvé čítány snadno byly srozumitedlnými — této své nepoutanosti užívala k účelům řečnickým tou měrou, jak vzdělanosti národní a vytřelého vkusu přibývalo, i uvolňovalo se slov uměšťování vždy více od pořádku gramatického. Pročež nauka o slovosledu jest namnoze půdou spornou mezi gramatikou a rhetorikou.

1) V nauce o slovosledu volném a vázaném sluší zřetel obrátiti nejprvé 1) k větě samé o sobě, která zase býti může *a*) anebo jednoduchá, anebo *b*) složitá až do obvětí nejrozsáhlejšího, a potom 2) k větě postavené ve spojení s větami jinými. V každé téměř větě nachází se i volný slovosled i vázaný, pročež nelze o jednom z nich jednati tak, aby se vždy po druhém neohlížel.

3) Římané, jižto srozumitedlnosti docilovati nepromĕnným slov umĕšťováním nemuseli, následujíce jediných zákonů, jimiž jde myšlení naše, představy a myšlénky každý dlé osobního úmyslu a soudu svého pořádati zvykli. Mluvící jednotlivých částek větních sobě na mysli nepředstavuje pořadem mluvnickým, nébrž pořadem důležitosti a živosti jejich, vedlé ceny, kterou mají vzhledem veškeré myšlénky.

4) Pročež vždy jasněji poznáváno, že místo první a poslední ve větě jsou nejdůležitějšími: *pater* amat *filium.* Spojky a podobná slovce v čele věty stávají, poněvadž ji s větou předešlou spojují, avšak přízvuku větního nemají, jakož vlastně k větě ani nepřináležejí. V mluvení klidném podmět gramatický též bývá hlavní částkou myšlénky a po něm nejprvé přísudek, pročež první místo ve větě držívá podmět, přísudek pak místo poslední.

5) Slova, při nichž důkladu zvláštního není, všecka k slovu nejdůležitějšímu blíže nebo vzdáleněji uměšťují se vedlé vztahu gramatického, v jakém ono k nim jest. — Obyčejným pořádkem jdou tedy za sebou podmět s příslušenstvím, terminativum, objectum, adjectum, praedicatum a jelikož podmětu jakožto jmena podstatného, bližším určením genitiv bývá, vokativ pak nejraději před samou poslední částkou větní t. j. před přísudkem a před nejnutnějším jeho určením, před přímětkem vkládává se, jdou za sebou ve větě nominativ, genitiv, dativ, akkusativ, vokativ, ablativ. Rozumí se, že příslovečná určení někdy ne tak těsně v myšlénce k časoslovu lnou jako předmět aneb i jeho terminativum, pročež pak dativ i akkusativ blíže k časoslovu přistupují nežli ablativ a příslovce.

6) Každý člen větný může vzhledem myšlénky větou vyslovené býti nejdůležitějším a tudy nejpřednější nebo nejposlednější místo držeti: *Juravit* hoc coactus terrore Pomponius. Est igitur homini cum deo similitudo.

7) Totéž platí o každé částce členu větního: *Ineuntis aetatis* inscitia *senum* constituenda et regenda prudentia est. *Danda* igitur opera *est.*

8) Taktéž každý člen větní a každá část členu větního může držeti místo poslední ve větě.

9) Člen větný z dvou slov složený může důkladněji vytčen býti postavením jednoho z nich v čelo věty a druhého na konec: *Tantam* ingenuit animantibus conservandi sui natura *custodiam.*

10) Jedno slovo neb i více slov může mluvícímu tak důležité býti, že je předkládá i před spojky větní: *Haec tu, Eruci, tot et tanta si* nactus esses in reo, quamdiu diceres!

11) Důkladné pojmu některého z jiných pojmů vytčení bude, když jej vně věty až naposled postavíme, tak že posluchač nic dalšího neočekávaje, jím tudy mocněji dojat bude: Ab initio res quem ad modum gesta

sit exponemus, quo facilius et hujus hominis innocentissimi miserias et illorum audaciam cognoscere possitis — *et reipublicae calamitatem.* Nam *aut opera* benigne fit indigentibus — *aut pecunia.*

12) Účinek toho jest ten, že členové stejnorodí z jednoho slova neb z několika slov se skládající, svým nahromaděním se netisknou a neumořují, nébrž každý člen práva svého obhahuje. Jedna zajisté a táž věc byť sebe působnější, jestliže se bez přítrže opětuje, k zemdlení a k otupení přivodí. Na tom v řeči i verši zakládá se zdvihání hlasu (nástup, zdvih) a uléhání neb klesání jeho (úleh, kles). Čehož následujíc mluva umělá i tam, kde nutné potřeby k vytčení a vyvýšení pojmu nebylo, krásocitu vyhověti hleděla rozestavením stejnorodých členů větních, ostatní částky větné, jakožto věc společnou mezi oba dva členy rozdělujíc a rozřaďujíc, tak ale, by slovo myšlénku zavírající posledním bylo; čím získává 1) zřetedlnost, ano lze větu celou přehlédnouti, a 2) členů větných rovnoměrnost a sličnost: Latissime patere videntur ea quae de officiis tradita *ab illis* et praecepta *sunt.* Est et brumae *quaedam* et solstitii *similitudo.* Possum de ichneumonum *utilitate,* de crocodilorum, de felium *dicere.* Někdy také, kdež ostatku vhodně rozřaditi nelze, všecko za členem prvním uměšťuje se, čím se nabývá protivětí ostřejšího: M. Antonius . . : disertos *ait se vidisse* multos, eloquentem omnino neminem. Omnes mundi partes ita constitutae sunt, ut neque ad usum meliores *potuerint esse* neque ad speciem pulcriores. Anebo se klade všecko za členem druhým: Te gallorum, illum buccinarum *cantus exsuscitat.* Kde postavená proti sobě slova každé ještě delších větných členů při sobě má, obě dvě stojí na začátku zvláštních členů svých; společná oběma částka větná k prvnímu připojuje se, poněvadž by jinak posluchač množstvím pojmův přemáhán byl: Et *secundas* res — splendidiores *facit amicitia,* et *adversas* res — partiens communicansque — leviores.

13) Toto důkladnější větných částek vynášení neděje se pouze na místě prvním a posledním ani jedině tím, aby slova, kde náleží, proti sobě stavěna byla; nébrž také uvnitř věty a v mluvě prostě běžící lze najíti takových míst, ač menší měrou k tomu příhodna a gramatickou vazbou a její potřebou omezena jsou. Zde zvláště střídavé zdvihání se a klesání pravidlem býti se objevuje. I v jednotlivých skupeninách slovných platí svrchu vyložená pravidla uměšťovací. Tantus *est* — innatus *in nobis* — cognitionis *amor* — et scientiae, ut nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Zde bylo nejprvé vytknouti zvídavost, ale v ní především, že veliká jest; hned potom pozdviženým hlasem pronešen býti měl pojem innatus, že jest milovnost ta vrozena; dále není milovnost vůbec důležita, nébrž to, čeho se milovnost domáhá vysloveno genitivem, jenž se opět ve dvě slova rozkládá, která jsou

stejné důležita. Čím důležitějším jest slovo ve zdvihu tím méně důležité jest v klesu neb v úlehu; slovům tantus, innatus, cognitionis amor důkladu ubývá, slovům est, in nobis, amor, důkladu přibývá.

14) Uměleji toto zdvihání a klesání způsobováno bývá roztýkáním, protkáváním slov grammaticky k sobě náležejících: Juravit *hoc* coactus *terrore* Pomponius.

15) Rozeznáváme slovosled *vystupující* a *sestupující* dle toho, první-li místo ve větě či poslední jest nejdůležitější. Místo poslední bývá důležité v mluvě vyučovací: Est animus in partes distributus *duas*, quarum altera rationis est particeps, altera *expers*. Avšak nejen v mluvě učebné, nébrž v umělé řeči vůbec všecko může nastrojeno býti k zvyšování pozornosti od počátku věty až do konce, aby očekávání posluchačovo slovem teprvé posledním ukojeno bylo: Quae res ea est? *Bona patris hujusce* Sext. Roscii, quae sunt *sexagies*: quae de viro fortissimo et clarissimo, *L. Sulla*, duobus millibus nummum *sese* dicit emisse *adolescens* vel *potentissimus* hoc tempore nostrae *civitatis*, *L. Cornelius* — *Chrysogonus.*

§ 315. Volnost v pořádání vět pobočných větší jest v jazyku latinském nežli v českém tou měrou, kterou latina co do rozmanitosti vazeb zvláště infinitivních, konjunktivních, gerundivních, ablativu absolutního a určitostí tvarů ohybacích češtinu předčí: *Vatinium* autem scire te velle ostendisti quibus rebus adductus defenderim ac *laudarim.* — Quin ipso equo, cujus modo mentionem feci, si nulla res impediat, nemo est quin eo, quo consuevit, libentius utatur quam intractato et novo.

§ 316. *Skládání obvětí* jest vrchem slohu latinského i zakládá se na věci, bez níž latinsky psáti nelze, na myšlení latinském. Obvětí (ambitus, circuitus, circumscriptio, comprehensio, obcházka, ochoze) slove dobře sečlánkovaná jednota neb celost vět myšlénkami, jež obsahují, k sobě náležejících; které vět souřadných, podřadných, nadřadných setkávání nekonečně jest rozmanité. Každého však obvětí zákon jest, že jen věty, jež se na mysli v celek spojují, též v celek obvětný složeny býti mohou. Zvláště vystříhati se sluší před vkládáním přídavkův a poznamenání, jež by k rozvedení myšlénky nebyly potřebné. Takť obvětí velikost a rozmanitost vyžaduje síly a obratnosti duchovní, aby větší neb menší myšlének množství jedním přehledem obsáhnouti uměl. Skládati obvětí, k nimž duch nestačí, marnéť ovšem jest počínání, ano mluvící jak mile první slovo z úst vypouští, běh věty ve všech zápolích a zápletcích v mysli dokonaný míti musí. Říman doby klasické všecky k sobě náležející myšlénky v přehlednou jednotu uvozoval a vše co nějakého děje původem, účelem, následkem, příčinou, překážkou, případností,

podmínkou bylo, v celek uspořádával, v čem vazeb hojnost jemu znamenité napomáhala. Toho však ubývalo tou měrou, jak hynul duch římanský. K sličnosti každého obvětí sluší, aby větší myšlének shluk pořádkem snadno přehledným byl rozstavován a v rozdílech krátkých se rozvíjel, ježby mluvícímu i slyšícímu zastávek a odpočinků poskytovaly (caesim dicere), v čemž jest vystříhati se vět dlouhotáhlých až do nestanutí dechu. I patrné jest, že klidné rozprávění a důvodů rozkládání nejspíše k obvětím hodí se a čím kdo jest rozhorlenější, tím také v kratších větách že rozmlouvá, výrazné volnosti v slovosledu užívaje. Poněvadž obvětí bez přítrže vedená, zvláště když délku čtyr šestiměrů přesahují, s obtížením a unavením bývají, větami kratšími vhod je vystřídávati sluší, v čemž opět mistrem jest Cicero.

§. 317. Sonus (zvučnost, blahozvuk) a numerus (pádnost, rhytmus) jsou vlastnosti slohu přežádoucí, ale ustupovati mají zřetedlnosti. Krátká slovce kladena bývají před dlouhými, k nimž náležejí: vir fortissimus, mors gloriosa, v čemž ale proměnu způsobuje vytčení protivy, odkud chiasmus jako aut fuga turpis aut gloriosa mors. Slov stejnozvučných a stejně dlouhých pořád za sebou klásti nemá se za sličné, leč kde se tím dociluje jistého dojmu: abiit, excessit, evasit, erupit. Nezvučné shluky nahromaděním souhlásek a samohlásek vzniklé nikdy sličny nebývají, jichž se jest varovati, čehož netoliko sluch, nébrž i mluvící ústrojí určuje a vyměřuje. Rhytmus neb pádnost jest svrchovanou dokonalostí věty latinské, při čemž stop neb taktů veršům podobných jest se vystříhati. Rhytmu naučiti se nelze pravidly vždy jen zápornými, nébrž mnohým čtením a pozorováním a hojným i harmonickým vzděláváním ducha, který, jakkoli myšlénkami oplývaje, formou vlásti nikdy nepřestává.

§ 318. O větosledu vázaném, jenž místo mívá I. ve spojování vět hlavních, II. ve spojování vět hlavních a vedlejších, III. ve spojování jednotlivých členů větních, IV. ve spojování slov v jednotlivých členech větních.

I. V uměšťování slov ve větě působí věta nejblíže předcházející a nejblíže následující. V řeči nepřetržité předčí pojem, kterým se děje spojení s myšlénkou předcházející; větu zavírá pojem, kterým se děje spojení s myšlénkou hned následující. *a*) Proto zájmena k tomu, co předchází, ukazující, v čele věty stávají: quae quum ita sint, quod si intelligit a t. d. *b*) Substantivum, na něž se vztahuje nějaké relativum, přichyluje se k tomuto alespoň tak, aby vztah jejich žádným jiným jmenem přetrhován nebyl.

§ 319. II. *Postavení věty pobočné k větě hlavní.* Věty pobočné jsou jen porozšířené částky věty hlavní i uměšťují se ve větě tam, kde stojí slovo, jež vysvětlují: Athenienses quum Persarum impetum nullo modo possent sustinere statuerentque, ut urbe relicta, conjugibus et liberis Troezene depositis, naves conscenderent libertatemque Graeciae classe defenderent, Cyrsilum quemdam suaden-

tem ut in urbe manerent Xerxemque reciperent lapidibus cooperuerunt. Odtud obyčejné pravidlo: Vyskytá-li se v hlavní a v pobočné větě týž podmět aneb jiný společný člen větný, do předu staven bývá, za ním pak věta pobočná a konečně ostatek věty hlavní následuje; slovce, jimiž se děje vět připojování ovšem zůstávají v čele, jako: quod quum audivisset Antiochus fractus est animo. *b*) Věty pobočné vstupují v hlavní větu na tom místě, kde by stálo slovo, jež zastupují: Ex quo tantus error consequitur, ut *quem in portum se recipiant* (předmět), nesciant. *At qui se locupletes honoratos beatos putant* (podmět) *ii ne obligari quidem beneficio* (předmět) volunt. *c*) Pobočné věty, jež vyslovují čas, příčinu, podnět, důvod, podmínku, jakož i všeliká určení, jež myšlénku hlavní teprvé připravují, kladou se před větu hlavní; slova, která následek, úmysl, účinek vyslovují, následují za větou hlavní: Quid? si, inquit Crassus, quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, vestrae potius obsecutus sum voluntati quam aut consuetudini aut naturae meae, petimus ab Antonio, ut ea, quae continet neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidisse jam dudum questus est, explicet nobis et illa dicendi mysteria enunciet? Úmysl ovšem také příčinu předstihovati může. Vůbec věty pobočné týmž pořadem, kterým na mysli tanou, též ve větu vstupují. Ten jest sloh historický, od něhož sloh řečnický liší se tím, že jednotlivé věty v souměr a v rovnováhu uvodí. Předvětí spojkami začínající latiník nejraději časoslovem zavírá, čehož ovšem nemusí šetřiti, když věta pobočná za hlavní následuje. Akkusativy s infinitivy uměšťují se právě tím pořadem jako věty pobočné.

§ 320. III. *Vázaný slovosled uvnitř věty.* 1) Nesmí státi slovo vedlé toho slova, s nímžby mohlo býti grammaticky spojováno, jestliže takové spojování místa míti nemá. Pročež slova, jichž grammatický vztah ze tvaru není dosti zřetedlný, tak postavována buďte, aby je křivě vztahovati nebylo možno.

2) Každé slovo umístěno budiž tak, aby aspoň v jednu stranu k nejbližšímu sobě slovu přináleželo. Slova přízvuku nemající postavují se tak, aby co nejpovlovněji a nejsnadněji od jednoho přízvučného slova k druhému přízvučnému převáděla a jako v přízvuku důraz tak v převádění tomto řeči lahodnost záleží. Iis enim se adolescens improvida aetate irretierat erratis (Dionysius), zde iis erratis první a poslední místo drží pro svou důležitost, jakož se ihned dále čte: ut salvus esse non posset a t. d. (Cic. Tusc. V. 21.) Po iis musí býti enim, které vždy druhého místa žádá; erratis náleží k samému irretierat, k němuž ale též iis patří, pročež slovce se, jimž se doplňuje irretierat, k iis přistaveno jest, též improvida aetate, jsouc určením přísudkovým co nejblíže k irretierat přistoupiti musí; z čeho ze všeho vyplývá postavení jmena adolescens,

jež toliko po bezpřízvučném enim se důkladu sobě náležitého nabývá; aetate a erratis jsou při samém časoslově, k němuž přísluší; improvida konečně státi musí před aetate, aby mohlo státi vedlé adolescens, jež vysvětlovati má.

3) Slovo, jež stejnou měrou náleží k dvěma slovům sloučeným spojkou et neb jinými tétéž moci částicemi, má býti postaveno tak, aby vztah tento nebyl zatemňován, na př. cognitionis *amor* et scientiae aneb amor cognitionis et scientiae neb cognitionis et scientiae amor (nikoliv ale cognitionis et amor scientiae).

4) Stejné tvary grammatické k sobě nepatřící kladou se vedlé sebe, aby se odstrkovaly a se různily: Umbra *terrae soli* officiens noctem efficit.

5) Slova neb částky větné, jež na dvě strany mají býti vztahovány, kladou se do prostředku slov, na nichž závisí: Virtus sola neque datur *dono* neque accipitur. Podobně časoslovo rádo stává mezi dvěma vztahy stejně mocnými: Homo praeclara quadam conditione *generatus est* a supremo deo.

6) Slova téhož kmene co nejblíže grammaticky možno k sobě uměšťována bývají, avšak dvě docela stejná slova vedlé sebe státi nemohou. Tedy nikoliv: alius alius videtur, nébrž: alius videtur alius. Ut ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. Vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia est.

§ 321. IV. *Vázaný slovosled v jednotlivých členech větných.* Adjectivum. Pronomen. — Především co do přívlastku, tím býti může 1) jmeno přídavné, 2) genitiv, 3) přístavek, 4) rčení příslovečné. Přívlastek obyčejně kladen bývá za svým substantivem.

1) Taktéž jmeno přídavné, o čemž svědčí ustálené formule jako: res publica, jus jurandum, aes alienum, pontifex maximus, via Appia a t. d.

2) Takž adjectivum, které nějakého nového určení přičiňuje, nikoliv ale adjectivum, které teprv tvoří substantivní pojem, pročež se také praví: příznak omezující klade se v před, příznak od jiných věcí rozeznávající klade se vzad. Bona dea = Ceres; bona dicta = vtipná propovědění, vtipkové, odtud rozdíl mezi in summo monte, na vrchu hory a in monte summo, na nejvyšší hoře, v. § 210.

3) Jmeno podstatné s přídavným svým vstupuje v celou větu a zde rozličné rhethorické a logické ohledy jiného pořádku vyžadovati mohou: Dignitatem quidem consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod cogitemus.

4) Když při každém ze dvou substantivů na sebe se vztahujících jmeno přídavné vytčeno býti má, poněvadž v nich všecka závažnost záleží, místo mívá postavení křížené neb chiastické a sice stává prvější adjektivum za svým substantivem, druhé pak před svým substantivem, když jen adjektiva nikoliv substantiva proti sobě čelí: aut fuga *turpis* aut *gloriosa* mors. Když i substantiva i adjektiva (ač hlavně tato) proti sobě čelí, prvější adjektivum kladeno bývá před substantivem, druhé za substantivem svým: Credo ego vos mirari quid sit, quod, quum tot *summi* oratores hominesque *nobilissimi* sedeant, ego potissimum surrexerim.

5) Adjektivum tím samostatněji vyniká, čím dále se od substantiva slovy mezi to vloženými odstavuje: *Tantus* est innatus in nobis cognitionis amor et scientiae. *Brevis* a natura nobis vita data est, at memoria bene redditae vitae sempiterna. *Nocturnorum* spatiorum eadem est aequabilitas quae *diurnorum*. Licet hercules undique *omnes* in me terrores periculaque impendeant *omnia*.

Těmito pravidly řídí se též adjektivní zájmena. Ille když se rovná slovům onen slavný vždy za svým jmenem kladeno bývá. Zájmena substantivná, kde zvláštní váhy nemají, často mezi dvě k sobě náležitá slova vkládána bývají: Condemnabo eodem ego te crimine. Hic me dolor angit. Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei.

§ 322. *O genitivě.* Pravidla o postavení genitivu srovnávají se s pravidly o postavování jmen přídavných.

1) Genitiv tedy kladen bývá za jmenem svým: magister equitum, tribunus plebi, magister fabrum.

2) Avšak před jmenem stává v senatus consultum, plebiscitum, neboť zde nominativu doplňujíc teprvé pojem utvořuje, jako v složených jmenech agricola, magniloquus, arefacio. Taktéž při adjektivech, s nimiž nějaké ponětí skládá: juris peritus; alieni appetens, sui profusus. Výjimky nacházejí se jen, kde závažnost řeči na adjektivum připadá: Pythagoras non *sapientem* se, sed *studiosum* sapientiae vocari voluit.

3) Jestliže moc a váha na genitiv připadá, bývá předkládán: *Stellarum* globi *terrae* magnitudinem facile vincunt. Protož i při gratia, causa genitiv předcházívá. Z té příčiny v jedné a též větě rozličné postavení místo mívá: Cogitemus *corpus* virorum fortium magnorumque hominum esse mortate, *animi* vero motus et *virtutis* gloriam sempiternam.

Též všecka druhá pravidla o adjektivě daná o genitivě platí, zejmena postavení chiastické i anaforické.

4) Taktéž bývá genitiv vkládáním jiných slov od svých jmen oddělován: *piorum* estis sedem consecuti. Má-li substantivum při sobě ještě nějaké adjectivum mimo genitiv, šestero postavení možné jest. 1) Nomen, adj., gen. 2) N. g. a. 3) A. g. n. 4) A. n. g. 5) G. n. a. 6) G. a. n., z nichž druhé po řídku nachází se. Má-li genitiv při sobě adjectivum, bývá postavení jako multorum bona civium velmi pořídku, civium bona multorum asi nikde se nevyskytá; druhých ale postavení dle potřeby lze užívati. Genitivus obj. kladen bývá za svým jmenem; před jmenem však, kde toho důraznost vyžaduje.

§. 323. *O přístavku.* Přístavek klade se vždy za jmenem svým, což vyplývá z vysvětlovací a určovací povahy jeho.

§ 324. *Určení přísudková.* Příslovce a příslovečná rčení uměšťují se před samým slovem, jež určují. Avšak příslovce, které jen nějaký poměr vedlejší neb okolnost méně vážnou pronáší, aniž v povahu přísudku působí, pooddáleno býti může, jako příslovce saepe, frustra, repente, která také vzad postavena býti mohou. Taktéž se kladou před samým přísudkem určovací pády, jež s ním v jedno ponětí splývají, jako capitis damnare, obtentui esse, quaestui habere, in obsequio habere, praesidio relinquere, poena afficere; perditum ire, cubitum ire. Za příslovečný lze pokládati ablativ porovnávací, pročež předchází, leč by protivěť a důraz jiného postavení žádaly (jako felicior Augusto, melior Trajano); quam vždy vzadu následuje. Skládá-li se přísudek ze spony a z jmena neb příčestí, shoduje se v pořádání jich latina s jazykem českým. Mezi příčestí a mezi est vkládáno bývá nějaké určení výrokové: Omne argentum ablatum ex Sicilia est. Kde se shlukuje několikero určení příslovečných, pořádají se dle bližšího neb vzdálenějšího vztahu, v kterém k výroku jsou: Ceteri in castra metu compulsi inde sine certo duce consensu militari proxima nocte relicta magna parte rerum suarum ad consulem per saltus prope invios pervenere. Do věty vždy bývají vkládána slova inquit, ait, quaeso, opinor, credo, reor, obsecro, též i spero, existimo, arbitror, není-li věta na nich zavěšena.

Vokativ kladen bývá obyčejně ke konci věty, při místě, kde se hlasem odpočívá, ano i na samém konci: Et Crassus: Nox te, inquit nobis, Antoni, expolivit hominemque reddidit. Sic se res habet, judices.

§ 325. *Předložky.* Zde jest rozeznávati dvojí postavení 1) k slovu, které na předložce zavěšeno jest, 2) k slovu, na němž ona zavěšena jest. Tento poslednější případ sluší pod § 324.

1) Předložka klade se před samým jmenem k ní příslušným.

2) Předložka však před sebe předpouští přívlastek, který má na sobě

přízvuk: omnibus in rebus; certis de causis, magna ex parte, paucos post menses (genitivy však jen, když jsou zájmen vztažných: quorum in rebus). Determinativum is bývá za předložkou: ob eam rem; jen de může za ním státi k uvarování hiatu: ea de re; zřídka in: ea in re.

3) Předložka dvouslabičná i de často, ad a post zřídka za vztažným zájmenem kladou se: quos inter; quo de agitur.

4) Předložka může státi též před genitivem a příslovcem, když jsou tyto nezbytnými doplňky slova na předložce zavěšeného: in omnium rebus, ad bene beateque vivendum. Předložka může státi vůbec před každým rčením, které může přívlastkem býti: propter nescio quam, credo, timiditatem et nocturnos quosdam inanes metus; ante Sibyllae in Italiam adventum.

5) Když táž předložka k několika slovům náleží, kteráž slova protivu tvoří, opakována bývá (v. § 206, p. 2): ut eorum et in bellicis et in civilibus officiis vigeat industria. Tak obyčejně při aut — aut, nec — nec, non solum — sed, non minus — quam, ut — sic a t. d.

6) K me, te, se, nobis, vobis, quo, qua, qui, předložka cum vždycky přivěšována bývá, obyčejně též ke quibus.

Zapřísahací per toho dopouští, aby osobné zájmeno předcházelo před pádem na spojce zavěšeným: Nolite judices per vos fortunasque vestras, per liberos (zde jest oro při akkusativě vos vynecháno) inimicis meis dare laetitiam. Akkusativ na per zavěšený tímto postavením anakoluthicky vymizeti může: Per ego te, fili, quaecunque jura liberos jungunt parentibus, precor.

§ 326. *Spojky.* Spojky právem v čele věty stávají; avšak 1) vždycky ve větě držívají místo druhé enim, autem, vero, que, ve, tázací ne, quoque, obyčejně tamen, větším dílem též igitur; naproti tomu itaque stává v předu; důrazné ergo jinde než v předu stávati nesmí. Quidem, demum jsou příslovce, pročež vždy stávají za slovem, přízvuk majícím.

Pozn. 1. Igitur též po několikátém slově následovati může.

Pozn. 2. Autem, enim, igitur, sejdou-li se s bezpřízvučnými est neb sunt, stávají na místě třetím, est na druhém, když první slovo zvláštní přízvuk má; stávají však na druhém místě a est na třetím, když přízvuk leží na slově následujícím: 1) Perspicuum est enim, quanta in singulos reges rerum bonarum et utilium fiat accessio. 2) Triste enim est nomen ipsum carendi.

Pozn. 3. Poněvadž quidem, quoque vždy za samým slovem, k němuž se vztahují, následovati musí, slovce autem, enim, vero a t. d. teprvé třetí místo držeti mohou: Id quoque enim traditur.

2) *a*) V prostomluvě předcházejí at, attamen, verum, sed, et, atque, nam, namque, etenim, cur, quare, quamobrem, dummodo, sin, neque.

Pozn. 4. Namque již Livius často na první místo neklade.

b) V předu stávají též quum, quod, quia, quoniam, quo, quominus, quin, ut, ne, dum, si, nisi, etsi, etiamsi, quamquam, quamvis, avšak důraznějšímu slovu předního místa ponechávají, v. § 314. Odtud pravidlo, že přiřaďující spojka věty hlavní, tedy spojka větu hlavní s větou vedlejší spojující, předchází před spojkou podřaďující, tedy před spojkou, která pobočnou větu od věty hlavní odděluje. § 314. Naproti tomu spojky přiřaďující, které vždy druhé místo drží, jako enim a t. d. stávají za podřaďujícími: si enim, quum autem etc.

Pozn. 5. Dum, quum, quia, si etc. zájmeno, které se vztahuje na větu předcházející, vždy před sebe předpouštějí, ale tak, aby věta pobočná předcházela před větou hlavní, což plyne z hlavního pravidla § 314: Haec tu Eruci tot tanta si nactus esses in reo, quamdiu diceres. Taktéž staví se zájmeno vztažné před vztažným: Qua virtute praediti qui sunt, soli sunt divites.

Pozn. 6. V přiřaďujících větách pobočných spojky svá místa střídají: qui aut — aut qui; qui primum — deinde qui.

O figurách skladebních.

§ 327. Figury (σχήματα) skladební jsou: 1) Ellipsis (výpustka) vynechání jmena, jehož z řeči spojité snadno domysliti se a doplniti lze, jako: Paucis te volo (sc. alloqui). Di meliora (dent). Sus Minervam (docet). Manum de tabula (tolle). Ad Castoris (t. j. aedem). Per Varronis (fundum).

2) Brachylogia, syllepsis krátkomluv, záleží v skracování a stahování celých vět, i jest rozdílna od ellipse, při které jedno určité slovo doplňováno bývá: Beate vivere alii in alio (sc. ponunt) vos in voluptate ponitis. Ne illam quidem consequuntur quam putant (se consecuturos) gratiam. Nostri graece fere nesciunt nec graeci latine (sciunt). Ingenia nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt.

3) Pleonasmus (nadplněk, nadbytek) ta řeči způsoba, v níž se užívá více slov, než jich k pouhému porozumění mluvnicky jest zapotřebí, byl by vlastně vždycky chybou, když by řeči nedodával moci a důkladnosti: cum parvulis filiolis; ante providit; deinde postea.

4) Zeugma (spřežení) ten řeči tvar, kdež slovo k dvěma pojmům se připojuje, ačkoli vlastně jen jednomu z obou hodí se: Torquem et *cognomen induit*; pacem an bellum *gerens*.

5) Hysteron proteron, kdež se něco naposledy praví, co prvé mělo pověděno býti: Moriamur et in media arma ruamus. Virg. Ae. 2, 353.

6) Enallage. *a*) Heterosis, vyměnění určitého výrazu neurčitým: Poenus místo Hannibal. *b*) Antimeria, postavení částky řeční jedné místo druhé: Magni mea interest hoc tuos omnes scire, ut intelligant, omnia *Ciceronis* patere *Trebiano* (o. mea p. tibi). *c*) Antiptosis, zdánlivé pádu za jiný pád postavení, jako: caput urbibus místo urbium. *d*) Hypallage, zaměnění obyčejného vztahu dvou jmen vztahem neobyčejným: nimiae gloriae cupiditas; violati hospitii foedus. *e*) Prolepsis adjectivi, básníkům obvyklá, přikládá jmenu podstatnému vlastnost, která jemu teprvé časoslovem přichází: submersas obrue puppes. *f*) Hyphenallage jest stažení příslovce s jmenem podstatným v jediný pojem: Quaeris quid cogitem de obviam itione.

7) Syllepsis jest dvou vět v jednu větu sebrání, jako: pater et mater cari, a náleží buď k brachylogii v 2., aneb k vazbě dle smyslu (synesis, constructio ad sensum), ve které se neshoduje význam slova s mluvnickou formou jeho, jako: turba ruunt.

8) Anakolouthon (*ἀν — ακολουθέω*), kdež konec věty s vazbou na začátku postavenou neshoduje se, čehož příčinou bývá do věty vložené mezivětí, které jest-li delší, tehdy osnova řeči opravovacími neb zavíracími částicemi sed, verum, tamen, igitur, ergo, itaque — též časoslovem inquam bývá dotkávána: At vero etiam tum Catone vivo (qui annos quinque et octoginta natus excessit e vita, quum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixisset, quam etiam orationem scriptam reliquit); sed vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt.

Pozn. Attractio, přítah, kdež se některé slovo ve větě mluvnicky řídí vazbou věty následující, může za anakolouthon považován býti. O přítahu při infinitivě v. § 293; při zájmeně vztažném § 131. V otázkách nepřímých podmět věty tázací časoslovem sentiendi neb declarandi bývá přitahován do věty hlavní, kdežto se mění v akkusativ: Rem vides quomodo se habeat. Přítah podmětu věty předmětné do věty hlavní: Constituendi sunt qui sint in amicitia fines et quasi termini diligendi, místo constituendum est qui.

9) Hendiadys neb hendiadyoin (*ἓν διὰ δυοῖν*) nazývá se figura, kterou složitý pojem ve dvě částky své rozkládá se. Sbíhá se při jmenech, časoslovech i příslovcích: natura pudorque, přirozený stud; fingere et construere nidos, uměle stavěti; virtus clara aeternaque (věkoslavná) habetur; acute arguteque conjicere, nad míru bystře.

10) Asyndeton (*α — συν — δέω*) opouštění slučovacích spojek (copulativae, adversativae, conclusivae), slouží k mocnějšímu vytčení částek větních proti sobě čelících: Dictitabat Miloni consulatum eripi non posse, vitam posse. Asyndeticky kladou se 1) dvě stejnorodná slova, jež se takto v jeden pojem slučují, *a*) kdež každé jednu částku

vyslovuje: patres conscripti; ferro igni; *b*) kde slova obsahují protivy, které vespolek jednotu vyšší představují: vendendo emendo (trhem), conducendo locando (nájmem); *c*) kde slovo druhé mocnější jest: aderant amici propinqui; senator captivus, perjurus consularis. 2) Při třech stejnorodých slovech místo mívá asyndeton neb polysyndeton, dle toho, chce-li mluvící buď zrychliti neb zadržovati postup řeči své. 3) Čtyři slova v asyndetickém spojení po dvou ve dva členy sstupují se, totéž děje se při šesti slovech neb při počtu ještě větším. Jest-li členův tré, třetí člen spojkou que se připojuje, nikoliv spojkou et, když třetí člen jest podřízený anebo veškerou věc v jednotu zahrnuje. Taktéž děje se při členech pěti: Iis etiam, qui vendunt emunt, conducunt locant, contrahendisque negotiis implicantur (v obchodní svazky se pouštějí) justitia ad rem gerendam necessaria est. Po výčtu slovce alii, ceteri, reliqui asyndeticky kladena bývají. Jako jednotlivá slova, tak též věty asyndeticky a to obyčejně s anaforou kladeny bývají.

Pozn. 1. Kde jmena dvou konsulů rok oznamují, spojkou et slučují se, jestliže k nim předjmení scházejí; asyndeticky kladou se, uvádějí-li se s předjmením.

Pozn. 2. Polysyndeton všecky členy spojkami slučuje, o účinku jeho viz asyndeton 2.

11) Anaphora. S asyndetem spojena jest anafora, ježto jí toliko stává se věcí možnou, by členové, mezi nimiž spojek není, od sebe rozeznávány byly. Anafora jest opětování 1) téhož slova na začátcích několika vět neb členů větných za sebou následujících neb se vespolek na sebe vztahujících, 2) téhož gramatického tvaru na začátcích několika vět neb členů větních a t. d.: sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu. Ausi sunt transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum.

12) Chiasmus (nazván dle řeckého písmene *X*) jest členu proti členu obráceným pořádkem postavení: *Cornibus* tauri, apri *dentibus*, *morsu* leones se tutantur.

Pozn. Tato figura jest nad míru mnohotvarná, a ježto se obyčejně s anaforou a s asyndetem spojuje, nesčíslných obměn schopna: Luget senatus, maeret equester ordo, tota civitas confecta senio est (chiasmus i anafora).

13) Epiphora (conversio) opětování téhož slova na konci několika vět po sobě: Doletis tres exercitus populi Romani interfectos. Interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives. Eos quoque eripuit Antonius Auctoritas hujus ordinis afflicta est. Afflixit Antonius.

14) Symploce jest sloučení anafory a epifory: Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio.

15) Epizeuxis jest důrazné téhož slova opakování: Fuit, fuit ista quondam in republica virtus.

16) Climax, gradatio, vystupování od méně důležitého k důležitějšímu, stupňování: In urbe luxuries creatur, ex luxuria existat avaritia necesse est, ex avaritia erumpat audacia, inde omnia scelera ac maleficia gignuntur.

Pozn. Vazba nápodobená dle jazyka řeckého, která v latině obdoby nemá, slove graecismus; archaismus jest zastaralý tvar neb zastaralé rčení; soloecismus nazývá se mluva chybná, sprostá a pokažená.

O měření slabik.

§. 328. Pravidla obecná. Slabika bývá dlouhá 1) svou samohláskou, 2) souhláskami:

1) Všecky slabiky s dlouhými samohláskami jsou dlouhé (k souhlásce při tom nehledíc), tedy rēs, mensās, nōminare. Dlouhé jsou a) všecky dvojhlásky, b) samohlásky stažením dvou samohlásek vzniklé: cōgo (coăgo) jūnior (juvenior) mōmentum (movimentum); mī (mihi) tibīcen (tibĭĭcen), fructūs (fructuis), c) přehlásky dvojhlásek: inīquus (aequus), accūso (causa).

§ 329. Všecky slabiky krátkých samohlásek, v nichž za samohláskou dvé nebo více souhlásek anebo souhláska dvojitá následuje, dlouhé jsou polohou (positione), neboť dlouhými býti přestávají jak mileby dvě souhlásky za nimi nenásledovaly. Texi, tego; răptum răpio.

Pozn. Před *J* slabika se dlouží; z toho vyňata jsou složení jako: bĭjugus, quadrījugus; *i* před *v* jest dlouhé: deus, dīvus.

b) Muta cum liquida tekutá souhláska za němou v též slabice postavená nečiní plné polohy, nébrž jen slabou (positio debilis), i nedlouží: tenĕbrae, pătris, árbĭtror, lugŭbris; slabiky takové v prostomluvě krátce vyslovují se, u verších pak mohou i krátce i dlouze měřeny býti.

NB. Ovšem ale muta cum liq. slabik již dlouhých neskracuje, tedy matris, fratris, od mater, frater; ale pătris ano jest od păter.

Pozn. Němá a tekutá k též slabice nepatříce polohu spůsobují: āb — reptus.

Pozn. Hláska *h* se neváží za souhlásku, qu jest souhl. jednoduchá ădhuc, equus.

§ 330. Všecky otevřené slabiky, za nimiž samými v témž slově samohláska (nebo *h*) přichází, krátky jsou (vocalis ante vocalem brevis est, corripitur): mĕus, pĭus, trăho, vĕho. Též ae v prae se skracuje: praĕăcūtus.

Ale dlouhé jsou 1) genitivy v īus: illiūs, unīus.

2) genitivy a dativy v ei 5ho sklon., před nimiž předchází samohláska diēi.

3) Vocativy jako Cāi, Pompēi od Cajus, Pompejus.

4) Citoslovce ēheu, ohē, o! před samohláskami jsou i dlouhé i krátké, též eīa.

5) *i* ve tvarech časoslova fio jako: fīo, fīam, fīebam, atd. leč kde za druhou samohláskou jde *r*: fĭerem, fĭĕri.

Všecky dlouhé samohlásky, nechať jsou v slabice kterékoli, tedy i v koncovkách, vyslovují se dlouze, všecky krátké byť byly v slabikách položením dlouhých, vyslovují se krátce.

Krátká koncová samohláska položením dlouhou nikdy státi se nemůže: sideră spectat; nemorosă Zacynthus; membră draconis.

§ 331. *Pravidla obzvláštní. 1) O časoměře slabik kmenových.* Každá kmenová slabika jest anebo dlouhá anebo krátká jakož vyměřují svrchupsaná pravidla, která kdež nedostačují, časoměrné kolikosti jen z básníkův určiti lze.

2) Časoměra kmenových slabik ve sklánění, v odvození a v skládání:

A) V skloněních a v časováních kmenová slabika podržuje míru svou: lĕgo lĕgebam; dūco dūcebam, dŭcis, dŭci, dŭcem etc.

Zdánlivé jsou výjimky a) jednoslabičná jmena; jako: lăr, lăris, anebo kde v pádech positio vzniká neb zaniká, jako remex, remĭgis; judex, ĭcis; Arabs, Arăbis neboť přitom hláska kmenná nemění se.

b) v časování 1) dvouslabičná perfecta a supina, jež jsou vždycky dlouhá, i když kmenná slabika v čase přítomném krátká jest: ăgo ēgi, lĕgo lēgi, vĭdeo vīdi, jŭvo jūvi jūtum.

Pozn. 1. Vyňato jest sedm minulých časů: bĭbi, dĕdi, fĭdi, stĕti, stĭti, scĭdi, tŭli a 10 supin: dătum, rătum, sătum, ĭtum, lĭtum, cĭtum, quĭtum, sĭtum, rŭtum, stătum (od sisto; od sto jesti stātum) a z nich složená.

2) Perfecta a supina, v nichž před si, sum, tum souhláska vymizevši zdloužením samohlásky nahrazena jest: divĭdo divīsi, divīsum.

3) Perfecta a supina, v nichž posice nastala: tĕgo, texi, tectum.

Pozn. 2. Perfectum pŏtui má v přítomn. čase possum (pŏtissum) gĕnui gigno (gĭgĕno) pŏsui pōno (pŏsĭno).

Dăre, vyjmouce dā i dās, všude má krátké ă.

Tvary časoslovné od tvarů základných (praes., perfect., sup.) odvozené podržují míru tvarů základných, tedy mŏveo, mŏvebam, mōvi mōveram, mōtum mōturus.

B) V odvozování kmenná hláska se nemění: fīdus, infīdus, fīducia (od fīdo); fĭdelis, perfĭdus (od fĭdes). Výjimky: hŏmo — hūmanus; lĕgo — lēx, lēgis; păciscor — pāx pācis; rĕgo — rēx, rēgis, rēgula; nŏta — nōtus, — dīco — dĭcax; dūco — dux dŭcis; lăbor; lābi — lăbare; sĕcus — sēcius; sĕdeo — sēdes, sēdulus; suspĭcor — suspīcio; tĕgo — tēgula; vŏco — vōx, vōcis; lūceo — lŭcerna; mōles — mŏlestus; sōpio — sŏpor.

V složeninách kmenná slabika drží svou prvotnou míru i když samohláska proměnu vzala: vŏlo advŏlo, scrībo conscrībo, caedo occīdo, fauces suffōco, claudo occlūdo.

Avšak od jūro jest pējĕro; od dīco maledĭcus, fatidĭcus, causidĭcus; nūbo, innŭba, pronŭba.

Složená s facio mají ē i ĕ jako tĕpēfaciet i tĕpĕfecit, pătēfiet i pătĕfit; vždy vălĕdīco a venēfĭcus.

V složených slovech předložky podržují míru svou: āmitto, ēmitto, dēmitto, prōmitto, ăbeo, ŏbeo, ŏmitto, ŏperio (též ăperio), praetĕreo.

Pro bývá skracováno zejmena před *f*. prŏfanus, prŏfari, prŏfestus, profĭciscor, prŏfiteor, prŏfugio, prŏfundo, prŏcella, prŏnepos, prŏpago, prŏpello, prŏtervus.

Nerozlučné částice dī (místo dis), sē, vē jsou dlouhy, rĕ, rĕd, nĕ krátky: dīduco, sēduco, vēcors, rĕduco, rĕdeo, nĕque, nĕqueo, nĕfas; též nĭsi. Podobně trā s trāns jako trājicio. Výjimky: dĭsertus, dĭrimo; rēcido (reccido) obyčejně též rētulit, rēpulit, rētudit, rēligio (též rettulit, reppulit, rettudit, religio); rēliquiae (relliquae), nēquam, nēquidquam, nēquaquam, nēmo, nēdum, nēve.

Též v částicech mnoho skracováno jako: quăsi, quĭdem, utĭnam, utĭque, sĭcŭtĭ, (ale vĕlŭtĭ) ubĭnam, sĭquidem, quandŏ quidem, nĭsĭ, hŏdie, (hō [c] die); ale ubīcunque, ubīque, ubīvis, sīqua, sīquando.

Kde tvar pádu zřetedlně rozeznáván, zůstala i míra jeho, tedy tantīdem, quīlibet, utrīque, ūtrōbique, postrīdie, ale quŏtĭdie; taktéž tvary slovesné jake vidēlicet, īlicet, scīlicet.

Vazna v slovech složených jest krátká ĭ, ŏ, ŭ, jako magnĭloquus, tubĭcen; anguinŏlentus; trucŭlentus.
Dlouhé jest ī v složených s dies: merīdies, bīduum, prīdie, postrīdie.

§ 332. 3) Časoměra slabik ohybacích. A) Časoměra slabiky předposlední.

a) Nomina. Genitiv v ius má *i* dlouhé. Genitivy v arum, ērum, orum jsou dlouhé, též dativy v abus, ebus, obus; ale dativy v ibus, ubus jsou krátké, vyjmouce būbus, sūbus. § 35.
Z tvarů superlativních imus má krátké *i* vyjmouce prīmus, imus; tedy optĭmus, doctissĭmus; emus má dlouhé *e*: extrēmus, suprēmus.
b) Verba. Rozeznávací hlásky 1ho, 2ho, 4ho časování *a*, *e*, *i* jsou dlouhé: ābo, ēbo, ībo, ābam, ēbam, ībam, tedy ābamus, ābamini etc. Pročež jsou dlouhé též: āvi, ēvi, īvi. Dlouhé jest *a* v plur. imperf. laudabāmus, erāmus etc.

Dlouhé jest ē ve všech přípojcích konjunktivných: laudēris, laudēmus, laudēmini; laudarēmus, legerēmus, laudarēris, legerēris, legerēmini etc.; ve všech časech budoucích: legēmus, audiēmus, legēris, audiēris etc.; ve všech imperfektech ēbam, legēbam, audiēbam etc. a v 3 os. perf. ērunt, ēre.

Krátké jest ĕ ve tvarech od perfekta odvozených v ĕrim, ĕram, ĕro, pročež i ĕrimus, ĕrāmus; v 2. os. indic. fut. pass. 1. a 2. časování laudabĕris, docebĕris; v 2. os. ind. praes. pass. 3. časování legĕris, v inf. legĕre, imperat. legĕre, imperf. legĕrem, legĕrer.

Krátké jest ĭ, kde není rozeznávací hláskou 4. časování neb kde jest konjunktivem (audīmus, sīmus, velīmus); tedy legĭmus, amabĭmus, docebĭtis, legĭmĭni; vēnĭmus perf., ale vĕnīmus praesens.
Obojetné jest ve fut. exact. rīmus, rītis.
Dlouhé jest *o* tvaru imperativného v tōte: laudatōte.
Dlouhé jest *u* v časoslovném adjektivě v ūrus.

§. 333. B.) *Časoměra koncovky* a) Ve slovech několikoslabičných jest 1) *a krátké* v nomin., vokat., akkusativě: mensă, poemă, ovă, aeră, cornuă.
Dlouhé v ablativě: mensā, quātenus; v časoslovech trigintā; v imperativě laudā; v příslovcích nesklonných (neb jsouť ablativy): contrā, extrā, infrā, intrā, ergā, suprā, anteā, posteā (ale post eă), vyjmouce eiă, ită, quiă.
2) *e* krátké jest; však dlouží se v ablativě 5. sklonění: diē, a v imperativě 2ho časování: docē; v příslovcích, jež pocházejí od adjektiv v us, jako doctē, ferē, fermē, ohē. Krátké jest v bĕnĕ, mălĕ; infernĕ, supernĕ.
3) *i* jest dlouhé; krátí se jen v nĭsĭ, quasĭ; mihī, tibī, sibī, ibī, ubī; ale vždy utī místo ut; cui měří se za jednoslabičné.
4) *o* jest dlouhé; krátí se jen v egŏ, duŏ, modŏ, citŏ, immŏ.
5) *u* jest dlouhé; *y* krátké.
b) Ze slov několikoslabičných souhláskou zavřených šetřiti jest nejprvé na ta, jež se končí hláskou *s*. Má-li *s* před sebou souhlásku jako *x*, ns, bs, ps, rs slabika dlouhá jest polohou; má-li *s* před sebou samohlásku, jest

1) as dlouhé bez výjimky.
2) es dlouhé jest, kromě v nominativech v es, jichž genitivy jsou ĕtis, ĭtis, ĕdis, jako segĕs, equĕs, obsĕs, avšak dlouhé jest v nominativech, jež před es mají *i* jako abiēs, ariēs, pariēs, ĕtis a v pes, pročež i bipēs. Dlouhé es má Cerēs, ĕris. Krátké jsou složeniny časoslova es, jsi: abĕs, adĕs, potĕs; krátká též předložka penĕs.
3) is jest krátké; dlouhé jsou nominativy Quirīs, Samnīs. gen. ītis; dativy a ablativy plur. též se dlouží: mensīs, servīs, nobīs, pročež forīs, gratīs (gratiis);

dlouhá jest 2. osoba sing. 4ho časování audīs plur. ītis a konjunktivů v im: sīs, velīs, malīs, nolīs; pak fīs, vīs (tedy quamvīs).

Za krátké i za dlouhé lze užívati tvarů jako amaverīs, douceris, jež se měří v čísle množném ītis a ĭtis.

4) os jest dlouhé, kromě v compŏs mocen, impŏs bezmocen gen. ŏtis, též exŏs bezkosten (od ŏs, ossis).

5) us jest krátké; dlouhé však v nominativech, kterýchž genitivy jsou ūtis, ūdis, ūris t. j. jichž genitivy podržují dlouhé *u*; též v gen. sing. a v nom. acc. voc. plur. sklonění 4ho.

NB. Nikoli tedy *s* nečiní slabik dlouhých, nébrž samohláska. Všecky druhé koncovky nechť se zavírají souhláskami kterýmikoli, jsou krátky: donĕc, illŭd, consŭl, laudĕm, carmĕn, forsităn, patĕr, laudŏr, laudĕr, laudatŭr, honŏr, vultŭr, capŭt, laudăt. Ano tudíž i scĭn, aĭn, vidĕn ze scisne, aisne, videsne.

Dlouhé jsou alēc rosol, liēn slezeň i ablativy sesílené hláskou c (e) illōc, illāc, illīc etc.

2) Z jednoslabičných slov a) zavřená samohláskou jsou dlouhá: ā, ē, nē aby ne, mē, tē, sē, dā; jen přípojné částice quĕ, vĕ, nĕ, tĕ, cĕ, psĕ, ptĕ a střední quă jsou krátké.

b) souhláskou zavřených jest čtvero.

1) nomina jsou dlouhá ōs ōris, sōl sōlis, vās vāsis, mus, dos, vis, sus, grus, plus, i když kmenná slabika krátká jest: bōs, pēs, sāl, pār, lār, bŏvis, pĕdis, sălis, păris; krátká jsou jen ta, jimž v genitivu o jednu souhlásku přibývá: fĕl, mĕl, ŏs ossis, cŏr a vir.

2) Zájmena řídí se pravidly o koncovkách, tedy ĭs, ĭd, quĭs, quĭd, quŏd, quŏt, tŏt — ale quīs místo quibus, quōs, quās, hōs, hās; avšak hic v nom. jest obojetné, příslovce hic jen dlouhé, hoc abl. a accus. jsou dlouhé.

3) Časoslova i a) imperativy podržují časoměru kmenné slabiky své dīc, dūc, făc, fĕr; b) druhé formy drží se pravidel obecných: dās, flēs, scīs, sīs, dăt, flĕt, scĭt, sĭt, ĕs od sum, ēs od edo, jím.

4) Částice, z nichž jsou dlouhé en, non, sin, quin, cras, cur a všecky v c mimo nec, tedy: hic, huc, sic — ac se nenachází před samohláskou; krátké jsou: ab, ad, an, sed — in, vel, ut, et — at, nec, cis — ob, pol, bis — sub a per — sat i ter.

Rhytmika a metrika.

§ 1. Rhytmus, takty, rhytmika, metrika.

Rhytmus vlastně jest možný jen tam, kde jest pohybu nějakého, když totiž čas pohybem tím vyplněný rozkládá se v čitedlné doby, tak že v posloupnosti dob těch určitého pořádku znamenati lze. Doby tyto citu našemu naskytují se nejmocněji při pochodu a při tanci, taktéž při zpěvu neb hudbě, jimiž se pochod neb tanec doprovází, a slovou takty.

Rhytmika zanáší se pouhými dobami neb formami útvarů taktních, v kterých se pohybuje umění básnické a hudební.

Metrika ukazuje, kterak se užívá mluvy co látky k zplozování rhytmu, jehož nám vrozený pocit vzbuzuje se v mluvě posloupností slabik na takty rozdělených.

§ 2. Kvantita, náhlasí, přízvuk.

Slabiky jedné každé řeči jsou zvuky neb tony, při nichž, jako při notách hudebních, znamenáme a rozeznáváme: velikost neb délku času k vyslovování jich potřebného (quantitas), sílu hlasu kterým se tón pronáší, kterou náhlasím (intonací) nazývati chceme; a hlasu při tom povýšenost, na níž se přízvuk (přípěv, accentus) zakládá.

O přízvuku v. § 5. O kvantitě v. § 328 a potomní až do § 333.

§ 3. Důklad neb důraz slovný, d. větný. Přestávky mezislovné a mezivětné.

Co do náhlasí, slabiky kteréhokoli slova s touž silou se nepronášejí, nébrž jedné slabice v každém slově připadá nejvíce hlasu neb největší náhlasí, největší důraz neb důklad (ictus). Tento hlavní důklad sobě znamenejme bodcem (˙) nad slabikou postaveným. V notách hudebních na to užívají znaménka (>), kteréž ale na začátku jednotlivých taktů proto opouštěno bývá, že se tam samo sebou vyrozumívá. Jsou tedy důklady v slovech sláva ♩̆ ♩ neb —̇ ⏑; vydám ⏑ —̇, kráčím —̇ —, domus ⏑̇ ⏑, cursu, pōmum.

V delších slovech rozeznáváme kolikero důkladů mocnějších a slabších; i postavíme-li po třech bodcích na nejmocnější, bude: neprodám ⏑⁝ ⏑ —̇, příkladně —⁝ —̇ ⏑, nepodařený ⏑⁝ ⏑ ⏑̇ ⏑ —̇, vysokomyslnost ⏑⁝ ⏑ ⏑ ⏑̇ ⏑ —̇, milosrdenství ⏑⁝ ⏑ ⏑ —⁝ —̇, dlouhočekanlivější —⁝ ⏑ ⏑ —̇ ⏑ —⁚ —⁝.

Nižádné slovo nemá dvou hlavních důkladův, ovšem ale míti může dvou důkladů stupně druhého nebo třetího.

2) Nad důklady slovné vyniká důklad větný. Každá zajisté věta jeví se sluchu jako celost sjednocená tím, že v ní jeden hlavní důklad převládá, tak jako každé slovo přičiněním hlavního důkladu jednotou býti se jeví.

Mimo to od sebe oddělována jsou slova přestávkami přeskrovnými, věty ale přestávkami většími, jež znaky mezivětnými v písmě znamenáme. Co do jednotlivých slov, oněmi důklady a slovnými přestávkami (jež čárkami znamenati chceme) rozeznáváme věty jakož jsou:

„Bylo darmo chlebův dosti, t. j. ⏑̇ ⏑, —⁝ —, ⏑̇ —, —̇ ⏑ a „Bylo darmochlebův dosti ⏑̇ ⏑, —⁝ —̇ ⏑ —, —̇ ⏑.

Dále ve větě: „V ruce tvé poroučím ducha svého“ důklady takto budou označeny: ∪ ∪, ⊥̇, ∪ ⊥ —, ∪ ∪, ⊥ ∪

Zde důklad slabiky -rou- jest vedlejším, ješto v slově „poroučím“ samém o sobě důkladem hlavním byl.

3) Avšak obvětí mluvnická nemají ani jednoho důkladu hlavního, jenž by nad druhé důklady všecky podstatně vynikal; nébrž každá věta v nich má svůj hlavní důklad o sobě.

V ruce tvé poroučím ducha svého; nebo síla má ty jsi, t. j.
∪ ∪ ⊥̇, ∪ ⊥ —, ∪ ∪, ⊥ ∪; ∪ ∪, ⊥ ∪ ⊥, ∪̇, ∪.

Náhlasí pravopisem latinským znamenáno nebývá. Rhytmické důklady nejsou v nižádném spojení s přízvuky.

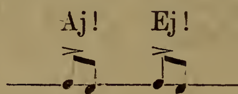
Prvotně důkladové připadali z většího dílu kmenným slabikám slovným; avšak záhy již k mluvnické ceně slabik nehledíc, nejraději s dlouhými slabikami, jakož i se slabikami přízvučnými spojováni jsou.

§ 4. Přízvuk ostrý, střední, klesavý.

K nauce o přízvuku v § 5 obsažené dokládáme, že jest v latině mimo přízvuk ostrý 2) přízvuk střední, to jest obvyklá poloha hlasu, kterou největší díl slabik pronášíme. Poznamenáme-li střední přízvuk notou mezi dvěma čárami a přízvuk ostrý notou na čáře vyšší, bude

3) Přízvuk klesavý (accentus circumflexus) poznáme nejlépe v češtině z částic, jimiž pronášíme své podivení, úsměšku jakéhosi k tomu přiměšujíce:

V latině připadá na slova jednoslabičná s dlouhou samohláskou: rêx, môs, fôns, dôs, flês, fîs.

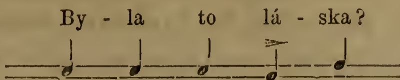
Ve slovech dvouslabičných, má-li první slabika samohlásku dlouhou, druhá krátkou, slabika první pronáší se přízvukem klesavým: Rôma, pôma, vîxit, rêges.

Tudy též ve slovech trojslabičných, jež mají v předposlední slabice samohlásku dlouhou a v poslední slabice krátkou, dostává předposlední slabika přízvuk klesavý: Românus, ale Rómŭlus; Románī.

Poznam. V jazyku českém šetříme též přízvuku těžkého (accentus gravis) v tázacích větách, když za slabikou, která má hlavní důklad, ještě slabiky následují. na př.:

Někdy také na slabiku za těžkým přízvukem následující klademe přízvuk ostrý, jenž pak důkladu pozbývá:

Povážíme-li, že ani v češtině důklad (ictus) s přízvukem ostrým nevyhnutelně nesplývá, porozumíme, že verš latinský naskrze s přízvuky prostomluvy vyslovován býti má. Jest tedy vyslovovati:

Mu - sa mi - hi cau - sas nu - me - ra quo nu - mi - ne lae - so etc.

Virg. Aen. I.

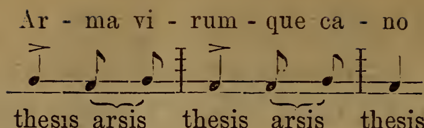
§ 5. Druhy taktů. Těžká doba taktní. Dlouhá slabika čemu jest rovna. Nástup, zdvih. Rozvod. Povaha taktů mění se důkladem. Předrážka.

1) Takty (pedes) jsou trojího druhu: 1) sudé (rhythmus par), 2) dvojnásobné (rhythmus duplex), t. j. naše takty třidílné, jež dělíme-li na dvé, jeden díl bude dvojnásobinou prvního — ◡ (1) | — — (2) neb — — (2) | — (1). 3) půldruhanásobné (rhythmus sescuplex), t. j. takty pětidílné, jež staří na dvé rozkládali takto: — — (2) | — — — (3) neb — — — (3) | — — (2).

2) První nota v taktu má důklad hlavní a proto dlouhou slabikou počínává. Důklad ten slove též těžkou dobou neb částkou taktní. Dlouhá slabika rovná se dvěma krátkým: — = ◡ ◡.

Na slabou neb lehkou dobu taktní připadávají slabiky krátké, místo nichž ale též dlouhá býti může, poněvadž každá dlouhá náhlasím pronášena býti nemusí. Pročež ♪ ♪ (–́ ◡ ◡) i ♩ ♩ jsou oba pravé takty $^2/_4$né.

Těžká doba taktní slula thesis (nástup), poněvadž dávajíce takt dupáním neb rukou udeřováním těžkou dobu taktní oznamovali; lehká doba taktní, při které nohu pozdvihovali, slula arsis (zdvih).

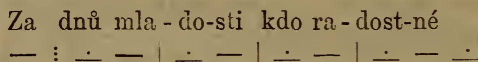
Novější naopak zvykli, těžkou dobu taktní nazývati arsis a lehkou thesis. Od pravidla prvotního, že v nástupu dlouhé, ve zdvihu krátké slabiky býti mají, znenáhla jest upouštěno na př. v $^3/_8$ taktě místo ♩ ♪ kladli též ♪ ♪ ♪, t. j. ♩ = ◡◡. Na místě slabiky dlouhé kladeny byly dvě slabiky krátké, což slove rozvod (διάλυσις). Dále i dvě krátké doby (ve zdvihu) mohly v jednu délku změněny býti na př. ♩ ♩ místo ♩ ♫, což slove stažením a v metrice psáno bývá ◡◡.

V šestiměrech sluší spondeje pokládati za vzniklé stažením daktylův a takto znamenati:

4) Jako v hudbě při stejné rozsáhlosti taktů rozličnost důkladů povahu taktní proměňuje (srovnej na př. třídílný takt valčíku ⏊ — — a mazurky ⏊ — ⏊); rovněž i v rhytmice vůbec v taktech co do počtu dob stejných rozličné poměry důkladův býti mohou. Tak lze na př. ♩ ♫ pronášeti důklady ⏊ ◡ ◡ neb ⏊ ◡ ◡.

5) Každý nápěv a tudy ani každý verš plným taktem a tedy důkladem nezačíná; často předcházívá slabá doba taktní, která předrážkou (anacrusis) slove, na př.

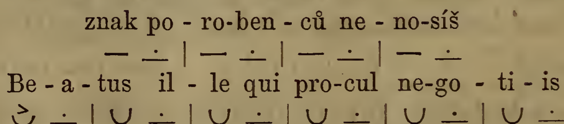

Pravidlem jest, že předrážka jen zdvihu rovna býti smí, nikoliv ale větší býti nemůže; též obyčejně ani menší nebývá, tedy:

Jen slabika „nedoměrná“ (irrationalis) (v. § 9), kterou znaménkem > označovati budeme, přečasto předrážkou býti může.

6) Staří činili přísný rozdíl mezi verši s předrážkou a bez předrážky, při tom ale, poněvadž předrážku od taktu neoddělovali, do taktu ji počítajíce, v takty chybné ubíhali, na př.

I rozeznávali dva druhy taktu $^3/_8$ho: trocheje (⏊ ◡) i jamby (◡ ⏊); ale důklady v nich stejně připadají, oddělíme-li předrážky, pročež také verš jambický píšeme:

◡̀ : ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∪ | ⊥ ∧ ‖
(∧ znamená přestávku osminnou.)

§ 6. O základních tvarech taktových.

1) Rozsáhlost, členitost a náhlasí určuje podstatu každých taktů. Co do rozsáhlosti rozeznáváme takty $^3/_8$ —, $^4/_8$ —, $^5/_8$ —, $^6/_8$. Členitost neb článků způsoba však na př. v taktě šestiosminném rozličná býti může: může dělen býti v nástup tří osmin a ve zdvih $^3/_8$ ⊥ ∪ ⊥ ∪ a tehdy slove taktem $^6/_8$; anebo v nástup $^4/_8$ a ve zdvih $^2/_8$ ($^4/_8 + ^2/_8$) a tehdy se nazývá taktem $^3/_4$ným. Takt $^6/_8$ jest takt sudý (rovný), poněvadž nástup i zdvih rozsahem stejny jsou, takt $^3/_4$ jest lichý (nerovný).

Též náhlasím takty rozsahem stejné mohou různiti se, na př. ⊥ ⊥ | a ⊥ ⊥ |.

2) A. Taktové sudí (rhythmus par neb genus par).

I. ⊥ ∪ ∪ neb ♩ ♫ dactylus (na př. paenula).

Jest to takt $^4/_8$-ný se slabým důkladem vedlejším.

Tvar s důkladem staženým nazývají obyčejně nepravě spondejem (spondeus).

II. ⊥ ∪̇ ∪, ⊥ ⊥, ∪̇ ∪ ⊥ neb ♩ ♩ ♫ anapaestus, vždycky s předrážkou, takt pochodům vlastní, při nichž se činí levou nohou krok přípravný.

∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ —
fugiat trepidi comes exitii ∪ ∪ : — ∪ ∪ | — . . . .

III. ⊥ ⊥ neb ♩ ♩ spondeus (mensae).

Takt $^2/_4$-ný se silným důkladem vedlejším.

IV. ⊥ ∪ ⊥ ∪ neb ♪ ♩ ♪ dichoreus (feriatus).

Takt $^6/_8$ s články $^3/_8 + ^3/_8$.

B. Takty liché, členitost dvojnásobná (rhythmus duplex).

V. ⊥ ∪ neb ♩ ♪ choreus; takt $^3/_8$ se slabým důkladem vedlejším.

Nemá-li předrážky, slove trochaeus (mensa); má-li předrážku, slove jambus.

miser Catulle ∪ : — ∪ | — ∪ | . . .

rozveden jsa slove tribrachys ∪̇ ∪ ∪ (aquila).

VI. ⊥ ⊥ ∪ ∪ neb ♩ ♩ ♫ jonicus (victoria).

Jest takt $^3/_4$ s články $^2/_4 + ^1/_4$ a s důkladem nejslabším v předrážce. Předrážky nemaje slove jonicus a majore; maje předrážku slove jonicus a minore.

neque segni pede victus ∪ ∪ : — — ∪ ∪ | — — . .

VII. ⏗ ⏑ ⏑ ⏗ neb ♩ ♫ ♩ choriambus (effigies).

Takt $^3/_4$ s členy $^1/_4 + {}^1/_4 + {}^1/_4$ a se silným vedlejším důkladem v předrážce.

C. Takty pětidílné (rhytmhus sesquiplex).

VIII. ⏗ ⏑ ⏗ neb ♩ ♪ ♩ paeon (paenulae).

Takt $^5/_8$ s členy $^3/_8 + {}^2/_8$.

Jmena tvarů jeho jsou:

⏗ ⏑ ⏗ amphimacrus neb creticus (paenulae).

⏗ ⏑ ⏑̇ ⏑ paeon primus (historia).

⏑̇ ⏑ ⏑ ⏗ paeon quartus (misericors).

⏑̇ ⏑ ⏑ ⏑̇ ⏑ paeon rozvedený (abietibus).

IX. ⏗ ⏗ ⏑ neb ♩ ♩ ♪ bacchīus, obyčejně s předrážkou.

Jest takt $^5/_8$ s členy $^2/_8 + {}^2/_8 + {}^1/_8$.

Ad huc Archylis quae ⏑ ⋮ — — ⏑ | — — ......

V rozměrech básní Horaciových jen rhytmy sudé a dvojnásobné shledávají se.

§ 7. O skrácených taktech závěrečných.

Není třeba, aby závěrečný takt řady zpívané neb recitované (zvláště závěrečný takt verše) celý notami vyplněn byl, ano může v něm na místě předrážky přestávka (pausa) býti. Přestávky v písmě metrickém bývají znamenány takto:

Přestávka osminná	∧,	v písmě not	𝄾
„ čtvrtnotová	$\overline{\wedge}$,	„ „	𝄽
„ $^3/_8$-ná	$\overline{\wedge}$,	„ „	𝄽
„ půlnotová neb polovičná	$\overline{\wedge}$,	„ „	𝄼

2) Závěrek s taktem zkráceným slove catalexis a verš takto zavřený slove katalektický (catalecticus). Zavírá-li se verš taktem úplným, slove akatalektickým (acatalectus).

§ 8. O prodlévání slabik dlouhých.

1) Dlouhé slabice, která počínajíc takt v nástupu jest, může býti dáno trvání, které dvou dob krátkých přesahuje. To slove prodlením neb prodloužením (τονή). Jestliže dlouhá slabika celý takt vyplňuje, nástup i zdvih v sobě obsahujíc, vzniká stažení (syncope) a takový takt staženým nazván býti může. Tím povstaly v starořeckém zpěvu noty hodnosti větší než má čtvrtnota. Stažení to vyskytá se přečasto v předposledním taktě veršů chorejských, jež tudy slovou klesavými.

Rhytmické doby básnických skladeb řeckých a tedy i latinských, které vznikly řeckých vzorů následováním, jsou v písmě notovém a metrickém tyto:

♪ nota osminná . . . . . ◡
♩ „ čtvrtní . . . . . . —
♩. „ $^3/_8$-ná . . . . ∟
𝅗𝅥 „ polovičná . . . . ⊔
♩. ♩ „ $^5/_8$-ná . . . . ⊔⊔

2) Pro větší rozmanitost rhytmu pravé takty daktylické 𝅗𝅥 ♫ neb 𝅗𝅥 ♩ proměšovány byly taktem tvaru ♩. ♪ jenž dorickým slouti může, z takového proměšování vznikly tak nazvané sloby neb úvrati dorické.

Metrikové, kteří jen dlouhé a krátké slabiky rozeznávali, řady, jako jest ♩. ♪ | ♩ ♩ | ♩. ♪ | ♩ ♩ neb ∟ ◡ | — — | ∟ ◡ | — —, nepíší jinak leč — ◡ — — — ◡ — —, z čehož sobě smyslili divný takt (— ◡ — —), jejž nazývali Epitritus secundus.

Poněvadž v taktech jako jest ∟ ◡ nástup a zdvih v pravidelné míře (taktův sudých = 2:2) k sobě nejsou, lze to méně dokonale vyznamenati písmem takto — >, svrchu položenou řadu napíšíc tedy — > | — — | — > | — — ‖ čímž se jen ukazovati má, že zdánlivě na krátké slabice záleží, proč takt, k obyčejnému o délkách a krátkostech učení hledíc, úplným není (— ◡ místo — —).

§ 9. O taktě logaoedickém.

1) Od chorejů sluší rozeznávati takt, jenž má sice rozměr chorejový, nikoliv ale týchž důkladů. V taktu $^3/_8$ poznali jsme důklady ⊥ ◡, ◡̇ ◡ ◡̇. Avšak jest mimo to $^3/_8$ takt s důklady ⊥ ◡̇, ◡̇ ◡ ◡̇, aneb, což jedno a též jest: ⊥ ◡, ◡̇ ◡ ◡, a ten jest takt logaoedický, jehož jmeno pochází odtud, že se v něm taktové nepravidelně střídati zdají, tak že se řeč prostomluvě podobá.

2) Jakož jest svrchu praveno, slabiky dlouhé nejčastěji silnějšího náhlasí mívají. Má-li tedy mocný důklad vedlejší ⊥ ◡̇ na rozdíl od ⊥ ◡ pronešen býti, děje se to nejlépe slabikou dlouhou, která tehdy trvání slabiky krátké má, ale důkladem silnějším se pronáší, což poznamenáváme touž známkou > ukazujíce, že slabika ve zdvihu jiného trvání má, než pravidelně mívá, na př.

— ◡ | — > | — ◡ | — ∧ ‖

Takt — > jest choreus (trochaeus) nedoměrný. Střídají ho s taktem — ◡, avšak jest závažnější než tento, pročež za chorejem kladen býti musí takto: — ◡ | — > aneb alespoň — > | — > |. Podobá se epitritům. Má-li pak řada — ◡ | — — | — ◡ | — ∧ za dorickou ∟ ◡ | — — | ∟ ◡ | — ∧̄ ‖ či za logaoedickou — ◡ | — > | — ◡ | — ∧ ‖

brána býti, poznává se z veškeré skladby, postupují-li totiž řady taktem $^4/_8$ či $^3/_8$-ným.

3) Ve zpěvích logaoedických vyskytá se ještě jiný tvar taktní, **daktylus kyklický**, t. j. notový rhytmus ♪. ♬ ♪, jejž metricky píšeme — ◡ ◡.

První dlouhá slabika vyslovuje a zpívá se rychleji a s následující krátkou slabikou sečtená má trvání čtvrtnoty, pročež toto spojení nazvali **trochejem dvoudobým** (τροχαῖος δίσημος), jejžto lze metricky psáti ‾◡, tak že budeme znamenati daktyl kyklický: ‾◡ ◡.

Střídají-li se v řadách logaoedických tribrachy (◡ ◡ ◡) a kyklické daktyly, tyto daktyly kyklické platí za takt vážnější a skládají-li spolu dvoutaktí, vážnější takt za lehčím následovati musí. Tedy ◡ ◡ ◡ | ‾◡ ◡ aneb v dipodiích

— ◡ | ‾◡ ◡ | ◡ ◡ ◡ | — ∧ ‖

S těmito kyklickými daktyly choreje nedoměrné jakkoli střídati se mohou, na př.

— > | ‾◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ‖
— > | — > | ‾◡ ◡ | — ◡ ‖

4) Poněvadž i stažené takty v logaoedech, a to na všech místech, vyskytati se mohou, takty lagaoedické mívají tvary tyto:

⊥̣ ◡̣ } — ♩ ♪
⊥̣ > }
◡̣ ◡ ◡̣ — ♫ ♪
‾◡̣ ◡̣ — ♪. ♬ ♪
⊥̣ — ♩.

5) Též se vyskytují sem tam mezi takty choreickými dvě spojené šestnáctiny t. j. ♬ místo ♪, a tyto s předcházejícími délkami řady not ♩ ♬ tvořívají, které vyhlížejí jako daktyly neb kyklické daktyly, ale k nim, jak se podobá, nepřináleží. Budeme dvě krátké slabiky psáti ◡◡̄ tak že — ◡◡̄ = ♩ ♬

Spojení slabičné — ◡ | — — |, nechť se hudebně beře za ⌊ ◡ | — — neb za — ◡ | — > | vždy skládá se z taktu lehčího, za nímž takt následuje závažnější. Vyskytá se zhusta v recitativních chorejích, v jambech i v trochejích, zřídka ale v chorejích zpívaných. V jambickém trimetru takt 2. a 4., v trochejickém tetrametru mimo to i takt šestý může býti nedoměrným, t. j. zdánlivým spondejem. Též lze v jambickém trimetru klásti kyklický daktyl v každém z pěti plných taktův. Též dvouslabičná předrážka před taktem prvním nachází se.

§ 10. O srovnalosti sloh neb úvratí.

Píseň zpívaná bývá rozdělena v části sobě ve všem odpovídající, jež slohy neb ouvrati slovou, a týž nápěv mívají. Slohy též básně po pravidlu srovnávají se tak, že na týchž v úvrati místech tytéž tvary taktní bývají, tak že jedna úvrať nesmí daktyl kyklický míti, kde jest v druhé úvrati choreus a t. d.

Toho pravidla jsou výjimky dvě

1) Prosté délce téměř všudež odpovídati mohou dvě krátké slabiky. Tato srovnalost se píše znaménkami nad sebou postavenými, jako:

— ∪ ∪ | — ∪∪ | — ∪ ∪ | — ∧ ||

anebo ∪∪ ∪, — ∪ ∪∪, ∪∪ ∪ —, — ∪∪ ∪

2) Též slabika nedoměrná ve zdvihu odpovídati může slabice doměrné.

Pozn. Metrikové hledíce jen k délkám a krátkostem slabik, v měřeni jich užívají tohoto rozvrhu a názvosloví:

1) Slova dvouslabičná:

∪ ∪ Pyrrhichius; rota.
∪ — Jambus: dies
— ∪ Trochaeus neb choreus: mensa.
— — Spondeus: mensae.

2) Tříslabičná:

∪ ∪ ∪ Tribrachys: aquila.
∪ ∪ — Anapaestus: aquilae.
— ∪ ∪ Dactylus: paenula.
∪ — ∪ Amphibrachys: sagitta.
∪ — — Bacchius: sagittae.
— — ∪ Antibacchius, Palimbacchius: lucerna.
— ∪ — Amphimacer, Creticus: paenulae.
— — — Molossus: lucernae.

3) Čtyrslabičná:

∪ ∪ ∪ ∪ Proceleusmaticus: feretrius.
— ∪ ∪ ∪ Paeon primus: historia.
∪ — ∪ ∪ „ secundus: molestia.
∪ ∪ — ∪ „ tertius: medicina.
∪ ∪ ∪ — „ quartus: misericors.
— — ∪ ∪ Jonicus a majore: victoria.
∪ ∪ — — „ a minore: adolescens.
— ∪ ∪ — Choriambus: effigies.
∪ — — ∪ Antispastus: salutaris.
∪ — ∪ — Dijambus: perutiles.
— ∪ — ∪ Ditrochaeus, Dichoreus: feriatus.
∪ — — — Epitritus primus: salutares.
— ∪ — — „ secundus: feriati.
— — ∪ — „ tertius: crudelitas.
— — — ∪ „ quartus: fortunatus.

§ 11. O větě neb sadě rhytmické.

1) Takty jsou doby tak malé, že věčné jich opakování, kdyby nebyly v členitá skupení rozděleny, ani by tanci ani pochodu nevyhovělo. Řeč zpívaná a rhytmická podobá se řeči pouze mluvené, že jako se v řeči mluvené slova v grammatické věty a tyto v obvětí spojují, tak se spojují ve zpívané řeči takty v rhytmické sady a tyto v periody neb v ochoze, i připadají k sobě:

v řeči zpívané	v řeči mluvené
1. Doba metrická neb nota	1. slabika
2. Takt	2. slovo
3. Věta neb sada rhytmická	3. věta mluvnická
4. Perioda rhytmická	4. perioda mluvnická.

Částka řeči promluvené sluchu našemu větou mluvnickou býti se jeví 1) hlavním dokladem, 2) tím, že jisté rozsáhlosti přestupovati nesmí, 3) že přestávkou od vět druhých značně oddělena jest.

2) Sada neb věta rhytmická jest pořadí taktů (téměř vždy stejných), které hlavním důkladem, jímž se jeden z nich pronáší, v jednotu splývají.

Sada rhytmická určité rozsáhlosti přestupovati nesmí. Sady rhytmické byly prvotně přestávkou od sebe oddělovány; později přestávky uvnitř period (tedy po jistých sadách) mívaly pravidelně místa svá a po některých sadách opouštěny býti směly, čehož i v umělých obvětích prostomluvy shledáváme, kde nelze všech vět přestávkami přísně oddělovati, poněvadž přirozený větních částí pořádek všelijak proměňován bývá.

§ 12. O závěrcích sad neb vět rhytmických.

Sada rhytmická vůbec rovná se českému verši. Verš český buď přestávkou, kterou se zavírá, od verše následujícího úplně jest oddělen, jako v písních církevních, kde přestávka tato mezihrou vyplňována bývá; aneb s veršem následujícím bezprostředně jest spojen, tak že poznatedlné přestávky ve zpěvu téměř ani není.

Třetí případnost bývá jako na př. v národní písni:
Když jsem k vám | chodíval | přes ty le- | sy ∧ ach | ouvej | přes ty le- | sy
zde vidíme, že předrážka „ach“ verše druhého jest zdvihem taktu čtvrtého, do něhož padá závěrek verše prvního.

I v řeckém a v latinském skládání tak bývá; mimo to však dovolen jest začátek věty nové u prostřed slova, tedy beze vší přestávky, z čeho vyplývá čtvero možných případností.

I. Za sadou bývá přestávka trvání neurčitého. Zde sada tvoří verš, jehož závěrek vždycky z toho patrný bývá, že

1) jest jím slovo úplné;

2) průzev (hiatus) počátkem následující sady dovolen jest;

3) poslední slabika obojetná bývá (syllaba anceps) t. j. slabika dlouhá za krátkou, krátká za dlouhou brána býti může.

Hor. carm. I. 1.

Sic te diva potens Cypri
sic fratres Helenae lucida sidera
ventorumque regat pater.

— > | ⌐◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ||
— > | ⌐◡ ◡ | ⌊ || — ◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ||
— > | ⌐◡ ◡ | – ◡ | — ∧ ||

V závěrku verše druhého -rā platí za dlouhou, ačkoli následující slovo (ventorum) dvěma souhláskami nezačíná.

II. Za sadou bývá přestávka po slově posledním anebo sadu zavírá slovo úplné, avšak

1) slabika závěrečná nesmí býti obojetnou,

2) průzev není dopuštěn.

Takovou sadou není tedy verš dokončen, a takový závěrek slove rozlukou (diaeresis).

An semel est poenam commeruisse parum? Ov.

— ◡ ◡ | — — | ⊔ || — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — ⊼ ||

III. Věta se končí nástupem, jehož zdvihem jest začátek věty následující. Závěrek toho druhu slove rozkolem (caesura).

Znám jest rozkol na př. šestiměru, jenž se skládá ze dvou sad třítaktových. Poslední takt sady první metricky doplňuje se teprvé zdvihem, jenž se pokládá za jakousi předrážku sady druhé; počíná tedy nové slovo po nástupu třetím, avšak nikoli nutně po samém nástupu, nébrž i po první slabice krátké, tedy jestliže rozkol čárkou mezivětní znamenáme, buď

— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡ ◡ || — ◡◡ | — ◡◡ | — — || i
— ◡◡ | — ◡◡ | —, — || — ◡◡ | — ◡◡ | — — || aneb i
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡, ◡ || — ◡◡ | — ◡◡ | — — ||.

Rozkol prvější slove rozkolem mužským, na př.

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni
— — | — ◡ ◡ | —, ◡ ◡ || — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — —

Rozkol způsobu druhého slove rozkolem ženským, na př.

Infandum, regina, jubes renovare dolorem
— — | — — | — ◡, ◡ || — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | — — ||

IV. Sada nová může začíti u prostřed některého slova, což se však v básních latinských zřídka nachází.

dum flagrantia detorquet ad oscula
— > | ⁻◡ ◡ | ⊔, ‖ — ◡ ◡ | — ◡ | — ∧ |

Takový závěrek nazýván budiž přelomem.

§ 13. O rozvrhu vět dle náhlasí.

Sada dvoutaktní slove řecký *διποδία*, to jest: dvoutaktí.
„ tří- „ „ „ *τριποδία* „ třítaktí.
„ čtyr- „ „ „ *τετραποδία* „ čtverotaktí (čtyrtaktí).
„ pěti- „ „ „ *πενταποδία* „ paterotaktí (pětitaktí).
„ šesti- „ „ „ *ἑξαποδία* „ šesterotaktí (šestitaktí).

2) Dopuštěná sad rozsáhlost řídí se velikostí taktů. Mimo to šetří se při tom členitosti sad; kde jest nejmenší počet důkladů, tedy v sudé členitosti, mohou věty jen skrovné rozsáhlosti míti. Největší sad rozsáhlost místo má v rozčlenění pětidílném, poněvadž rozličná důkladů mocnost tomu nevadí, aby se sada dobře členitou jedností býti zdála.

Za sudé sady pokládali dvoutaktí skládající se z taktů 1 + 1, čtverotaktí z taktů 2 + 2; za sady liché pokládali třítaktí, které se skládá z 2 + 1 a šestitaktí z 4 + 2; za pětidílné měli pětitaktí, jež skládali z 3 + 2 taktů.

Co do náhlasí, nástup a zdvih měly svůj určitý počet taktů.

Ve dvoutaktí: nástup = 1 takt, zdvih = 1 takt,
v čtverotaktí: „ = 2 takty „ = 2 takty,
„ třítaktí: „ = 2 takty, „ = 1 takt,
„ šestitaktí: „ = 4 takty, „ = 2 takty,
„ pětitaktí: „ = 3 takty, „ = 2 takty.

Při členitosti dvojné měly býti jen dva silné důklady, z nichž nejmocnější připadal na nástup, nejslabší na zdvih

⊥ ◡ ‖ ⊥ ◡
⊥ ◡ — ◡ | ⊥ ◡ — ◡ ‖
⊥ ◡ ◡ | — ◡ ◡ | ⊥ ◡ ◡ | — ◡ ◡ ‖
nástup zdvih.

V členitosti trojné dva silnější důkladové připadají na nástup, jeden slabší na zdvih, na př.:

⊥ ◡ ◡ | ⊥ ◡ ◡ | ⊥ ◡ ◡
nástup zdvih.

Rozmanitosti přibývalo při větách pětičlenných, aniž bylo pevného pravidla, zdali by sada nástupem či zdvihem počínati měla. Pročež nástupy i takto jíti mohly:

⊥ ◡ ◡ | ⊥ ◡ ◡ | ⊥ ◡ ◡
ἄρσις *θέσις*.

Ve skutečnosti však básně přednášeny bývaly s těmi důklady, jež na každém místě cit vnukal.

§ 14. O rozsáhlosti vět rhytmických.

Jestliže dobou (mora) nazveme obyčejnou krátkou slabiku neb notu osminnou, pravidla o rozsáhlosti sad budou tato: 1) Sady smí obsahovati při článkování sudém neb rovném nejvýše jen 16 dob; 2) při lichém neb nerovném dob 18; 3) při pětidílném nejvýše dob 25.

Podlé toho protahovati se mohou:

I. Choreje a logaoedy až k řadám šesti taktů ($6 \times {}^3/_8 = 18$ dob).

II. Daktyly, spondeje a anapaesty až k pětitaktím ($5 \times {}^4/_8 = 20$ dob).

III. Paeony a bakchie až ke třítaktím ($3 \times {}^5/_8 = 15$ dob). Čtverotaktí při nich místa nemá ($4 \times {}^5/_8 = 20$ dob, což převyšuje rozsáhlost řad rovně článkovaných), avšak dopuštěno jest pětitaktí ($5 \times {}^5/_8 = 25$ dob).

IV. Jonici, choriambi a dichorei až ke třítaktím ($3 \times {}^6/_8 = 18$ dob).

2) Taktní předrážka v těchto poměrech v počet se nebeře. Takty stažené počítají se za takty úplné, na př. — ∪ | ∟ | — ∪ | — ∧ ‖ t. j. čtyři takty po 3 dobách = 12 dob.

§ 15. Rhytmické věty básní Horatiových.

Sady daktylské.

V sadách daktylských takt (pes) slove též rozměrem (metrum), pročež jest šestiměr daktylský (hexameter dactylicus) též co šestitaktí daktylské.

Třítaktí daktylské, katalektické vyskytá se v první, v druhé a v třetí sloze Archilochově

— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∧
flumina praetereunt

Čtverotaktí, úplné ve čtvrté sloze Archilochově

— ∪́∪ | — ∪́∪ | — ∪́∪ | — ∪́∪
Solvitur acris hiems grata vice

a v sloze Alkmanově:

— ∪∪ | — ∪∪ | — ∪∪ | — —

O šestitaktí neb šestiměru v. § 17.

Věty chorejské.

Měřeny bývají po dvoutaktích, z nichž každé slove rozměrem (metrum), tak že dvouměr (dimeter) obsahuje dvě dvoutaktí neb čtyři takty, trimeter = tři dvoutaktí neb šest taktův a t. d.

Čtverotaktí trochejské neb dvouměr trochejský, katalektický (Ithyphallicus) ve sloze Archilochově čtvrté:

— ∪ | — ∪ | └ | — ∧ ‖
veris et Favoni

v rozměru Hipponakteově

— ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∧ ‖

Čtverotaktí jambické neb dvouměr jambický katalektický, v sloze jambické a v první sloze pythiambické, též v druhé a v třetí Archilochově

∪ ⋮ — ∪ | — ∪̀ | — ∪ | — ∧ ‖

Šestitaktí jambické neb trojměr jambický katalektický (senarius), užívaný stichicky; distichicky v 3. sloze Archilochově (ve 4. klesavý); též epodicky v druhém metru pythiambickém

∪ ⋮ — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∧ ‖

V druhém, čtvrtém a šestém taktě bývá nedoměrný choreus. Tribrachys připouští se v každém z pěti úplných taktů zejmena ve jmenech vlastních. Též dvouslabičná předrážka jest dovolena.

Věty jonické

vyskytují se ve sloze jonické.

Věty logaoedické.

A. Dvoutaktí. Takým jest

‾∪ ∪ | — ∪ ‖ versus Adonius, závěrkem v sloze Sapfické;
— ∪ ∪ | └ ‖ katalektický v sloze Asklepiadově páté.

B. Třítaktí.

‾∪ ∪ | — ∪ | — ∧ ‖ katalektický, Ferekratejský první (Pherecrateus primus).
— ∪̀ | ‾∪ ∪ | — ∧ ‖ Ferekratejský druhý, katalektický.

Oba vyskytují se ve slohách Asklepiadejských.

C. Čtverotaktí.

— ∪̀ | ‾∪ ∪ | — ∪ | — ‖ Glykoneus druhý, zvaný též Anakreontským osmislabičným; v druhé a v čtvrté sloze Asklepiadeově.
— ∪ | — ∪ | ‾∪ ∪ | └ ‖ Glykoneus třetí, katalektický, vyskytá se v Priapeu třetím.

Jsou též čtverotaktí klesavá:

— ∪̀ | ‾∪ ∪ | └ | — ∧ ‖ v menší sloze Sapfické.

V sloze Alkaické vyskytují se:

∪̀ ⋮ — ∪ | — ∪̀ | — ∪ | — ∪ ‖ Alkaický devítislabičný
‾∪ ∪ | ‾∪ ∪ | — ∪ | — ∪ ‖ Alkaický desítislabičný.

D. Pětitaktí.

— ∪ | — ∪̀ | ‾∪ ∪ | — ∪ | — ∪ ‖ Sapfický jedenáctislabičný, z něhož se tvoří sloha Sapfická.

∪ ⋮ — ∪ | — ∪̀ | ‾∪ ∪ | — ∪ | — ∧ ‖ Alkaický jedenáctislabičný, z něhož skládá se sloha Alkaická.

§ 16. O typech neb rázech skladebních.

U Řekův zpěv a hudba vzaly počátek z tance a pochodu. Když pak rhytmické tvary již vynalezeny byly a zpěv sám o sobě baviti mohl, vznikly písně, při kterých se ani netančilo ani pochodem nekráčelo.

Slavné skutky věku bohatýrského byly opěvány v delších skládáních, ve kterých tytéž slohy a nápěvy bez omrzení posluchačův nemohly býti opakovány. Avšak i tyto skladby přednášení zpěvného a slavného s výrazem věci přiměřeným vyžadovaly. V tom záleželo básnictví recitativné (zvláště epické a didaktické).

Když umění psací zobecnělo, tehdy i všednější příběhy v obor skládání rhytmického vcházely. Přednášení slavně se nésti přestávalo; bylyť skladby větším dílem komické, často i poučné; tudy mizela zpěvnost, až přešla v pouhou deklamací.

Mezi tím starých nápěvů pochodových a tanečních nezanedbáváno, nébrž nápěvů k sborovým tancům skládaných vždy uměleji vzděláváno. S větším zdokonalením nástrojův hudebních a umění dramatického též vokální hudba lyrická prospívala, až dospěla k zvláštnímu způsobu svého vzdělání, k dramatickému samozpěvu (μονῳδία).

Jako všecko pod sluncem, tak i básnictví řecké nejspanileji vykvetši odkvétati počalo. Bohoslužebné obřady s hudbou a se sbory zanikly v divém hlomoze válečném, jakož i působením hubeného mudráctví. Z této záhuby zachovaly se jen texty básníků. Umělejším skladbám rhytmickým vůbec rozuměti přestali; vráceno se k jednoduchým nápěvům prostonárodním; umělých básní jen deklamováno. Spisovatelé skládali básně k pouhým metrickým vzorcům dlouhých a krátkých slabik, provozujíce veršování jako věc samostatnou, se zpěvem nespojenou; za to však tím pečlivěji šetřili přísné pravidelnosti tvarů taktních. Způsobu toho byli také básníci latinští.

Čehož všeho vznik a postup uvedeme v přehled sestavením tímto:

I. Nápěvy k pochodům	II. Nápěvy taneční
III. Nápěvy pouze lyrické	
IV. Básnictví recitativné IV. B. Přešlo v básnictví pouze deklamovací.	V. Samozpěvy III. B. Stalo se později též deklamovacím.

Nejstarší pochodové a taneční nápěvy řecké snad ani písmem zachovány nebyly; našich časův zajisté nedošly. Básně epické v literatuře stálého místa našly, že byly obsahem nejvážnější. Teprvé když tanec sborový k větší dokonalosti přiveden byl, také básníci nadanější o skladby chorické pokoušeli se. Hledíce tedy k památkám literárním počneme verši rázu recitativného.

Připomenutí. Zvláštnosti, s nimiž se potkáváme, verše rhytmicky přednášejíce (skandujíce) jsou

a) Slitka (συναλοιφή) vzniká, když závěrečná slabika nějakého slova, která se v samohlásku neb v hlásku *m* končí, v jedno splývá s první slabikou slova následujícího, která samohláskou neb hláskou *h* začíná, což zřejmé činíme znaménkem ⁀, na př. Cōntĭcŭēre ōmnes. Me mĭsĕrum ēxclāmăt. Pērque hĭĕmēs āestūsquĕ. Ūmbrārum hăec sēdēs.

b) Slitky jest třeba k zamezení průzvu. Průzev (hiatus) připouští se jen před mezislovci a po mezislovcech, jež nikdy slitkou nesplývají, a místem ve vlastních jmenech řeckých (znaménko průzvu ⊥), na př. ō ⊥ ēt de Latiā ⊥ ō ⊥ ēt de gente Sabina. Cum Phocaicō ⊥ Ěrymantho.

Následuje-li est za slovem, které se končí samohláskou nebo hláskou *m*, na př. nostra est, nostri est, nostro est, nostrum est, čte se a píše se u verších: nostrast, nostrist, nostrost, nostrumst.

II. Synizesis (ssednutí se) jest pohlcení samohlásky krátké v slově následující samohláskou obyčejně dlouhou (čehož znaménko jest ◡̂—, ◡̂◡). Beře se k němu outočiště při jmenech, která se nikterak do verše vměstnati nedají, zvláště při jmenech vlastních obyčejně na konec verše kladených, na př. cōnnūbĭ̂ō jungam stabili.

Caucasiasque refert volucres furtumque Prŏmēthĕ̂ī.

b) Synizesis pravidlem bývá v dĕ̂ĭn, dĕ̂ĭnde a prŏ̂ĭn, prŏ̂ĭnde, v dĕ̂ēst, dĕ̂ēsse a v odvozených odtud; v antĕ̂hāc a v celém časoslově antĕ̂īre. Sem patří též sēmĭ̂ădăpērtus, sēmĭ̂ănĭmĭs a pádové nepřímí jmena sēmĭ̂hŏmō, (sēmĭ̂hŏmĭnĭs).

c) Nejsmělejší jest pohlcení dlouhé slabiky slabikou dlouhou hned následující jako u Virgilia:

tristis Aristaeus Pēnē̂ī genitoris ad undam

a u Horatia:

Pōmpē̂ī meorum prime sodalium.

§ 17. Ráz recitativný.

Pamatujme, že zpěv i recitativného básnictví základem jest. Sady neb věty spojují se v periodu hudební způsobem nejjednodušším, když ze dvou vět jedna jest předvětím, druhá závětím. Zde nápěv věty první nápěvem druhé věty doplněn neb rozveden bývá, aneb, jinými slovy mluvíc, nápěv věty druhé odpovídá nápěvu věty první.

Zde sady buď touž délku mají aneb sada druhá o takt bývá kratší (*catalexis*). Obě ty sady malou přestávkou bývají rozděleny, která jest aneb rozlukou (*diaeresis*) aneb rozkolem (*caesura*) (v. § 12). Na konci sady druhé bývá znalejší interpunkce aneb aspoň jakési ukončení myšlénky a celé to dvouvětí veršem nazýváme. Skládá-li se verš ze dvou čtverotaktí, prvější skonává rádo taktem úplným, druhé bývá katalektické anebo mívá stažení v taktě předposledním.

Hlavní zvláštnosti skládání recitativného jsou:

I. Verše skládají se každý ze dvou vět, jež odděluje obyčejně rozkol neb rozluka.

II. Veršův neb vět v slohy spojování místa nemá.

Toho způsobu jsou:

I. *Šestiměr daktylský* (*hexameter*) rozměr básnictví epického, též v gnomickém a didaktickém básnictví užívaný. — Má rozkol, o němž v. § 12, III.

Poněvadž v básnictví Římském šestiměry již nebyly zpívány, nébrž jen deklamovány, básníci vazby grammatické tím přísněji šetřili a zřídka, téměř jen při jmenech vlastních, rozkolu zanedbávali.

Všecky druhé rozkoly mimo ty, jež jsme vytkli (v. § 12, III) jsou tvárné a nepodstatné. Rovněž bez ceny jest známost rozličných názvů, jež šestiměrům dle většího neb menšího v nich počtu daktylův a spondejův dáváno. V pravém starobylém skládání básníci bezděčně na to přicházeli, že v líčení živějším více daktylů, v líčení vážlivějším více spondejův užívali.

Šestiměry delší o jednu slabiku neb šestiměry nadměrné (*hypercatalecti* neb *hypermetri*) vyskytují se, tehdy však 1) slabika nadpočetná skonává samohláskou krátkou aneb hláskou *m*; 2) verš následující začíná samohláskou aneb hláskou *h*, tak že se nadpočetná slabika vysouvá:

aut dulcis musti Volcano decoquit ūmōrem
et foliis.

Verše nadměrné nacházejí se týmž způsobem i v jiných rozměrech (v. § 16, připomenutí).

II. *Trimeter* (*trojměr*) *jambický*, u Horáce vyskytuje se toliko jednou, ep. 17. Skládá se ze dvou třítaktí, s rozlukou

∪ ⋮ — ∪ | — ∪ | — ∪, ⁞ — ∪ | — ∪ | — ∧ ||

neb s rozkolem

∪ ⋮ — ∪ | — ∪ | —́, ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∧ ||

neb s přelomkem

⏑ ⁝ — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖

Jakož svrchu praveno (v. § 9, 5) v trojměru jambickém takt 2. a 4. nedoměrný býti může; v každém pak z pěti plných taktů daktyl kyklický neb tribrachys dovolen jest. Též dvojslabičná předrážka taktní dopouštěna bývá:

⏑ ⏑ | — ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
Pavi dumque teporem et advenam laqueo gruem.

Priapeus třetí skládá se z katalektického třetího a z klesavého druhého glykonea. Nachází se v sloze Sapfické menší. Prvotně

— ⏑ | — ⏑ | ⏑ ⏑ | ⌞ ‖ — ⏑ | ⏑ ⏑ | ⌞ | — ∧ ‖

U Horáce

— ⏑ | — > | ⏑ ⏑, ⌞ ‖ ⏑ ⏑ | — ⏑ | ⌞ | — ∧ ‖

kdež se kyklický daktylus a choreus v druhé sadě střídají.

§ 18. Ráz lyrický.

Basis. Verše lyricky pravé, které se vůbec z jedné toliko sady skládají, zřídka mívaly důklad na taktě prvním; tenť míval téměř jen váhu předrážky a vyplňovati ho mohl nejen řádný choreus (⏊ ⏑), nébrž i nedoměrný (⏊ >) i obrácený (⏑́ —) aneb i zkrácený (⏑́ ⏑). Takt tento nazván jest basis t. j. podstavek. Avšak verše pouze recitované rhytmu přísněji šetřiti musí, aby jako prostomluva nezněly. Pročež takt dvou krátkých slabik (⏑́ ⏑ pyrrhichius) místa v nich nemá; u Horacia pak ani tribrachycké basí nenajdeš.

§ 19. O epodech.

1) V nejstarším básnictví lyrickém, zvláště v tom, jež Archilochos vzdělával, verš není již samostatnou periodou, ač ho zavírá přestávka, nébrž jde za ním jiný verš samostatný, někdy taktu docela rozdílného, jenž má buď nápěv zokrouhliti aneb nějaký kontrast k ní tvořiti. Při tom verš skládati se může z dvou vět, které by vlastně periodou o sobě býti měly, avšak nový verš jest kontrastem k nim a tudy oba verše spojeny jsou v ústrojnou jednotu nápěvu jistého, který se navrací při každém obou těch rozměrův opětování. Skládání taková slovou epodi (ἐπῳδοί).

2) Nejznámější epodickou slohou jest distichon (t. j. dvouřadí), skládající se ze dvou veršů daktylských, jenž jsou šestiměr heroický a šestiměr elegický (versus elegiacus), jenž vůbec pětiměrem slove, avšak chybně, poněvadž nikoli z pěti, nébrž z šesti taktů se skládá. V daktylech stahování na rozličných místech se dopouští, avšak v taktě předposledním pořídku bývá.

Nejznamenitější stažení jest, které se vyskytá na závěrku sady uvnitř veršů elegických takto:

— ◡◡ | — ◡◡ | ⊔ || — ◡ ◡ | — ◡ ◡ | ⊔

Na konci verše místo ⊔ lze též psáti znaménko — ∧.

Principiis obsta; sero medicina paratur
Quum mala per longas || convaluere moras. (Ov.)

Distichon u Řekův sloužilo zvláště skladatelům elegií neb žalozpěvů a dílem i zpěvů válečných; později ho užíváno v básních gnomických. I žertovné písně milostné zhusta tím rozměrem psáváno; ale i tyto básně neprávě podržely jmeno elegií.

3) Jiných nápěvův užíváno zvláště k účelům komickým, zejmena takových nápěvů, kde veršů rozdílný rozměr neb velmi rozdílná délka živě pronášeti mohla kontrasty, jež básník vylíčiti zamýšlel. Zdeť i delší verš za kratším následovati může, z čehož jde účinek komický, ano posluchač za prvním krátkým veršem verše ještě kratšího očekává, na němž by mysl jako na obyčejném závěrku ukojená přestala. Toho způsobu nacházejí se u Horatia slohy tyto.

I. Stropha jambica skládá se z šestitaktí jambického a ze čtverotaktí jambického.

Beatus ille, qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium. Ep. 2.

◡̄ ⋮ — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ∧ ||
◡ ⋮ — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ∧ ||

II. Stropha pythiambica prima, skládá se z jednoho verše daktylského, jenž obsahuje dvě třítaktí (šestiměr) a ze čtverotaktí jambického.

Nox erat et caelo fulgebat luna sereno
inter minora sidera. Ep. 15.

— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡◡ || — ◡◡ | — ◡ ◡ | — — ||
◡̄ ⋮ — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ∧ ||

III. Stropha pythiambica secunda, za šestiměrem daktylským jde tříměr jambický.

Altera jam teritur bellis civilibus aetas,
suis et ipsis Roma viribus ruit. Ep. 16.

— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡◡ || — ◡◡ | — ◡ ◡ | — — ||
◡̄ ⋮ — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ◡̄ | — ◡ | — ∧ ||

IV. Stropha Alcmania, šestiměr daktylský, za nímž následuje čtveroměr daktylský:

— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡◡ || — ◡◡ | — ◡ ◡ | — — ||
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡ ◡ | — — ||

Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?
Munera quid tibi quidve tabellas . . . Ep. 12.

V. Sloh dvouřádkových, v nichž delší verš za kratším následuje, Horatius neužíval, nébrž dvou takových skupenin spojováním slohy čtyřřádkové tvořil. V. § 20.

4. Další postup jest, že se tři řádky v jedno skupení spojují. Při nich platí zákon tento: skupení začíná veršem delším, za ním následuje kratší verš taktu jinakého; verš třetí buďto se vrací k taktu verše prvního, anebo delší jest verše druhého, čímž protivu obou předcházejících veršů vyrovnává.

I. Stropha Archilochia secunda, skládá se ze šestiměru daktylského, z čtverotaktí jambického a z třítaktí daktylského.

— ⏑̄⏑̄ | — ⏑̄⏑̄ | — ⏑̄⏑̄ ‖ — ⏑̄⏑̄ | — ⏑ ⏑ | — — ‖
⏑̊ ⋮ — ⏑ | — ⏑̊ | — ⏑ | — ∧ ‖
— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ∧̄ ‖

Horrida tempestas caelum contraxit et nubes
nivesque deducunt Jovem;
nunc mare nunc silvae . . . Ep. 13.

II. Stropha Archilochia tertia, skládá se z šestitaktí jambického, z třítaktí daktylského a z čtverotaktí jambického:

⏑̊ ⋮ — ⏑ | — ⏑̊ | — ⏑ | — ⏑̊ | — ⏑ | — ∧ ‖
— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ∧ ‖
⏑̊ ⋮ — ⏑ | — ⏑̊ | — ⏑̆ | — ∧ ‖

Petti, nihil me sicut antea juvat
scribere versiculos
amore percussum gravi. Ep. 11.

III. Stropha Archilochia quarta jest původně tířádková skládajíc se 1) z čtverotaktí daktylského s čistě daktylským závěrkem, 2) z dvoutaktí trochejského, 3) z klesavého šestitaktí jambického

— ⏑̄⏑̄ | — ⏑̄⏑̄ | — ⏑̄⏑̄ | — ⏑ ⏑ ‖
— ⏑ | — ⏑ | — ⏑ |
⏑̊ ⋮ — ⏑ | — ⏑̊ | — ⏑ | — ⏑ | ⌊ — ∧ ‖

Horatius ji změnil v slohu čtyrřádkovou, o čemž v. § 20 3, III.

§ 20. O slohách čtyrřádkových.

1) Útvar první: čtyři stejné verše opětují se, čím se útvar ten blíží básním recitativným, s nimiž se srovnává i tudy, že verše jsou periodami samostatnými po dvou i po třech sadách obsahujíce.

I. Stropha Asclepiadea prima skládá se ze čtyř menších veršů Asklepiadejských.

Verš Asklepiadejský menší složen jest ze dvou katalektických Ferekratejí, z prvního totiž a z druhého, mezi nimiž jest rozluka.

— ⏑̊ | ⌐⏑ ⏑ | ⌊, ‖ ⌐⏑ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖

U Horatia Ferekratej první vždycky začíná taktem nedoměrným, tak že sloha jest:

— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non Aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis . . . Carm. III, 30.

II. Stropha Asklepiadea quinta skládá se z většího verše Asklepiadejského čtyřikrát opětovaného. V tomto verši obsaženy jsou Ferekratej první katalektický, Adonius katalektický, a Ferekratej druhý katalektický.

— ⏑ | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖

na obou místech s rozlukou. U Horatia takt první vždycky bývá nedoměrný, tak že sloha u něho takto jest vytvořena:

— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖
— > | ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | ⌊, ‖ ⏔ ⏑ | — ⏑ | — ∧ ‖

Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
tentaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
seu plures hiemes seu tribuit Jupiter ultimam . . .
Carm. I, 11.

2) Útvar druhý: skupení epodické opětuje se.

I. Stropha Archilochia prima: opětované skupení skládá se z šestitaktí daktylského a ze třítaktí daktylského:

— ⏑⏑ | — ⏑⏑ | —, ⏑⏑ ‖ — ⏑⏑ | — ⏑ ⏑ | — — ‖
— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ∧ ‖
— ⏑⏑ | — ⏑⏑ | —, ⏑⏑ ‖ — ⏑⏑ | — ⏑ ⏑ | — — ‖
— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ∧ ‖

Diffugere nives, redeunt jam gramina campis
  arboribusque comae;
mutat terra vices et decrescentia ripas
  flumina praetereunt. Carm. IV. 7.

II. Stropha Sapphica minor: opětuje se skupení, jehož prvním veršem jest klesavé logaoed. čtyrtaktí, druhým veršem, jenž se opětuje, jest priapej třetí. Horatius takt nedoměrný, kde dovolen jest, stálým a pravidelným učinil, tak že útvar slohy jest tento:

‾◡ ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧ ||
— ◡ | — > | ‾◡ ◡ | ⌞, || ‾◡ ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧ ||
‾◡ ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧ ||
— ◡ | — > | ‾◡ ◡ | ⌞, || ‾◡ ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧]]

Lydia dic, per omnes
te deos testor, Sybarin cur properes amando
perdere; cur apricum
oderit campum, patiens pulveris atque solis? Carm. I, 8.

III. Stropha Archilochia quarta u Horatia obsahuje též verše čtyří. Sr. § 19, 4, III. Horatius verš druhý s prvním spojil tím, že mezi oběma ani průzvu (hiatus) ani slabiky obojetné není. Vzniklá tudy sloha dvouřádková opětuje se tak, že vzniká sloha čtyrřádková:

— ◡̂◡ | — ◡̂◡ | — ◡̂◡ | — ◡ ◡, || — ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧
◡̂ : — ◡ | — ◡̂ | — ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧ ||
— ◡̂◡ | — ◡̂◡ | — ◡̂◡ | — ◡ ◡ || — ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧ |
◡̂ : — ◡ | — ◡̂ | — ◡ | — ◡ | ⌞ | — ∧]] Carm. I, 4.

Z toho seznáváme, že Horatius daktyly měřil způsobem kyklickým; nebo nijak by nebyl mohl sadu pouze daktylskou v jeden verš spojovati se sadou čistě chorejskou. Podobá se, že tak Římané vůbec všude činili, i v šestiměrech.

IV. Stropha Alcmania, obsahuje čtyři verše i skládá se spojením dvou epodických skupení téhož jmena (Sr. 19, 3, IV.)

— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡◡ || — ◡◡ | — ◡ ◡ | — —
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡ ◡ | — — |
— ◡◡ | — ◡◡ | —, ◡◡ || — ◡◡ | — ◡ ◡ | — —
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡ ◡ | — —]]

Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytilenen
aut Epheson bimarisve Corinthi
moenia vel Baccho Thebas vel Apolline Delphos
insignes aut Thessala Tempe.

V. Stropha Asclepiadea secunda, skládá se z glykonea druhého a z menšího verše asklepiadského, kteréž skupení opětuje se. I zde trochej nedoměrný, kde jest dovolen, od Horatia stále užíván.

— > | ‾◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ||
— > | ‾◡ ◡ | ⌞, || ‾◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ||
— > | ‾◡ ◡ | — ◡ | — ∧ ||
— > | ‾◡ ◡ | ⌞, || ‾◡ ◡ | — ◡ | — ∧

Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera

ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter Japyga . . . Carm. I, 3.

4) Útvar třetí: sloha skládá se z dvou skupení samostatných, jako sada k protisadě postavených.

I. Stropha Asclepiadea quarta. Obvětí prvější skládá se z dvou veršů Asklepiadských menších; druhé z dvou glykonejí druhých, z nichžto prvější má závěrek klesavý:

— > ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ ∟. ‖ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ∧ ‖
— > ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ ∟, ‖ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ∧ ‖
— > ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ ∟ ¦ — ∧ ‖
— > ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ∧]]

Quis multa gracilis te puer in rosa
perfusus liquidis urget odoribus,
grato, Pyrrha, sub antro?
cui flavam religas comam . . . ? Carm. I. 5.

II. Stropha Alcaica. První obvětí skládá se z dvou veršů Alkaiských jedenáctislabičných, druhé z jednoho verše Alkaiského devítislabičného.

⏑̆ ⁝ — ⏑ ¦ — ⏑̆, ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ∧ ‖
⏑̆ ⁝ — ⏑ ¦ — ⏑̆, ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ∧ ‖
⏑̆ ⁝ — ⏑ ¦ — ⏑̆, ¦ — ⏑ ¦ — ⏑ ‖
⏗⏑ ⏑ ¦ ⏗⏑ ⏑ ¦ — ⏑ ¦ — ⏑]]

Vides ut alta stet nive candidum
Soracte nec jam sustineant onus
silvae laborantes geluque
flumina constiterint acuto. Carm. I, 9.

III. Stropha jonica. Obvětí první skládají dvě dvoutaktí jonická, druhé obvětí dvě třítaktí jonická.

⏑ ⏑ ⁝ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ∧ ‖
⏑ ⏑ ⁝ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ∧ ‖
⏑ ⏑ ⁝ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ∧ ‖
⏑ ⏑ ⁝ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ⏑ ⏑ ¦ — — ∧]]

Miserarum est neque amori
dare ludum neque dulci
mala vino lavere aut exanimari
metuentis patruae verbera linguae. Carm. III, 12.

5. Útvar čtvrtý. Obvětí tří stejných veršů skonává se veršem čtvrtým, který jest dopěvkem (ἐπῳδικόν) jakýmsi a též bez přestávky k verši třetímu připojen býti může.

I. Stropha Asclepiadea tertia; v ní jsou tři menší verše Asklepiadské, jež zavírá Glyconeus.

— > ¬◡ ◡ ∟, ‖ ¬◡ ◡ — ◡ — ∧ ‖
— > ¬◡ ◡ ∟, ‖ ¬◡ ◡ — ◡ — ∧ ‖
— > ¬◡ ◡ ∟, ‖ ¬◡ ◡ — ◡ | — ∧
— > ¬◡ ◡ — ◡ — ∧ ‖

Quis desiderio sit pudor aut modus
tam cari capitis? Praecipe lugubres
cantus, Melpomene, cui liquidam pater
vocem cum cithara dedit. Carm. I. 24.

II. Stropha Sapphica. Verš Sapfický menší opětuje se třikrát, jemuž závěrkem přidán Adonius.

— ◡ | — > —, ◡◡ — ◡ | — ◡ ‖
— ◡ | — > —, ◡◡ — ◡ — ◡ ‖
— ◡ | — > —, ◡◡ — ◡ — ◡ ‖ ¬◡ ◡ — ◡

Jam satis terris nivis atque dirae
grandinis misit pater et rubente
dextera sacras jaculatus arces terruit urbem. Carm. I, 2.

I zde takt nedoměrný na místech dovolených od Horacia ustálen a rozkol od něho též stále užívaný k rhytmu nenáleží, ano šetří-li se ho, spíše rhytmu ruší přetrhováním daktylu kyklického.

§ 21. Verš starořímský, versus Saturnius zvaný, ode všech rozměrů těchto liší se tím, že se nespravuje kvantitou, nébrž přízvukem a že se neměří délkou a krátkostí přísně počítanou, nébrž nástupem a zdvihem.

Přídatek I.

O počítání v sestercích a o dvanáctinách.

Sestertius (nummus sestertius neb jen nummus) jest mince stříbrná, v níž Římané sumy peněžité obyčejně počítali, i platila našich asi 10 krejcarů. K pojmenování dvou neb více tisíc sesterciův užívalo se substantiva mn. čísla *sester*tia, orum; duo sestertia = duo milia sestertium. Milion sesterciů slove vlastně decies centena milia sestertium (§ 46, 5), místo čehož obyčejně praví se kratčeji: sestertium decies, pročež sestertium ter et vicies = 230.000. Zde se beře sestertium (= 100.000 sesterciův) za jmeno podstatné gen. neutrius sing.

na př. in sestertio vicies egere při 2,000.000 sesterciů nouzi míti; pročež 2,235.417 s. vicies ducenta triginta quinque milia quadrigenti decem et septem nummi. Sestertius, sestertia i sestertium psává se často HS (vlastně II. Semis, $2^1/_2$).

2) O vyslovování zlomků v. § 50, pozn.

3) Nejstarší mince byl as, původně libra mědi, dále však rázu vždy lehčího. Váha a mince byly z počátku vždy stejné. Dvanáctiny libry mají zvláštní jmena, v nichž as za jednotu platí: deunx $^{11}/_{12}$, dextans $^{10}/_{12}$, dodrans $^9/_{12}$, bes $^8/_{12}$, septunx $^7/_{12}$, semis $^6/_{12}$, quicunx $^5/_{12}$, triens $^4/_{12}$, quadrans $^3/_{12}$, sextans $^2/_{12}$, uncia $^1/_{12}$. Těchto zlomků jakožto obecných čísel poměrných též jinak užívali, na př. heres ex asse, dědic hlavní; heres ex semisse, dědic polovičky; aedificii reliquum dodrantem emit, ostatní tři čtvrtiny domu; triumviri viritim diviserunt terna jugera et septunces, po $3^7/_{12}$ jitra; fenus ex triente factum est bessibus, úrok z $^1/_3\%$ (měsíčně) vzrostl na $^2/_3\%$.

Přídatek II.

Julianský kalendář Římský.

1) První den každého měsíce slove Kalendae, den pátý a v měsících březnu, květnu, červenci i říjnu sedmý slove Nonae, den třináctý a v měsících právě jmenovaných 15. slove Idus.

2) Ostatní dnové určují se dle toho z těch 3 dnův, který nejblíže následuje, tedy dnové od 2. do 5. neb do 7. dle Nonae, od 6. neb 8. do 12. neb do 14. dle Idus, od 14. neb 16. až do konce dle Kalendae měsíce nejblíže následujícího. Dí se tedy vlastně: quinto die ante Kalendas Majas, ale obyčej tento způsobil slov spřestavení, že „až do 27. dubna, od 27. dubna počítajíc praví se ad ante diem V. Kal. Maj. i ab ante diem V. Kal. Majas; ex ante diem Non. Jun. usque ad pridie Cal. Sept.; — in ante diem IV. Cal. Decembres. Protož i pridie a postridie s akkus.: pridie eum diem.

3) Den, od něhož se počítá, a den, do něhož se počítá, bývají k sumě přičteni, tedy druhého května jest (2. 3. 4. 5. 6. 7. tedy) šestý den před Nonami ante diem VI. Non. Maj.; 30. května jest (30. 31. 1. tedy) třetí den před kal. červnovými, III. Kal. Jun. V roce přestupném zůstávalo vše beze změny; únor tehdy měl 29 dnův, ale jednotlivých dnův určování bylo totéž, jen se říkalo dne 24. ante diem sextum Kal. Mart.; 25. ante diem bissextum Kal. Mart. Pročež rok přestupný slul annus intercalaris, též annus bissextus.

Naši dnové měsíční	Březen, Květen, Červenec, Říjen, (31 dnů)	Leden, Srpen, Prosinec (31 dnů)	Duben, Červen, Září, Listopad (30 dnů)	Únor (má dnů 28 a v roce přestupném 29
1	Calendis	Calendis	Calendis	Calendis
2	VI	IV ante	IV ante	IV ante
3	V ante	III Nonas	III Nonas	III Nonas
4	IV Nonas	Pridie Nonas	Pridie Nonas	Pridie Nonas
5	III	Nonis	Nonis	Nonis
6	Pridie Nonas	VIII	VIII	VIII
7	Nonis	VII	VII	VII
8	VIII	VI ante	VI ante	VI ante
9	VII	V Idus	V Idus	V Idus
10	VI ante	IV	IV	IV
11	V Idus	III	III	III
12	IV	Pridie Idus	Pridie Idus	Pridie Idus
13	III	Idibus	Idibus	Idibus
14	Pridie Idus	XIX ante Calendas (měsíce budoucího)	XVIII ante Calendas (měsíce budoucího)	XVI ante Calendas Martias
15	Idibus	XVIII	XVII	XV
16	XVII ante Calendas (měsíce budoucího)	XVII	XVI	XIV
17	XVI	XVI	XV	XIII
18	XV	XV	XIV	XII
19	XIV	VIV	XIII	XI
20	XIII	XIII	XII	X
21	XII	XII	XI	IX
22	XI	XI	X	VIII
23	X	X	IX	VII
24	IX	IX	VIII	VI
25	VIII	VIII	VII	V
26	VII	VII	VI	IV
27	VI	VI	V	III
28	V	V	IV	Pridie Calendas
29	IV	IV	III	Martias
30	III	III	Pridie Calendas	
31	Pridie Calendas (měsíce budoucího)	Pridie Calendas (měsice budou cího	(měsíce budoucího)	

Větší množství dnův Římané týdnův neznajíce právě jen sčítávali: centesima lux est haec ab interitu Clodii et opinor altera.

OBSAH.

Přídavek.

Skladba.

Rhytmika a metrika.

Opravy.

Na str. 12 na řádce 9 ornix opraviž ve fornix.
„ 12 „ 12 ffons „ fons.
„ 13 „ 20 coelebs „ caelebs.
„ 37 K § 51 přidej ω neb ∞ = mille.
„ 45 na řádce 27 aby list opraviž v abych list.
„ 112 „ 4 s dola předmětům opr. v podmětům.
„ 123 „ 8 přidej audeo rem, odvažuji se k něčemu; migro ex loco in locum stěhuji se; migro communia jura, přestupuji.
„ 140 „ 14 s dola neh opraviž v neb.
„ 145 K nauce o genitivu přidej: O výpustce při genitivu v. § 327.
„ 148 na řádce 9 vymaž aeger pedibus na n. nemocen.
„ 158 K § 210 přidej viz § 321, 2.
„ 159 na řádce 14 s dola accidere opr. v accedere.
„ 160 K § 220 přidej: O rozdíle tvarů nostri a nostrum v. § 174, pozn. 4.
„ 163 K § 223 přidej: O rozdíle mezi amor meus a a. mei v. § 171, pozn. 2.
„ 165 K § 227 O opouštění zájm. is v. § 131, 4.
„ 170 K zájmenům číselným přidej: ceteri druzí, reliquus ostatní, quot kolik.
„ 170 K § 234 přidej: v. § 236, 2.
„ 174 na řádce 4 s dola optus opr. v aptus.
„ 180 „ 18 „ přetrhni slovo: ději.
„ 181 „ 17 „ bývá až opr. v bývá že.
„ 184 „ 7 „ po slově konjunktivu přidej: a subjunktivu.
„ 186 „ 5 „ Podmíněnou opr. v podmiňovací.
„ 190 „ 8 s hora po si forte vlož: si quando.
„ 192 „ 20 přetrhni: 3) a na místě „časosled“ napiš: způsobové (modi).
„ 194 „ 12 perfectum conj. opr. v perfecti conj. neb conj. II.
„ 196 K II. *a*) poznamenej, že Čech toto quum překládává též spojkou že.
„ 203 K 2) pozn. 1. přidej: K haud scio an nikdy se nepřipojívá unquam, ullus, nébrž po každé: nunquam, nullus, jest-li totiž pochybně proslovená myšlénka záporna.
„ 214 na řádce 14 místo ligari čti caedi.
„ 233 „ 12 s dola po ac vlož čárku.
„ 234 „ 12 „ přidej: nec non = silně tvrdící et.
„ 240 „ 6 místo obhahuje čti obhajuje.
„ 253 „ 20 s dola místo „časoslovech“ čti „číslovkách.“

MLUVNICE LATINSKÁ

pro

všecky třidy gymnasialní.

Sestavil

Václav Vojáček.

V PRAZE.
Nakladatel Theodor Mourek.
1873.

Nákladem kněhkupectví **Theodora Mourka v Praze** vyšly:

Latinská cvičebná kniha
pro I. gymnasialní třídu.
Sestavil
Fr. Ot. Novotný,
c. k. professor na akad. gymn. st. m. Pražského.
Cena 70 kr.

Psychologie pro školu.
Sepsal **Dr. Josef Durdík.**
Cena 1 zl. 20 kr.

Stručný obraz jazyka českého.
Nastínil
Jakub Malý,
mim. člen král. české společnosti nauk.
Cena výt. cart. 80 kr., váz. v plátně 1 zl.

Dra. F. S. Kodyma
ÚVOD DO ŽIVLOVĚDY.
K potřebě nižších škol i k domácímu poučení.
Druhé vydání.
Cena 80 kr.

Jana Amosa Komenského
DIDAKTIKA.
Na oslavu 200leté památky spisovatelovy vydává „Pražská Budeč"
opatřil Dr. **Jindřich Beránek.**
Cena 1 zl. 50 kr. Vydání skvostné na vel. papíře váz. 3 zl., totéž se zlatou ořízkou 4 zl.

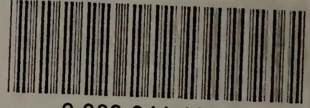
Общеславянская азбука
съ приложеніемъ
образцовъ славянскихъ нарѣчій
составилъ А. ГИЛЬФЕРДИНГЪ.
Cena 1 zl. 50 kr.

Církevní dějiny.
Dle Wintera
pro vyšší gymnasia upravil
Jan Drozd,
katecheta na městském reálném gymnasium v Praze.
(V tisku.)

Starobulharská phonologie
se stálým zřetelem k jazyku litevskému.
Zpracoval Dr. **L. Geitler.**
(V tisku.)

Tiskem Jindř. Mercy-ho v Praze.

LB D 11

LIBRARY OF CONGRESS
0 003 041 122 5